

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANMARK VED KRIGSUDBRUDET
JULI—AUGUST 1870

AAGE FRIIS

DANMARK VED KRIGSUDBRUDET
JULI—AUGUST 1870

EN HISTORISK FREMSTILLING AF
DEN DANSKE REGERINGS POLITIK

HENRIK KOPPELS FORLAG

K Ø B E N H A V N · 1 9 2 3

UDGIVET AF KØBENHAVNS UNIVERSITET SOM

FESTSKRIFT

I ANLEDNING AF

*KONG CHRISTIAN X OG DRONNING ALEXANDRINES
SØLVBRILLUP*

DEN 26DE APRIL 1923

INDHOLD

Forord	7—9
I. Den politiske Stilling i Foraaret 1870....	11—25
II. Krisen	26—37
III. P. Vedels Hjemkomst	38—50
IV. Neutralitetserklæringen forberedes	51—61
V. Frankrigs Stilling til Danmark	62—79
VI. Neutralitetserklæringen affattes	80—98
VII. Før Cadores Ankomst	99—124
VIII. Cadore i København	125—157
IX. Ruslands og Englands Paavirkning.....	158—164
X. De militære Foranstaltninger.....	165—172
XI. Regeringens Beslutning	173—190
XII. Afslutning	191—202
Henvisninger	203—216
Navneregister.....	217—222

FORORD

EFTERFØLGENDE Fremstilling af den danske Regerings Politik ved Udbrudet af den tysk-franske Krig i Sommeren 1870 behandler det mest kritiske Punkt i Danmarks Historie mellem 1864 og Verdenskrigen. Den er en Forstudie til Afslutningen af »Den danske Regering og Nord-slesvigs Genforening med Danmark«, hvis I. Del udkom i November 1921. Den offentliggøres efter Universitetets Ønske som Festskrift i Anledning af Kong Christian X og Dronning Alexandrines Sølvbryllup den 26. April 1923.

Det har været mit Formaal ikke at give en Oversigt, men, saa vidt muligt, en udtømmende Redegørelse. Det vigtigste Kildestof er i det væsentlige det samme, som er angivet i Forordene til mit ovennævnte Værk og til »Det nordslesvigske Spørgsmaal 1864—79«, den Samling af Aktstykker og Breve, jeg udgiver paa Udenrigsministeriets Foranstaltning, og i hvis II. Del Hovedmassen af det her benyttede Materiale vil blive meddelt.

Ligesom i mit større Værk har jeg, da min Fremstilling helt igennem bygger paa Akterne, undladt Polemik mod Enkeltheder i de tidligere meget sparsomme Behandlinger af Emnet. En Skildring af Folkestemningen i Danmark ligger uden for dette Arbejdes Rammer.

Ved Fremstillingen af Begivenhederne i Sommeren 1870 har jeg i ganske særlig Grad haft Nytte af Akterne i det

franske Udenrigsministeriums Arkiv, hvor ikke blot Korrespondancen mellem den franske Regering og dens Legation i København er blevet stillet til min Raadighed, men ogsaa den øvrige diplomatiske Korrespondance mellem det franske Udenrigsministerium og andre franske Legationer. Ligeledes har jeg kunnet benytte alt, hvad der findes i det svenske og det østrigske Udenrigsministeriums Arkiver. Af danske Akter har Uddrag af Statsraadsprotokollerne, der vil blive trykt i Aktstykkesamlingen, samt alle det danske Krigsministeriums fortrolige Papirer været tilgængelige for mig foruden andet Materiale, som jeg i mit ovennævnte større Værk nærmere har angivet.

A. F. Kriegers Dagbogsoptegnelser har været meget vigtige som Supplering og Kontrolmiddel, og en højst værdifuld Støtte har jeg haft i en Beretning om Begivenhederne i Sommeren 1870, som P. Vedel i August 1903, et Par Aar efter sin Afgang fra Udenrigsministeriet, medens han endnu var i sin fulde Aandskraft, udarbejdede for sine Børn. Han benyttede dertil Udenrigsministeriets Akter og sine private Papirer, men gav vigtige Tilføjelser af sin levende og — som det ved en gennemført Kontrol kan paavises — i alt væsentligt sikre Hukommelse. Denne Beretning har med Undtagelse af et Par Indskud af helt privat Natur været stillet til min Raadighed ligesom alle P. Vedels efterladte Privatpapirer. Krigsminister W. Haffners Skrivekalendere, nu i Rigsarkivet, hvor han i Sommeren 1870 gjorde Optegnelser om Ministermøder etc., har været af Betydning ved at fastslaa Forhandlingernes Tidsfølge.

Ved Skrivelse af 20. Januar 1921 meddelte det tyske Gesandtskab i København mig, at den tyske Regering vilde udgive en omfattende Fremstilling af Pragfredens Art. V's Historie paa Grundlag af de preussiske og tyske Akter, og at dette Skrift vilde foreligge trykt i Løbet af Februar 1921, saaledes at jeg kunde benytte det ved Udarbejdelsen af mit Værk. I de forløbne to Aar er der i Pressen fremkommet

meget modstridende Meddelelser om den saaledes bebudede tyske Publikations Skæbne, men indtil Dato har den ikke set Lyset, saaledes at jeg har været afskaaret fra at supplere min Fremstilling ved Hjælp af utrykte tyske Kilder.

Om det danske Udenrigsministeriums Forhold til den foreliggende Bog gælder det samme som ved den større Fremstilling og Aktstykkесamlingen.

Jeg takker Hr. Generaløjtnant Dr. phil. h. c. A. Tuxen og Hr. Premierøjtnant, stud. mag. Otto Smith for Bistand ved Undersøgelsen af de militære Foranstaltninger i 1870, Hr. cand. mag. Aage Wiberg for Hjælp ved Korrekturen og Navnefortegnelsen.

Frederiksberg, 14. April 1923.

AAGE FRIIS

I.

Den politiske Stilling i Foraaret 1870.

I Foraaret 1870 var der megen politisk Uro i Danmark. I Ministeriet Frijs-Frijsenborg traadte i Maj tilbage. I April havde dets Krigs- og Marineminister, General W. R. Raasløff, taget sin Afsked, da den vestindiske Salgstraktat, for hvis Gennemførelse han havde været særlig virksom, var strandet ved, at De Forenede Staters Senat havde forkastet Overenskomsten med Danmark. Grev Frijs, der med Konseilspræsident- og Udenrigsministerstillingen efter Raasløffs Afgang forenede de to militære Ministerier, havde længe ønsket at komme bort. Hans Helbred havde lidt under den anstrængende Ministervirksomhed siden Efteraaret 1865.¹⁾ Han var led og ked af Kampen med Venstregruppernes stadig skarpere Opposition, og han havde store Vanskeligheder ved at sikre Ministeriet Flertal i Rigsdagen af de to Grupper, Godsejerne og de nationalliberale »Doktrinære«. Han benyttede derfor 1870 Uenighed om et mindre Spørgsmaal til at indgive Ministeriets Demissionsbegæring.

Det var ikke let at faa dannet en ny Regering.²⁾ Grev Frijs og hans nærmeste politiske Venner modsatte sig bestemt Tanken om at optage Venstremænd i Ministeriet; de Stole, hvorpaa de Hrr. Berg, J. A. Hansen en Gang havde sat sig, kunde, som Gehejmeraad Andræ lejlighedsvis udtrykte sig, »blive saa tilsølede, at ingen længer vilde sætte

sig derpaa.«¹⁾ Grev Frijs maatte, før han kunde faa Lov til at gaa af, med sin Autoritet medvirke ved Kabinettsdannelsen. Ved disse Forhandlinger benyttede han sin højre Haand, Udenrigsministeriets Direktør P. Vedel. Efter mange forgæves Forsøg udnævntes den 28. Maj det ny Ministerium, der repræsenterede en Koalition af Godsejerne og deres tidligere bitre Modstandere, de Doktrinære. Konseilspræsident blev Grev L. H. C. H. Holstein-Holsteinborg, der fik tre andre Godsejere med sig, nemlig Baron Otto Ditlev Rosenørn-Lehn til Orebygaard som Udenrigsminister, Godsejer C. A. Fønnesbech til Vesterbygaard som Indenrigsminister og Grev Frijs' Svoger, Kammerherre Wolfgang Haffner til Egholm, som Krigs- og Marineminister. Ved Siden af disse indtraadte de tre gamle nationalliberale Førere C. Hall, C. E. Fenger og A. F. Krieger henholdsvis som Kirke- og Undervisningsminister, Finansminister og Justitsminister.

Det havde været Grev Frijs særlig magtpaaliggende at finde en god Afløser i Udenrigsministeriet, men Valget var ikke let. Det var for ham en afgjort Sag, at ingen af de gamle nationalliberale Førere eller overhovedet nogen, der havde haft Lod og Del i den Udenrigspolitik, der havde ført til Katastrofen i 1864, maatte overtage Udenrigsministeriet; der maatte ikke skabes Indtryk af, at de Doktrinæres politiske Syn paany kom til at beherske dansk Udenrigspolitik; det var allerede galt nok, at disse Mænd fra før 1864, særlig Hall og Krieger, der havde indtaget en fremskudt Stilling i Kampen for Novemberforfatningens Tilblivelse og Gennemførelse, paany kom ind i Regeringen. Fra Godsejerkredsen maatte derfor den ny Udenrigsminister hentes. Grev Frijs mente, »at enhver, der behøvedes, forsaavidt han hørte til den bedste Del af Godsejerne, uden videre af ham maatte kunne udkommanderes til Tjeneste«,²⁾ men det faldt ham dog svært at finde en passende Mand. Han vilde ikke have Holstein-Holsteinborg, og denne — saavel som hans Frue — var utilfredse med, at Udenrigsministerportefeuillen ikke

forblev hos Konseilspræsidenten; Krieger sagde, at Holstein »vilde snakke altfor meget, løst og fast«¹⁾ og han havde under Forhandlingerne om Ministeriets Dannelse holdt paa, at Konseilspræsidiets lige saa lidt som Justitsministeriet maatte forbindes med Udenrigsministeriet. Frijs lagde sig saa fast paa den »grundhæderlige« Rosenørn-Lehn.²⁾ Han ansaa denne for »en af vore bedste Patrioter«³⁾ og sagde, at han ikke kunde ønske sig nogen bedre, idet Rosenørn »baade var en fornem og en distingueret Mand, — en Individualitet med tiltalende milde Former og dog forsynet med den fornødne Karakter.«⁴⁾ Frijs vidste, at Rosenørn vilde handle i samme Aand som han selv og, hvad han utvivlsomt lagde den største Vægt paa, vilde støtte sig til den kloge og myndige Peter Vedel, hvis Raad han selv i hele sin Minister-tid havde brugt og vurderede som en Hovedbetingelse for, at Danmarks Udenrigspolitik kunde føres ad de rette Veje.

Baron Otto Ditlev Rosenørn-Lehn (1821—92) var en rig Godsejer, anset som Landmand og Administrator, afholdt paa sin Egn og af sine Standsfæller. Hans sociale Position og Deltagelse i det lokalpolitiske Liv paa Lolland-Falster havde 1864 ført ham ind i Landstinget. Han havde dér ikke spillet nogen Rolle, overhovedet ikke lagt betydelige Egenskaber for Dagen, men var respekteret for sin Vederhæftighed og den Offervillighed, han ofte viste, ikke mindst hvor det gjaldt om at fremme kunstneriske Formaal, for hvilke han nærede levende Interesse. Opfordringen til at overtage Udenrigsministerportefeullen forbavsede ingen mere end ham selv; han gjorde stærk Modstand, og Grev Frijs maatte lægge meget Pres paa ham.⁵⁾ Han tog mod Stillingen af Pligt, og selv om den mere selskabelige, repræsentative Side maaske efterhaanden gav ham nogen Tilfredsstillelse, var det utvivlsomt kun Pligtfølelse, der hindrede den beskedne og tilbageholdne Mand, der meget vel forstod sine Evners Begrænsning, i hurtig at trække sig tilbage. Rosenørn var en ganske forstandig Mand, arbejdsom og samvit-

tighedsfuld, men han var uden politisk Indsigt, havde slet ingen Evne til at føre Ordet i Skrift eller i Tale, til at lede en politisk Forhandling eller Samtale, kunde ikke udtrykke sig klart eller koncist. Desuden var han hæmmet af Mangel paa Selvtillid. Forudsætningen for, at han overhovedet kunde være Udenrigsminister, var foruden hans sociale Position og en stor Elskværdighed, at han bag sig havde P. Vedel. Det gik, som Grev Frijs havde haabet; Rosenørn lod sig lede af den Raadgiver, der var efterladt ham. Men medens Grev Frijs havde været en Personlighed, der kunde give sin Direktørs kloge Tanker selvstændigt Udtryk og var i Stand til at føre enhver Forhandling med danske Politikere eller fremmede Diplomater, hvor der krævedes Aandsnærværelse og Smidighed, evnede Rosenørn-Lehn slet ikke dette. Derved opstod naturligvis Vanskeligheder, særlig i den første Tid, før Rosenørn opnaaede en vis Rutine, som i nogen Grad kunde dække over hans Uformuenhed. Et Indtryk af, hvor stor denne var i disse første Maaneder, giver en Beretning fra den roligt dømmende og vel underrettede østrigske Gesandt, Baron Carl von Eder. Han skrev i en Depeche den 4. August 1870 midt under Krisen, at den almindelig vel ansete Baron Rosenørn aldrig havde forsøgt sig i den Styrelsesgren, han nu ledede. »Han har den Vane altid at være søvnig og at hævde, at det er trykkende hedt. Kun naar han, der har stor Forkærlighed for Kunst, taler om Metoper og Triglypher, synes hans Øjne mig at faa ganske lidt mere Liv. Retter man et politisk Spørgsmaal til ham, er han saa overrasket, som om der var tilstødt ham noget ganske uforudset; det kunde da hænde, at han rødmede som en Jomfru, til hvem der stilles en ikke ganske passende Opfordring, han svarede, at han ikke vidste noget, og gav sig til at tale om den trykkende Hede.¹⁾ Overfor den meget elskværdige tyske Gesandt, Hr. von Heydebrand und der Lasa, med hvem det var særlig vigtigt at staa paa en god Fod, havde han svært ved at finde en utvungen Form,

der kunde lette de ikke altid lige behagelige Forhandlinger.¹⁾ Vedel blev fra nu af Udenrigsministeriets virkelige Leder; hvor han ikke raadede, skyldtes det ikke Rosenørn-Lehn, men Indflydelse fra andre Ministre eller fra Hoffet. Enhver indviet vidste, hvordan Forholdet var, men Baron Rosenørns elskværdige Egenskaber og Vedels store Autoritet gjorde det muligt, at man i hele toogtyve Aar kunde holde det gaaende. Det tjener til Ære for den gennemretningsindige Mand, at han tog denne ejendommelige Situation uden Misstemning mod sin Direktør; der var det loyaleste og bedste Forhold mellem dem.

Efter Ministerskiftet i Maj 1870 kunde man med Rette udtale, at den danske Udenrigspolitik blev uforandret. Dette maatte siges med Eftertryk, thi Navnene paa de gamle nationalliberale Førere havde endnu i mange Øren »en slet Klang«. ²⁾ Den engelske Ambassadør i Berlin, Lord Loftus, »gik bag over ved at høre, at Hall var en af de nye Ministre«; ³⁾ den russiske Gesandt i København, den frittalende og ikke altid taktfulde Baron Mohrenheim, sagde til Vedel, at Corps diplomatique mente, »at Hall var Sjælen i Kabinetet og navnlig vilde udøve en meget betydelig Indflydelse paa Udenrigsbestyrelsen«. Andre havde overfor Vedel fremhævet det uheldige i, at Rosenørn-Lehn var Ejer af Godser i Slesvig. Overfor den franske Gesandt havde Hr. von Heydebrand ladet nogle Ord falde, der tydede paa, at ikke alle var helt tilfredse med, at Hall igen kom frem. ⁴⁾ Man mente øjensynlig, at der var Fare for en ultra-national dansk Udenrigspolitik, naar Hall styrede »bag Holstein«. Vedel søgte at afsvække denne Opfattelse ved at fremhæve, at Hall hverken kunde eller vilde blande sig i Udenrigsministeriets Sager, at baade Hall og Krieger var Fagministre, at Rosenørn vilde fortsætte Grev Frijs' Politik uforandret og ikke følge andre Meninger end sine egne. Han kunde henvise til, at det netop var Grev Frijs, der havde sørget for, at Rosenørn blev hans Efterfølger. ⁵⁾ Men Vedel var klar over, at der her laa en

Vanskelighed, som i et givet Øjeblik kunde faa Betydning. Han sagde til Rosenørn, at Hall saa vidt muligt burde »effacere sig«, og at Ministeren navnlig helst »maatte undgaa at lade Hall fremtræde i sine Samtaler«. Det samme vilde Vedel selv sige baade til Hall og til Krieger.¹⁾ Overfor den franske Gesandt, St. Ferriol, udtalte Rosenørn sig ogsaa paa en Maade, der sigtede til at afvæbne Ængstelsen for Halls Indflydelse.²⁾

Den vestindiske Traktats Stranding havde udefra set været den eneste udenrigspolitiske Vanskelighed i Foraaret 1870, men Udenrigsministeriet havde ingenlunde været fri for andre Bekymringer. Det uløste nordslesvigske Spørgsmaal tyngede Grev Frijs' og P. Vedels Sind, siden Forhandlingerne med Preussen i Februar 1868 var gaaet i Staa.³⁾ Man havde den Gang straks fulgt Bismarcks Henstilling og underhaanden gennem Zaren søgt at bevæge Kong Wilhelm til en rimelig Løsning, men Forsøget var løbet ud i Sandet, og siden havde det ikke været muligt at faa Forhandlingerne genoptaget. Grev Frijs ansaa det for en Livsbetingelse for Danmark, at Spørgsmaalet løstes, saa Danmarks Forhold til Tyskland betryggedes ved en rimelig national Grænse, tilvejebragt ikke under en europæisk Krise ved Tysklands Nederlag, men i god Forstaaelse med Preussen. Det nordslesvigske Spørgsmaal havde aldrig været ude af hans Sind. Han havde nu maattet gaa af som Udenrigsminister uden at se sit brændende Ønske opfyldt. Udenrigsministeriet havde end ikke turdet gøre noget Forsøg paa at bringe nye Forhandlinger i Gang. Den storpolitiske Stilling i de forløbne to Aar havde man med Rette anset for højst ugunstig, ingen Steder havde man fundet Støtte. England var aldeles uinteresseret, Zarens nære Forhold til Preussen hindrede ethvert Initiativ, man tvivlede ikke om Frankrigs venskabelige Interesse, men havde et rigtigt Indtryk af, at Mulighederne for en Aktion fra Napoleon III's Side var stærkt

forringede siden 1866. Der var tilmed adskilligt, der viste, at de franske Statsmænd, hvis Tanke mere og mere blev rettet mod et krigerisk Opgør med Preussen, hellere ønskede at bevare det nordslesvigske Spørgsmaal uløst »som en Torn i Foden paa Preussen«¹⁾ eller at holde det »som et Damoklessværd svævende over Preussens Hovede«²⁾ end ved dets fredelige Løsning at sikre Preussen en tilfreds Nabo mod Nord. Dette stred afgjort mod Danmarks Interesser; vi ønskede, udtalte Grev Frijs i Vinteren 1870, at Art. V udførtes snarest mulig og de bon gré af Preussen, og for at lette en Overenskomst og vise vore fredelige Hensigter vilde vi ikke have noget imod, at en Neutralisering af Dybbøl og Als knyttedes som Betingelse til disse helt danske Distrikters Tilbagegivelse til Danmark.³⁾ Man blev i København utryg, frygtede, at andre Stormagters Interesser kunde stille En i en Tvangssituation, saa at man nødtes til at faa det nordslesvigske Spørgsmaal afgjort enten ved en Ophævelse af Art. V eller ved en Tilbagegivelse af en altfor ringe Del af Nordslesvig paa utilfredsstillende eller endog farlige Vilkaar.

Grev Frijs, P. Vedel og Gesandten i Berlin, Kammerherre Quaade, havde idelig drøftet, hvornaar og hvorledes man burde rejse Spørgsmaalet paany, men man var ikke kommet til noget Resultat, da Grev Frijs forlod Udenrigsministeriet. Han havde hældet til den Anskuelse og f. Eks. i Vinteren 1870 givet den Udtryk overfor den franske Gesandt,⁴⁾ at man i Efteraaret 1870 vilde blive nødt til at bringe Sagen paa Bane under den ene eller den anden Form, bl. a. under Hensyn til, at den i Wienerfredens Art. 19 fastsatte seksaarige Frist for Nordslesvigernes Option til Danmark udløb den 16. November 1870. Spørgsmaalet laa til det nye Ministerium. Var Rosenørn fremmed derfor, saa havde til Gengæld Justitsminister Krieger, hvis hele Liv havde været knyttet til det slesvigske Spørgsmaal, gennem Vedel fulgt dets Udvikling i alle Enkeltheder; ogsaa Hall og Fenger var

dybt interesserede. Hurtig efter Ministeriets Tiltrædelse blev det aftalt, at Vedel skulde udarbejde en samlet Fremstilling af den danske Politik i det nordslesvigske Spørgsmaal fra 1864 indtil Dato, en Orientering som Grundlag for Ministeriets Overvejelser. I Sommerens Løb maatte en Beslutning om, hvad man vilde gøre, tages. Ikke blot den urolige europæiske Situation gjorde en nøje Prøvelse nødvendig, men det ny Ministerium havde ogsaa Indtryk af, at der i danske interesserede Kredse var almindelig Utaalmodighed og Uro over, at dette Danmarks Livsspørgsmaal syntes helt henlagt. Næring fik denne urolige Stemning ved Planer hos Nordslesvigernes politiske Fører og Repræsentant i den nordtyske Rigsdag, H. A. Krüger, der længe havde forhandlet derom med mange.

Grev Frijs og ikke faa andre danske Politikere med ham følte sig lidet tiltalt af Krügers Personlighed og Optræden, som man lejlighedsvis ser karakteriseret i meget skarpe Udtryk.¹⁾ Hans store Evner som den kraftfulde Bondehøvding, der kunde ildne og ægge sine Landsmænd, opflamme deres Haab trods al Modgang, anerkendte de vel, men for hans Mangler havde de skarpere Blik. De betragtede med Ængstelighed hans overhaandtagende Selvtillid; Forhandlinger med ham var meget besværlige, hans Optræden var kolerisk og temmelig paagaende, hans Sind var ofte i disse Aar, hvor hans Tilværelse var undergravet af Sygdom, uligevægtigt, hans Selvfølelse og hans Væsens Myndighed, der var saa værdifuld i Nordslesvig, voldte Vanskeligheder, naar det drejede sig om Storpolitik, der kunde sætte baade Nordslesvigernes og Danmarks Livsinteresser paa Spil. Grev Frijs forstod Krügers overordentlig vanskelige Stilling, han ligesaavel som Vedel og Quaade var rede til ad de indirekte Veje, som alene stod dem aabne, at hjælpe og raade ham, medens en Kreds særlig af de nationalliberale Ledere og af Godsejerne stedse redebont var med til at dække de nødvendige Udgifter ved Krügers politiske Virksomhed.

I Marts 1870 udskreves der just, som Krieger bemærkede, 1000 Rdlr. i Skat til ham.¹⁾ Men Udenrigsministeriet saa med Ængstelse, at Krüger tiltroede sig særegne Statsmandsevner og saa megen Indsigt i den europæiske Storpolitik, at han turde gribe ind i den internationale Side af det nordslesvigske Spørgsmaal. De fik Gang efter Gang Beviser for, at hans Fantasi løb rent løbsk. Det var svært at bringe ham fra Planer, som han en Gang havde sat sig i Hovedet og i Kraft af sin nationale Mission ansaa sig for særlig kaldet til straks at gennemføre. Han saa med Uvilje paa de snusfornuftige »Diplomater«, der ikke vilde gaa med til hans Planer, og han fik hurtig Mistillid til Evner og Fremsynethed baade hos P. Vedel og hos den forsigtige og pertentlige Quaade, hvem Krüger ansaa for ganske hildet i tyske Synspunkter; han mente, at de to var af samme Surdejg, hvad Vedel lejlighedsvis regnede sig til Ære.²⁾ Naar Krüger under Besøg i København i Samtaler med Grev Frijs, som denne meget ugerne tilstod ham, eller ved Mellemmænd som Regenbug, Bille eller Hall udviklede sine Planer og sit Syn paa Tysklands og Europas Politik, maatte Grev Frijs og Vedel ofte fraraade Udførelsen og lægge stærkt Pres paa for at »styre« Krüger, holde ham tilbage fra Skridt, som det danske Udenrigsministerium ansaa for urimelige eller fordærlige for Nordslesvigerne og Danmark. Det var svært for Grev Frijs at faa Krüger til at forstaa, at han maatte tage Hensyn til Danmarks Interesser, der ikke altid uden videre faldt sammen med, »hvad man anser for slesvigsk Interesse«. ³⁾

I Februar 1870 havde Krüger, som sædvanlig i meget højestemt Sprog og ret uklart, meddelt Grev Frijs, at han med det første i den nordtyske Rigsdag vilde bringe det nordslesvigske Spørgsmaal frem for at prøve, om Bismarck nu vilde gaa ind paa med det gode at opfylde Art. V. Krüger vilde gøre det, fordi, som omtalt, Optionsfristen efter Wienerfredens Art. 19 udløb til Efteraaret; han mente med Rette, at

Befolkningen havde Krav paa at faa at vide, under hvilke Vilkaar Fristen gik til Ende. Hvis Bismarck, som Krüger ventede, paany lod den nordtyske Rigsdag afvise Kravet, havde Preussen dermed lagt for Dagen, at det traadte al Folkeret under Fødder; da »havde man selv henvist Krüger til andre Instanser«. Han vilde saa »berede sig til at gaa til Paris«, for offentlig at forelægge Nordslesvigernes Sag for Europa. Han mente, at Frankrig næppe vilde røre sig for Nordslesvig, »hvis vi ikke selv paa det alvorligste paaskyndede det«. Krüger fandt, at vi maatte bebrejde os, at dette Forsøg ikke allerede for længe siden var bleven gjort, at en offentlig Afsending fra Nordslesvigerne ikke havde klaget til Frankrig over, at Art. V stadig ikke blev udført. Krüger følte sig ikke alene som den, der havde Nordslesvigernes Fuldmagt til at handle paa deres Vegne, men han var ogsaa stærkt tilskyndet af den europæiske Situation, saaledes som han bedømte den. Han udviklede for Grev Frijs nærmere, hvorfor Situationen forekom ham gunstig; han erklærede, at nu var Øjeblikket kommet, da han, Krüger, burde gribe ind. Han overvurderede, sagde han, ikke sine egne Kræfter, oversaa ikke de mange og store Vanskeligheder, der langt vilde overstige hans Kræfter, »om han end var begavet med den tidobbelteKundskabsfylde«; men Forholdet havde nu engang ført med sig, at han ene var forsynet med den kvalificerede Fuldmagt, der udfordredes for at bringe Sagen frem i den nordtyske Rigsdag og i Paris. Man maatte tage ham, som han var. »Han kunde jo ikke lægge en Alen til sin Vækst«, men han vilde »bruge det Pund, som han havde, viselig og ærlig i den Sags Tjeneste, for hvilken han saa længe havde ofret sin bedste Tid og Kraft«. »Jeg trøster mig ved, at Historien har paavist Eksempler, hvor store, betydningsfulde Omvæltninger er fremkaldt ved ubetydelige Faktorers Mellekomst«. I Februar 1870 forlangte Krüger, for at Bismarck ikke i den nordtyske Rigsdag skulde afvise ham med Henvisning til, at Forhandlingerne om Art.

V's Udførelse jo endnu var svævende mellem den danske og den preussiske Regering, at Grev Frijs skulde bemyndige ham til at erklære, at disse Forhandlinger for to Aar siden var strandede, saa han til yderligere Bekræftelse af dette Udsagn kunde udtale, at han inden 3 Gange 24 Timer ved en Note fra det danske til det preussiske Kabinet vilde forpligte sig til at konstatere Sandheden af sine Ord, og at Forhandlingerne i dette Spørgsmaal baade officielt og formelt var afbrudte«. En saadan Bemyndigelse vilde Krüger eventuelt anvende ved sin paafølgende Henvendelse i Paris.¹⁾

Det siger sig selv, at Grev Frijs ikke kunde gaa ind paa Krügers Anmodning, selv om han ikke havde noget imod, at Krüger fremførte Nordslesvigernes Krav i den nordtyske Rigsdag. Han kunde ikke bemyndige en tysk Rigsdagsmand til at afgive nogen Slags Erklæring paa den danske Regerings Vegne. Han søgte derfor forsigtigt, men bestemt at styre ham og hindre ham i at gaa videre »til andre Instanser«. Grev Frijs troede ikke, at det hjalp »at give Krüger gode og maadeholdne Raad, thi det virkede som at slaa Vand paa en Gaas«. ²⁾ »Gud holde sin beskjærmende Haand over det lille Land, at det ikke skal geraade i Daarekisten«, skrev Frijs lejlighedsvis til Vedel efter at have læst nogle storpolitiske »Aabenbareelser« af Krüger.³⁾ Det lykkedes dog at faa ham til at lade det bero ved til Medlemmerne af den nordtyske Rigsdag i Marts 1870 at lade omdele en Anmodning om Understøttelse til et Forslag om, at Rigsdagen skulde tage det nordslesvigske Spørgsmaal op. Han fik naturligvis ikke den fornødne Understøttelse og maatte nøjes med at omdele en Redegørelse for sin og Ahlmanns Politik.⁴⁾ Tanken om personlig og demonstrativt at henvende sig til Napoleon III havde han dog ingenlunde opgivet.⁵⁾ Under Besøg i København i April fremsatte han atter denne Tanke, og efter Ministerskiftet stillede han til det ny Ministerium lignende Krav som til Grev Frijs.

Krüger og Ahlmann stod i Forbindelse med den franske Konsul i Kiel, Alfred de Valois, der ganske særlig interesserede sig for det nordlesvigske Spørgsmaal. I Slutningen af 1869 havde de spurgt ham til Raads om den paatænkte Pariserrejse, og i Overensstemmelse med, hvad han tidligere havde faaet Ordre til, havde han fraraadet Krüger dette Skridt. I Dagene omkring 1. Juni foretog Valois en Slags Orienteringsrejse i hele Nordlesvig og udforskede baade af nationalpolitisk og militærpolitisk Interesse Stemningen i Befolkningen. I Sønderborg traf han Ahlmann, paa hvem han satte megen Pris, og Ahlmann meddelte, at Krüger atter tænkte paa at rejse til Paris. Først vilde Krüger tage til København for at bevæge den danske Regering til »at afbryde de latterlige Forhandlinger med Preussen« og »føre en national Politik«. Derefter vilde han om en tre Ugers Tid tage til Paris, hvor han haabede, at han kunde faa den danske Gesandt autoriseret til at forestille ham som Nordlesvigs Repræsentant for Kejser Napoleon, hvis Raad han derefter vilde følge.¹⁾ Valois indberettede dette, idet han fremhævede, at der altsaa var Tid nok til at fraraade Krüger Rejsen, hvis Gramont fandt Besøget i Paris ubelejligt. Den 20. Juni fik han Ordre til at gøre dette; et Besøg af Krüger i Paris var ikke mere belejligt nu, end det tidligere havde været. Valois sendte gennem en Mellemand Bud til Krüger, og da Krügers nærmeste Venner ogsaa var imod Planen, haabede han, at den vilde blive opgivet.

Samtidig, sidst i Juni Maaned var Krüger atter i København og havde Samtaler med en Række Politikere som Madvig, Lehmann, Ploug, Klein, Bille, D. B. Adler, med Ministrene Hall, Fenger og med Rosenørn.²⁾ Han var stadig fast besluttet paa at rejse til Paris, ganske uanset om dette Skridt i Preussen blev opfattet som Højforræderi og paadrog ham Fængselsstraf.³⁾ Han mente ikke at kunne stille sig til Genvalg ved Valget til den nordtyske Rigsdag i September, uden at han havde været i Paris. Man tog i

Udenrigsministeriet forsigtig paa Sagen for ikke at fremkalde en Eruption fra Krüger, men i Realiteten saa man naturligtvis paa Sagen som før. Der var Tegn til, at Spørgsmaalet kunde faa Betydning i dansk indre Politik; Krügers urolige Færden i København syntes at øve en vis Virkning. »De ældre holdt ham tilbage; de yngre talte ham noget efter Munden«, mente Krieger.¹⁾ I Folketinget, hvor de forskellige Venstregrupper stod i Begreb med at samle sig i »det forenede Venstre« for at gaa løs paa det ny Ministerium, var der Tendenser til at holde et Gilde for Krüger, og det saa ud til, at der indenfor den J. A. Hansenske Del af Venstre var Tanker om at benytte Regeringens Passivitet i Spørgsmaalet om Art. V til et Angreb. Venstres nye Interesse for Nordslesvig bevirkede, mente Krieger den 22. Juni,²⁾ at der endog var Tale om en Interpellation fra denne Kant om Regeringens Stilling til Forhandlingerne om Art. V. Rigsdagssamlingen var imidlertid ved at ebbe ud; før Afslutningen den 1. Juli blev disse Planer, om de overhovedet har været alvorlige, ikke sat i Værk.

Uro var der imidlertid om det nordslesvigske Spørgsmaal, og Regeringen maatte være forberedt paa, at der under den ene eller den anden Form kunde blive rettet Spørgsmaal til den. Som ovenfor nævnt havde Udenrigsministeriet hidtil ikke ment det forsvarligt at gøre noget Skridt, i Berlin eller hos de andre Stormagter, men sidst i Juni var P. Vedel dog naaet til samme Antagelse som Grev Frijs tidligere paa Aaret, at man i Eftersommeren 1870 blev nødt til at gøre et eller andet. Den russiske Gesandt, Baron Mohrenheim, der var Udenrigsministeriets særlige Fortrolige i det nordslesvigske Spørgsmaal, var efter Ministerskiftet og særlig efter Halls Indtræden bleven betænkelig ved et saadant Initiativ. »Saalænge Frijs havde været Udenrigsminister, havde Danmark holdt sig stille«, havde han sagt, »men saa snart han var gaaet af, begyndte Uroen igen.« Ogsaa Halls Skandinavisme havde Russeren fremhævet.³⁾ Alligevel fastholdt man Tanken. Den

22. Juni, i de Dage da Vedel syslede med Udarbejdelsen af Oversigten over det nordslesvigske Spørgsmaals Historie efter 1864, skrev han til Quaade herom. Han var endnu ikke paa det rene med, hvilke Skridt den danske Regering burde tage, om man skulde vende sig direkte til Preussen for at opnaa en Genoptagelse af Forhandlingerne eller anmode de venligsindede Magter om deres bona officia. Det gjaldt om at finde det rette Grundlag for Henvendelsen. Vedel bad Quaade meddele ham sin Mening, før Sagen kom til alvorlig Drøftelse, naar han i første Halvdel af August kom hjem fra en fire Ugers Badekur i Norge.¹⁾

Saaledes var det centrale Spørgsmaal i dansk Udenrigspolitik kun foreløbig stillet i Bero, da der efter Rigsdags-samlingens Afslutning først i Juli var begyndt at brede sig en vis Sommerferiestemning over Regeringskredsene. Man søgte i indre som i ydre Politik Pusterum før de nye Anstrængelser, som Efteraaret med Rigsdagens fornyede Sammentræden og det forenede Venstres Angreb kunde foranledige.

Flere af Regeringens Medlemmer tog Ferie. Den 1. Juli tog Krigs- og Marineministeren, Haffner, til Karlsbad. Hans Ministerier passedes formelt af Konseilspræsidenten, reelt var den energiske Direktør i Krigsministeriet, Oberst Chr. Thomsen, den ledende; han havde haft en væsentlig Del i Gennemførelsen af Hærloven 1868 og stod den nylig afgaaede Krigsminister Raasløff nær. Den 2. Juli rejste Rosenørn-Lehn for et Par Uger til Orebygaard paa Lolland, den 6. tog Indenrigsminister Fønnesbech Ferie. Naar han ved Maanedens Slutning kom tilbage, vilde Finansminister Fenger tage fri.²⁾

Den 9. Juli slap P. Vedel af Sted til Norge. Han var overtræt, idet han, som før nævnt, i de foregaaende Maaneder, ved Siden af sit sædvanlige store Arbejde i Udenrigsministeriet, hvor han var den eneste politiske Kraft, havde været brugt af Grev Frijs ved vanskelige Forhandlinger med Rigs-

dagen, derimellem ved dem, der i Maj førte til Ministerskiftet. Siden havde han maattet orientere den ny Udenrigsminister. Endnu kunde han vanskelig undværes, men hans Læge havde forlangt, at han i 4 Uger skulde være ved Grefsen Bad i Norge for at sikre sig mod Gentagelse af en alvorlig Brystbetændelse, han for ikke længe siden havde gennemgaaet. Han vilde være rejst allerede sidst i Juni, men Rosenørn vilde ikke af med ham, før Rigsdagen var hjemsendt, og før han selv havde haft et Par Ugers Ferie.¹⁾ Snarest mulig og straks efter Afslutningen af den omtalte Fremstilling af den nordslesvigske Politik tog han bort. Rundt om fra indløb Orlovsbegæring fra Gesandter; Falbe fra Wien, Bille-Brahe fra Florens, Vind fra St. Petersborg var alle i Danmark. Hoffet opholdt sig paa Fredensborg, de to gifte Kongedøtre, Prinsesse Alexandra af Wales og Storfyrsttronfølgerens Hustru Dagmar, var kommet hjem; deres Ægtefæller ventedes. Kong Christians Svigerinde, Hertuginde af Glücksborg med Børn, var i Besøg. Ferien var inde.

Men allerede da Vedel rejste, var den store Krise, fremkaldt ved den hohenzollernske Kandidatur, nær sit Udbrud.

II.

Krisen.

DEN 21. Juni havde Quaade skrevet, at der, i det mindste tilsyneladende, herskede en saadan Stilhed i Politiken, at han intet vigtigt havde at melde.¹⁾ Den 6. Juli omtalte han den Vending, den spanske Tronfølgesag havde taget ved den hohenzollernske Kandidatur, men uden at tillægge den større Betydning.²⁾ I de følgende Dage antog det tysk-franske Mellemværende alvorlige Former. Den 9. Juli, før sin Afrejse, lagde Vedel dog ikke saa stor Vægt derpaa, at han mente at burde blive hjemme; han bad kun Rosenørn, hvis den spanske Sag skulde antage større Dimensioner, straks at sende Kammerherre Falbe tilbage til Wien.³⁾ Men næppe var Vedel borte, før Situationen med hver Dag og Time tilspidsedes. Den 8. havde Quaade i et privat Brev, der vel kom Rosenørn-Lehn i Hænde den 10., meddelt, at man skulde være varsom med at tillægge Striden for stor Betydning. Han mente, at Stormen vilde trække over, men Situationen var vanskelig, der kunde af sig selv, baade mod den ene og den anden Parts Vilje, vokse Ting frem, som ingen blev Herre over.⁴⁾ Den 11. henimod Aften kom der et Telegram fra Moltke-Hvitfeldt i Paris, at Krigsfaren betragtedes som overhængende,⁵⁾ den 12. meldte Quaade, at det begyndte at se noget alvorligt ud, men han tilføjede under Indtryk af de sidst indløbne Efterretninger fra Ems om,

at Benedetti var bleven vel modtaget af Kong Wilhelm, at de fleste endnu haabede paa et fredeligt Udfald af den opstaaede Differens.¹⁾ Den 13. Juli, den Dag da de sidste Samtaler i Ems fandt Sted mellem Kong Wilhelm og Benedetti, og da Bismarck om Aftenen under Middagen med Moltke og Roon udsendte sin skæbnesvangre Omredaktion af Abekens Emserdepeche, var man i København som overalt i Europa ganske uvis, hvorvidt det blev Krig eller Fred. Den 14., da Emserdepechen om Morgenen blev bekendt i Paris, og Spændingen dér naaede sit Højdepunkt, meldte Moltke-Hvitfeldt, at Krigen sandsynligvis vilde blive erklæret straks,²⁾ og Quaade telegraferede, at nu var al Udsigt til Fred rimeligvis fjernet, for ikke at sige ganske tilintetgjort.³⁾

At det var saa, blev hurtigt klart; fra den 13. Juli maatte den danske Regering forberede sig paa de alvorligste Muligheder. Befolkningen var i Spænding, og den danske Presse, i nøje Overensstemmelse med Stemningen hos den overvejende Del af Folket, skjulte kun i ringe Grad sin Glæde over, at den Krig nu omsider var nær, af hvilken man ventede en retfærdig Oprensning for Nederlaget i 1864. Allerede den 8. Juli havde Quaade skrevet til Rosenørn, at han frygtede for, at Danmarks Stilling vilde blive meget mislig, hvis en alvorlig Storm brød løs.⁴⁾ Den 12. henstillede han i et privat Brev⁵⁾ til sin Regerings Overvejelse, hvor betænkeligt det kunde blive, hvis den danske Presse nu fremkom med letsindige Udtalelser. Han kunde forstaa, at Pressen i Danmark ønskede en Krig mellem Preussen og Frankrig. Den ventede, at Frankrig vilde sejre, og det var jo muligt, at det vilde gaa saaledes, men hvad man skrev i de danske Blade, gjorde intet til eller fra i denne Henseende; hvis Frankrig ikke sejrede, og navnlig hvis det ikke sejrede aldeles afgjort, eller dersom Konflikten blev undgaaet, vilde krigerske Artikler i danske ledende Blade efterlade en Gift i vort Forhold til Preussen, som det vilde

være meget vanskeligt at fjerne, og som senere kunde være os til stor Skade uden nu at bringe os mindste Nytte. Quaade indrømmede, at han endnu ikke i de danske Blade havde fundet nogen Anledning til denne Bemærkning, men efter den Erfaring, han tidligere havde gjort, maatte han fremhæve, hvad der laa ham paa Hjerte; han fandt det forklarligt, om man i Danmark »ventede sig en Lægedom for vore egne Ulykker i en europæisk Katastrofe«.

Først flere Dage efter at Krisen den 14. Juli var bleven akut, fandt Regeringen sig foranlediget til samlet at overveje den kritiske Situation. Vedels Fraværelse skabte Usikkerhed i Udenrigsministeriet, hvor Initiativet først og fremmest maatte ligge; Krigs- og Marineministerens Fraværelse var uheldig.

Den 12. havde der været Ministermøde,¹⁾ men der foregik vistnok ingen samlet Drøftelse, toges ingen Beslutning; Stillingen syntes endnu altfor uklar.²⁾ I de følgende Dage blev der hverken holdt Ministermøde eller Statsraad. Rosenørn var i Byen Torsdag den 14., Fonnesbech kom til København Lørdag den 16., men Vedel, til hvem der var bleven telegraferet den 15. Juli eller maaske den 14. om Aftenen, naaede først København Søndag den 17. om Eftermiddagen. Haffner fik den 15. Hjemkaldelsestelegram i Karlsbad, men Trafikvanskelighederne i Tyskland forsinkede ham, saa han først over Stralsund—Malmø naaede København Mandag den 18. Betænkeligst var Vedels Fraværelse; Udenrigsministeriet kunde ikke overlades alene til Rosenørn; Krieger fulgte gennem de indstrømmende Telegrammer og Rapporter Krisens Udvikling; han modtog af den mest politisk kyndige i Udenrigsministeriet, Legationsraad William Frederik de Coninck, Referater af Henvendelser, der fra den 14. begyndte at komme til Rosenørn fra de fremmede Gesandter, men det lidet, der skete, før Vedel indtog sin Plads i Ministeriet paa Christiansborg, var kun rent foreløbigt og henholdende.³⁾

Den 14. Juli om Formiddagen havde Rosenørn for første Gang efter sin Hjemkomst fra Landet modtaget Corps diplomatique, men da den endelige Udgang af Krisen endnu ikke var sikret, kunde han indskrænke sig til at udtale sit Haab om en fredelig Udgang.¹⁾ Overfor den franske Gesandt, den dygtige og vel lidte Vicomte de St. Ferriol, der havde været et halvt Aars Tid i Danmark, havde Rosenørn dog ikke kunnet skjule sin Ængstelse for den Stilling, Danmark, militært svagt som det var, vilde komme til at staa i under en eventuel fransk-preussisk Krig. St. Ferriol havde i Tilknytning til en Ytring af Rosenørn om, hvilken Fordel Danmark kunde vente af Krigen, peget paa Frankrigs Stilling til Pragfredens Art. V.

Allehaande Spørgsmaal paatrængte sig; ikke blot de katastrofale Begivenheder i Tyskland og Frankrig, hvorefter Telegraf og Post bragte Bud, men alskens Foreteelser i København og Henvendelser fra de fremmede Diplomater vakte Uro og krævede bydende en samlet Overvejelse. Stemningen i København som i hele Danmark var ophidset, alt var i Bevægelse, Rygter svirrede rundt, og det allermindste usædvanlige blev Udgangspunkt for fantastiske Kombinationer.

Den 14. Juli om Aftenen var Hertug Carl af Glücksborg, Kongens Broder, med Postdamperen »Freja« over Kiel-Korsør, uventet kommet fra Ems, hvor han havde brugt Badekur. Han vilde under de urolige Forhold afhente sin Hustru og sine Børn fra Fredensborg, men allehaande Formodninger opstilledes om Hensigten med hans Ankomst fra det Sted, hvor de skæbnesvangre Forhandlinger havde været ført. Den følgende Dag opsøgte den gamle Helstatsmand og politiske Forfatter, Baron Constant Dirckinck-Holmfeld, der havde mange Forbindelser i Tyskland, baade Konseilspræsidenten, Grev Holstein, og Hall og fortalte dem, at Baron Carl Scheel-Plessen, der med Postdamperen netop var kommen til sine sællandske Godser, havde overbragt et

preussisk Ultimatum til Kongen; det skulde gaa ud paa, at Danmark skulde erklære sin Neutralitet, men tillige formene Frankrig Adgang til Østersøen.¹⁾ Denne Nyhed var grebet ud af Luften; den 16. fik Krieger af Grev Frijs, der var kommet til København og havde set Kongen, at vide, at Christian IX hverken havde faaet Meddelelser af Plessen eller andetsteds fra.²⁾ Den i Danmark altid vaagne Mistillid til Hertugdømmernes Overpræsident skabte naturligvis Tiltro til Historien om hans Mission, men han var ikke hos Kongen og rejste den 17. tilbage.³⁾ Et Blad skrev om Hertug Carl, at denne, »vor Konges Broder, vort Lands svorne Fjende«, naturligvis var kommen »for at lokke vor Regering i en Fælde«. ⁴⁾

Fredag den 15. Juli havde baade den russiske Gesandt, Baron Mohrenheim, og St.Ferriol søgt Rosenørn-Lehn. Mohrenheim havde straks anslaaet den Tone, han fra nu af med stadig stærkere Eftertryk kom til at anvende.⁵⁾ Han havde vistnok endnu ikke modtaget Forholdsordre fra St. Petersborg, men vilde gerne kunne skrive til Zaren, hvad Danmark vilde gøre. Rosenørn sagde: Neutralitet. Ja, Mohrenheim vilde bestemt tilraade en Neutralitetserklæring. Preussen vilde jo sikkert vise sig at være den stærkeste. Efter Samtalen afsendte han, efter hvad han mange Aar senere meddelte Vedel, en Depeche til St. Petersborg, hvori han forsikrede, at Danmark vilde være neutralt. Han havde, skønnes det, straks fra Krisens Udbrud nøje Forbindelse med Hoffet og forstod, at Kong Christian delte hans Opfattelse af Stillingen.

Samme Aften Kl. 7 kom den franske Minister til Rosenørn. Den 14. Juli om Morgenen var Emserdepechen bleven kendt i Paris; den 15. havde Kamrene efter Erklæringer af Ministeriet Ollivier bevilget Krigskrediten. Fredag Morgen havde den franske Udenrigsminister, Gramont, sendt sin Gesandt et Chiffertelegram som Udtryk for Overvejelserne med Hensyn til Danmark, hvis geografiske og militær-politiske Stilling forlængst havde været inddraget i den Forbe-

redelse af en eventuel Krig med Preussen, hvormed man i Paris havde sysselsat sig; Gramont bad Gesandten oplyse, hvilken Stilling Danmark efter hans Mening vilde indtage under en eventuel Krig.¹⁾ Dette Telegram havde St.Ferriol utvivlsomt modtaget, før han om Aftenen Kl. 7 søgte Rosenørn. Overfor denne var han, efter hvad Krieger²⁾ vidste at berette, »ivrig, næsten paastrængende, men gjorde kun Spørgsmaal, havde intet Tilbud at gøre; han talte som ami, ej som diplomate«. Hvad vilde vi gøre, spurgte han, hvis Preussen begyndte med en Attaque paa København, f. Eks. til Søs eller ved at kaste Tropper i Land et Steds paa Sælland? Det vilde være un cas de guerre. Hvad vilde vi gøre, spurgte han endvidere, hvis der kom Tilbud? Frankrig vilde ikke afgøre det slesvigske Spørgsmaal uden vor Medvirken; han haabede, at vi ikke ensidig vilde erklære os om de preussiske Tilbud. Rosenørn mente, efter hvad han sagde til Krieger, at have svaret undvigende ved at ytre, at det altid var behageligt at have nogen at kunne konferere med. Vi ønskede at forblive neutrale. Ja, sagde St. Ferriol, men saa maatte det vedblive. »Jeg haaber, at Deres Neutralitet vil være oprigtig og sympatisk mod os.« For Øjeblikket var han tilfreds; Forholdene kunde jo rigtignok hurtig forandre sig — dans vingt quatre heures; det var jo ikke afgjort, at Preussen vilde respektere Neutraliteten.

Efter denne Samtale telegraferede St. Ferriol Kl. 9¹⁰ om Aftenen Svar paa sin Ministers Forespørgsel.³⁾ Efter hans Mening vilde Danmark i Tilfælde af Krig bevare sin Neutralitet saalænge som muligt; det vilde kun bøje sig for et preussisk Angreb, som det ikke kunde afværge, hvis det da ikke fik Undsætning af et Hjelpekorps. Han gav Meddelelser om den Styrke til Lands og til Søs, hvormed Danmark eventuelt kunde støtte Frankrig. I Breve samme og følgende Dag dvælede Gesandten ved sit stærke Indtryk af den danske Befolknings Sympathi for Frankrig og dens Ængstelse for, at Preussen ved et pludseligt Overfald skulde bemægtige sig Hovedstaden; man havde indtil nu ikke

truffet Forsvarsforanstaltninger; næsten hele Hæren var samlet i Lejren ved Hald i Jylland; Krigsministeren var borte. St. Ferriol paapegede, at det eneste, der kunde hindre et preussisk Kup, var, at der i det Øjeblik, Krigserklæringen udstedtes, laa en fransk Flaadestyrke i Østersøen. Han nævnede Hertug Carl af Glücksborgs Ankomst og de Formodninger, der knyttedes dertil, om at man ved Trusler eller Tilbud om territoriale Indrømmelser til Danmark i Slesvig søgte at knytte den danske Konge til Preussen. Gesandten troede dog ikke, at Formodningerne var rigtige.

Samtalerne med den russiske og franske Gesandt gav Rosenørn noget at tænke paa. Spørgsmaalet om Neutralitet paatrængte sig endnu stærkere, da der Lørdag den 16. fra Quaade kom et Telegram om, at den nederlandske Regering havde skyndt sig at erklære den strengeste Neutralitet, som den eventuelt vilde forsvare ved Vaabenmagt. Bismarcks Understatssekretær, Thile, havde udtalt, at Preussen vilde respektere denne Neutralitet. I Chiffertelegrammet tilføjede Quaade, at han, »hvis vi gjorde det samme som Holland«, mente, »Redaktion forbeholdt, at vi burde tilføje, at en saadan Politik vilde blive meget vanskelig ligeoverfor Opinionen. Derfor maatte man lette os den, om ikke ved Gerninger, saa ved materielt sikrede Løfter om Reparation efter Krigen.«¹⁾ Der var hermed antydet et politisk Program af stor Rækkevidde.

Lørdag den 16. havde vistnok alle de Ministre, der var i Byen, det vil sige hele Regeringen undtagen Fonnesbech og Haffner, forhandlet om Stillingen. De havde bestemt, at Lejren ved Hald, der var nær ved sin Opløsning, indtil videre skulde blive sammen.²⁾ Man lod en Eskadron af de Randers Dragoner gaa til Kolding for at observere Sydgrænsen.³⁾ Konseilspræsidenten havde haft til Hensigt at lade »Berlingske Tidende« bringe en Neutralitetsartikel i sit Aftennummer,⁴⁾ men da han havde nævnt det for de andre Ministre, »blev det standset«, og, som Krieger bemærkede i sin Dagbog, til Holsteins Sorg blev Redaktøren af

»Berlingske Tidende«, Etatsraad Knudsen, »for Fremtiden henvist til Vedel«.

Ved Femtiden blev Ministrene overrasket ved, at der fra Kongen kom Tilsigelse til Statsraad næste Dag, Søndag Kl. 10. Hvad betød det?¹⁾ Kong Christian ønskede en Drøftelse af det afgørende Spørgsmaal om Neutraliteten, og Lørdag Morgen havde han faaet særlig Anledning til at ønske Statsraad derom straks.

Da var Kong Carl XV af Sverige kommen i Besøg til Fredensborg fra Helsingborg. Han var meget opstemt, franskvenlig og sysselsat med Tanken om, at Sverige-Norge maa-ske burde gaa ind i Krigen. Foreløbig sagde han dog til Kong Christian, at han ansaa Neutralitet for det heldigste og for sin Del var meget villig til at indgaa en Neutralitetsalliance med Danmark; han var overbevist om, at hans Ministerium delte hans Anskuelse.²⁾ Han havde dog slet ikke forhandlet med sine Ministre derom; den svenske Udenrigsminister, Grev Wachtmeister, havde i nogle Uger været i Tyskland og Frankrig og var nu paa Vejen hjem.³⁾

I Statsraadmødet paa Christiansborg Søndag den 17. Juli, Kl. 10 Formiddag, var alle Ministre til Stede undtagen den endnu ikke hjemkomne Haffner og Finansminister Fenger; hvorfor den sidste var forhindret, vides ikke.

Kong Christian bragte straks Spørgsmaalet om Danmarks pinlige Situation paa Bane. Den strengeste Neutralitet, forudsat at den kunde holdes, var den heldigste; Kong Carl XV havde foreslaaet en Neutralitetsalliance mellem de nordiske Lande.⁴⁾

Den følgende Drøftelse, hvori alle de tilstedeværende Ministre deltog, drejede sig hovedsagelig om de to Hovedpunkter: Danmarks Neutralitet og en nordisk Neutralitetsalliance.

Kong Carls Forslag kom Ministrene aldeles overraskende og modtoges med stor Skepsis. Konseilspræsidenten fremhævede, at da der ikke havde været Forhandlinger derom

med Ministrene, maatte disse først have Lejlighed til indbyrdes nøje at overveje Tanken, som vistnok kunde være af stor Betydning. Hall og Krieger fremsatte den nærliggende Betragtning, at sørgelige Erfaringer viste, at det overfor Sverige var nødvendigt at iagttage den strengeste Form. Den svenske Udenrigsminister, Grev Wachtmeister, maatte bringe Sagen frem og gøre bestemte Skridt i korrekt Form; Erfaringerne fra de fælles nordiske Neutralitetserklæringer 1854, Sveriges Brud 1855 og Erindringen derom 1859 viste yderligere, at der ikke fra vor, men fra svensk-norsk Side var Vanskeligheder ved at tilvejebringe en nordisk Neutralitetserklæring.

Ved disse Udtalelser betragtede Statsraadet dette Spørgsmaal som foreløbig uddebatteret og henvist til videre Drøftelse mellem Kongerne. Søndag Morgen rejste Carl XV tilbage over Sundet.

Alle Ministrene fremhævede, at det var ønskeligt, at Danmark holdt sig neutralt saa længe som muligt, og Udenrigsministeren refererede i denne Forbindelse, dels at Mohrenheim paa det allerbestemtteste havde tilraadet Danmark Neutralitet, dels at den franske Gesandt paa given Foranledning havde sagt, at han var tilfreds med, at vi vilde holde Neutraliteten, og havde forsikret, at Frankrig vilde respektere denne. Denne Udtalelse til Rosenørn nævner St. Ferriol iøvrigt ikke i sit Referat af disse Dages Samtaler med den danske Udenrigsminister.

Den enstemmige principielle Tilslutning til Neutraliteten som den heldigste Politik supplerede Konseilspræsidenten imidlertid med den Bemærkning, at Stillingen, efter hvad der hidtil forelaa i Øjeblikket var saa uklar, at Ministeriet endnu ikke havde taget nogen nærmere Beslutning om, hvad det maatte tilraade Hans Majestæt. Det maatte, sagde Udenrigsministeren, nærmere forhandles, i hvilken Form og hvorledes en Neutralitetserklæring skulde udstedes, naar der først forelaa en bestemt Udtalelse om, at Krigen var

erklæret. Krieger, der, som det vil erindres, havde været imod, at det officielle Blad »Berlingske Tidende« Lørdag Aften bragte en »Neutralitets-Erklærings Artikel«,¹⁾ understregede efter det kortfattede Referat i Statsraadsprotokollen, »at der vist ikke var nogen, som tvivlede om, at Situationen var i højeste Grad alvorlig, og at han ogsaa troede, at alle var enige i, at det var ønskeligt for os ikke at kaste os ind i en Krig, hvis Udfald vi ikke kunde beregne. Men alt stod endnu saa usikkert, og Situationen vekslede saa hurtigt, at det for Øjeblikket ikke var muligt at sige andet end, at det var Regeringens Opgave ikke letsindigt at tage nogen Beslutning«. ²⁾)

Kongen bragte eventuelle militære Foranstaltninger paa Bane. Vi maatte stræbe hen til at holde os saa neutrale, som det stod i vor Magt, men tillige maatte vi være saa forberedte paa, hvad der kunde komme, som vore Forhold tillod det. Grev Holstein, der jo fungerede som Krigs- og Marineminister, udtalte i denne Anledning, at det naturligvis havde været Genstand for Overvejelse af Ministeriet, hvorvidt det vilde være rigtigt at gøre forberedende Skridt i militær Henseende overfor de Farer, der kunde møde. Man var imidlertid kommet til det Resultat, at saalænge man endnu ikke vidste, om Krigen officielt var erklæret, kunde der ikke antages at være saa overhængende Fare, at der i alt Fald i dette Øjeblik var Anledning til at gøre noget, og det saa meget mere som selv de ubetydeligste Skridt let kunde blive mistydede, og da Krigsministeren, som jo for Tiden var fraværende, desuden meget snart ventedes tilbage. Ministeriet havde derfor, udtalte Konseilspræsidenten, ikke troet at burde tilraade Kongen straks at hæve Lejren ved Hald, der desuden om ganske kort Tid vilde være endt. Det eneste, Ministeren havde troet at burde gøre, var, som han allerede havde meddelt Hans Majestæt, at lade en lille Kavalleristyrke gaa ned til Kolding til Observation af Grænsen. Tillige var der draget Omsorg for, at alt paa Søforterne var

i Orden, og endelig var ogsaa Udrustningen af Panserskibet »Rolf Krake« tilendebragt.¹⁾ Med denne Udtalelse sluttede Statsraadmødet. Kongen havde hævdet, at en streng Neutralitet burde tilstræbes, Ministeriet uden Modsigelse givet denne Tanke Tilslutning. Nogen Beslutning var dog ikke truffet, og det var tydeligt, at Ministeriet endnu ikke følte sig helt bundet til denne Neutralitet.

Efter Mødet enedes Ministrene om at overlade Konseilspræsident Holstein og Direktøren i Krigsministeriet, Oberst Thomsen, at træffe Bestemmelse om, hvorvidt man straks skulde sende en Bataillon Infanteri til Fredericia; Holstein skulde Søndag Aften til Taffel paa Fredensborg, hvortil ogsaa Baron Mohrenheim var indbudt. Han overlod derfor Afgørelsen til Thomsen, der indskrænkede sig til at sende lidt Ammunition til Fredericia.²⁾ Man mente, at det ikke saa ud til et Overfald fra preussisk Side hverken paa Jylland eller Sælland; Efterretningerne fra Slesvig Fredag—Lørdag var fredelige. I Krigsministeriet drøftede man selvfølgelig alle Muligheder, men de Rygter, der gik om Forberedelse til Mobilisering, havde intet Grundlag.³⁾ Kun udlagdes i disse Dage en Del Artillerimandskab paa Søforterne ved København, der forberedtes det fornødne Materiel til aktive og passive Torpedos, og Flydebomme udlagdes rundt om Forterne samtidig med, at der tilvejebragtes en ordnet Samvirken mellem disse og de Krigsskibe, der var stationerede paa Rheden.⁴⁾

Regeringen havde ogsaa drøftet det fra Quaade om Lørdagen modtagne Telegram om Hollands Neutralitet og den af Gesandten fremsatte Tanke om, at Danmark som Vederlag for sin Neutralitet skulde søge at sikre sig et eller andet Tilsagn om en Løsning af det nordslesvigske Spørgsmaal.⁵⁾ Til denne Antydning bemærkede Hall, at den Sikkerhed, Preussen maatte give os, maatte være »Overlevering af Slesvig til Flensborg, hverken mere eller mindre«; han ansaa

det imidlertid for ganske utænkeligt, at Preussen vilde gøre en saadan Indrømmelse.¹⁾)

Paa dette Tidspunkt, Søndag den 17., var altsaa intet fastslaaet eller foregrebet om den Politik, man vilde føre. Regeringen havde drøftet Situationen, men enhver Beslutning var udtrykkelig udsat, ligesom der ikke var truffet militære Forholdsregler af væsentlig Betydning. Det ser dog ud til, at Rosenørn i sine Samtaler saavel med Mohrenheim som med St. Ferriol havde udtalt sig noget stærkere i Retning af Neutralitet, end han i og for sig kunde gøre efter det henholdende Standpunkt, som Ministeriet som Helhed havde indtaget. I Februar 1879, da Ophævelsen af Art. V gjorde Danmarks Forhold til Preussen stærkt aktuelt og ogsaa bragte Spørgsmaalet om Danmarks Stilling i 1870 paa Bane, meddelte Mohrenheim P. Vedel, at han den 15. Juli med Rosenørns Billigelse havde sendt en Depeche til St. Petersborg, hvori han forsikrede, at den danske Regering vilde være neutral, og bad sin Regering meddele dette i Berlin, for at man ikke skulde forulempe Danmark.²⁾) Et tilsvarende Indtryk havde han af Samtale med Kongen.³⁾) St. Ferriol telegraferede Søndag Eftermiddag til Paris i samme Aand om den danske Regerings Holdning, efter at han havde erkyndiget sig om, hvad der var besluttet i Statsraadet.

Alt stod saaledes endnu hen, da Vedel om Søndagen den 17. kom hjem.

III.

P. Vedels Hjemkomst.

VEDEL havde kun et Par Dage faaet Ro i Grefsen. Den 12. Juli fik han Besked om, at man vistnok blev nødt til at hjemkalde ham, og den 15. Juli Telegram om hurtigst mulig at vende tilbage. Samme Aften tog han ind til Kristiania og ombord i Dampskibet »Kronprinsesse Louise«, der den næste Morgen den 16. afgik til København. Skibet gik om ad Göteborg, men hverken der eller, da der fra Helsingør kom Passagerer ombord, fik Vedel Nyheder fra København. Han var, da han den 17. midt paa Dagen nærmede sig Toldboden, i stærk Spænding.¹⁾ Da Damperen gled ind mod Land, saa Vedel Udenrigsministeriets gamle, altid velunderrettede Bud, Rasmus Kjettinge, paa Broen, han havde Lyst til straks at raabe et Spørgsmaal om Stillingen til Kjettinge; denne gættede Direktørens Tanke, forstod, at han ikke spurgte, da der var fuldt af Mennesker, og raabte som den Diplomat, ogsaa han var: »Han har ikke været der endnu.« Tilraabet lettede en Sten fra Vedels Hjerte; han forstod, at Kjettinge vilde tilkendegive, at den tyske Gesandt endnu ikke havde stillet den danske Regering overfor det Spørgsmaal, om den vilde holde med Frankrig eller med Tyskland, som Vedel paa hele Rejsen havde været »dødelig bange for«, øjeblikkelig, og før han selv kom hjem, skulde være bleven rettet til Rosenørn.²⁾

Vedel har tre og tredive Aar senere skildret sin Opfattelse af Stillingen i det Øjeblik, han steg i Land. Han gik ud fra,

at hvis vi, stillet overfor et saadant Spørgsmaal, havde fulgt vort Hjertes Mening, havde vi erklæret os for Frankrig, men i saa Tilfælde vilde Preussen, derom var han overbevist, have sikret sig ved straks at besætte Jylland, eller maaske straks have vovet et coup de main mod København. Havde vi svaret, at vi vilde holde med Tyskland, vilde Preussen have forlangt Garantier, idet det enten havde fremhævet, at København var udsat for, at Franskmændene skulde bemægtige sig Byen og gøre Havnen til Operationsbasis, og at det derfor var nødvendigt, at Preussen hjalp Danmark til at forsvare den, eller ogsaa havde den preussiske Regering foreslaaet os at lukke Østersøen for den franske Flaade. Vedel frygtede for, at Stemningen i og udenfor Regeringen afgjort var for med Iver at kaste sig ind i en Alliance med Frankrig, og at man, inden han kom hjem, uigenkaldelig havde engageret sig i den Retning. For denne Ængstelse blev Vedel straks befriet; endnu var der Tid til, at hans Mening kunde gøre sig gældende. Hans senere Optegnelser gengiver, efter alt at dømme, rigtigt den Opfattelse, hvormed han gik ind i de følgende Ugers oprivende Arbejde.

Vedel havde endnu paa dette Tidspunkt vedblivende Forkærlighed for Frankrig, men stor Mistillid til Frankrigs formentlige Overlegenhed over Preussen eller over det samlede Tyskland. Han betragtede Napoleon III personlig som saa udlevet, hans Regering som saa korrumperet og uduelig, og ansaa selve Kejserdømmet og Dynastiet for saa usikkert og vaklende, at et Uheld kunde vælte det hele. Napoleon III ansaa han for »vor Tidsalders Fordærvelse og onde Aand«. Dynastiet Hohenzollern stod derimod efter hans Mening sikkert og rodfæstet i det tyske Folks Bevidsthed, hvad end Krigen kunde føre med sig. Til den franske Armé og Krigsstyrelse havde Vedel ikke synderlig Tillid.¹⁾ Hverken Krimkrigen eller det italienske Felttog havde givet Anledning til at tillægge de franske Generaler nogen synderlig strategisk Dygtighed, hvorimod den preussiske Armé baade i Krigen

1864 og 1866 havde vist, hvad den duede til, og hvor overlegen dens Ledelse var.

Vedels Opfattelse af den militære Tilstand i Frankrig var i ikke ringe Grad paavirket af de Iagttagelser, som danske Officerer i de foregaaende Aar havde gjort paa Studierejser. I 1868 og 1869 havde der været udsendt danske Militærkommissioner for at gøre sig bekendt med Tilstanden i den franske Hær, bl. a. med Virkningen af forbedrede Skydevaaben og de Forandringer, som disse havde skabt i de forskellige Vaabenarters Taktik. I 1868 var udsendt Oberst C. Wolle, Kaptajn C. M. V. Tvermoes og Ritmester F. F. Kiær, i 1869 Oberst C. V. L. Dreyer, Kaptajn W. A. Thulstrup og Ritmester H. F. Trepka. Deres saglige og meget oplysende Beretninger gav et højst ugunstigt Indtryk af Tilstanden. Der var vel planlagt og til Dels udført mange Forandringer, gjort en Mængde Prøver og Forsøg, men der var ingen ordentlig Plan eller Fasthed i Gennemførelsen, meget var brudstykkeagtigt og tilfældigt, Arbejdet som Helhed gjorde ikke Indtryk af at være beaandet af en ivrig og kraftig Virksomhedsbestræbelse; der var stærk og lammende Modsætning mellem de forskellige Kredse indenfor Hærledelsen, mellem gammelt og nyt. Resultatet blev Ufærdighed, Usikkerhed, paa vigtige Omraader Kaos. De danske Officerer, der var taget ud i den Tanke, at de skulde lære noget værdifuldt, vendte skuffet hjem med meget ringe Tilid til, hvad den franske Hær, trods de enkelte Soldaters og Officerers ypperlige Egenskaber, kunde udrette under den Krig med Preussen, alle talte om som nær forestaaende. Medens Krigsminister Raasløff, der havde modtaget disse Militærudsendinges Rapporter, ikke synes at være bleven paavirket, var Vedel efter sit eget Udsagn under stærkt Indtryk af, hvad der blev meddelt, og ganske særlig af, hvad den senere Gesandt i St. Petersborg, daværende Ritmester F. F. Kiær, havde fortalt om den franske Hær, særlig om Lejrøvelserne ved Châlons, som han havde overværet. Han

var kommen tilbage med den største Forbavselse over, hvad han der havde set, over den Uorden han havde fundet i alt, over den Ukyndighed, som de Kommanderende lagde for Dagen. Bl. a. havde den Mand, der nu i 1870 stod som Frankrigs Krigsminister, Leboeuf, manøvreret saa vanvittigt, at hans Kavalleri red hans eget Infanteri over Ende. Ogsaa adskillige danske Søofficerer havde i disse Aar tjent i den franske Marine; de kan have meddelt tilsvarende Indtryk af dennes Tilstand. En Slægtning af Kong Christian IX's højt skattede Yachtkaptajn, Admiral Irminger, Premierløjtnant F. Irminger, kom netop i Foraaret 1870 hjem fra længere Togter med franske Skibe; Kong Christian IX havde antagelig gennem ham faaet en Mistillid til den franske Flaade, som blev bekræftet i de følgende Maaneder.¹⁾

Paa Baggrund af denne Vurdering var Vedel trods den Uvilje mod den Bismarckske Politik, som 1864 og de efterfølgende Aars Begivenheder og Forhandlinger havde skabt hos ham, paa Forhaand afgjort stemt for, at Danmark i alt Fald indtil videre skulde holde sig neutralt.

Med denne Forhaandsbetragtning ilede Vedel fra Dampskibet til sit Hjem i Rosenvænget og modtog den første Orientering af sin Hustru. Derpaa søgte han, da Mørket allerede var ved at falde paa, sin Minister, der boede paa Hotel Royal ved Stranden, og traf denne dybt nedtrykt. »Hvad skal jeg dog gøre i denne frygtelige Situation?« var Rosenørns første Ord.²⁾ Straks ved sin Hjemkomst blev Vedel informeret om Stillingen af Legationsraad de Coninck. Denne overgav Vedel en Opskrift, der var et Vidnesbyrd om de herskende Stemninger.³⁾

De Coninck, der var helt nationalliberal i sin Tankegang, mente, at man skulde holde sig neutral, *dersom* Preussen gav Danmark Lov til straks at besætte Nordslesvig indtil Flensborg—Tønder Linjen og Tilsagn om, at denne Del af Landet ved Krigens Ophør skulde tilbagegives Danmark uden Garantier og uden Afstemning. Kunde en saadan Neu-

tralitet ikke opnaas, skulde man deltage i Krigen som Frankrigs Allierede paa Betingelse af, at Danmark maatte besætte hele Slesvig, saasnart Krigsforholdene gjorde det muligt, og at Frankrig lovede ved Fredsslutningen at ville virke til, at Hertugdømmet blev givet Danmark tilbage. Endvidere nævnede de Coninck den Mulighed, at Sverige-Norge deltog i Krigen som Frankrigs og Danmarks Allierede; i saa Tilfælde skulde man fra dansk Side afgive et Tilsagn om at ville arbejde paa en nærmere Tilslutning mellem Danmark — med Ejderen til Sydgrænse — og Sverige-Norge paa det Grundlag, der var angivet bl. a. i Breve, som Kong Carl XV i 1864 havde skrevet til Kong Christian IX og Biskop Monrad.¹⁾

Dette første Indtryk af Stemningen blev bekræftet af, hvad Vedel havde forudsat: Pressen og den offentlige Mening ansaa det for selvfølgeligt, at vi straks tog Parti for Frankrig, Hæren ventede i Almindelighed, at nu var Tiden inde til Revanche.

Afgørende blev dog i første Linje, hvad Konge og Ministerium mente. Fru Vedel og de Coninck sagde, at Justitsminister Krieger, med hvem Vedel personlig og politisk stod i nær Forbindelse, var krigerisk stemt. Vedel gik ved sin Hjemkomst ud fra, at Hall, Fonnesbech og Haffner var afgjort for, at vi med Frankrigs Hjælp skulde forsøge at genvinde i alt Fald det danske Slesvig.²⁾ Derimod var han paa det rene med, at Kongen og Konseilspræsidenten havde Sympati for Tyskland eller maaske snarere Antipati mod Kejser Napoleon, men han mente, at de ingen Betydning havde lige over for Ministeriets ledende Mænd, Hall, Krieger, Fonnesbech og Haffner.³⁾ Om Rosenørns Mening er der, betegnende nok, i de senere Optegnelser, hvor Vedel fremstiller sin Opfattelse ved Hjemkomsten, Tavshed, hvad der antagelig tilkendegiver, at han gik ud fra, at Rosenørn ikke vilde gøre Modstand mod de Synspunkter, som hans Direktør vilde gøre gældende.

Da Vedel op ad Mandagen den 18. Juli havde orienteret sig, var det første, han gjorde, at opsøge Justitsminister Krieger.

Krieger var stærkt betaget ved Tanken om det nær forestaaende længe ventede Opgør og knyttede levende Forventninger til den Oprejsning og den Gengivelse af det danske Slesvig, dette kunde bringe Danmark. Saa sikker paa Frankrigs Sejr som de fleste andre var han vel næppe, men det var dog ikke Fru Vedel alene, der fortalte, at han var krigersk stemt, ogsaa Andræ havde mærket dette. Hans Udtalelser i Statsraadet, just som Vedel var ved at gaa i Land ved Toldboden, viste, at han ikke var fast besluttet paa Neutralitet.¹⁾ Det passer hertil, at han i sine Optegnelser i disse Dage finder det »heldigt«, at »Berlingske Tidende« som ovenfor (S. 32) nævnt ikke fik Lov til Lørdag Aften den 16. at bringe en »Neutralitetserklæringsartikel«, og i Anledning af Quaades Henstilling om en eventuel Betingelse for vor Neutralitet noterede han: »Altsaa vil ikke en Gang Quaade tilraade at sidde ganske stille«,²⁾ hvad altsaa tyder paa, at Tanken om Aktion af en eller anden Art ikke var ham fremmed. Krieger kunde tage skarpt til Genmæle overfor den besindige og nøgterne Gehejmeraad Andræs Advarsel mod at lade sig lokke af nok saa fristende Tilbud fra Frankrigs Side, naar de i disse Dage som ellers regelmæssig taltes ved. Andræ, der var Medlem af Landstinget, men iøvrigt indtog en passiv, ret skeptisk og helst kritiserende Holdning i dansk Politik, var en Mand, hvis Raad søgtes, ikke blot af Krieger, men af Vedel, af Hall, Haffner og af Grev Frijs. Han delte vel den almindelige danske Tro paa en endelig Sejr for de franske Vaaben,³⁾ men han kendte ligesaa godt som Vedel de store Mangler ved det franske Hærvæsen og gik i alt Fald ud fra, at Frankrig til en Begyndelse kunde komme til at lide Nederlag. Man maatte derfor efter Andræ's Mening omhyggelig vogte sig for ethvert Skridt, der kunde vække Mistillid i Preussen. Først naar Franskmændene stod paa den anden Side Elben,

og da fremdeles ønskede Danmarks Bistand, kunde der blive Tale om vor Deltagelse i Krigen, og da kun under bestemte Garantier for, hvad der vilde blive os tilsikret ved den endelige Fred.¹⁾ Imod dette Standpunkt, som Andræ i disse Dage stadig gjorde gældende, opponerede Krieger til en Begyndelse. Man skulde dog vogte sig for, »at man ikke af bare Besindighed blev til bare Ævl«, sagde han. »Ja«, kunde Andræ svare dertil, »Besindighed havde dog hidtil ikke været vor Styrke og os til Fordel«. ²⁾ Andræ var maaske fristet til ved skarpere Udtryk at erindre om Kriegers skæbnsvangre Ord: Dristig vovet er halvt vundet, ved Slutningen af Debatten før Novemberforfatningens Vedtagelse i Efteraaret 1863, men undlod det i alt Fald for ikke at saare Krieger. Der var Grund for Andræ til med Styrke at give Krieger »en Neutralitetsstiver«, thi da Vedel kom over til Krieger Mandag den 18., fandt han ham alligevel »kriegersk stemt« om end ikke uden Paavirkning af Andræs »stærke Formaninger til ikke at vove sig ind paa Eventyr«. ³⁾ Krieger havde ellers, efter Vedels Opfattelse, »i Almindelighed ikke videre Tillid til Andræs evige Pessimisme og Lyst til at have en anden Mening end andre«, men Vedel mente dog, »at Krieger paa Bunden af sin Sjæl havde en Tvivl om den forestaaende Krigs Udfald«. Dette gjorde ham modtagelig for Vedels Forestillinger om, hvor usikker Napoleons Stilling var, hvor farlig Erhvervelsen af Nordslesvig vilde blive i Fremtiden for os, naar den var aftvungen Tyskland, og endelig om hvor uhyre en Risiko vi løb, hvis Lykken var Frankrig ugunstig.

Vedel foreslog, — saavidt det kan skønnes,⁴⁾ straks i den første Samtale om Mandagen — Krieger, at man skulde prøve paa saa længe som muligt at udsætte Afgivelsen af en Erklæring, vente, indtil Preussen og Frankrig notificerede Krigen, og da i Svaret erklære sig neutrale i mere eller mindre stærke Udtryk. At gøre noget Skridt i Berlin, saaledes som Quaade havde antydnet, var næppe muligt, men

man skulde underhaanden gennem den engelske og russiske Regering virke hen til, at Preussen bragte det nord-slesvigske Spørgsmaal ud af Verden; derved vilde det berøve Frankrig et diplomatisk Vaaben, tilfredsstille den offentlige Mening, der dog selv i Tyskland ikke var ganske stum, og sikre sig en virkelig varig og under alle Omstændigheder velvillig Neutralitet fra dansk Side. Ved ikke ufortøvet at følge Hollands Eksempel og ikke straks, uden at afvente, at Krigen blev erklæret, udsende en Neutralitets-erklæring pure et simple, var der vel den Risiko, at Preussen kunde finde paa at sikre sig ved at besætte Jylland, men hvad man vidste om militære Forberedelser i Preussen, tydede ikke paa en saadan Hensigt; Preussen vilde næppe udfordre den offentlige Mening i Europa og navnlig ikke den engelske og russiske Regering, i alt Fald ikke saa længe vi undlod ved Rustninger eller paa anden Maade at give grundet Anledning til Mistanke. Viste det sig, at Preussen ikke var til Sinds at bringe Ofre for at sikre sig mod Nord, maatte vi udstede vor Neutralitetserklæring, og, hvis Ministeriet fandt det ønskeligt, kunde den affattes saaledes, at den ikke bandt os altfor stærkt. Dog mente Vedel, at det var farligt at tilføje et Haab om, at Preussen vilde erindre sig Art. V, da det deri kunde se en Trusel, og fordi »vi ved saaledes selv at erklære, at et Haab om noget fremtidigt var alt, hvad vi forlangte, opgav al Udsigt til, at Preussen muligvis selv skulde ville sikre sig en velvillig Neutralitet ved at gøre os mere øjeblikkelige Indrømmelser«. ¹⁾

Spørgsmaalet om Muligheden af en senere Tilslutning til Frankrig skød Vedel helt ud; det var efter hans Overbevisning i alle Tilfælde nødvendigt at se Tiden an og afvente Udfaldet af de første Sammenstød, før man besluttede at knytte sig til Frankrig. »Om dette skulde ske, naar, hvor vidt og paa hvilke Betingelser, vilde saa senere i sin Tid kunne afgøres«. ²⁾

Samtalen med Krieger saa vel som de mange senere,

hvori Vedel fremholdt sine Meninger for ham, var af stor Betydning. Kriegers Temperament og hele Stilling gjorde ham utvivlsomt meget tilbøjelig til at lade sig rive med af dem, der mente, »at de kraftigste Raad var de sikreste«, men paa den anden Side var der meget, der holdt igen paa ham. Det var utvivlsomt rigtigt, naar Andræ, der ellers saa meget kritisk paa Krieger, anerkendte,¹⁾ at »Krieger var den eneste i Ministeriet, i hvem der var Ballast«, medens alle de andre efter hans Skøn »lod sig vejlede hen af Folkevinden«. Krieger var Overvejelsernes Mand. Svær at vinde, tung at vende. Han var nu som stedse Typen paa den videnskabelige Professor, der havde en naturlig Trang til at se enhver Sag fra alle Sider, faa alt omhyggeligt belyst ved at indhente Oplysninger og søge Raad. Hertil kom, at han frygtede for at paatage sig Ansvar; i dette Øjeblik tyngedes han utvivlsomt af Erindringen om, hvorledes det var gaaet, da han sidst saa dristig havde kastet Terningen.

Det spores i de Optegnelser om Nyheder og Indtryk, han med en saa mærkelig Omhu Dagen igennem eller før Nattehvilen gjorde i sine Dagbøger, hvor forsigtig og aarvaagen han indsamlede alt, hvad der kunde tjene ham til Vejledning. Hans skiftende Synspunkter og Stemninger afspejler sig; man kan følge, hvorledes han i disse Uger kæmper for at vinde Klarhed, ogsaa i hans Breve til fortrolige Venner ytrer hans Søgen sig.

Han spørger Regenburg i Skanderborg om, hvad man bør forlange tilbage af det tabte, naar man giver Fantasien frie Tøjler og tænker sig en Alliance sluttet med Frankrig; han spørger sin norske Ven, Statsraad Ketil Motzfeldt: »Hvad vilde De gøre i Danmarks Sted?«²⁾ Naar han som Torsdag den 21. ved en af de sædvanlige Torsdagssammenkomster hos Andræ træffer sammen med Hall, og Samtalen naturligvis føres om den kritiske Situation, saa søger han, saaledes brændte det sig ind i Andræs unge Sønners Erindring, ved Modsigelse at klare sine egne Tanker.³⁾ De fik ved den Lejlighed en

Fornemmelse af, at Krieger var dybt fristet af Haabet om at faa tilbage, hvad dansk var af det elskede Slesvig, derfor »var ilter i sin Mund«, naar han tog til Genmæle mod Andræs Advarsler, der formede sig som »en Neutralitetsstiver«, som de unge Andræs syntes, at Krieger vel kunde trænge til. De skønnede dog maaske rigtigt, naar de mente, at Krieger udtalte sig skarpere i Opposition til Andræs Synspunkter, end han egentlig mente, for ved endnu kraftigere Argumentation fra Andræs Side at styrkes i det, der var hans inderste Overbevisning, som han havde at forsvare overfor sine krigerisk sindede Kolleger. Der var i denne Tid megen Tvivl og Vaklen hos Krieger, to Sind brødes i ham, men det faste Punkt blev, at han »uden Vanskelighed gik ind paa Vedels Operationsplan«.

Da Vedel senere saa tilbage paa den følgende Udvikling, udtalte han, at Krieger, da han først havde gjort dette, i den følgende Tid forfægtede dette Standpunkt »med sin sædvanlige Uforfærdethed« overfor sine franksindede Kollegers Utaalmodighed.¹⁾ Han gjorde det dog med »sin sædvanlige Frygt for at tage et Ansvar paa sig«, og skød sig gerne ind under, at naar Udenrigsministeriet bestemt udtalte sig for et Standpunkt, saa maatte de andre Fagministre bøje sig.

Der kom utvivlsomt i den følgende Tid Øjeblikke, hvor Krieger var ved at glide. Naar Grev Frijs siden tænkte tilbage paa hine Dage og drøftede, hvad der var sket, med Vedel,²⁾ betvivlede han, at det i det lange Løb var lykkedes Vedel med sine gode Grunde at holde Krieger fast, thi »hvor stout en Mand Krieger ogsaa var, kunde han ikke modstaa, naar det virkelig kom til Stykket, men havde da, som Hall udtrykte sig, sin Afskedsbegæring i Lommen«. Frijs gjorde opmærksom paa, at sjældent er noget Menneske fuldkomment, og Krieger var ogsaa i hine Dage »for stor en Parlamentariker til at kunne give Køb paa det mindste Bogstav«. Men, som vi skal se, iblandt

Ministeriets ledende Medlemmer blev Krieger dog Vedels faste Støtte, og Kong Christian fik i nogen Grad Ret, naar han sagde, at Krieger var den eneste i Ministeriet, han kunde stole paa.¹⁾

Udgangspunktet for Vedels Bestræbelser efter hans Hjemkomst var altsaa: Passivitet saa længe som muligt, Underhaandsforsøg paa at foranledige Preussen til en Imødekommen i det nordslesvigske Spørgsmaal,^x der kunde yde en Art frivilligt Vederlag for Neutraliteten og støtte den danske Regering overfor Stemningen i Danmark, der krævede Tilslutning til Frankrig.

En væsentlig Side af Direktørens Virksomhed blev fra Mandag Morgen Forhandlingerne med de fremmede Diplomater, der straks opsøgte den hjemvendte, af hvem de ventede at faa bedre Besked end af Rosenørn-Lehn, der havde søgt at klare sig ved henholdende Bemærkninger og ved til alle Sider at sige, at Danmark var og vilde være neutralt.

St. Ferriol var ikke videre paatrængende og udtalte sin Billigelse af disse Rosenørns foreløbige Ord.²⁾ Vedel var dog paa det rene med, at Franskmanden vistnok senere, naar Tiden kom, vilde søge at forandre denne vor Beslutning. Den engelske Minister, Sir Charles Lennox Wyke, gjorde ingen Vanskeligheder; han gik let ind paa Vedels Tanke,³⁾ at Preussen ved Indrømmelser i det nordslesvigske Spørgsmaal burde gøre det muligt for Danmark at bevare Neutraliteten. Krieger frygtede kun, at Sir Charles skulde glemme dette, inden han kom hjem og fik skrevet til sin Regering om at virke i denne Retning. Krieger havde vistnok Ret; England rørte sig næppe.

Mindre behagelig forløb Vedels første Samtaler med Baron Mohrenheim.⁴⁾ Den russiske Gesandt gjorde af egen Drift og siden efter Ordre fra St. Petersborg alt for at faa Danmark til at bevare Neutraliteten. Dette stemte med de neutrale Stormagters, Ruslands og Englands, Ønske om at lokalisere Krigen og beroede ogsaa paa deres Frygt for,

at Krigens Udfald let kunde blive et saadant, at det tilintetgjorde Danmarks Selvstændighed og det danske Dynasti, hvis Danmark kom ind i Krigen paa fransk Side.

Den 18. Juli havde Vedel sin første Samtale med Mohrenheim, og det gjaldt for ham om at faa denne til i St. Petersborg at virke for, at Preussen tog Hensyn til de danske Ønsker om Art. V's Opfyldelse. Samtalen gav ikke synderligt Haab. Mohrenheim forklarede »paa sin sædvanlige brutale Maade«,¹⁾ at intet fornuftigt Menneske kunde tvivle om, at Frankrig vilde faa Bank, dets elendige Diplomati var allerede for evige Tider prostitueret. Danmark havde intet andet at gøre end at ligge »mausetodt« og vise Preussen den yderste Opmærksomhed f. Eks. ved at forbyde franske Skibe at tage Kul ind i danske Havne; Danmark vilde ophøre at eksistere, hvis det ikke fulgte Ruslands Raad. Overfor disse stærke Ord fandt Vedel det klogest at lade, som om han snarest troede paa Frankrigs Sejr; han sagde, at han ikke kunde være enig med Mohrenheim i, at det var saa vist, at Frankrig kom til at ligge under. Vi ønskede ganske vist at staa i saa venskabeligt Forhold til Preussen som foreneligt med vore andre Interesser, og vi havde tilfulde bevist dette i 1866 ved Otto Plessens Mission til Berlin,²⁾ men Mohrenheim maatte dog erindre, at det slesvigske Spørgsmaal og Ikkeopfyldelsen af Art. V skilte os. Danmark ønskede, at de indtrufne Omstændigheder kunde medføre en Løsning, thi efter en sejrrig Krig var det næppe at vente, at Preussen ædelmodig vilde give os en Belønning for god Opførsel. Herover blev Mohrenheim »meget rasende og meget uartig mod Vedel personlig« og spurgte, om denne da vilde, at Danmark skulde sætte sin Eksistens paa Spil. Vedel svarede, at man vistnok andetsteds vilde sætte Pris paa Danmarks Venskab, at han, som Mohrenheim jo hørte, personlig ikke satte Frankrigs Magt saa lavt; han mente netop, at det vilde være meget ønskeligt, om man fjernede det eneste, der var

Danmark og Preussen imellem; i saa Henseende troede Vedel, at den russiske Regering ved sin Stilling til Preussen, ved sin Forbindelse med Danmark, ved den Rolle, den allerede gentagne Gange havde spillet i det nordslesvigske Spørgsmaal, og endelig paa Grund af sine egne politiske Interesser var allermest skikket til at virke for at faa denne ubehagelige Sag løst snarest mulig. Disse Bemærkninger gjorde atter Mohrenheim hidsig; han spurgte, om Vedel troede, at Bismarck nu ligeoverfor Tyskland kunde gøre noget, der kunde udlægges som Frygt for Danmark; Frankrig tænkte forresten ikke paa at gøre noget som helst heroppe, det satte ikke den mindste Pris paa vort Venskab; Preussen vilde intet give os for vor Neutralitet, men maa- ske nok for vor Alliance. Den sidste Bemærkning »lod Vedel klogelig ligge«, til det øvrige svarede han, at nu vilde det formodentlig snart vise sig, om Mohrenheim havde Ret i, at Frankrig ingen Vægt lagde paa vor geografiske Beliggenhed. Bismarck var jo nu i den lykkelige Stilling, at han ikke længere behøvede Popularitet, idet Spørgsmaalet nu var blevet Tyskland, ikke længere Preussen eller Bismarck.

Samtalen var, som det vil ses, ikke særlig venlig, og Vedel var klar over, at nu skrev Mohrenheim til St. Petersborg, at han var franksindet. Dette havde han ikke noget imod; desto større Anledning havde Mohrenheim efter hans Skøn til at virke for, at Rusland lagde Pres paa den preussiske Regering for at faa denne til at lette Danmark Iagttagelsen af en mod Preussen venskabelig Neutralitet.

IV.

Neutralitetserklæringen forberedes.

MANDAG den 18. Juli ved Firetiden kom Wolfgang Haffner hjem. Han orienterede sig i de militære Ministerier og var om Aftenen sammen med sin Svoger Grev Frijs, der var i Byen for et Par Dage og med levende Interesse fulgte Begivenhederne.¹⁾ Nu var Ministeriet samlet og kunde i de følgende Dage drøfte, hvilke militære Foranstaltninger Situationen krævede, og hvilket Svar man skulde give, naar den preussiske Anmeldelse af Krigsudbrudet forelaa.

Udgangspunktet for de militære Overvejelser var Lejr-samlingen i Hald. Den havde været flere Uger, og var, da Krisen indtraadte, ved sin Slutning. Den 16. Juli havde man som ovenfor nævnt under Haffners Fraværelse besluttet at opsætte Lejrens Opløsning og vedtaget kun at sende en Eskadron Ryttere til Kolding.²⁾ Nu skulde Haffner tage videre Bestemmelse.³⁾ I den første Ministerkonference, hvori han deltog, Tirsdag den 19., foreslog han at lægge hele Lejren med fuld Styrke over til Sælland. Med 10 Batailloner, Garden og de sællandske Reservebatailloner og Rekrutbatailloner vilde man da have omtrent 18,000 Mand. Imidlertid kom der den 19. fra Etatsraad Tietgen, der Fredag den 15. havde forladt Paris og havde haft Forbindelse med franske Regeringsfolk, Meddelelse om,⁴⁾ at 35,000 Mand franske Landgangstropper om nogle Dage vilde af-

gaa til Nordsøen og Østersøen, hvilken Efterretning stemmede med, at man havde hørt, at der af en Mand i København var bestilt 14 Lodser til at være i Frederikshavn til den 25. Juli, hvilket iøvrigt var sket paa Foranstaltning netop af Tietgen.¹⁾ Trods disse Efterretninger fastholdt Haffner sit Forslag om at sammendrage den store Styrke paa Sælland, men dette fremkaldte Protest fra andre Ministre. Haffner havde udtalt, »at den store Troppesamling skulde hævde den danske Neutralitet *mod Frankrig*«, men Fenger »havde gjort Indsigelse af finansielle Grunde«, Hall »havde udtalt sine Tvivl«, og Krieger, der synes at have set Spørgsmaalet ud fra det Synspunkt, at en saa stor Troppesamling paa Sælland »med Nødvendighed vilde føre til en fransk Alliance«, mente, at man denne Dag, den 19., kun behøvede at tage den Beslutning, at Lejren ved Hald skulde opløses, omend en Dag eller to tidligere, end det ellers vilde være sket, og at Garden med de sællandske Batailloner i fuld Styrke skulde føres til Sælland, de fynske paa lignende Maade til Fyn.²⁾ Ordre herom udsendtes samme Dag.³⁾ Der havde før Haffners Ankomst været Tale om at henlægge en Bataillon til Fredericia, men derved vilde Haffner slet intet gøre; han opgav Fæstningen. Den 20. Juli havde han dog betænkt sig,⁴⁾ nu vilde han kun begynde Lejrens Opløsning Torsdag den 21. Juli i Stedet for Lørdag den 23.; Garden og de sællandske Batailloner med et Batteri skulde sendes til Sælland som aftalt i fuld Styrke, et Batteri og en Bataillon til Fredericia. Samme Dag noterede Chefen for Krigsministeriets 2. Departement Kaptajn F. C. Good i sin Dagbog om det Arbejde i Krigsministeriet, der optog ham fra Morgen til Aften: »Vi forberede alt til en Mobilisering«. ⁵⁾

Herved blev man foreløbig staaende, bortset fra, at i Ministerraad den 26. vedtoges et Forbud mod Hesteudførsel.⁶⁾ Først den 27. Juli gik man videre under Indtryk af de i Mellemtiden fra Paris indløbne skriftlige og mundtlige

Meddelelser om den planlagte franske Flaadeekspedition til Østersøen og den franske Allianceplan.

Hvor lidt eller hvor meget der fra London eller St. Petersborg blev gjort i Berlin for at bevirke en Indrømmelse overfor Danmark i det nordslesvigske Spørgsmaal, kunde man selvfølgelig i København ikke straks vide.¹⁾ Derimod blev det af Quaades Indberetninger tydeligt, at Preussen ikke rørte sig i Retning af Tilbud for at vinde Danmark, hverken for Neutralitet eller for Alliance. Tidspunktet var nær, da man maatte erklære sig. Den 19. Juli, senere end man havde antaget, var den franske Krigserklæring bleven overrakt i Berlin; derefter kunde man vente en tysk Meddelelse naar som helst, og maatte være forberedt paa at svare.

Man havde hidtil mærket meget lidt til den preussiske Regering. Heydebrand besøgte ham, efter hvad Vedel meddeler, kun lidt i de Dage, indlod sig ikke paa nogen videre Samtale, spurgte om intet og vidste intet hjemmefra.²⁾ Det blev indirekte forudsat overfor ham som noget selvfølgeligt, at vi var neutrale. Vedel sagde til Heydebrand, at Holland havde foregrebet Begivenhederne ved ikke at afvente den formelle Krigserklæring, før det udstedte sin Neutralitets-erklæring, men iøvrigt udtalte han, naar han syntes, at Gesandten blev urolig over vor Tavshed, at vi kun ventede paa, at Krigen blev erklæret.³⁾ Han udtalte den 19. i en lang Samtale med Heydebrand meget bestemt som sin Overbevisning, at vi vilde forblive neutrale, og var siden meget glad ved, at han allerede paa dette Tidspunkt havde sagt dette.⁴⁾ Af den engelske Gesandt, Wyke, hørte man,⁵⁾ at Heydebrand til ham havde sagt, at han havde Ordre til, naar han blev spurgt, at sige, at Preussen vilde respektere Danmarks Neutralitet, men da han ikke var blevet spurgt, havde han ikke kunnet aflevere denne Meddelelse. Vedel fandt Heydebrand meget skikkelig, var glad ved, at han var en velvillig og forstandig Mand, men var dog ingenlunde uden Ængstelse for,

hvad man kunde falde paa i Berlin; der var adskilligt, der nok kunde skabe Mistillid til os dernede.

Der var nu Lejren ved Hald. Selv om det var vitterligt for alle, at Lejrsamlingen ikke havde det mindste med Krigen at gøre, var det ligesaa ubestrideligt, at Tropperne kunde blive benyttet under denne. Uheldige Rygter knyttede sig til Lejren. Allerede før Krisen var bleven akut, havde en Illumination paa Fredericiadagen den 6. Juli givet Anledning til Meddelelser i tyske Blade om, at Aarsagen var Glæde over den krigerske Tale, som Gramont den 5. Juli havde holdt i det franske Deputeretkammer. Quaaede, der straks havde indberettet dette, udbad sig og fik øjeblikkelig telegrafisk Ordre til i Berlin at forklare Sammenhængen og til Overflod gøre opmærksom paa, at man først den 7. Juli i Hald havde hørt noget om Gramonts Tale.¹⁾ Dette klarede let, men det kunde ikke forblive skjult, at Folkestemningen i Danmark var afgjort franskvenlig og krigslysten, at store Kredse af Folket ventede og haabede snart at se vore Tropper drage over Kongeaaen. Preusserne var overmaade vel underrettede, ikke blot gennem deres Aviser, der skænkede Danmark adskillig Opmærksomhed, men ogsaa ad anden Vej, gennem Spioner og andre. Heydebrand selv havde særlig god Lejlighed til at lære Stemningerne at kende, idet han under et fleraarigt Ophold i Stockholm som Legationssekretær havde lært sig at tale Svensk som en Indfødt og i København paa Gaderne stadig blev antaget for svensk. En Dag fortalte han Vedel, »tilsyneladende som noget morsomt«, hvorledes han en af de sidste Aftener havde staaet nede ved Kvæsthusbroen og set paa Indskibningen af nogle Kanoner. Han havde spurgt en ung Artilleriofficer, som ledede Indskibningen, om, hvor Kanonerne skulde hen. »Til Jylland«, lød Svaret, »for nu skal vi jo med det første betale Preusserne for 1864.«²⁾ Til en Kollega fortalte han, at han havde hørt Soldaterne synge Marseillaisen, naar de under Gevær gik hjem fra Fælleden.³⁾ Vedel og Heyde-

brand kunde nok tage sligt fra den humoristiske Side, og som Udtryk for »den sædvanlige danske Snakkesalighed«, men mange Eksempler af samme Art lod sig samle til et virkelighedstro Stemningsbillede. Efter Haanden synes Heydebrand at være bleven paavirket deraf.¹⁾ Man maatte i alt Fald regne med den Virkning, dette kunde have i Berlin. Det viste sig, da man den 23. Juli fik en Depeche fra Quaade af 21. Juli, at man havde haft Grund til Ængstelse, thi Quaade indberettede, at velsindede Personer i og udenfor Corps diplomatique sagde til ham, at man i preussiske Regeringskredse nærrede Tvivl om den danske Regerings Hensigter. Disse Personer hævdede, at den preussiske Regering tænkte paa ved given Anledning at bemægtige sig Jylland, og for at sikre sig mod alle Muligheder havde ladet Hertugdømmerne besætte af en betydelig Troppestyrke.²⁾

Vedel trængte paa for at faa Spørgsmaalet om Neutralitetserklæring i Orden. Den 18. Juli mente han vel ikke, at det hastede med at aflevere den, men den 20. havde han forfattet et Udkast, som han læste for Krieger.³⁾ Denne fandt, at det aabnede adskillige Perspektiver, og »derhos taalte adskillige nærmere Ændringer i Affattelsen«. I Ministermødet Torsdag den 21. Juli kom det til Drøftelse.

Forinden havde man faaet klaret Spørgsmaalet om den af Kong Carl XV fremsatte Tanke om en fælles Neutralitetserklæring. Den svenske Udenrigsminister, Grev Wachtmeister, havde, da Krisen blev akut, opholdt sig ved et Bade-sted i Sydtykland, men havde anset det for rigtigt at tage til Paris for at faa Rede paa Stillingen, særlig hvad Sverige angik, og var under sit korte Ophold fra 14.—16. Juli kommen til den Overbevisning, at man i alt Fald foreløbig ikke vilde forsøge at drage Sverige med ind i Krigen, hvorimod det ikke var saa sikkert, at man ikke vilde forsøge dette overfor Danmark.⁴⁾ Han kom den 21. Juli om Morgenen til København og havde straks udtalt, at han ikke vilde tage

Del i nogen fælles Neutralitetserklæring, da han ønskede at bevare Sverige-Norges Neutralitet, men antog, at Danmark umulig kunde bevare sin, naar Frankrig havde erobret Slesvig. Han billigede Henstillingerne til Mohrenheim og Wyke om at virke for Nordslesvigs Tilbagegivelse for at lette Danmark Neutraliteten; hvis Bismarck vilde gaa ind derpaa, kunde Preussen passende afstaa Nordslesvig til England til Overgivelse til os.¹⁾

I Ministerkonferencen den 21. vedtoges foreløbig et Udkast til, hvad Krieger betegnede som en »forbeholden Neutralitetserklæring«, og yderligere Udkast til en Kundgørelse om Anvendelse af Forordningen af 4. Maj 1803 om, hvorledes danske Undersaatter havde at forholde sig under Krig mellem fremmede Sømagter, med de af den senere Lovgivning flydende Ændringer.

Man havde i Ministerkonferencen ønsket at bestemme Statsraad til Lørdag den 23., uagtet man endnu ikke kunde forelægge noget om Neutralitetserklæringen, da man ikke havde faaet Krigserklæringen meddelt, men senere paa Dagen forlangte Kongen, der øjensynlig var bleven utaalmodig, Statsraad ansat til Fredag den 22.²⁾

Inden dette Statsraad var Ministrene ikke blevet enige om noget Udkast til Neutralitetserklæring. Efter Ministerkonferencen den foregaaende Dag havde St. Ferriol antagelig efter Modtagelsen af en Note fra sin Regering, afsendt den 18. Juli, været hos Rosenørn og havde sagt, at man i Frankrig var meget forundret over Danmarks »Neutralitetstanker«.³⁾ Han optraadte nu ikke som i sin tidligere Samtale med Rosenørn som Ven, men som Diplomat, og ønskede at vide, om Frankrig kunde stole paa vort Venskab; Krigsplanen var ikke saa bestemt, sagde han, at Danmarks Holdning jo kunde faa Indflydelse. Kunde Frankrig i det mindste stole paa vort venlige Sindelag? Rosenørn fik ham — efter Kriegers Mening noget uforsigtigt — til at forklare dette som: om fornødent paa vor Bistand. Der var dog hos

Ministrene nogen Usikkerhed i Opfattelsen af, hvad Franskmanden havde sagt. Efter Rosenørns første Referat syntes St. Ferriol at have villet opponere imod, at man fra dansk Side afgav Neutralitetserklæring, men da han umiddelbart forud havde talt med Vedel, havde han ikke til denne antydning, at vi straks skulde afvige fra vore Neutralitetsplaner. Da man før Statsraadet havde holdt en »lille« Ministerkonference, havde Rosenørn »været bange for St. Ferriol«,¹⁾ men Krieger havde haft Mistanke om, at Rosenørn havde misforstaaet Gesandten, og dette viste sig i Løbet af Torsdagen at være rigtigt, idet en Samtale mellem St. Ferriol og Vedel helt igennem gik ud fra Forudsætningen om en dansk Neutralitet. St. Ferriol havde konfidentielt sagt, at han havde en levende Forestilling om, at Danmark ikke kunde andet end være neutralt; han havde efter Evne bestræbt sig for at gøre dette begribeligt for sin Regering. Han havde heller ikke forlangt noget Svar af Rosenørn. Ministrene var imidlertid øjensynlig paavirkede af den formentlige franske Pression, og Krieger noterede om Ministerkonferencen, »at Hall blev mere og mere paavirket af Alliancestemningen«.

I Statsraadsmødet Fredag den 22. præciserede Kongen, at han ikke blot stadig mente, at det bedste for Landet var, at vi kunde holde os aldeles uden for Krigen, men ogsaa ønskede, at der snarest blev udstedt en Neutralitetserklæring; Udstedelsen var saa meget lettere, da det ikke var paa Grund af Ikkeudførelsen af Pragfredens Art. V, at Frankrig havde erklæret Preussen Krig.

Hertil svarede Udenrigsministeren, at man ikke havde forelagt noget Udkast til en Neutralitetserklæring, fordi der endnu ikke var kommen nogen officiel Meddelelse fra Frankrig og Preussen om Krigserklæringen; det var dog muligt, at disse Meddelelser var af en saadan Natur, at de i en eller anden Henseende kunde have Indflydelse paa Affattelsen af vor Neutralitetserklæring. Desuden havde vor Gesandt i Paris bebudet, at der i disse Dage vilde kunne ventes

Depecher fra ham hertil af stor Vigtighed. Imidlertid var der i Udenrigsministeriet gjort de fornødne foreløbige Skridt til Udarbejdelse af en Neutralitetserklæring og flere andre Udfærdigelser, som stod i Forbindelse dermed.

Til Udenrigsministeren sluttede Konseilspræsidenten sig med Bemærkning om, at Ministeriet saa meget mindre allerede nu havde villet stille Forslag om Udstedelsen af en Neutralitetserklæring, som man havde ment foreløbig at burde afvente mulige Skridt fra den svensk-norske Regering i Retning af den fælles Neutralitetsudtalelse, som Kongen havde berørt i det forrige Statsraadmøde. Hermed slog Kongen sig til Ro, og Spørgsmaalet om Neutralitet blev altsaa ikke afgjort.

Efter hvad Krieger meddeler,¹⁾ havde Vedel opfordret Heydebrand til at anmelde Krigens Udbrud; der menes antagelig dermed, at Vedel havde sagt, at før Anmeldelsen forelaa, kunde man ikke udtale sig. Efter Statsraadet kom Heydebrand til Rosenørn og anmeldte Krigsudbrudet.²⁾ Det skete ved Forelæsning af en Depeche fra Bismarck til ham, dateret 19. Juli, der blev efterladt i Afskrift; da det skete mundtlig, havde Rosenørn indskrænket sig til at takke for Meddelelsen, men tilføjet, at han snarest mulig, naar Sagen var bleven foredraget i Statsraadet, vilde tilstille Quaade Instrukser, som vilde sætte den danske Gesandt i Stand til at meddele den kgl. preussiske Regering, at den kgl. Regering agtede at forblive neutral under Krigen, i Forbindelse med de nærmere Regler, som man her agtede at følge under en mulig Søkrig i Østersøen.

Kl. 3 telegraferede Rosenørn i Overensstemmelse hermed til Quaade, at han hurtigst mulig vilde faa Brev, hvorefter han kunde erklære vor Neutralitet.³⁾ Dermed var det altsaa principielt fastslaaet, at en Neutralitetserklæring skulde afgives, og den preussiske Regering var underrettet herom. Tilbage stod imidlertid Erklæringens Ordlyd. Det blev besværligt nok at enes om denne.

I Ministerkonferencen Lørdag den 23. Juli, der varede fra Kl. 12 til 2½,¹⁾ blev Vedels Udkast til den Erklæring, der skulde afgives i Berlin, videre drøftet. Rosenørn re-dresserede sin Opfattelse af St. Ferriols Udtalelser den fore-gaaende Dag derhen, at disse ikke havde været udpræget vendt imod Tanken om en dansk Neutralitetserklæring. Men nu gav den Stemning til Gunst for en Alliance med Frankrig, som Krieger Dagen før havde ment at spore hos Hall, sig stærkt Udtryk. Hall »var bleven aldeles nerveus«²⁾ og er-klærede, at »han ikke uden at skamme sig for sig selv kunde vedtage en Neutralitetserklæring som den, Vedel havde konciperet«. Under Drøftelsen viste det sig dog efter-haanden, at Hall ikke turde fraraade at udstede en Neutra-litetserklæring; hans Indsigelser gjaldt Udtrykkene i Vedels Forslag. Torsdag Aften den 21. havde Krieger og Hall været hos Andræ, og det ser ud til, at Krieger ogsaa da havde givet Udtryk for sin tidligere omtalte oppositionelle Stemning overfor Andræs stærke Fremhævelse af, at Dan-mark nødvendigvis maatte være neutralt.³⁾ I Ministermø-derne holdt han imidlertid sine krigersksindede Kolleger Stangen og støttede Udenrigsministeriets, det vil sige Vedels, Standpunkt, som han var blevet enig med denne om. Ende fik Krieger gjort paa den langvarige Debat i dette Møde ved at foreslaa, at Hall, Rosenørn og Vedel skulde gøre Forslag til et nyt Udkast, der skulde for i et nyt Ministermøde næste Dag, Søndag den 24., til hvilket Tidspunkt man haa-bede at kunne forelægge betydningsfulde Depecher fra Moltke-Hvitfeldt i Paris; man havde faaet Telegrammer om,⁴⁾ at General Raasløff vilde komme med dem over Eng-land, og formentlig kunde han da supplere dem med mundt-lige Meddelelser.

Medens Ministermødet Lørdag holdtes, havde St. Ferriol søgt Rosenørn i Udenrigsministeriet. Vedel havde taget imod ham, og den franske Gesandt havde sagt, at han fra Pa-ris — ved et Chiffertelegram, afsendt Fredag Aften Kl. 7½, —

havde faaet Besked om, at en Flaade samme Aften afsejlede til de danske Farvande, og at 30,000 Mand Landgangstrop- per vilde følge efter. Han bad indstændig, at man vilde udsætte at svare paa Meddelelsen fra Berlin.¹⁾ Vedel svarede, at der allerede Dagen i Forvejen var telegraferet til Quaade, at han snarest mulig vilde faa et Svar, der overfor Preussen »udtalte vor Neutralitet«. Vi havde som før omtalt (S. 55) samme Morgen, den 23., modtaget en Depeche fra Quaade,²⁾ hvori det blev omtalt som en Mulighed, at man i Berlin vilde besætte Jylland, fordi man ikke stolede paa Danmark, selv om vi erklærede os neutrale; St. Ferriol vilde deraf se, i hvor høj Grad vi burde undgaa at tildrage os Mistanke fra preussisk Side; vi maatte ønske at bevare vor Neutralitet, og intet vilde være Preussen mere velkomment end en Adfærd fra vor Side, som kunde give Paaskud til en Besættelse af Jylland; intet vilde være skadeligere for Preussens diplomatiske Stilling i Europa, end om det angreb os, uden at vi havde ladet os falde nogetsomhelst til Last. Mere havde Vedel ikke ment at kunne sige, men han havde lovet straks at overbringe den franske Henvendelse til Rosenørn og overlade det til Udenrigsministeren selv at svare.

Ministrene var skiltes ad, Vedel traf kun et Par af dem. Efter Rosenørns Ordre gik han senere til St. Ferriol og meddelte, at Ministeren billigede, hvad Direktøren allerede havde sagt. Iøvrigt kunde han tilføje, at Instruksen til Quaade først vilde blive fastslaaet i Statsraad om Mandagen. Endelig skulde han efter Ministerens Ordre svare paa det stillede Spørgsmaal; Regeringen kunde ikke udsætte sit Svar paa Heydebrands Meddelelse længere, men »det var ikke vor Hensigt at binde os definitivt og under hvilkesomhelst Omstændigheder, der senere kunde indtræffe«. Hertil sagde St. Ferriol: »Kan jeg tilføje, at hvis Regeringen senere beslutter sig til at skifte sin Neutralitet, vil det kun ske sous le coup des événements?« Dertil svarede Vedel, at han vel

ingen Ordre havde til at sige noget om dette uforudsete Spørgsmaal, men han tvivlede ikke paa, at Ministeren vilde besvare det bekræftende.¹⁾

Imidlertid havde Krieger faaet fat i Hall, denne tog bort med Vedel, for som aftalt at affatte Neutralitetssvaret til Preussen. Vedel fik naturligvis Broderparten af Arbejdet, og det var ikke en let Opgave, der var tilfaldet ham, »fordi Majoriteten i Grunden kun gik ind paa Neutraliteten med blødende Hjerter, og i alt Fald saa vidt mulig vilde holde sig Fremtiden aaben«. Vedel fortalte siden, at han sad og skrev Forestillingen i Værelset ved Siden af den Stue, i hvilken Ministrene forhandlede, og hvert Øjeblik blev afbrudt i sit Arbejde ved, at saa den ene, saa den anden af dem kom ind og paalagde ham endelig at passe paa dette eller hint Punkt.²⁾ Særligt Besvær voldte Hall; der var, efter hvad Krieger³⁾ senere samme Dag optegnede, for megen Uro i ham til, at han kunde tage Arbejdet med Vedel jævnt; han forsvandt og vilde ikke komme igen før Søndag Kl. 12, til hvilken Tid Ministermøde skulde holdes. Antagelig var Hall i Mellemtiden i Forbindelse med en Kreds af National-liberale, der var i ivrig Bevægelse og paavirkede Ministrene til Beslutninger i stærkest mulig franskvenlig Retning. Ivrigst herfor var, saa vidt det skønnes, Tietgen og en anden af de store Pengemænd, D. B. Adler; de troede begge fuldt og fast paa Frankrigs Sejr, var gennem deres Forretningsforbindelser i Paris stærkt opflammede og i Øjeblikket yderligere engagerede i Foretagender i Anledning af Krigsudbrudet, saasom den ventede franske Flaades og Hærstyrkes Provirantering. Tietgen var i Gang med at hverve »bekendte Mænd« til den ventede franske Eskadre. Bag sig havde de den toneangivende nationalliberale Opinion og næsten hele den danske Presse med Undtagelse af et Par Venstreblade, der advarede mod al Eventyrpolitik.

V.

Frankrigs Stilling til Danmark.

INDEN Regeringen Søndag den 24. Juli i Ministerkonference og Mandag den 25. i Statsraad skred til de endelige Forhandlinger om Neutralitetserklæringen, fik den ved Moltke-Hvitfeldts Depecher og Raasløffs Meddelelser fuld Klarhed over, hvad der var sket og paatænkt i Paris med Hensyn til Danmark.¹⁾

Tanken om en Krig med Preussen havde siden 1866 beskæftiget franske Diplomater og Militære, og de havde stedse anset det for vigtigt at sikre sig Danmarks virksomme Støtte til et Angreb i Ryggen paa Fjenden. I 1869 var der blevet foretaget Undersøgelser i Norden med Henblik paa en eventuel Flaadediversion i Østersøen mod Preussen støttet til Danmark. Det franske Marineministerium havde haft Officerer heroppe for at undersøge Forholdene; noget ordentligt kom der dog ikke ud af det, en fast Plan var ikke blevet lagt, de nødvendige Forberedelser ikke truffet. Det viste sig i 1870, at den franske Militærledelse paa dette som paa næsten alle Omraader var fuldkommen uforberedt.

Den 13. Juli 1870 om Aftenen havde Bismarck udsendt Abekens Depeche fra Ems i dens ændrede Skikkelse. Den 14. blev den bekendt i Paris. Den 15. Juli afgav det franske

Ministerium sine Erklæringer i Kamrene, og disse bevilgede Krigskrediten. Den 19. blev Krigen erklæret.

Den 16.—17. Juli beskæftigede Planen om en Flaadeekspedition til de danske Farvande det franske Marineministerium og Kejseren.¹⁾ Tanken var hurtigst mulig at sende en Pansereskadre, som kunde overføre et Troppekorps paa en 30—40,000 Mand, der i Forening med de danske Tropper, man haabede at kunne faa stillet til Raadighed i et noget lignende Antal, skulde angribe Preussen fra Hertugdømmerne, hvor man regnede med en dansk Folke-rejsning; over Hamborg vilde man da søge Forbindelse med de welfisksindede Elementer i Hannover. En anden Plan var at foretage Landgang paa Rügen og derfra true Berlin. De nordtyske Havne skulde blokeres, og et første og meget vigtigt Resultat af den franske Eskadres Ankomst til de danske Farvande skulde være at binde en betydelig preussisk Troppestykke og derved aflaste Trykket paa Rhingrænsen. Men alle disse Planer, hvormed man længe havde syslet, viste sig udførlige, dels paa Grund af de Mangler, hvoraf det franske Krigsberedskab led, dels paa Grund af den Strid om Ledelsen af den paatænkte Ekspedition, der straks opstod i den franske Regering.

Den 16.—17. Juli havde Napoleon III bestemt, at hans Fætter Prins Joseph-Charles-Paul Napoleon (1822—1891) skulde lede Ekspeditionen til Norden. Den 18. Juli meddelte Prinsen General Trochu, at denne skulde kommandere Landgangstropperne under hans Overkommando.²⁾ Trochu erklærede, at han betragtede den nordiske Ekspedition som meget afgørende for Krigens Udfald. Men var der, spurgte Trochu, en sejlklar og vel udrustet Kamp- og Transportflaade? Var der tilstrækkelige Landgangstropper og Udskningsmateriel? Havde man sikret sig den fornødne Basis for Ekspeditionen ved Allianceaftaler med Danmark? Hvis Diversionen ikke *straks* bandt de preussiske Tropper, vilde disse faa Lejlighed til at gaa frem mod Rhinen og kaste

et maaske afgørende Lod i Vægtskaalen. Prins Napoleon maatte den 18. meddele Trochu, at han ikke var klar over, hvor vidt Forberedelserne var fremskredet.

Den 19. blev Sagen behandlet i et Conseil, hvor Kejseren førte Forsædet.¹⁾ Trochu var tilstede og fik et rystende Indtryk af Usikkerheden i Kejsereus og hans Regerings Politik. Intet var forudset eller tilrettelagt, Planen om Østersøekspeditionen var ikke ordentlig underbygget. De diplomatiske Forhandlinger, som skulde danne Baggrunden, var knap indledet ved foreløbige Sonderinger i København; de Oplysninger, som den tilstedeværende Marineminister Rigault de Genouilly fremførte, viste, at man foreløbig ikke kunde afsende nogen nævneværdig Styrke. Trochu fandt Stillingen saa haabløs, at han til Prins Napoleon erklærede, at Planen var »en Kimære«; den vilde aldrig kunne føres til Ende. Forhandlingen i Konseillet løb ud i Sandet. Marineministeren, der stod under Indflydelse af Kejsereuden, som i disse Dage indblandede sig stærkt i Krigsovervejelserne, protesterede pludselig »ildrød i Ansigtet og med skarp Stemme« mod, at Prins Napoleon fik nogen Myndighed over Ekspeditionen. Hvis Kejsereus Forslag herom gennemførtes, vilde han tage sin Afsked. Denne Udtalelse faldt ned som en Bombe, afslørede Splid og Intriger. Kejsereu smilede og undgik videre Debat ved at hæve Konseillet med den Bemærkning, at man øjensynlig ikke var tilstrækkelig forberedt til at tage Beslutning; man maatte senere vende tilbage til Sagen.

Da Trochu forlod Raadet, traf han i Forværelset Hertugen af Cadore, en fransk Diplomat, der meddelte ham, at han var tilkaldt for at modtage Ordre om en Sendelse til Danmark, hvor han skulde forhandle med det danske Hof om Betingelserne for en offensiv og defensiv Alliance. Trochu kunde kun sige, at alt vedrørende en Militærekspektion til Norden laa i Kaos. Da Trochu kom hjem, fik han, efter hvad han fortæller,²⁾ Besøg af den danske Gesandt, Grev

Moltke-Hvitfeldt, der i berettiget Ængstelse vilde høre, hvad han vidste og tænkte om Situationen. Trochu svarede, at han, da han ikke var Diplomat, uden Tøven, i Sandhedens og Danmarks Interesse vilde sige, at Planerne om en Ekspedition til de danske Havne var dødfødte; »deres Virkeliggørelse er umulig; hvis Deres Fædreland indlader sig hermed, vil det ødelægge sig selv uden nogen som helst Fordel for mit.«

Denne Udtalelse til den danske Gesandt den 19. Juli kender vi kun fra Trochus senere Meddelelse. Den var fremsat i dybeste Fortrolighed, og at Moltke-Hvitfeldt har følt sig bundet derved, kan forklare, at han i Indberetningerne til sin Regering i de følgende Dage ikke nævnede denne kategoriske Dom, som det maatte være af største Betydning for den danske Regering at kende. Da Grev Moltke-Hvitfeldt ellers lagde overordentlig Vægt paa Trochus Mening, er det ogsaa muligt, at han har ment, at Generalen saa for mørkt paa Stillingen, og derfor ikke har citeret hans Udtalelse, men iøvrigt var Moltke den 19. Juli revet med af den almindelige Ophidselse; han ønskede, at hans Regering skulde engagere sig i den Alliance, om hvilken Trochu sagde, at den vilde ødelægge Danmark uden at gavne Frankrig.

Ekspeditionen kom ikke i Stand, og Enkelthederne ved de franske militære Operationer i Norden i den følgende Tid har ringe Interesse, hvorimod det fik overordentlig stor Betydning, at der ikke straks ved Krigens Udbrud viste sig en stærk og vel udrustet fransk Flaade i de danske Farvande. En saadans Tilsynekomst kunde have øvet en skæbnesvanger Indflydelse paa de politiske Beslutninger i København.

Kun nogle ganske utilstrækkelig udrustede Skibe — uden Kort over de danske Farvande! — stak omsider den 24. Juli i Søen. Eskadren under Admiral Bouët-Willaumez gik op langs den tyske Kyst, indespærrede et Par tyske Krigs-

skibe i Jahdebugten eller drev dem foran sig; den 27.—28. Juli naaede de franske Skibe Skagen og fik i Frederikshavn, »bekendte Mænd«, som Tietgen havde hvervet, ombord.¹⁾ Fra nu af modtog de Besøg af adskillige franskinteresserede Danske, der paa forskellig Maade gav dem Oplysninger og ydede Hjælp. Et enkelt Skib »Thétis« ankrede den 29. om Aftenen op paa Københavns Rhed^x og satte Københavnernes Sind i Bevægelse, de andre blev liggende i Aalbækbugten, da Admiralen ikke kunde faa Besked fra Paris om, hvorvidt han skulde gaa ind i Østersøen eller tilbage for at blokere Jahde—Wilhelmshafen, hvilket hans oprindelige Ordre havde ladet uafgjort. Den franske Fregatkaptajn Champeaux, der tidligere havde udforsket de danske Farvande, var sammen med en anden fransk Marineofficer Galibert kommet til København;²⁾ han sendtes af Gesandten, St. Ferriol, op til Eskadren med indtrængende Henstilling om straks at styre Syd paa for at sætte de Danskes Sind i Bevægelse, men Bouët-Willaumez turde ikke røre sig, før han fik Ordre, hverken ved denne Lejlighed eller, da den ekstraordinære Ambassadør, Hertugen af Cadore, den 31. Juli passerede Admiralskibet ombord paa »Coligny« og bad Eskadren følge med til Sundet. Først den 2. August fik han Ordre til at gaa ind i Østersøen og passerede 5. August Storebælt.³⁾ De franske Skibe bevægede sig derefter i omtrent halvanden Maaned frem og tilbage mellem de tyske og danske Kyster, undertiden med Station i Køgebugt. Men hverken deres Tilsynekomst foran Kiel, Neustadt, Wismar, Rostock og østligere tyske Byer eller Skærmydsler med tyske Smaaskibe kom til at betyde noget. Skibenes slette Udrustning, der blev bemærket af de danske Søkyndige, der kom ombord, blev ikke sat paa Prøve, et Landgangskorps blev aldrig sendt fra Frankrig. Den hele Ekspedition var mislykket, intet tydede paa, at den franske Krigsledelse i de foregaaende Aar havde lagt Vægt paa at forberede den. I Slutningen af September forlod Flaaden de nordiske Far-

vande, fordi, som det hed i franske Blade, Østersøen som bekendt fryser til, og heftige Storme gør Sejladsen dér umulig. Den 15. August var for den danske Regering anmeldt Blokade af de tyske Havne, men Blokadezonen var saa unøjagtig angivet, at den ogsaa omfattede de danske og svenske Havne ved Østersøen; det maatte rettes. Da Flaaden forlod Østersøen, glemte Frankrig at bekendtgøre, at Blokaden var hævet, hvorfor den danske Regering ved Plakat af 25. September maatte erklære den for bortfalden.¹⁾ Intet Under, at denne Ekspedition blev et af de Punkter i den for Frankrig saa ulykkelige Krigsførelse, som nedkaldte voldsomme Angreb paa det Regime, der den 4. September styrtede sammen.

Samtidig med disse Bestræbelser for at starte en Ekspedition til Danmark sysselsatte den franske Regering sig med diplomatiske Skridt, der skulde drage Danmark over paa fransk Side. Et Telegram fra Udenrigsministeren, Hertugen af Gramont, til den franske Gesandt i København, Vicomte de St. Ferriol, afsendtes, som vi ovenfor (S. 30) har nævnt, den 15. Juli om Morgenen Kl. 10¹⁵. Det indledede en Drøftelse om den Stilling, Danmark kunde tænkes at ville indtage under Krigen, og hvilke Skridt man fra fransk Side burde gøre. Den franske Regering var klar over, at om Danmarks øjeblikkelige Indtræden i Krigen paa fransk Side kunde der ikke blive Tale; højst kunde man vente, at Danmark fik Held til at bevare sin Neutralitet og undgaa et preussisk Angreb, som det først vilde være i Stand til at modstaa, naar det fik Støtte af en tilstrækkelig stor fransk Hjelpestyrke. Man gik ud fra, at den Understøttelse, Danmark kunde yde Frankrig, vilde være 25—30,000 velbevæbnede og dygtige Landsoldater, der kunde opstilles mod de 50,000 Preussere, der stod paa Krigsfod i Hertugdømmerne. Den danske Hjælp til Søs vilde være af relativt større Betydning, naar de danske Øer blev Operationsbasis for den franske Eskadre.²⁾

Efter hele Udviklingen i Tiden siden 1864, hvor Frankrig havde været den eneste Stormagt, der havde vist aktiv Interesse for det nordslesvigske Spørgsmaals Løsning, maatte man vel egentlig i Paris gaa ud fra Danmarks Tilslutning, men helt sikker var man ikke. Napoleon III's mangestrengede Politik og de Forsøg, han havde gjort paa at fremme sine storpolitiske Formaal i Forstaaelse med Bismarck, havde ført til, at Frankrig efter Pragfreden ydede de danske Krav vedrørende Opfyldelsen af Art. V mindre Støtte, end den danske Regering havde kunnet vente. En lidt daarlig Samvittighed gav sig Udtryk i det Øjeblik, det franske Udenrigsministerium skulde overveje, hvilke Udtalelser man burde fremsætte i København for at sikre sig Danmarks Hjælp. Man maatte vride og vende sig for at finde passende Udtryk; rettede og kasserede Udkast, saavel som de Telegrammer og Ordre, der afgik, indeholder en hel Apologi for den franske Politik.¹⁾ Gramont udtalte sit Haab om, at man i Danmark ikke havde misforstaaet Frankrigs Holdning;²⁾ det havde, fremhævede han, været vanskeligt at realisere Udførelsen af Art. V uden at udsætte sig for at fremkalde en Krig, og »dette var en saa alvorlig Yderlighed, at Frankrig havde maattet tøve med at engagere sin Politik for at afhjælpe dette ene Klagepunkt«. Den franske Regering var Danmark taknemlig, fordi det havde vist sig forstaaende her overfor og havde undgaaet Udæskninger mod Preussen, for hvilke den franske Regering vanskelig kunde have paataget sig et Medansvar. Men nu, da Krigen var udbrudt, var der aaben Mark for alle Kombinationer; en ny Udvidelse af den preussiske Indflydelse vilde alvorlig true de skandinaviske Stater, ja endog sætte deres Tilværelse paa Spil. »Jeg behøver ikke at belære Dem om,« skrev Gramont til sin Gesandt, »hvad man hinsides Rhinen siger om den Rolle, der vil blive tildelt Danmark den Dag, da der er skabt et Preussen, som definitivt behersker Tyskland og har samlet alle Centraleuropas Kræfter i sig.« Ud fra disse Syns-

punkter skulde St. Ferriol tale i København, forberede den danske Regering, nære dens gode Dispositioner og modarbejde Indflydelser, der kunde gøre sig gældende fra anden Side, enten for at drage Danmark over paa tysk Side eller for at stemme Danmark til en Neutralitet, der vilde umuliggøre en Samvirken med det franske Ekspeditionskorps. Det er rimeligt, at det har været paa Tale at anføre Preussens Ikkeopfyldelse af Pragfredens Art. V blandt de franske Grunde til Krigserklæringen. Det skete dog ikke, og der kom ingen Udtalelse derom til den danske Regering. Spørgsmaalet omtaltes kun i nogle, med Medarbejdernavn under tegnede, Artikler i »Le Moniteur Universel«, der gjorde Rede for Frankrigs og Europas berettigede Klager over Preussen. I den følgende halve Snes Dage foregik der mellem Gramont og St. Ferriol en telegrafisk og brevlig Korrespondance paa Grundlag af Gesandtens Forhandlinger med den danske Regering og danske Politikere. Den paavirkedes saavel af Overvejelserne i Paris under Begivenhedernes rivende Udvikling som af det Kaos i de militære Forberedelser, der meget hurtig umuliggjorde den hurtige og fyldestgørende Udrustning og Afsendelse af den Flaade og det Troppekorps, der var Forudsætning for hele den nordiske Allianceplan.

Man var i Paris paa det rene med, at Stemningen i det danske Folk var absolut franskvenlig, og gik ud fra, at denne Stemning var saa stærk, at den, saa snart den blev støttet ved en fransk Flaade og et fransk Landgangskorps i de danske Have, vilde være afgørende. Den franskvenlige Stemning vilde da besejre, hvad Modstand mod at lade Danmark gaa ind i Krigen paa fransk Side der maatte vise sig i Regeringen eller hos Kongefamilien. Man gik med Grund ud fra at maatte regne med, at Kong Christian IX vilde modsætte sig en Alliance. Man søgte Aarsagen i Kongens tyske Afstamning, i tyske Sympatier og Forbindelser eller, som det ofte tidligere var antydnet i franske Indberetninger om Stemninger i København, i Dynastiets nære

Tilknytning til Rusland. Særlig ængstelig blev man i hine Julidage for Familietilknytningen, da man straks fik Underretning om, at Hertug Carl af Glücksborg og Overpræsidenten i Hertugdømmerne, Grev Carl Scheel-Plessen, netop var kommet til Danmark.¹⁾ Kongens Bevæggrunde var imidlertid, hvad der snart indberettedes, en højst rimelig Ængstelse for at sætte Danmarks Eksistens paa Spil og hans Ønske om at løse det nordslesvigske Spørgsmaal paa en overfor Tyskland varig fredelig Maade. Hertil kom, hvad man i Paris med stor Misfornøjelse hørte, alvorlige og indtrængende Raad fra de russiske og engelske Hoffer og Regeringer bl. a. gennem Kong Christians Svigersønner. Man saa heri nye Udslag af den lidet gunstige Passivitet, som de to Stormagter indtog. Men ikke blot Kongen frygtede man som Modstander af Allianceplanen, man ansaa i Paris som i den franske Legation i København den danske Regering for »urolig og tøvende«, for stemt for en absolut Neutralitet.²⁾ Indberetningerne fra St. Ferriol udmundede straks i den Betragtning, at den danske Regering i hvert Fald var utilbøjelig til foreløbig at vove noget som helst positivt Skridt; den afholdt sig endog fra militære Foranstaltninger, der kunde sikre Danmark mod et muligt Overfald fra Preussens Side, men tillige danne Grundlaget for en senere Samvirken med Frankrig.

Den franske Regering havde i den sidste Tid før Krigen ved flere Lejligheder tilkendegivet Utilfredshed med, at der i de tre nordiske Riger var en voksende Tendens til storpolitisk at isolere sig, til at slaa sig til Ro med at bevare Freden og derved sikre sig mod de Farer, der truede Sverige-Norge fra Øst, Danmark fra Syd. Gesandten i Stockholm, Fournier, havde fremdraget denne Tendens i det svenske og norske politiske Liv og havde konstateret en »bedrøvelig Indslumren af Nationalaanden«.³⁾ Tilsvarende Tendenser havde St. Ferriol iagttaget i Danmark, og særlig saa begge Gesandter i Modstanden mod forøgede Militærudgifter

saavel som i Tilbagegangen i Interesse for den politiske Skandinavisme Tegn paa folkelig Afslappelse, paa Opgivelse af daadkraftig, fremtidsmodig Politik. Ministerskiftet i Maj, hvor de nationalliberale var gaaet sammen med de store Godsejere, havde St. Ferriol dog ment, var skikket til »at rejse Modet hos de Patrioter, der ikke som Fremtidens sidste Ord havde akcepteret de nedslaaende Perspektiver, der saa ofte var bleven oprullet for de skandinaviske Folk.«¹⁾ Baade en Generhvervelse af det danske Nordslesvig og en skandinavisk Union var efter hans Mening Ønsker, der endnu foresvævede »de Doktrinære«, selv om man ikke turde kalde det et *Program* paa Grund af de store Hindringer, der stod i Vejen for Virkeliggørelsen.

St. Ferriol var klar over, at der, naar Talen blev om en udenrigspolitisk Aktion, gik forskellige Strømninger i de danske Regeringskredse. Han søgte derfor ved Krisens Udbrud straks Tilknytning til den Fløj, han ansaa for baade aktiv og franskvenlig. Paa C. Hall havde St. Ferriol allerede ved Ministerskiftet rettet sin Opmærksomhed. Han kendte Halls Fortid og var bl. a. gennem Antydninger af Hr. von Heydebrand klar over, at den gamle nationalliberale Ministerchefs Indtræden i Regeringen ikke overalt var velset. Ganske vist mente han, at Hall var et saa klart Hoved, at han siden 1864 havde lært, at der ikke var nogen anden Politik mulig end den, der gik ud fra de givne Realiteter og regnede med Faren ved at bryde med den kloge Holdning, som Bluhme og Grev Frijs havde indtaget.²⁾ Men da der nu pludselig opstod en Situation, hvor Frankrigs Interesser krævede en kraftig dansk Udenrigspolitik, vendte den franske Gesandt sig selvfølgelig alligevel til Hall; om Rosenørn-Lehn vidste han, at hans Politik var af samme Støbning som Grev Frijs' og P. Vedels.

I Paris var man ikke blot gennem St. Ferriols Indberetninger paa det rene med Halls Holdning, men ogsaa ad anden Vej, antagelig ved Jules Hansen, der gennem Bille,

›Dagbladet«s Redaktør, og hans Medarbejder Vilhelm Topsøe var i Forbindelse med de Hallske Kredse, kom Meddelelser derom. Karakteristisk for Opfattelsen var et Telegram fra Gramont til St. Ferriol den 3. August,¹⁾ hvori det hedder: ›Hr. Hall har skrevet hertil, at Landet vilde erklære sig for os og rive Kongen med sig med eller mod hans Vilje. Opsøg Hall og kom til Forstaaelse med ham.« Denne Udtalelse betyder det ejendommelige Forhold, at den franske Regering i hine kritiske Dage forsøgte at gøre sin Indflydelse gældende i København uden om det danske Udenrigsministerium og regnede med, at visse danske Kredse vilde lægge et Pres paa Regeringen. Vi kommer ind paa dette ved at se, at de Forhandlinger, der i Paris naturligt maatte føres om Danmarks Stilling, ikke alene blev ført mellem Ministeriet Ollivier—Gramont og Danmarks Repræsentant Grev Moltke-Hvitfeldt. Pludselig dukkede en dansk Privatmand frem og optraadte, skønt uden Fuldmagt fra eller Forbindelse med Regeringen i København, i dette skæbnesvangre Øjeblik med Raad og Forslag om en dansk-fransk Alliance.

Det var General Raasløff, den tidligere Krigsminister i Ministeriet Frijs.²⁾

Raasløff var nøje knyttet til C. F. Tietgen, blandt andet ved Forretninger vedrørende ›Store nordiske Telegrafelskab« og ›Privatbanken«, i hvilke franske Finansmænd var medinteresserede. Omkring 1. Juli var han sammen med Tietgen rejst til Tyskland for efter et Ophold i Ems at tage en Maanedes Ferie i St. Malo.³⁾ Lige ved Krisens Udbrud kom han sammen med Tietgen til Paris. Raasløff var en højt begavet, verdenserfaren Mand, elegant af Ydre, vindende af Væsen, med et livligt, men ubehersket Temperament og uden sikkert Judicium. Han havde mange Streng paa sin Bue, var en dygtig Officer, god Forretningsmand, havde opholdt sig længe i Udlandet og været dansk Gesandt i Amerika; han havde stor Lyst til at gøre sig personlig gældende og glemte ikke at varetage sine egne Interesser.

Han var meget tyskfjendtlig og havde, medens han var Krigsminister, lejlighedsvis ved aggressive Ytringer voldt Regeringen Vanskeligheder; han nærrede en blind Tro paa Frankrigs Sejr under det forestaaende Sammenstød og var, som vi har nævnt, ikke paavirket af danske Militæres Skøn om den franske Hærs slette Tilstand. I Hæren var han meget populær og havde bag sig politisk og finansielt indflydelsesrige Mænd, ikke blot Tietgen, men ogsaa Tietgens Konkurrent, Bankier D. B. Adler, samt andre, saasom de to Politikere, »Dagbladet«s Redaktør, Bille, og C. V. Rimestad, Redaktøren af »Dagstelegrafen«. Paa forskellig Maade var Raasløff interesseret i franske Foretagender og nu efter sin Afgang som Minister i Færd med at opbygge sin fremtidige Eksistens paa fransk-dansk Basis. Senere blev han en Tid knyttet med stærke Baand til det franske Udenrigsministerium.

Hans Rejse til Paris var hverken direkte eller indirekte foranlediget af den danske Regering. Han havde i Sorø været Skolekammerat af Grev Frijs, der som saa mange havde været meget charmeret i ham og havde glædet sig ved at faa ham ind i sit Ministerium, skønt P. Vedel nærrede megen Mistillid til Generalen, hvem han ansaa for intrigant, ja for en »uhyre farlig Person«. ¹⁾ Efterhaanden havde Grev Frijs skiftet Syn og kom vistnok over til Vedels Opfattelse af Raasløff. Da denne traadte ud af Ministeriet, var Forholdet mellem dem koldt, bl. a. fordi Raasløff var vred over, at Grev Frijs ikke var gaaet af sammen med ham. Med den ny Regering havde Raasløff ingen Forbindelse.

Den 16. Juli havde Raasløff en Samtale med Kejser Napoleon. Da Meddelelse herom kom til København, skrev Krieger maliciøst i sin Dagbog: »Det vilde hjælpe paa Raasløffs Helbred, hvis det er sandt, at Kejseren har villet se ham.« ²⁾

Raasløff fremhævede under sine Forhandlinger med Kejser Napoleon og franske Politikere, at han optraadte

som Privatmand, men han gjorde det næppe med saa megen Styrke, at det paavirkede Opfattelsen af den Betydning, som man kunde tillægge hans meget kategoriske Udtalelser. Man holdt sig til den Kendsgerning, at han indtil for nylig havde været dansk Krigsminister og ikke var gaaet af paa Grund af en politisk Uoverensstemmelse, men udelukkende fordi den vestindiske Traktat uden hans Skyld ikke var blevet gennemført, som Danmark havde ønsket. I en Koncept til en Skrivelse til St. Ferriol, der findes i det franske Udenrigsministeriums Arkiv, er det kun i en, som det af Skriften kan ses, senere tilføjet Indskudssætning, at der er gjort opmærksom paa, »at Generalen for Tiden kun er i Frankrig som almindelig Privatmand og handler under eget Ansvar.«¹⁾

Raasløff sagde til Kejseren og de franske Ministre, at han stillede sig til Disposition med alle de Oplysninger, man havde Brug for ved en Ekspedition til Norden. Han havde i Fortrolighed ladet forstaa, saaledes noterede man, at det var afgjort i København, at hvis Danmark allierede sig med Frankrig, skulde han genindtræde i Ministeriet, overtage Krigs- og Marineministerportefeuillerne og lede de militære Operationer. Danskerne kunde kun udtale sig, hvis Frankrig til Østersøen sendte en Eskadre og et Troppekorps, der var tilstrækkeligt til at sikre dem mod at blive knust. De kunde straks stille 25,000 Mand i Marken samt yde den franske Flaade Støtte, bortset fra den uhyre Fordel, det vilde være for Frankrig at have Operations- og Provanteringsbasis paa venligsindet Territorium. Danskerne forlangte ikke nogen Pengeunderstøttelse. Raasløff mente, at en Ekspedition vilde gøre mere Gavn i Østersøen end i Nordsøen, hvor der ikke var Havne. Han raadede til at besætte Rügen eller Als, hvorfra man kunde true Berlin paa nærmeste Hold og binde i det mindste 60,000 Mand. Hvis det gik galt, haabede Generalen, at Frankrig altid vilde

kunne opnaa, at Danmark bevarede sine nuværende Grænser. Hvis man havde Held med sig, burde Danmark have hele Slesvig tilbage. »Det fremgaar af General Raasløffs Udtalelser og af Grev Moltkes Holdning,« hed det i Optegnelsen, »at Danskerne er rede til at modtage vore Tilbud og sætte de sidste Rester af deres politiske Tilværelse paa Spil«.

Inden den 16. Juli eller senest denne Dag havde Raasløff udtalt sig saaledes. De Meddelelser, der indløb fra St. Ferriol, gav dog den franske Regering Indtryk af, at det ingenlunde var sikkert, at Regeringen i København indtog den Stilling, som Raasløff saa dristig gik ud fra. Der kom til Paris Meddelelser, som tydede paa, at Preussen tænkte paa at lægge Haand paa Danmark. Der var altsaa periculum in mora. I Løbet af den 17. bragte dette Gramont til at opfordre Marineministeren til straks at lade den franske Marine intervenere i de danske Have.¹⁾ Som vi har set, førte denne Henstilling ikke til hurtig og energisk Handling.

Moltke-Hvitfeldt havde hørt Rygter om, at Preussen havde indtaget en truende Holdning for at tvinge Danmark til en Erklæring om absolut Neutralitet, og han gik om Aftenen den 17. til Quai d'Orsay for at skaffe sig nærmere Underretning. Her traf han Gramont og havde med ham den første fortrolige Forhandling under Krisen. Udenrigsministeren gik straks løs paa Sagens Kerne. De Omstændigheder, hvori Frankrig befandt sig, var lige saa alvorlige for Danmark. Det Øjeblik var nu kommet, da Danmark, i alt Fald delvis, kunde komme i Besiddelse af, hvad det havde tabt. Der var nok i Danmark forskellige Meninger om, hvor meget det vilde være fordelagtigt at generhverve af Hertugdømmerne; nogle ønskede alene den danske Del af Slesvig, andre vilde have hele Slesvig, endelig var der dem, der ønskede hele det i 1864 mistede Territorium. Gramont

mente, at Holsten vilde være »un vilain cadeau« at byde Danmark, han tænkte, en Generhvervelse af hele Slesvig vel bedst vilde svare til Danmarks Interesser. Hvis Krigen, som man haabede, endte lykkelig, vilde Frankrig formindske Preussen saa meget som mulig. »Slesvig vilde da være Prisen for Danmarks Alliance med Frankrig.« I den Aand vilde han skrive til St. Ferriol, for at denne kunde gøre den danske Regering de nødvendige Tilbud.

Moltke svarede, at han var ganske uden Instruks siden Krisens Begyndelse. Det danske Folks Sympati og Ønsker var for Frankrig, men Gramont burde ikke glemme, at Danmark befandt sig i en overordentlig farlig Stilling; hvis vi tog aktivt Parti for Frankrig, risikerede vi hele vor Tilværelse. Under disse Omstændigheder mente Moltke, at det var af den yderste Vigtighed baade for Frankrig og for Danmark, at det franske Flag hurtigst mulig viste sig i Østersøen. Gramont svarede, at han fuldstændig forstod de Farer, for hvilke Danmark kunde udsætte sig; derfor havde han ogsaa under Drøftelserne i Ministerraadet hævdet, at man ikke kunde forlange, at Danmark skulde udtale sig til Gunst for Frankrig, før der var tilvejebragt Forbindelse mellem de to Lande: »Vi ønsker og anser det for nyttigt, at De foreløbig forbliver neutrale, idet De giver os hemmeligt Tilsagn om, at De i det belejlige Øjeblik vil erklære Dem for os.«

Dette er Hovedindholdet af Samtalen den 17. Juli, men samme Aften fik saavel Moltke-Hvitfeldt som Raasløff Anmodning om den følgende Dag, den 18., Kl. 4½ at komme paa Quai d'Orsay. Man kan maaske i Moltke-Hvitfeldts Indberetning¹) spore, at han ikke var helt uden Betænkeligheder ved at følge med Raasløff ind i de Forhandlinger, som denne uden mindste Autorisation havde indledet; han fremhævede baade, at det jo var en Fordel, at Raasløff, som Dagen efter skulde rejse hjem, kunde meddele Udenrigsministeren sit Indtryk af Samtalen, og betonedede, at det yder-

ligere var en Fordel, at Generalen var til Stede. »Da han ikke beklædte nogen officiel Stilling, kunde han lettere, end Moltke selv kunde have gjort, føre Diskussionen til Bunds, for det Tilfælde at en eventuel Alliance med Frankrig blev til Virkelighed.«

Under den lange Samtale udtalte Gramont Ønsket om, at Danmark maatte blive neutralt, indtil dets Sikkerhed og Interesser tillod det at erklære sig for Frankrig. Raasløff fremhævede, at Preussen naarsomhelst kunde indtage en truende Holdning overfor Danmark, det var derfor af allerstørste Vigtighed, at den franske Eskadre snarest mulig kom af Sted for at bringe den danske Regering ud af en saa pinlig Stilling. Gramont lovede, at i Løbet af 6—7 Dage skulde en overlegen Pansereskadre være i de nordiske Have. Moltke, der støttede denne Raasløffs Anmodning, spurgte, om den franske Regering ikke kunde tænke sig at afgive en tilsvarende Erklæring overfor Danmark som den, Frankrig og Preussen lige havde afgivet overfor Belgien, nemlig at man vilde respektere Landets Neutralitet. Nej, svarede Gramont; Danmark kunde ikke anbringes i samme Kategori som Belgien, og det vilde under Hensyn til fremtidige Eventualiteter være betænkeligt at *fremkalde* en formel Neutralitetserklæring.

Det drejede sig altsaa om Alliance, og Raasløff, der var den førende under Samtalen, bad Gramont give Oplysning om Grundlaget for en saadan. Gramont svarede, at Slesvigs Tilbagegivelse maatte blive Prisen for dansk Støtte. Raasløff fremhævede, at i Betragtning af de Farer, for hvilke Danmark udsatte sig ved at tage Del i Krigen, burde Frankrig forpligte sig til ikke at slutte Fred, uden at det Territorium, som ved den dansk-franske Alliance var forudsat, virkelig blev givet til Danmark. Raasløff tænkte øjensynlig, og ikke uden Grund, paa, hvor vagt Bestemmelsen i Pragfredens Art. V var affattet. Gramont var lidet oplagt til at gaa ind paa en saadan Forpligtelse, der i paakommende Til-

fælde, naar Freden skulde undertegnes, kunde volde alvorlige Vanskeligheder, og søgte at komme uden om den ved en Bemærkning om, at man jo kunde enes om et Maksimum og Minimum for, hvad der eventuelt skulde afstaas til Danmark. Raasløff holdt imidlertid fast paa Nødvendigheden af en Forpligtelse, og Gramont syntes tilsidst villig til principielt at gaa ind derpaa. Under Forhandlingerne laa der et Landkort paa Bordet, og Gramont viste paa dette, at man kunde lade hele Slesvig være det Minimum, som Danmark skulde have tilbage. Men, tilføjede han dog, han havde endnu ikke talt med Kejseren om Sagen, og hans Ord kunde i denne Henseende ikke betragtes som definitive.

Disse Samtaler blev Basis for den franske Regerings Instrukser til St. Ferriol om at stille Danmark en Generhvervelse af hele Slesvig i Udsigt som Løn for militær Støtte.¹⁾ Frankrig vilde foreløbig ikke forlange, at Danmark skulde tage Parti; »det skulde indtage en velvillig Neutralitet og yde Frankrig alle de Tjenester, en saadan maatte tillade«. En fransk Flaade skulde snarest komme til Østersøen og danne Basis for Tilslutningen til Frankrig, hvis det danske Folk da ikke resignerede og gav sig »Begivenhederne i Vold, hvad man i Betragtning af dets Mod og retfærdige Nag til Tyskland haabede, ikke vilde blive Tilfældet«.

Denne Ordre blev givet den 18., men den 23. gik den franske Regering videre, idet den da havde faaet Meddelelse om, at den preussiske Regering i København havde notificeret Krigsudbrudet, og den danske Regering nu maatte tage Standpunkt.²⁾ Det meddeltes St. Ferriol, at Kejseren nu vilde sende Hertugen af Cadore til København for med den danske Regering at forhandle om en Allianceskraktat imod Afsendelsen af et Landgangskorps paa 28,000 Mand til Østersøen.³⁾ Der var altsaa siden den 18., da Gramont kun talte om Forhandling gennem St. Ferriol, taget Beslutning om at sende en ekstraordinær Forhandler; efter hvad man siden mente i København, var det Raasløff, der havde

foranlediget dette. Den 24. fik Gramont Meddelelse om, at det danske Ministerium efter lange Overvejelser og stor Uenighed havde affattet en Neutralitetserklæring i reserverede Udtryk, der lod alle Muligheder staa aabne.¹⁾ I de følgende Dage fik Gramont Meddelelse om, at denne ret tvetydige danske Neutralitetserklæring omsider var blevet akcepteret af den danske Konge og var meddelt til Berlin. St. Ferriol mente dog ikke, at den danske Regering vilde betragte sig som uigenkaldelig bundet ved Erklæringen; Regeringen havde meddelt ham, at denne Erklæring ikke vilde være en Hindring for at føre Forhandlinger med Hertugen af Cadore, naar han kom; Situationen kunde forandres hver Dag.²⁾

Først den 27. Juli rejste Cadore, der i København »skulde sige, hvad man ikke vilde skrive,« og vende tilbage med Traktaten.³⁾

Hermed endte de Skridt, som den franske Regering fik Lejlighed til at foretage overfor Danmark; fra nu af maatte den lade Udviklingen gaa, som den kunde, og snart blev Krigsbegivenhederne afgørende. Det var i den Grad bogstaveligt, at Hertugen af Cadore skulde sige, hvad man ikke turde skrive, at der, saavidt jeg indtil nu har kunnet konstatere, end ikke var givet ham nogen skriftlig Instruks. Han overbragte kun den allernødtørftigste Introduktion og Fuldmagt til at afslutte en offensiv og defensiv Traktat.⁴⁾ Under sit Ophold i København fik han ikke Ordre, der gav ham væsentlig ny Vejledning udover, at det paa et givet Tidspunkt meddeltes ham, samtidig med at det tilkendegaves Moltke, at et fransk Landgangskorps ikke kunde afsendes, før der var Sikkerhed for, at Danmark vilde gaa ind paa en Alliance.⁵⁾ Men dette skete rigtignok paa et Tidspunkt, da al Tanke om, at Frankrig kunde undvære et saadant Korps, var ved at bortfalde.

VI.

Neutralitetserklæringen affattes.

SØNDAG den 24. om Formiddagen kom Raasløff, og i Ministerkonferencen Søndag Kl. 1—3¹) kendte man Moltkes Indberetning af 18. Juli med Referatet af hans og Raasløffs Samtaler med Gramont den 17. og 18. Hall var til at begynde med »atter urolig« og »stærkt paavirket af D. B. Adler m. fl., som alt saa den franske Flaade og Hær«. ²) Hall maatte dog erkende, at Gramont ikke forlangte, at Danmark ingen Neutralitetserklæring maatte udstede, og det gjorde ogsaa Indtryk, at de 30,000 Mand, hvorom der i Paris havde været Tale, ikke fulgte med Flaaden, men i det højeste vilde følge efter denne, som først lige nu var afsejlet fra Frankrig. Under disse Omstændigheder »kunde Hall tilsidst ikke modsætte sig Vedtagelsen af det nye Udkast« til Svaret til Preussen. Men ny Diskussion og lidt Usikkerhed opstod, da Fenger omvendt fandt, at en Neutralitetserklæring, der affattedes saa forbeholdent, maaske slet ingen Neutralitetserklæring var. Der opnaaedes dog Enighed, da Krieger gjorde gældende, at for Formuleringen maatte nu Rosenørn, Hall og Vedel svare. Alle var enige om ét: Forestillingen maatte affattes saaledes, at Kongens »idyllisk-rolige Tro paa Muligheden af en ufravigelig Neutralitet« blev grundig rystet. ³) Det overlodes derefter Krieger og Vedel at fuldføre Forestillingen, medens Rosenørn

skulde tale med Raasløff og siden om Aftenen tage ud til Kongen paa Fredensborg med Forestilling og Depecher, saaledes at Kongen kunde være kendt med Papirerne før Statsraadet Mandag Kl. 12.

Affattelsen af Neutralitetserklæringen voldte øjensynlig større Besvær, end de os overleverede spredte Meddelelser viser. Vedels forskellige, stadig omarbejdede Udkast er ikke bevarede, men hvorledes Stillingen var, viser et Brev fra ham til Rosenørn fra disse Dage, rimeligvis fra Lørdag den 23. Vedel anser det for meget farligt og sørgeligt, om Ministeriet vilde fravige den Holdning i Sagen, der hidtil havde været betragtet som den eneste rigtige; han beder Rosenørn holde fast ved Udkastet, hvis man vil foretage væsentlige Rettelser. Han anerkender, at det vel kan forudsættes som ikke usandsynligt, at Regeringen under givne Forhold senere kunde se sig foranlediget til at tage Parti mod Preussen; med Tanken paa denne Mulighed vilde det berede Vanskeligheder overfor Kongen, hvis denne kunde synes altfor bestemt bundet ved et enkelt Ord i Svaret. Derfor henstiller Vedel i et ikke bevaret Udkast, som han sender Rosenørn, at foretage et Par Ændringer, der kunde lette det for Kongen at acceptere hele Formuleringen.¹⁾ Det var øjensynlig svært at tilrettelægge den Forhandling i Statsraadet, der skulde udjævne Modsætningen mellem Kongens Opfattelse og de Synspunkter, som Ministeriet med stort Besvær var enedes om.

Natten til Lørdag den 23. havde det franske Udenrigsministerium, som vi har set (S. 78), afsendt et Telegram til St. Ferriol om, at Hertugen af Cadore vilde blive sendt til København for at forhandle med den danske Regering om en Alliancetraktat, efter hvilken Frankrig skulde sende et Korps paa 28,000 Mand til Danmark; Cadore skulde bringe Traktaten tilbage underskrevet. Pansereskadren vilde den 24. afgaa til København. St. Ferriol fik Ordre til med den yderste Diskretion at sondere Terrænet og telegrafere Resulta-

tet. Dette Telegram efterfulgtes af et nyt Søndag Aften den 24. Juli, afsendt Kl. 7½, efter at Gramont havde modtaget to Telegrammer fra St. Ferriol, der var sendt efter Samtaler med Vedel om Lørdagen. Heri meddelte Gesandten, dels at Svaret til Preussen om Mandagen vilde blive forelagt Kong Christian til endelig Billigelse, dels at den danske Udenrigsminister havde bekræftet, at den danske Regering ikke vilde binde sig til noget før »det Udbrud, som uden Tvivl vilde fremkaldes ved, at det franske Flag viste sig ved Danmarks Kyster«. St. Ferriol havde sluttet med den Bemærkning, at det danske Kabinets Holdning syntes at sikre Frankrig en aktiv og snarlig Støtte, idet den gav Danmark Frihed til at vælge sin Time. Den eneste Chance, som man havde mod sig, var, at Preussen for at gøre Danmark uinteresseret øjeblikkelig afstod det Nordslesvig.

I det nævnte Telegram af den 24. Juli meddelte Gramont, at Hertugen af Cadore vilde afrejse den 25., Flaaden var nu undervejs, den vilde blive efterfulgt af endnu en Eskadre, som, naar den først var kommen til Østersøen, ikke mere vilde forlade dette Hav. »Forsøg at forhindre, at man notificerer Neutraliteten før om to eller tre Dage«, bød Gramont. »Den russiske Chargé d’Affaires har spurgt mig, om vi vilde forpligte os til at respektere den danske Neutralitet; jeg har svaret ham, at jeg ikke kunde paatage mig nogen Forpligtelse i et Spørgsmaal, hvortil jeg ingen Kendskab havde«.¹)

Mandag Morgen tidlig den 25. Juli søgte St. Ferriol Rosenørn og kom derpaa ud til Vedel i Rosenvænget. Han meddelte Indholdet af dette Telegram og bad, om man vilde udsætte sit Svar til Berlin.²) Han tilføjede, at man ikke vilde øve nogen Pression paa vor Beslutning, at den Instruks, efter hvilken han her udtalte sig, var afsendt fra Paris, efter at man der havde modtaget hans Lørdagstelegram om Samtalen med Vedel.³)

Vedel ytrede, at han officielt naturligvis intet kunde ud-

tale, men han gjorde nogle personlige Bemærkninger. I disse bevægede og vanskelige Dage fandt han, som han siden i sin Beretning om disse Begivenheder fremhævede, overhovedet sin Regning ved at præcisere, at han, der kun var Direktør for Udenrigsministeriet, ikke kunde udtale noget som helst officielt og forbindende, men samtidig søgte han Anledning til med Fremhævelse af sine Ytringers rent personlige Karakter at sige de fremmede Gesandter Ting, han ansaa det for vigtigt at faa sagt, uden at Regeringen blev bundet. Ved denne Lejlighed sagde han til Franskmanden, at Quaade allerede havde udtalt sig i Berlin i Henhold til det Telegram, som St. Ferriol i Lørdags havde faaet at vide, var afsendt; han viste St. Ferriol et om Søndagen modtaget Privatbrev fra Quaade derom. Yderligere erindrede han Gesandten om, hvad han før havde sagt, at det danske Svar i Berlin ikke vilde blive af en saadan Beskaffenhed, at det bandt Regeringens Beslutninger for Fremtiden. Nu vilde han imidlertid tage paa sig aldeles privat at vise ham det paagældende Punkt i det Udkast, der laa færdigt til Statsraad. Men samtidig fastslog han, at det var nødvendigt ikke at tøve længere med Svaret, fordi man i Berlin ved Quaades Udtalelser var berettiget til at vente Svaret nu, at det var nyttigt for os, at ingen Forpligtelse allerede nu bandt os til Frankrig, at vi ikke ønskede at blandes ind i Krigen, at det efter hans Mening var for *silde* nu at ville tage en ny Beslutning, da Sagen allerede var forelagt for Kongen og kun behøvede formelt at undertegnes i Statsraadet. Han kunde iøvrigt heller ikke se, at det i mindste Maade kunde være Frankrig ubehageligt, at vi gav et Svar, som viste, at der ikke havde været hemmelige Aftaler mellem Kejseren og Danmark, og som dog gav os fuld Handlefrihed.

St. Ferriol gennemlæste gentagne Gange den omtalte Del af Udkastet og erklærede, at Indholdet svarede til, hvad der var sagt ham, at de fremførte Momenter var af stor Vægt, og at han personlig i det hele fandt vore Betragtninger og

Grunde tilfredsstillende. Han lovede straks telegrafisk at indberette de Hensyn, der havde bestemt den danske Regerings Holdning. Han spurgte kun, om vi ved et saadant Svar vilde anse os for udelukket fra at modtage og høre paa Hertugen af Cadore. Vedel svarede, at selvfølgelig vilde den danske Regering altid være villig til at høre, hvad en saadan Afsending efter Ordre havde at forebringe.

St. Ferriol sagde — iøvrigt i Strid med Sandheden, da han paa dette Tidspunkt var underrettet —, at han aldeles ikke vidste, hvad Cadores Mission gik ud paa; »maaske er det kun om en nærmere Bestemmelse om Neutraliteten, maaske er det ogsaa om en bestemtere Medvirken af Danmark«. ¹⁾ Vedel svarede, at han aldeles ikke kendte Regeringens Tanker om, hvorledes Danmark under de givne Forhold kunde nærme sig Frankrig, hvad der selvfølgelig heller ikke havde været overvejet; han havde dog intet imod helt privat at meddele St. Ferriol sine Tanker.

Hvis den danske Regering skulde kunne bestemme sig til at forlade den neutrale Stilling, maatte den baade være yderst varsom med Valget af det rette Øjeblik og forlade Neutraliteten saa lidt som muligt. Hvad det første Punkt angik, maatte St. Ferriol erindre, hvilken overordentlig Fare Danmark blev udsat for. Det var muligt, at Sejren ikke erklærede sig for Frankrig, og hvorledes blev Danmarks Stilling da ikke? Men selv om Frankrig sejrede, og vi fik, hvad vi kunde ønske af Slesvig, vilde saa ikke Preussen netop være mest irriteret paa os som de smaa, der blev foragtede af det hovmodige Tyskland, og vilde det ikke let kunne benytte et Øjeblik til at lade os haardt undgælde for vor korte Sejr; i alt Fald naar Frankrig ved de periodiske Rystelser, for hvilke dette Land var udsat, for en Tid var ude af Stand til at udvikle nogen betydelig Aktion udadtil. Frankrig maatte være sig det uhyre Ansvar vel bevidst, som det paatog sig ved at drage os ind i en Krig, der for Frankrig kun var »et Spil«, men for os et Eksistensspørgsmaal. Det

maatte lade os frit vælge vor Tid. Først naar den franske Flaade havde lukket Østersøhavnene, naar et Troppekorps paa 30—40,000 Mand havde sat sig fast i Slesvig og navnlig taget Als, og naar endelig et Slag ved Rhinen var faldet ud til Frankrigs Fordel, kunde vi forsvare at slutte os til Frankrig.

Hvad det andet Punkt angik, var det absolut nødvendigt, at vi indskrænkede os til at besætte Nordslesvig indtil Flensborg, men ikke betraadte tysk Grund eller overskred hin Linie. Vi kunde da til England og Rusland og selv til Tyskland sige, at vi ikke vilde føre Krig, vi besatte kun den Del af Slesvig, som vi efter Pragfreden maatte betragte som bestemt for os, hvorfra Frankrig havde forjaget Preusserne, men som vi nu vilde forsvare som vor Ejendom. Det var muligt, at Preussen derefter vilde betragte sig som værende i almindelig Krigstilstand med os, det var ogsaa muligt, at det vilde modtage en saadan Begrænsning fra vor Side af Fjendtlighederne, men i alt Fald vilde en saadan Erklæring og Holdning fra vor Side være gavnlig baade for Frankrig og for os *under* Krigen. Det beviste jo tydeligt, at der ikke hos nogen af os var Tale om at erobre og beholde, hvad man i Tyskland kunde betragte som tysk. Efter en sejrrig Krig vilde det være meget lettere at faa Preussen til at gaa ind paa og senere at forsone sig med, at Danmark beholdt Nordslesvig, naar Danmark havde vist en saadan Hensyntagen, og efter en for Frankrig ulykkelig Krig vilde der være større Udsigt til med andre Magters Hjælp at kunne beskytte Danmark mod Tab af dets nuværende Territorium, naar det kunde siges, at vi ikke havde ført egentlig Krig mod Tyskland.

Vedel endte med at sige, at selvfølgelig vilde man ikke kunne indvende, at vi paa denne Maade *kun modtog og intet gav*, thi for det første var det en stor Fordel for Frankrig at have vor Armé staaende i Nordslesvig og paa Als som en fast Reserve, saa hele den franske Landgangshær

frit og uhindret kunde gaa frem, for det andet var vor geografiske Beliggenhed vistnok af langt større Vægt for Frankrig end de 10—16,000 Mand, som vi kunde stille, og endelig kunde den danske Flaade muligvis samvirke med den franske med visse nærmere Begrænsninger.

Mod denne Udvikling gjorde St. Ferriol ingen Indvending; han sagde, at han maatte give Vedel Ret. Denne Tilslutning mente Vedel i og for sig ikke havde nogen Betydning for hele Sagens Udvikling, hvis man nogensinde kom saa vidt, men han ansaa det for gavnligt, at St. Ferriol i det mindste var personlig gunstig stemt for vor Tankegang, og først og fremmest ansaa han det for heldigt, at Gesandten allerede nu forstod, at den danske Regering maatte og vilde forlange stærke Garantier for sin Stilling.¹⁾

Den hele Samtale giver et fyldigt Indtryk af Vedels Opfattelse af Allianceproblemet. Det blev i Virkeligheden den Hovedlinie, hvorefter Udenrigsministeriet under Vedels Førerskab gik frem.

Den Forestilling, som Udenrigsministeren Søndag den 24. overbragte Kongen paa Fredensborg, og som blev refereret i Statsraadet Mandag den 25. Kl. 12—2, udtrykte det Standpunkt, hvori det efter store Vanskeligheder var lykkedes P. Vedel at forene de forskellige Synspunkter hos Ministeriets Medlemmer.²⁾

Forestillingen indledes med en kort Præcisering af den foreliggende Situation, nævnede Aarsagen til, at Regeringen hidtil havde afholdt sig fra at udtale sig om den Holdning, man burde indtage, og fastslog, at nu, da Krigen var notificeret af det nordtyske Forbunds Gesandt, maatte der snarest mulig gives Svar. En længere Tavshed vilde kunne give Anledning til Misforstaaelse baade i Udlandet, hvor det almindelig hed, at Danmark havde taget Parti for Frankrig, specielt i Preussen, hvor det, efter hvad Kammerherre Quaade den 21. havde skrevet, ikke var umuligt, at man

tænkte paa at sikre sig ved at bemægtige sig Jylland, og endelig ogsaa i Landet selv, hvor den offentlige Mening trængte til at vide, hvilken Holdning Regeringen ansaa det for rettest at indtage under de nuværende Forhold. Rosenørn nævnte, at han allerede om Fredagen havde telegraferet til Kammerherre Quaade, men — betegnende nok — refererede han i Forestillingen kun, at han havde sagt til Quaade, at denne snarest mulig, naar den kgl. Resolution var givet i Statsraadet, vilde modtage et Svar paa Heydebrands Meddelelse, hvorimod han i Forestillingen *ikke* omtalte, at Telegrammet til Quaade udtrykkelig indeholdt, at Udenrigsministeren vilde skrive saasnart som muligt, »pour déclarer notre neutralité«. Dette synes at være Udtryk for, at Rosenørn—Vedel stadig var længere fremme i Retning af erklæret Neutralitet end Ministeriet som Helhed.

Videre refererede Forestillingen St. Ferriols Anmodning om, at man vilde udsætte at udtale sig i Berlin, samt det Svar, der var givet ham, at Telegrammet til Quaade var afsendt. Rosenørn tilføjede, at han ikke havde Grund til at antage, at den franske Gesandt følte nogen Skuffelse herover, og heller ikke i de Depecher, som Raasløff havde overbragt fra Grev Moltke-Hvitfeldt, havde han fundet noget, der antydede, at den franske Regering ikke fuldstændig skulde vurdere de Grunde, som tilraadede Danmark at bevare Neutraliteten, saalænge Forholdene endnu ikke havde udviklet sig videre.

Forestillingen gik derefter over til Svaret til Preussen. Forskellige Hensyn maatte tages i Betragtning.

Svaret burde indeholde en Neutralitetserklæring, der af alle maatte opfattes som en virkelig Tilkendegivelse af vor Hensigt at forblive udenfor Krigen, saalænge det lod sig forene med Rigets Tarv og Fremtid. Den danske Regering havde gentagne Gange haft Lejlighed til at udtale, hvor stor Pris den satte paa at bevare et oprigtigt Venskabsforhold til Preussen, og i og for sig vilde Kongen næppe

finde Anledning til at forudse, at Danmark maatte komme i det Tilfælde at opgive den strængeste Neutralitet under en Kamp mellem Frankrig og Tyskland, saafremt ikke den Kendsgerning, at Preussen ikke havde opfyldt Pragfredens Art. V, komplicerede Forholdet. Det var af Vigtighed, at Svaret til Preussen bar Præg heraf, og at man i Europa indsaa, at hvis Omstændighederne senere maatte tvinge Danmark til af Hensyn til Rigets Tarv at forlade den neutrale Stilling, saa havde Hans Majestæt Kongen i det mindste ikke paa det Tidspunkt, da denne Erklæring blev afgivet, en saadan Hensigt. Dette var vigtigt af flere Grunde: af Hensyn til Kongens diplomatiske Stilling i Europa nu og under alle fremtidige Eventualiteter, vigtigt lige over for Preussen, forsaavidt denne Magt virkelig maatte tænke paa at gaa angrebsvis til Værks mod Jylland, thi den maatte da have hele Uretten paa sin Side; det var endelig vigtigt, for det Tilfælde at Omstændighederne senere tilraadede, at man indlod sig nærmere med Frankrig, thi, hvis Forholdet til Preussen da allerede var kompromitteret, vilde Danmark se sig nødsaget til at modtage hvilkesomhelst Betingelser, man fra fransk Side maatte ville stille, i Stedet for med saa stor Selvbestemmelsesfrihed, som Omstændighederne overhovedet tillod, at kunne afgøre, under hvilke Forudsætninger en større eller mindre Tilnærmelse kunde finde Sted.

Men paa den anden Side kunde Neutralitetserklæringen heller ikke have en altfor bestemt og bindende Karakter. For det første vilde det ikke være stemmende med Sandheden, om man gav sig Mine af at have glemmt, at Preussen efter i 1864 ved et længe paatænkt og skammeligt Overfald at have berøvet den danske Konge de to Femtedele af Monarkiet, nu paa fjerde Aar vægrede sig ved at give Danmark den ringe Tilfredsstillelse, der var lovet i Pragfredens Art. V. Hele Verden vilde indse, at Danmarks Bestemmelse om at bevare Neutraliteten lettere kunde være udsat for at

forandres, end Tilfældet var med de andre mindre Staters. Men dernæst, fremhævedes det, havde det altid været den danske Regerings inderlige og oprigtige Ønske at tilbagevinde den Del af Slesvig, som tilkom Danmark efter Pragfreden, ikke *imod*, men *med* Preussens frie Vilje, og hvor lidt Haab der end efter Udenrigsministerens Formening var om, at dette kunde tænkes at ske under de nærværende Forhold, saa var det dog en Mulighed, hvorpaa forskellige kompetente Personer, efter hvad man havde haft Lejlighed til at erfare, troede. Regeringen turde ikke paatage sig det Ansvar ved sin Adfærd bestemt at udelukke denne Mulighed. Men endelig maatte man, efter Udenrigsministerens Formening, heller ikke ved Svaret til Preussen lægge formelle Hindringer i Vejen for, at Kongen senere kunde slutte sig nærmere til Frankrig. Tiden var endnu ikke kommet til, at man kunde udtale sig om de Betingelser og Forudsætninger, hvorunder en saadan Mulighed kunde indtræde, men Udenrigsministeriet ansaa det for meget vigtigt, at der i Svaret blev taget Hensyn til, at noget saadant kunde ske, og det saa meget mere som man efter at have modtaget Depecherne fra Grev Moltke-Hvitfeldt suppleret med mundtlige Meddelelser fra General Raasløff maatte forudse, at dette Spørgsmaal snart kunde foreligge i en meget alvorlig Skikkelse.

Disse Betragtninger sammenfattede Forestillingen ved at præcisere, at Svaret til Preussen saavidt mulig burde opfylde følgende tre Betingelser:

- 1) Det maatte være en virkelig Neutralitetserklæring, som viste, at Danmark ikke ønskede at indblandes i Krigen;
- 2) det maatte indeholde en Opfordring for Preussen til, eller i alt Fald intet indeholde, som kunde afholde Preussen fra, straks at skride til en fuldstændig Opfyldelse af Pragfreden, og
- 3) det maatte holde Sagen aaben for Hans Majestæts

senere mulige Beslutninger og indeholde Tilknytningspunkter for en forandret politisk Holdning.

Svaret til Preussen skulde derefter omtrent kunne indeholde følgende:

»Den Neutralitet, som Kongen agter at iagttage under nærværende Krig, er naturligen givet ved Rigets geografiske Beliggenhed og politiske Stilling. Fri for enhver tidligere Forpligtelse vil Kongen lade sin Holdning bestemme af den Agtelse, der skyldes Folkerettens Grundsætninger og bestaaende Traktater. Den kgl. Regering vil følgelig rette sine Bestræbelser paa at bevare Fredens Velsignelser for Riget, altsom den tager det fornødne Hensyn til Fremtidens Krav ikke mindre end til Øjeblikkets Interesser.«

Dette var Hovedindholdet. Dertil knyttede sig Forslag om, at man i Svaret skulde tilføje de nærmere Regler, som Regeringen vilde følge overfor de krigsførende Magters Krigsskibe, i hvilken Henseende Udenrigsministeriet mente, at de under den orientalske Krig fulgte Bestemmelser passende paany kunde anvendes blot med de Forandringer, som fulgte af, at Kaperiet var ophævet ved Pariser-Konventionen af 1856, og at der nu ikke var samme Anledning til at formene fremmede Skibe Adgang til Havnen ved Kristiansø, som der havde været i 1856.

Med Hensyn til Svaret foreslog *Rosenørn*, at det sammen med den af Hr. von Heydebrand overleverede Depeche skulde meddeles de kgl. Gesandter til Efterretning samt konfidentielt meddeles den franske Regering gennem St. Ferriol og Grev Moltke, men »iøvrigt selvfølgelig ikke blive Genstand for nogen videre Offentliggørelse«.

Rosenørn-Lehn var, efter *Kriegers Mening*,¹⁾ »særdeles uheldig« med de, efter Statsraadsprotokollen at dømme, faa Ord, han knyttede til Referatet af sin Forestilling, og Forslaget fremkaldte en bestemt Indsigelse fra *Christian IX's Side*. Han fandt, at der i den sidste Tilføjelse til

den foreslaaede Neutralitetserklæring laa en Tilkendegivelse af, at vi vilde bryde Neutraliteten, naar vi fandt det fordelagtigt for os, og mente derfor, at denne Tilføjelse: »altsom den tager det fornødne Hensyn til Fremtidens Krav ikke mindre end til Øjeblikkets Interesser« saa at sige annullerede selve Neutralitetserklæringen. Han frygtede for, at Preussen, naar det opfattede Erklæringen paa denne Maade, ikke vilde anerkende vor Neutralitet, og af den Grund mente han, at denne Tilføjelse maaske helst skulde udelades. Vi burde ikke, udtalte Kongen, lade os irritere til at begaa Skridt, som vi siden kunde komme til at fortryde; vi maatte ikke med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvad der var fordelagtigst for os, glemme, at naar Talen var om at beholde den Del af Slesvig, som det var vort Ønske at faa tilbage, saa vilde det dog altid blive Tyskland, som blev vor nærmeste Nabo, der da, kunde man befrygte, vilde tage Sagen fra det gamle slesvig-holstenske Standpunkt.

Disse Betæneligheder fandt Kongen saa væsentlige, at han ønskede, at alle Statsraadsmedlemmerne, inden der blev taget en endelig Beslutning, vilde udtale sig om denne Tilføjelse.

Konseilspræsidenten tog Ordet og var, efter Kriegers Opfattelse, ligesom Rosenørn særdeles uheldig. Han bemærkede, at den Passus i Udkastet, som Kongen havde fremhævet, var man blevet staaende ved som det, hvorom de forskellige Medlemmer af Ministeriet havde kunnet forene sig, og som Sagen stod, ansaa han det for rigtigst, at den foreslaaede Neutralitetserklæring blev antaget som Helhed, uden at der blev gjort nogen Forandring.

Langt udførligere end *Konseilspræsidenten*, der i det hele nærmest henholdt sig til Forestillingen, udtalte *Hall* sig, for vidtløftigt, mente Krieger. Han gik meget stærkt i Ilden just for denne Sætning. Han erklærede den for at være et uund-

værligt Led og troede heller ikke, at deri blev sagt noget, som paa nogen Maade kunde betragtes som stødende for Preussen. Den Tanke, der var udtrykt, var efter hans Mening overensstemmende med den virkelige Stilling, hvori Danmark befandt sig, og som var af en helt anden Beskaffenhed end de andre neutrale Landes. I den første Del havde man ved at hentyde til de bestaaende Traktater givet en tilstrækkelig Antydning af det, man ved den omtalte Sætning i sidste Del af Neutralitetserklæringen vilde udtrykke, nemlig at Bevarelsen af Danmarks neutrale Stilling maatte være betinget af, at ogsaa Fremtidens Fred blev en saadan, at Danmark af Hensyn til sit eget Bedste kunde forsvare vedblivende at opretholde sin Neutralitet. Den paagældende Sætning indeholdt en ligefrem og simpel Konsekvens af første Del af Erklæringen; *vilde* Preussen virke til Bevarelsen af Neutraliteten, laa deri en Anvisning af Midlet til at gøre dette. Der var ganske vist ikke stor Sandsynlighed for, at Preussen vilde gaa den Vej og opfylde den Forpligtelse, som det havde paataget sig ved Pragfredens Art. V, men som det nu i fire Aar havde søgt at gøre ørkesløs, men hvis Preussen ikke gjorde noget Skridt, som viste, at det vilde ændre den Stilling, det hidtil havde indtaget overfor Danmark, saa var Spørgsmaalet, om ikke Hans Majestæt Kongen for Danmarks Fremtids Skyld vilde finde det nødvendigt at indtage en anden Stilling end den neutrale. Hall havde ingen Tvivl i den Henseende. Danmark havde paa intet Tidspunkt opgivet Haabet om at genvinde det danske Slesvig; det havde i de sidste Aar gjort store Anstregelser for at naa dette Maal, og hvis ikke Preussen, i hvis Magt det stod at forandre Danmarks foreløbige Neutralitet til en varig ved at benytte det Middel, som var antydet i Neutralitetserklæringen, gjorde Skridt i saa Henseende, troede Hall ikke, at det vilde blive muligt for Kongen, under de foreliggende Omstændigheder, hvor Frankrig var villig

til med sine Vaaben at skaffe Danmark, hvad det hele Land i fire Aar havde sukket efter, at blive staaende paa en ubetinget Neutralitetsfod, naar der fremkom en Opfordring til at deltage i Kampen.

Halls Udtalelser kaldte *Kronprinsen*, den senere Kong Frederik VIII, frem. Han var ligesom sin Fader bange for, at Tilføjelsen i Slutningen kunde misforstaas, og da der allerede i Statsraadet var kommet forskellige Anskuelser frem i den Henseende, var det vist endnu mere at formode, at Misforstaaelser kunde gøre sig gældende fra Preussens Side. Han frygtede, at den preussiske Regering vilde sige, at den ikke kunde bruge en saadan Neutralitetserklæring, og troede, at det vilde være bedre, at man paa en aaben Maade udtalte sig i denne.

Dette er Kronprinsens Udtalelse efter Statsraadsprotokolens afdæmpede Referat. Det kan dog skimtes, at Ordene er faldet stærkere, idet Krieger i sin Dagbog skriver, at Kronprinsen talte om »Prokuratorkneb«. Ordene bragte i ethvert Tilfælde *Hall* til straks at svare; han bemærkede, at Danmark ganske vist skulde undgaa at gøre noget, som paa nogen Maade kunde anses for underfundigt, men det var jo heller ikke nogen Misforstaaelse af Neutralitetserklæringen, naar Preussen deri saa en Antydning af Eventualiteter, som kunde bringe Kongen til at indtage en anden Stilling end den neutrale. Hvis der nu kun skulde udstedes en Neutralitetserklæring, som ikke gav nogen som helst Antydning af saadanne Eventualiteter, vilde det, naar disse senere indtraadte, fremhævede *Hall*, blive tungere for Hans Majestæt Kongen at opgive Neutraliteten.

Indenrigsminister *Fonnesbech* sluttede sig til *Hall*, var enig med denne i, at den sidste Del af Udkastet var et naturligt, næsten nødvendigt Led og udtrykte, hvad den burde udtrykke, at Hensynet til vor fremtidige Stilling kunde gøre en Forandring af vor Politik nødvendig. Han kunde heller

ikke indse andet, end at det vilde være til Nytte straks at lade dette skimte igennem, ligesom han ogsaa fandt det ærligst fra vor Side, thi Mistanke om, at vi under indtrædende Omstændigheder ikke vilde overholde Neutraliteten, var der i Preussen, derom var han overbevist. Han syntes, at Preussen siden, naar Tilfældet indtraadte, med mere Føje kunde bebrejde os, at der ikke forelaa noget, som havde tydet paa noget saadant, end hvis Erklæringen blev affattet som nu foreslaaet. Ogsaa han mente, ligesom Hall, at det vistnok vilde blive smerteligere for Hans Majestæt senere at forlade den neutrale Stilling, saafremt Udtrykket blev forandret. Hvis Preussen af den nuværende Konflikt overhovedet vilde tage Anledning til at fjerne den Strid, der var mellem Danmark og Preussen, saa antydede hin Del af Neutralitetserklæringen i Forbindelse med det første Afsnit af denne, hvilket Middel Preussen havde til at hjælpe os til at bevare og fastholde Neutraliteten. Han mente derfor ikke, at der var tilstrækkelig Grund til at lade den omtalte Del bortfalde.

Finansminister *Fenger* sluttede sig i det væsentlige til, hvad hans Kolleger havde sagt. Den foreslaaede Neutralitetserklæring forekom ham ikke at indeholde andet, end hvad Preussen iforvejen havde kunnet sige sig selv vilde være vor naturlige Stilling. Spørgsmaalet kunde altsaa ikke blive, hvorledes Preussen vilde optage Erklæringen og forstaa den, men hvad upartiske udenforstaaende vilde dømme om den: om de vilde anse den for en virkelig Neutralitetsakt. Han mente, at de Neutralitetserklæringer, som var fremkommet fra andre Magter, om hvem det maatte antages, at de virkelig havde til Hensigt at være neutrale, navnlig den russiske, ogsaa var affattet med en vis Reservation. Upartiske udenforstaaende, hvis Dom blev det afgørende ved Spørgsmaalet, vilde efter hans Overbevisning betragte den foreslaaede Erklæring som en virkelig Neutralitets-

erklæring, og hvis Preussen vilde benytte den til at gøre Ufred mod os, vilde det paadrage sig den samme Dom, som hvis det havde overfaldet os, førend Erklæringen blev udstedt. Fengers Konklusion blev, at saaledes som Erklæringen var affattet, var den tilstrækkelig til at være en virkelig Neutralitetserklæring og dog af den Beskaffenhed, at den ikke lagde Hindringer i Vejen for, at Hans Majestæt senere kunde fatte forandrede Beslutninger, som kunde være til Landets Bedste.

Krigsminister *Haffner* sluttede sig til sine Kolleger. Hvis Preussen tog Anledning til at paaføre os Krig, idet det ikke vilde anerkende Erklæringen som en virkelig Neutralitetserklæring, vilde Preussen derved faa et lige saa stort Ansvar overfor den øvrige Verden for Overfaldet, som hvis det skete tidligere, og dette blev altid et Moment, som man burde tage væsentligt Hensyn til. Han troede ikke, at der, som Forholdene var, var nogen Fare for et Overfald paa København; det eneste skulde være, at Preusserne vilde rykke ind i Jylland, men han troede ikke, de vilde indlade sig herpaa, naar den franske Flaade var i vore Farvande, og der maatte den jo antages at komme i de første Dage. *Haffner* tilraadede, at Neutralitetserklæringen blev afgivet som foreslaaet. Det var hans personlige Overbevisning, at Preussen ikke godvillig vilde give os Nordslesvig tilbage, og derfor troede han ikke, at det betød noget væsentligt, hvorledes Erklæringen var affattet. Vilde Preussen fyldestgøre vort berettigede Krav, stod det i dets Magt at gøre dette og derved bevirke Neutralitetens Opretholdelse.

Krieger afsluttede Drøftelsen, idet han fremhævede, at Udenrigsministerens Udkast, hvad hele Tankegangen angik, var Resultatet af en meget omhyggelig Overvejelse af samtlige Ministre, og han ønskede udtrykkelig at fremhæve, at med Hensyn til det væsentlige: det Standpunkt, hvorfra Sagen skulde bedømmes, havde der ikke været nogen som

helst Uenighed i det samlede Ministerium. Han ønskede hertil at føje den Bemærkning, at dersom den foreslaaede Neutralitetserklæring her hjemme blev misbilliget af mange — og det kunde vel være, at dette vilde ske —, saa var det fra et ganske andet Synspunkt end det, som her i Statsraadet var kommet frem, nemlig ud fra det Synspunkt, at man slet ikke nu skulde udstede nogen Erklæring, men *opsætte* at afgive en saadan.

Krieger førte her Folkestemningen i Marken overfor Kongen.

Dette Standpunkt, som utvivlsomt var det almindelige i Danmark, vilde Krieger dog anse for urigtigt. Paa Preussens Tiltale maatte følge et Svar, men det fulgte af Danmarks Stilling, at vort Svar maatte være et andet end de andre Magters, som havde erklæret sig neutrale, f. Eks. Hollands. Det var givet, at en hvilkensomhelst Beslutning, Regeringen under disse vanskelige Forhold tog, vilde være farefuld, men, sagde Krieger med en Vending, der genkalder hans tragiske Udbrud umiddelbart før Novemberforfatningens Vedtagelse i Rigsraadet den 13. November 1863 — »Fortissima consilia saepe tutissima«, »dristig vovet halvt er vundet«, — »mangen Gang er Faren størst ved ikke at tage i rette Tid en Beslutning«. Krieger kunde heller ikke se rettere, end at der i den paagældende Erklæring maatte findes en saadan Begrænsning som den, der fandtes i Erklæringens Slutning, hvoraf det kunde ses, at Hans Majestæt Kongen af Danmark ikke kunde forpligte sig til en *ubetinget* Neutralitet; vilde Preussen af Erklæringen tage Anledning til Overfald, var det, fordi det konvenerede den preussiske Regering, ikke fordi den misforstod Ordene. De enkelte Ord gjorde i Virkeligheden overordentlig lidet til eller fra, og Krieger lagde ikke den Vægt paa dem, som maaske andre gjorde. Han havde fuldkommen Tillid til, at Erklæringen var affattet i diplomatisk Form, saaledes som den forelaa fra Udenrigsministeren.

Til sidst vilde han bemærke, at naar Forestillingen antydede Muligheden af, at Preussen endnu loyalt vilde opfylde Pragfredens Art. V, var det rigtignok hans Tro, at dette ikke vilde ske, *efter at Sydtyskland havde stillet sig paa Preussens Side.*

Derefter approberede *Kongen* Indstillingen, som den var. Statsraadsprotokollen indeholder en sammentrængt Gengivelse af Forhandlingen; som Regel forelægges Referaterne, før de indføres, for Deltagerne; Billedet kan derfor være noget udvisket. Ligesom Kronprins Frederik har antagelig nogle Ministre udtrykt sig friere, end Protokollen viser. Krieger sammenfattede i sin Dagbog Indtrykket derhen, at »Kongen gjorde adskillige Indvendinger, dog ikke meget stærkt«; »det hele gik dog ret godt, det blev klart for Kongen, ej blot ved Forestillingens Oplæsning, men ved hele Forhandlingen, at det ikke var en absolut og ufravigelig Neutralitetserklæring, hvortil man begærede hans Samtykke, men en Erklæring, der frembød Tilknytningspunkter for en forandret Politik«.

Spørgsmaalet om Danmarks Neutralitet var hermed dog kun foreløbig afgjort. Vedel havde vundet Krieger for sin Taktik og ved hans Hjælp fjernet Bekymringen for, at længere Tavshed skulde fremkalde et preussisk Angreb. Dette var et Mellemandpunkt; det kunde opfattes som en Sejr over dem, der straks havde kunnet tænke sig at deltage i Krigen i Alliance med Frankrig, men ogsaa som en Sejr over Kongen og Kronprinsen, der ønskede, at man uden Tøven skulde fastslaa, at Danmark, saavidt det ikke udefra blev voldført, skulde holde sig absolut udenfor en Krig, af hvilken de ikke lovede sig noget godt, hvad enten Frankrig sejrede, eller Preussen fik Overhaand.

Ugen fra Vedels Hjemkomst den 17. Juli, indtil det lykkedes ham at faa den forbeholdne og betingede Neutralitetserklæring vedtaget, havde været saare vanskelig, men alle maatte have Indtryk af, at de kommende Dage vilde blive

endnu mere kritiske, de videre Forhandlinger endnu mere oprivende. »Der er ingen Tvivl om«, skrev Finansminister Fenger den 25. Juli til Orla Lehmann, der var Rekonvalescent ude i Hellebæk, »at Hertugen af Cadore vil medbringe meget alvorlige Propositioner, ei heller kan det betvivles, at vi her ville lukke begge Øren op for, hvad han har at sige, og at vi ville gjøre, hvad vi gjøre, med den fuldeste Bevidsthed om, at ingen diplomatisk Forhandling nogensinde har været af større Vigtighed for Danmark.«¹⁾

VII.

Før Cadores Ankomst.

DET Neutralitetsstandpunkt, der fik sit Udtryk i, hvad der vedtoges i Statsraadet den 25., vakte Tilfredshed hos de to særlig interesserede neutrale Stormagter Rusland og England. Begge Magter havde ønsket at hindre Krigens Udbrud; da det ikke lod sig gøre, bestræbte de sig for at lokalisere Krigen. Men ogsaa personlig Sympati for det danske Kongehus, hvis Fremtid maatte anses for truet ved det Udfald af Krigen, man forudsaa, bragte den russiske og den engelske Regering til at fastholde det Standpunkt, som Mohrenheim og Wyke straks havde indtaget. De tilraadede indtrængende Danmark den strengeste Neutralitet, officielt gennem Gesandterne og privat ved Familiebreve. Baade Wyke og Mohrenheim havde efter Rosenørns første Udtalelser, der nok havde en noget stærkere Neutralitets karakter, end det stemmede med Ministeriets Ønske, kunnet indberette, at den danske Regering trods Folkestemningen stillede sig fredelig. Baade vor Gesandt i London, General Bülow, og i St. Petersborg, Kammerherre Vind, kunde derfor i Indberetninger til København, der var afsendt den 22. Juli og antagelig var kommen Rosenørn-Lehn i Hænde den 26., meddele, at begge Regeringer havde udtalt levende Tilfredshed over, at den danske Regering syntes at ville være neutral under den forestaaende Krig.

Vind indberettede,¹⁾ at Direktøren i det russiske Udenrigsministerium, Gehejmeraad Westmann, havde fremhævet, at Neutralitet under alle Eventualiteter var det klogeste for den danske Regering. Den burde undgaa endog Skinnets af, at den snarere hældede til en Side end til en anden, thi, fremhævede Hr. Westmann, bortset fra Begivenheder, der var meget lidt sandsynlige, vilde Preussen altid vedblive at være Danmarks Nabo, med hvem man i Fremtiden maatte regne. Westmann havde berørt Rygter om, at den danske Regering var ved at tage visse Forholdsregler, der kunde vække Mistanke om, at dens Neutralitet ikke strengt vilde blive overholdt. Han nævnede i denne Forbindelse Troppebevægelser. Vind fremførte naturligvis et bestemt Dementi deraf og henviste til, at det formentlig var Lejren ved Hald, der havde givet Anledning til Rygter, der vel stammede fra preussisk Side. Westmann understregede stærkt, at det vilde være det klogeste, frem for alt nu ved Begyndelsen af Krigen, fra dansk Side at undgaa endog Skin af fjendtlige Hensigter. Den russiske Regering vilde instruere Mohrenheim om at udtale sig i samme Retning. Dette skete den 23. Juli.²⁾ Gesandten skulde yderligere meddele Kong Christian IX og den danske Udenrigsminister, at den russiske Regering ved sine Gesandter i Berlin og Paris varmt havde anbefalet de to krigsførende Regeringer at respektere Danmarks Neutralitet. Zaren gik ud fra, at den danske Regering til Gengæld omhyggelig vilde vaage over, at alle Neutralitetspligter blev nøjagtig opfyldt for ikke at give noget som helst Paa-skud for den ene eller den anden af de krigsførende Magter til at drage Danmark ind i Krigen; Danmarks velforstaaede Interesser tilraadede at holde denne Linje.

General Bülow's Beretning fra London var mindre indholdsrig. Den engelske Udenrigsminister, Lord Granville, havde ganske kort udtalt sin Tilfredshed med, at Wykes Indberetninger gav ham Lov til at slutte, at Danmark vilde hævde sin Neutralitet, hvortil Bülow havde svaret, at hans Rege-

rings Hensigter endnu ikke var ham bekendt, men at den Omstændighed, at den endnu ikke — den 22. Juli — havde udtalt sin Beslutning, viste, at den alvorlig overvejede, hvad den skyldte sine egne Interesser og hele Situationen.¹⁾

Den engelske Opfattelse havde imidlertid, endnu før Bülow's Depeche, den 26. Juli, naaede København, faaet andet Udtryk. Lige efter Statsraadsmødet den 25. var Prinsen af Wales ankommen ad Søvejen. Han havde paa Toldboden straks spurgt Grev Holstein, hvorledes det havde sig med vor Neutralitet.²⁾ Da Konseilspræsidenten svarede, at Beslutningen om at erklære denne samme Dag var taget, lykønskede Prinsen os og tilføjede, at det var den yderste Tid; havde det varet lidt længere, vilde vi have udsat os for, at Preussen havde sikret sig mod vore formodede Hensigter. I samme Retning udtalte Prinsen sig vedblivende under sit Besøg ved Hoffet til sidst i Ugen. Krieger sagde efter de Udtalelser, han havde ladet falde ved Modtagelsen, at han »var stærkt preussisk sindet«; han havde udtalt, at hvis det kneb haardt for Preussen, kunde England komme til at understøtte det, men aldrig Frankrig.³⁾ Om Torsdagen den 28. var Ministeriet til Taffel paa Fredensborg, og flere af Ministrene drøftede da Stillingen med Prinsen af Wales. Krieger havde det Indtryk,⁴⁾ at de Afsløringer om Napoleon III's Tilbud med Hensyn til Belgien, som Bismarck lige var fremkommen med, havde gjort stor Virkning paa det engelske Publikum; Prinsen af Wales advarede stærkt mod Tilslutning til Frankrig, men hørte dog taalmodigt paa Kriegers Svar: »Ja, skaf os en loyal Fuldbyardelse af Pragfredens Art. V, saa vil vi hellere end gerne være neutrale«.

Ængstelsen for den Formulering, man havde givet Neutralitetserklæringen,⁵⁾ beroede paa Uvisheden om, hvorledes denne vilde blive optaget i Berlin. Svaret var meddelt Quaade i en paa Fransk affattet Depeche af 25. Juli, der var beregnet paa i sin Helhed at meddeles den tyske Regering. Det afgørende Sted i denne havde faaet følgende Ordlyd:

»La neutralité que le Roi se propose d'observer en présence de la guerre, qui vient d'éclater si inopinément, est naturellement tracée à Sa Majesté par la position géographique et par les convenances politiques du Danemark. Libre de tout engagement antérieur, le gouvernement du Roi ne se laissera guider dans sa conduite que par le respect dû aux principes du droit des gens et aux stipulations des traités existants. Il ne cessera de s'appliquer à assurer au Danemark les bienfaits de la paix, tout en tenant compte de ses intérêts futurs aussi bien que de ceux du présent.«

Den Maade, hvorpaa Beslutningen om Danmarks Neutralitet bragtes til Offentlighedens Kundskab, var egnet til at forøge Usikkerheden om den egentlige Hensigt. Medens baade Hollands, Sverige-Norges og Stormagternes Neutralitetserklæringer fremkom offentlig som særskilte og formelle Erklæringer om, at vedkommende Stater agtede at bevare Neutralitet under Krigen, udstedtes den danske Neutralitetserklæring i indirekte Form. Som det var forudsat i Forestillingen om Svaret til Preussen, meddeltes det ikke offentlig, at et saadant var afgivet.

Hvad der skete, var kun, at der i Bladene den 26. Juli offentliggjordes en »Bekendtgørelse angaaende fornyet Anvendelse af Forordningen af 4de Mai 1803 om, hvorledes de Handlende og Søfarende sig have at forholde i Tilfælde af Krig mellem fremmede Sømagter«; i denne Bekendtgørelse bragtes til offentlig Kundskab i Følge allerhøjeste Bemyndigelse, at den omtalte Forordning af 4. Maj 1803 atter var traadt i Virksomhed paa Grund af den mellem Frankrig og Preussen nu udbrudte Krig, dog med nærmere angivne Bestemmelser og Forandringer, der indeholdtes i 5 §§. I den sidste af disse hedder det: »Som Følge af, at Hans Majestæt Kongen under nærværende Krig agter at vedligeholde Neutralitet, forbydes det herved de Kongelige Undersaatter, saavel overhovedet i nogensomhelst Egenskab

at tage Tjeneste hos de krigsførende Magter enten tillands eller ombord i deres Regeringsskibe, som i Særdeleshed at lodse disse Magters Krigs- og Transportskibe udenfor de danske Lodsfarvande«. Den heri indskudte Sætning om Neutraliteten var den eneste Form, hvorunder den danske Neutralitet erklæredes. I »Fædrelandet« den 27. betegnedes denne Bekendtgørelse som »et Offer, det har været nødvendigt at bringe Situationens Pinagtighed og Ubestemthed, men som ikke foregriber Fremtiden«. Tilsvarende Udtalelser fandtes rundt om i den danske Presse og afgav den Baggrund, paa hvilken man i Preussen maatte læse det danske Neutralitetssvar.

Den 28. Juli om Morgenen kom Hr. von Heydebrand op i Udenrigsministeriet; man vidste, at han havde været »noget betænkelig for, at vi skulde bryde løs«, men han var »yderst sindig og behagelig«. ¹⁾ Samme Aften meldte et Telegram fra Quaade, at Depechen var afgivet og vel modtaget. ²⁾ I to Indberetninger af 28. og 30. Juli, den første rent officiel, den anden fortrolig, berettede han, hvorledes det var gaaet. ³⁾

Den 28. om Morgenen havde han faaet sin Instruks af 25. Juli, og Kl. 1 blev han efter Anmodning modtaget af Bismarck. Han meddelte kortelig Øjemedet med sit Besøg, men før han kunde udrette sit Ærinde, indledede Bismarck uden Foranledning fra hans Side en længere Samtale baade om den almindelige politiske Situation og særlig om det nord-slesvigske Spørgsmaal og det deraf følgende Forhold mellem Danmark og Tyskland. Han begyndte med at udtale det Haab, at Danmark maatte være i Stand til at afholde sig fra enhver Deltagelse i Krigen, idet han tilføjede, at han vel var sig bevidst og i alt Fald vilde finde det forklarligt, at den danske Regering kunde være udsat for et dobbelt Tryk, dels ganske naturligt af den offentlige Mening i Danmark, dels ogsaa muligvis fra fransk Side.

Quaade svarede, at, efter hvad der var sket, maatte han naturligtvis finde Tilstedeværelsen af det førstnævnte Tryk forklarlig, men han nærrede dog aldeles ingen Frygt for, at den danske Regering ikke skulde være i Stand til at modstaa det. Hvad derimod det andet Tryk angik, saa maatte han indrømme, at det, hvis det kom, altid i Forhold til dets Styrke og Beskaffenhed kunde blive vanskeligt at modstaa.

Forbundskansleren gik derpaa over til det nordlesvigske Spørgsmaal; han beklagede, at det ikke for lang Tid siden var blevet ordnet, og fralagde sig alt Ansvar i saa Henseende, idet han gentog sine tidligere Udtalelser til Quaade om, at han lige siden 1864 gentagne Gange personlig havde søgt at virke for en saadan Løsning, at al Anledning til fremtidig Strid mellem Danmark og Tyskland kunde fjernes, men disse Bestræbelser havde stedse mødt uovervindelige Hindringer, der endnu var til Stede. Maaske kunde de forsvinde eller aftage i Styrke ifølge den Holdning, den danske Regering maatte kunne indtage under den nuværende Krig, men nogen Tilsikring i denne Henseende kunde han ikke give. »Jeg vidste«, havde Bismarck sagt, »at de omtalte Hindringer dels laa i den offentlige Mening i Tyskland, dels, saaledes som han og flere andre stedse har sagt mig, i Kong Wilhelms ejendommelige Opfattelse, der var den væsentligste Hindring for en Ordning af det slesvigske Spørgsmaal.«

Her nævnede Bismarck, hvad han aldrig før havde sagt til Quaade, at Kronprinsen af Preussen nærrede andre Anskuelser end Kongen med Hensyn til Bevarelsen for Preussen af Sundeved og Als. Han kunde ikke afgøre, tilføjede han, om dette var en selvstændig og oprindelig Opfattelse hos Kronprinsen, eller om denne muligvis først efterhaanden var blevet stemt i denne Retning ved Paavirkning af Kronprinsessen. Som bekendt var hun jo en Søster til Prinsen af Wales og derved Svigerinde til Kong Christians Datter.

Den første af de to nævnte Hindringer vilde, sagde Bismarck, maaske senere ikke være lige saa stærk som nu; derimod var de Vanskeligheder, der beroede paa Kong Wilhelms Opfattelse af Sagen, saa meget sværere at overvinde.

Det vilde jo, sagde Bismarck, være let for ham at give Quaade Tilsikringer nu, men da han ansaa det for en Æres-sag ikke at love, hvad han ikke var sikker paa at kunne holde, kunde han ingen give, og her indskød han en Bemærkning, hvis Hensigt ikke var Quaade ganske klar, idet han udtalte, at den Beredvillighed, hvormed de sydtyske Stater just nu havde sluttet sig til det nordtyske Forbund, ganske naturlig vilde have til Følge, at Forbundet efter Krigen vilde anse det for en Samvittighedssag at skaane og værne om de sydtyske Staters Selvstændighed og ejendommelige Tilstand i en højere Grad, end det muligen vilde have været i Stand til, dersom de nuværende Forhold ikke var indtraadt. Quaade var ikke paa det rene med, hvad denne Bemærkning havde at gøre med Forholdet til Danmark. Han opfattede den dog, skrev han hjem, ikke som en indirekte Opfordring til, at Danmark skulde følge disse Staters Eksempel ved at tage Parti for Tyskland, og derved opnaa lignende fordelagtige Følger, som denne Holdning senere kunde have for dem. Hans Opfattelse var, at Bismarck vilde lade ham forstaa, hvad han ikke vilde sige mere direkte, at, naar det lykkedes Danmark at holde sig neutralt, kunde de Hindringer, der hidtil havde været for en tilfredsstillende Ordning af det slesvigske Spørgsmaal, tabe deres Styrke, men hvor meget dette betød, maatte Quaade lade staa hen.

Vedel tænkte, at Ytringen ogsaa kunde opfattes som en Tilkendegivelse fra Bismarcks Side af, at de sydtyske Staters Tilslutning gjorde Preussen mindre interesseret i, hvilken Holdning vi vilde bevare under Krigen, og tillige skulde afskrække os fra at tro paa en for Frankrig lykkelig Udgang. Maaske kunde det ogsaa være for at erindre os om

den stærke slesvig-holstenske Stemning, der altid havde gjort sig gældende i de sydtyske Stater, og om den Opfordring, der heri var for Preussen, til i det nordslesvigske Spørgsmaal at tage Hensyn dertil.¹⁾

Bismarck udtalte sig tillige om den almindelige europæiske Situation og gik særlig ind paa den Forbindelse, han paa forskellig Maade i de foregaaende Aar havde haft med Kejser Napoleon; han talte bl. a. om dennes talrige Tilbud om Fordele, som Preussen skulde vinde ved en Tilslutning til Frankrig. Quaade opfattede det nærmest som en Advis om, at vi ikke skulde stole paa Kejseren, altsaa en Advarsel mod at slutte os til denne.

Da denne Del af Samtalen var tilende, sagde Gesandten, at han havde en Depeche at meddele, og spurgte, om Forbundskansleren ønskede den oplæst eller foretrak selv at læse den. Bismarck valgte det sidste og gennemlæste Depechen i dens Helhed uden at gøre anden Bemærkning end den, at Preussen, saaledes som Forholdene nu en Gang var, ikke var i det Tilfælde at kunne drage Nytte af de Fordele, som Danmark tilbød de krigsførende, og som nærmere var opregnet i Depechen, blandt andet Adgang paa visse Betingelser til de danske Havne og lignende. Idet han rakte Quaade Aktstykket tilbage, ytrede han, at han var erkendtlig for Meddelelsen og maatte udtale sin Tak til den danske Regering for den Stilling, den agtede at indtage. Hermed havde Bismarck altsaa anerkendt, at Neutralitetserklæringen ikke gav Grund til Indvending.

Da Quaade havde forladt Greven, fandt han det passende ogsaa at gøre Understatssekretæren, Hr. von Thile, bekendt med Depechen. Thile gennemlæste den, men standsede ved Ordene »tout en tenant compte de ses intérêts futurs etc.«, som han læste højt, inden han fortsatte sin Læsning, og sluttelig spurgte han, om Quaade kunde efterlade ham en Afskrift. Det var altsaa tydeligt nok, at disse Ord, hvorved

Bismarck ikke havde ytret nogen Betænkelse, vakte Thiles Opmærksomhed. Quaade svarede, at skønt han under almindelige Forhold vilde have anset sig for bemyndiget til i Fortrolighed at give en Afskrift, kunde han under de nuværende Forhold ikke gøre det; Forbundskansleren, som havde vist sig tilfreds med Meddelelsen, havde heller ikke forlangt nogen Afskrift, men, tilføjede Quaade, Depechen beroede hos ham, og han var til enhver Tid rede til at vise Understatssekretæren Aktstykket.

Anmodningen foranledigede imidlertid Quaade til i det Telegram, han straks efter sendte hjem for at melde det gunstige Udfald af Samtalen med Bismarck, at spørge, om han kunde give en Afskrift; naar han ikke havde gjort det, var Hovedgrunden, at han tænkte, at et tilsvarende Aktstykke var afgaaet til Paris, men ikke vidste, hvilken Form for Meddelelse man dér havde valgt.

Bemyndigelse til at overlevere en Kopi af Depechen sendte Vedel ham straks, da Heydebrand havde overleveret Kopi af sin Meddelelse, og da det var vigtigt for den danske Regering senere hen at kunne paaberaabe sig det Forbehold, der laa gemt i Svaret, saafremt man vilde forlade Neutraliteten.¹⁾

Da Quaade efter Samtalen forlod Wilhelmstrasse, mødte han den russiske Gesandt, Oubril, som søgte Bismarck. Den 30. kom Oubril til Quaade og fortalte, at Bismarck havde udtalt sig tilfreds med Danmarks Stilling og ytret, at Danmarks Neutralitet vilde kunne bidrage til en antagelig Løsning af det slesvigske Spørgsmaal.²⁾ Dog tilføjede Russeren, at medens han vel var overbevist om, at Neutraliteten var den klogeste Politik for Danmark, maatte han erkende, at der ikke var særlig Anledning til at stole paa Løfter.

Hvorvidt det, som Quaade rygtevis hørte, og saaledes som Prinsen af Wales ved sin Ankomst til København mente at vide, i Berlin havde været alvorlig under Overvejelse at

sikre sig imod fjendtlige Planer fra dansk Side, vides ikke, da de tyske Regeringspapirer er utilgængelige. Sybel siger i sin Fremstilling af Begivenhederne i Juli 1870,¹⁾ at den preussiske Regering, umiddelbart efter sin Meddelelse i København om Krigsudbrudet, overfor den danske Regering fremførte »en høflig, men meget forstaaelig Antydning af, at preussiske Tropper vilde besætte hele Jylland ved den første fjendtlige Bevægelse«. Det er givet, at en saadan Antydning ikke skete hverken under den ene eller den anden Form, og Sybels Udtryk om den preussiske Meddelelse i København, der gaar ud paa, at der fremførtes en Anmodning om, at den danske Regering skulde erklære sin Neutralitet, tyder paa, at han ved denne Del af sin Fremstilling, der udkom nogle Aar efter Bismarcks Afgang, maaske ikke har haft Akterne for sig. Men mange Udtalelser i tyske Blade, baade i Hertugdømmerne og andetsteds, viste, at man tiltroede Danmark fjendtlige Hensigter. I Hertugdømmerne offentliggjordes Opraab om at støtte Regeringen og yde Ofre under den forestaaende Krig, og deri hed det f. Eks.: »Im Norden lauert noch ein anderer Erbfeind, schwach freilich an Zahl, aber voll Tücke, voll Hass und Rache.«²⁾ Tyske Blade bragte og kommenterede daglig Meddelelser fra København om, at kun Frygten og Uvisheden om en tilstrækkelig stor fransk Hjælp afholdt den tyskfjendtlige Folkestemning i Danmark fra at tvinge Regeringen og kaste Landet ind i Krigen paa fransk Side. Om Neutralitetserklæringen meldte f. Eks. »Kieler Zeitung« allerede den 20. Juli det Forlydende, at den vilde blive affattet »in sehr gewundener Weise«. Men selv om den blev affattet fredelig og uforbeholdent, maatte man i Tyskland ikke lade sig skuffe. »Den vil holde lige saa længe som Tysklands Krigslykke.«

Foreløbig var Spørgsmaalet afgjort, men just da var baade franske Krigsskibe og en ekstraordinær fransk Af-sending undervejs for i København at rejse det Spørgsmaal, der med fuld Bevidsthed var gemt i den forbeholdne For-

mulering, som Regeringen imod Kongens Ønske havde givet Neutralitetserklæringen. Thile havde bemærket Forbeholdet, og man kan være overbevist om, at man i Berlin i de følgende Dage tog alle fornødne Forholdsregler for det Tilfældes Skyld, at den danske Regering skulde mene, at Danmarks »fremtidige saavel som nærværende Interesser« krævede en Ændring i dets Neutralitetspolitik.¹⁾ Quaa-des Beretninger kunde kun skabe en rent øjeblikkelig Tryghed i København.

Moltke-Hvitfeldts og Raasløffs Meddelelser gjorde det klart, at Cadores Ankomst om faa Dage vilde stille Regeringen overfor Afgørelsen af det kun foreløbig udskudte Spørgsmaal om Alliance med Frankrig. I Ugen fra den 25. Juli til den 1. August fremtraadte Modsætningerne indenfor Regeringen tydeligere; jo længere Tid der gik, desto stærkere gjorde Paavirkning udefra sig gældende.

Krigsstemningen i Landet var stigende; de enkelte Politikere og Blade, der advarede mod Eventyrpolitik, var let talte, og deres Røster overdøvedes helt. Den franske og alliancevenlige Stemning var raadende i Pressen og trængte sig ind paa Regeringen fra den Kreds af nationalliberale Ledere, som Krieger kaldte »Velfærdskomitéen«.²⁾ En Mand som den højt ansete J. N. Madvig havde været meget urolig for Neutralitetserklæringen.³⁾ D. B. Adler var krigersk stemt og lagde alt muligt Pres paa de Ministre, der hørte til hans Omgangskreds. Carl Ploug ønskede, »at Danmark maatte komme med i Krigen,⁴⁾ fordi, om det gik vel i denne for Frankrig, vilde det være bedst for os, at vi fik Del i Anstrengelserne og Æren«. Han mente dog, at det var et stort Ansvar at tage denne Beslutning, da Udfaldet altid var uvist, følte, at Danmarks Skæbne »laa i de vippende Vægtskaaler«, at det vilde være Galskab at tage Beslutning om at gaa ind i Krigen, inden den franske Flaade var kommet til Danmark og uden at have nogen Sikkerhed for, at

de danske Ønsker blev opfyldt. Han ønskede, at Danmark ikke kom med alene, men ogsaa helst at Sverige og Norge kom med. Hans Stemninger svingede, som det ses af hans Breve og af »Fædrelandet«s Artikler, noget frem og tilbage; snart syntes han vistnok, at det lykkeligste vel var, om Danmark forblev neutralt, snart at man afgjort maatte ud i Krigen, men i disse Dage fæstnedes, saa vidt man kan skønne, den Opfattelse hos ham, at naar den franske Flaade kom, vilde Bevægelsen blive saa voldsom, at man *maatte* handle. Den 23. Juli, efter at han havde drøftet Spørgsmaalet med flere Ministre, af hvilke Fenger røbede adskillig Betænkelighed, medens Hall var mere glad og beslutsom, gik Ploug ud fra, at Flaaden nu maatte komme en af de første Dage; han »agtede at begynde at agitere«. I endnu stærkere Bevægelse var Bille. Den 26. Juli skrev han til den, der siden blev hans Efterfølger som Redaktør af »Dagbladet«, Vilhelm Topsøe, der da var Bladets Korrespondent i Paris, og bad ham underrette Jules Hansen og forskellige franske Blade om, hvad den virkelige Mening var med den »saa kaldte Neutralitetserklæring«. ¹⁾ Danmark kunde i dette Øjeblik ikke være andet end neutralt; der var jo endnu ingen Anmodning kommet til os om at deltage i Krigen, men man traf sine Forberedelser, og der var slet intet sagt om, hvad man vilde gøre, »naar Frankrig, repræsenteret her ved sine Skibe og paa anden Maade, maatte udtale et Ønske eller en Fordring om vor Deltagelse og slutte med Danmark den Traktat, som da vilde udkræves«. »Under en saadan Situation er det forud givet, at Danmark svarer Ja; det er nødt til det, men det vil gøre det af Hjertet. Saadant noget skulde siges smukt og varmt«. Disse Ord udtrykte den Stemning i Masserne, der havde gjort saa stærkt Indtryk paa de nationalliberale Ministre.

Raasløff var efter sin Hjemkomst i travl Bevægelse. Straks om Søndagen havde han udtalt sig krigerisk overfor Rosenørn, men til Haffner udtalte han sig nok mere neutralt, idet

han erkendte, at Danmark for Øjeblikket maatte fastholde Neutraliteten. Krieger og han traf ikke hinanden, men overfor Hall var han om Tirsdagen »i noget forskellig Stemning«. ¹⁾ Derefter rejste han ud til Marienlyst Badeanstalt, og da var han, som det ses af et Brev fra ham til Direktøren i Krigsministeriet, hans fortrolige, Oberst Thomsen, hvem Vedel kaldte hans »âme damnée«, om Onsdagen langt ude i sine Planer. ²⁾ Han haabede bestemt, at hans Bestræbelser for at faa Mobilisering besluttet var lykkedes, og henstillede til Thomsen allerede nu at lade en Generalstabsofficer undersøge de Spørgsmaal, der kunde komme til at foreligge ved de forestaaende Underhandlinger om Samvirken af danske og franske Stridskræfter. Danmark burde vel forlange Overkommandoen; kunde den da gives til nogen anden end til Kong Christian? Hvorledes skulde Kongen udøve den med fornødent Hensyn til »les susceptibilités nationales — til vore konstitutionelle Forhold — og last but not least med Hensyn til le succès des opérations«?

Den 29. var Raasløff atter i Byen og bearbejdede Haffner. ³⁾ Denne var mistroisk, maaske under Indtryk af en Misstemning, som hans Svoger, Grev Frijs, der i de foregaaende Dage havde besøgt ham, nærede mod Raasløff. Haffner frygtede, at Generalen skulde være medinteresseret i Tietgens Foretagender, der stod i Forbindelse med den fransk-danske Samvirken. Haffner blev dog, mente Krieger, paavirket.

Ogsaa Tietgen ivrede i disse Dage for, at man skulde træffe Forberedelser til Krig i Alliance med Frankrig. Han havde ansøgt Regeringen om Koncession paa Anlæg af en Telegrafforbindelse mellem Dunkerque og et Punkt paa Jyllands Vestkyst, hvorom han, da han sammen med Raasløff var i Paris, havde forhandlet, en Plan hvortil den foretagsomme General maaske var Ophavsmand. ⁴⁾ Finansminister Fenger havde bragt Sagen frem i Ministerraadet den 21. Juli og spurgt, om der var nogen Betænkelighed ved at til-

lade et saadant Foretagende. Ingen havde rejst Indvending, men Dagen derpaa kom Krieger efter, at Anlægget skulde udføres for fransk Regning; Kablet skulde være fransk Ejendom, men forpagtes af Tietgen. I første Øjeblik synes Krieger at have ment, at dette ikke gik an, men siden fik Tietgen, der efter Vedels Sigende altid øvede en stærk Indflydelse paa Krieger, ham overbevist om, at Sagen ikke var betænkelig. Dette viste sig, da Udenrigsministeriet rejste Modstand.

F. V. F. Rosenstand i Kabinetssekretariatet, den senere Kabinetssekretær, gav Vedel Meddelelse om, hvad der var i Gære, og Vedel gjorde straks Rosenørn opmærksom paa, at et saadant Kabelanlæg ikke kunde motiveres ved kommercielle Interesser, men udelukkende var beregnet paa at lette Forbindelsen mellem den franske Regering og Østersøflaaden. Det vilde derfor være et Brud paa Neutralitetspligterne, om man gav Koncession. Udenrigsministeriet maatte nedlægge Forbud, naar Tietgen efter sin Underhaandshenvendelse gennem Fenger indgav formel Ansøgning til Finansministeriet. Rosenørn, der straks i Ministeraadet uden videre var gaaet ind paa Tanken, maatte meddele dette den 26. Juli, men her voldte det Vanskelighed at gennemføre Afslaget, da Fenger allerede havde meddelt Tietgen, at Ministerraadet samtykkede. Baade Raasløff og Tietgen var, foruden at de havde stærke Sympatier for alt, hvad der kunde gavne Frankrig, interesserede i dette og andre økonomiske Forhold, der stod i Forbindelse med den franske Alliance,¹⁾ saasom den franske Østersøflaades Proviering og Finansiering; Tietgen satte al Kraft ind paa at bryde Udenrigsministeriets Modstand, og nu mente Krieger, at Vedel var altfor ængstelig, og at der folkeretlig set ikke kunde siges noget imod, at man gav en saadan Koncession. Til Vedels store Overraskelse fik Tietgen Støtte baade af den svenske og særlig den russiske Gesandt, der gjorde gældende, at deres Lande kunde have Gavn af en saadan

Forbindelse udenom Tyskland. Men Vedel stod fast. Da der fra Finansministeriet kom en formel Henvendelse til Udenrigsministeriet, fraraadede dette saa bestemt, at Fenger maatte henlægge Sagen. Sidst i August fremkom Tietgen med en formel Ansøgning om Koncession med Fremhævelse af den Støtte, Planen fandt fra russisk Side, men Udenrigsministeriet svarede, at Forholdene stadig ikke tillod, at man gav Tilladelse. Tietgen, der i det hele ingen Ven var af Vedel, tilgav efter Vedels Mening aldrig, at denne her havde modarbejdet ham.¹⁾

Planen kom ud i den europæiske Presse. Vedel havde den Tilfredsstillelse, at Gladstone, som engelsk Premierminister, i Parlamentet den 1. August erklærede, at de engelske Kronjurister havde udtalt, at Nedlæggelse af et Kabel mellem Frankrig og Danmark under de forhaandenværende Forhold vilde være neutralitetsstridig.²⁾ General Bülow meddelte siden, at den russiske Gesandt i London, Baron Brunnow, »amicus Daniæ«, som man kaldte ham, fordi han i 1864 havde været relativt ivrig for at støtte os, havde sagt til ham, at Mohrenheim næppe nogensinde havde modtaget Ordre fra Gortschakow til at anbefale Kabelanlægget; det var underordnede Embedsmænd i det russiske Udenrigsministerium, der havde været i Bevægelse. Vedel spurgte forbavset, hvilke Midler Tietgen havde anvendt for at faa Mohrenheim til saa indtrængende at tale derfor.³⁾

Udtalelser og Raad af enkelte fremragende Mænd udenfor Ministeriet havde i disse Dage Betydning.

D. G. Monrad, der den Gang var Sognepræst i Brøndby Øster og Vester, hvorfra han let kom til København, var stemt for, at Danmark skulde gaa ind i Krigen. Dette fremgik dels af de Artikler, han under Mærket »D—d«, som alle vidste var hans, skrev i »Berlingske Tidende«, og dels af Udtalelser til Vedel og Krieger.⁴⁾

I »Berlingske Tidende« skrev han med noget Forbehold, — der blev øvet en vis Censur af Udenrigsministeriet, og

Vedel bemærkede lejlighedsvis med en vis Vemod, at han nu var »bleven Censor over sin stakkels gamle Chef, nu da han havde slaaet sig paa Avissskriveriet«; han havde endog kasseret to Artikler af ham.¹⁾ De Artikler, der fremkom, viste dog, at han nærmest hældede til Forbund med Frankrig. Han fremhævede saaledes den 25. Juli, at Neutraliteten kunde være forbunden med større Farer end en Deltagelse i Kampen; de stridende Stormagter kunde ved Fredsslutningen let blive enige om at lade de smaa neutrale Magter betale Gildet. »Troede man«, fortsatte han, »at det sejrige Preussen vilde tilbagegive Nordslesvig?« »Kunde man fortænke Nordslesvigerne i, om de ansaa deres Skæbne for endelig afgjort ved en begyndende Krig?« Dog var han for forsigtig til offentlig at give noget bestemt Raad; det var Regeringen, der maatte tage Bestemmelsen, og han tilføjede filosofisk: »bliver Udfaldet heldigt, vil den blive anset som viis; i modsat Fald som uforstandig«. Overfor Krieger, Vedel og Andræ var han mere aaben.²⁾ Overfor Andræ »eksperimenterede han«, efter hvad Andræ sagde til Krieger, »paa en forunderlig Maade frem og tilbage«. Til Krieger udtalte han sig som ikke utilbøjelig til en Tilslutning til Frankrig, til Vedel talte han for, at man skulde gaa ind paa Raasløffs Allianceplan. Denne Opfattelse motiveredes efter Vedels Mening dog ikke ved Tillid til Frankrigs Styrke, men hovedsagelig ved hans gamle Grundbetragtning, at den danske Nation og Stat ikke kunde leve, naar de Danske i Nordslesvig ikke var genforenede med os. Kunde vi faa Nordslesvig tilbage med Magt, skulde vi gøre det; lykkedes Forsøget ikke, vilde den danske Nation, naar den var forenet, bedre kunne hævde sin Eksistens lige overfor Fortyskningsbestræbelserne, selv om hele Danmark kom til at dele Slesvigs Skæbne. Det var de samme Tanker, han med en saa gribende Veltalenhed først havde gjort gældende i sin Indsigelse mod Fredsslutningen i Rigsraadet i November 1864 og siden ofte udtrykt i sine Artikler.

Af Mænd, paa hvis Ord Ministrene lagde Vægt, virkede i modsat Retning, bortset fra Grev Frijs, antagelig kun Andræ, hvis Raad i disse Uger i alt Fald blev hørt af Krieger, Hall og Haffner. Han advarede, som vi tidligere har nævnt, ved enhver Lejlighed mod Eventyrpolitik, men saa vidt skønnes, tilkendegav han ikke paa noget Tidspunkt, at han vilde drage Konsekvensen af sit Standpunkt, saafremt et Minister-skifte blev nødvendigt.

Kong Christians Opfattelse af Stillingen var uforandret og fast.

Kongen var øjensynlig meget ilde berørt af Raasløffs Optræden i Paris, der i det hele havde vakt stor Fortørnelse; ved at stemple den som en Optræden à la Blixen Finecke udtalte Krieger den haardeste Dom.¹⁾ Kongen modtog ham meget koldt²⁾ og forlangte, at der skulde gives Moltke-Hvitfeldt en Irettesættelse, fordi han ved at høre paa Raasløffs Udtalelser havde givet dem en vis Autoritet.³⁾ Alt hvad Kong Christian hørte fra London og St. Petersborg, af Prinsen af Wales, fra andre Slægtninge eller gennem Mohrenheim eller Wyke, kunde kun bestyrke ham i det Standpunkt, han fra første Færd havde gjort gældende, at Danmark afgjort burde holde sig udenfor Krigen. Han havde hidtil ikke paa noget Punkt sat sin Vilje igennem overfor sit Ministerium. Neutralitetserklæringen var ikke bleven afgivet straks, da Krisen blev akut, han havde ikke faaet formet Neutralitetssvaret utvetydigt og kategorisk. Endnu var vel intet forspildt, men »han var urolig og bekymret«,⁴⁾ idet han havde et levende Indtryk af, hvor overvejende Stemningen i Ministeriet var for Krig. Han kunde ikke undgaa at spore en Misstemning hos Ministeriet, der paa sin Side mærkede, »at Stemningen ved Hove ikke var videre god«. ⁵⁾ Stillingen maatte genkalde i hans Erindring Efteraaret 1863 og den Utryghed, der raadede mellem ham og hans ansvarlige Raadgivere sidste Gang, da Hall stod ved Roret. Han maatte tænke paa den Malstrøm, ned i hvilken

de samme Mænd, revet med af Folkestemningen, den Gang havde draget ham. Hvorledes vilde det gaa, naar Cadore kom med det franske Alliancetilbud og franske Skibe viste Trikoloren ved vore Kyster? Hvortil vilde Regeringen da benytte Forbeholdet i Neutralitetserklæringens Slutning?

Kongen følte sig utryg, og denne Stemning gav han i disse Dage Udtryk overfor Mohrenheim, vel ogsaa overfor andre. Fredag den 29. Juli kørte Kongefamilien fra Fredensborg til Enrum ved Vedbæk og spiste Frokost hos Gehejmekonferensraad, Grev C. C. S. Danneeskjold-Samsøe.¹⁾ Mohrenheim var til Stede, og Danneeskjold foreslog ham at tale med Kongen om den politiske Stilling. Baronen vilde først ikke, han savnede Instruks fra sin Regering. Men ogsaa Prins Hans opfordrede ham; hans Broder var saa mismodig over det hele. Paa en Spadseretur i Haven sagde Kong Christian til Mohrenheim: »De ser jo Situationen. Jeg kan ikke stole paa Ministrene, undtagen paa Krieger. Hvad skal jeg nu gøre med Cadore?« Mohrenheim bad om Kongens Tilladelse til at telegrafere til Kejseren om Raad, Christian IX takkede ham. Efter Frokosten paa Enrum gik man ombord i den engelske Kongeyacht »Victoria and Albert« og sejlede til Helsingør, hvor der var Taffel ombord, før de kongelige tog til Fredensborg. Fra Helsingør telegraferede Mohrenheim til Zaren, og i de følgende Dage blev der fra St. Petersborg, som vi senere skal se (S. 131, 140, 160 f.), foretaget forskellige Skridt, der dels overfor den danske Regering skulde understrege, hvor farligt det vilde være at forlade Neutraliteten, dels sigtede til at afholde Frankrig fra at drage Danmark ind i Krigen. Disse Tilkendegivelser fra russisk Side gav i de afgørende Dage efter Cadores Ankomst selvfølgelig Kongen et stærkt Rygstød overfor de krigslystne Elementer i Ministeriet.

Det havde fra Krisens Begyndelse været baade Vedel og Ministrene klart, at det vilde være nødvendigt at tilkalde Grev Frijs, der efter sin Afgang og Rigsdagens Slutning

havde taget fast Ophold paa sine jyske Godser. Allerede under Forhandlingerne om Ministerskiftet i Maj havde Krieger hævdet, at Greven maatte komme, naar vigtige Beslutninger skulde tages om store Spørgsmaal, da hans Autoritet maatte støtte Regeringen, navnlig hos Kongen.¹⁾ Grev Frijs fulgte med spændt Opmærksomhed Udviklingen. Ved Korrespondance med Krieger og Andræ, med Vedel og Haffner, blev han underrettet om alt, hvad der foregik. Han holdt sig rejseberedt. Omkring den 16. Juli var han i København og sonderede Kongen. Den 24. Juli, efter at Raasløff havde bragt Moltkes Depecher, sendte Krieger Frijs et Billede af Forvirringen i Udenrigsministeriet,²⁾ — hvad der egentlig menes dermed er ikke klart, da Vedels Optræden var aldeles fast —, og efter Statsraadet den 25. blev det aftalt, at Vedel skulde sætte Frijs ind i Situationen og forberede ham paa Nødvendigheden af at komme til København.³⁾ Allerede samme Aften telegraferede Rosenørn til Frijsenborg og fik Frijs til at forlade sin landlige Ro, trods hans store Lyst til at blive hjemme.⁴⁾ Paa Damperen mellem Aarhus og Kallundborg traf han Landstingets Formand M. P. Bruun og gav denne Indtryk af at være stemt for Neutralitet.⁵⁾ Tirsdag Aften Kl. 11 kom Frijs til København,⁶⁾ blev der denne Gang til den 28. og diskuterede Stillingen med Ministeriets Medlemmer, Gesandternes Rapporter blev forelagt ham. Han gjorde Indtryk af at være i god Stemning, var villig til at være Underhandler og til i fornødent Tilfælde at indtræde i Ministeriet under Grev Holstein, antagelig enten som Udenrigsminister til Afløsning for Rosenørn, eller som Minister uden Portefeuille ved Siden af denne.⁷⁾ Foreløbig skete der dog intet; om Aftenen den 28. rejste han tilbage til Frijsenborg efter at have forsikret Rosenørn-Lehn, at han stod til Tjeneste med den Erfaring og det Kendskab, som han i sin Ministertid havde indhøstet.⁸⁾ Men allerede den næste Dag, da Cadores Ankomst var nær fore-

staaende,¹⁾ og Ministeriet drøftede, hvorledes han skulde behandles, rejste Rosenørn-Lehn, utvivlsomt efter Aftale med Vedel og Krieger, i Ministerkonferencen det Spørgsmaal, om man ikke burde udnævne Grev Frijs til særlig dansk Underhandler med Cadore. »Hall rystede paa Hovedet, frygtende for, at Ministeriet skulde træde altfor meget i Skygge«²⁾ — maaske under Indtryk af, at Frijs' Standpunkt i ringe Grad dækkede hans. Krieger derimod udtrykte sin Glæde over Rosenørns Tanke, men Spørgsmaalet henlagdes foreløbig, da man ikke kunde tage Beslutning, før man vidste nærmere Besked om Arten af Cadores Sendelse.

I en »lille Konference«, hvortil Krieger havde stævnet Fenger og Hall før et Ministermøde den 31. Juli, just da det franske Krigsskib med Cadore nærmede sig København, optog han Rosenørns Forslag om at drage Frijs ind i Forhandlingerne.³⁾ Han fremhævede, at man ikke kunde gaa til store afgørende Beslutninger om Mobilisering eller Allianceforhandling »med en saa uskyldig Udenrigsminister som Rosenørn«. Der var kun en, man kunde faa til Udenrigsminister, det var Frijs. »Man maatte se jo før jo hellere at faa ham ind i Ministeriet«. Hall »turde ikke ret gøre Indsigelse mod Frijs' Optagelse i Ministeriet«, men var meget uvillig overfor Tanken om at benytte ham som Underhandler. »Dertil havde Frijs ikke særegne Egenskaber; han var for stor i Forhold til Cadore o. s. v.«. Afgørelsen blev udsat.

Om Eftermiddagen næste Dag, den 1. August, henstillede Krieger til Vedel, at Frijs nu straks burde kaldes til København;⁴⁾ i et Ministermøde samme Aften efter de første Samtaler med Cadore blev Spørgsmaalet saa afgjort. Rosenørn var overordentlig trykket af Vanskeligheden ved at forhandle med Cadore; han tog ikke Hensyn til, at Hall havde gjort Indvendinger mod Tilkaldelsen, men foreslog, at Forhandlingen burde overdrages til Frijs, og da Fenger spurgte, hvordan man stod med denne, meddelte Rosenørn, at han efter tidligere Aftale allerede havde bedt Frijs komme for at

raadføre sig med ham.¹⁾ Endnu den 2. August antydede Holstein over for Vedel, at det ønskeligste var, at Frijs i Stedet for at føre Forhandlingerne udenfor Ministeriet traadte ind i Regeringen, i Stedet for Rosenørn, eventuelt ogsaa som Konseilspræsident.²⁾ Endnu den 3. August gjorde Hall Betæneligheder gældende mod at benytte Frijs, men ikke saa stærkt, at det fik nogen Betydning.³⁾

Efter Ministermøde Onsdag den 3. tog Rosenørn ud til Fredensborg og erhvervede Kongens Bemyndigelse til at benytte Frijs,⁴⁾ men allerede da var Frijs dybt inde i Forhandlinger med Vedel og Ministeriets Medlemmer for at finde en Basis for sine Forhandlinger med Cadore.⁵⁾

Naar Regeringen havde søgt at holde dette afgørende vigtige Spørgsmaal hen, var det ikke blot, fordi man maatte oppebie Cadores Meddelelser og bestemt formulerede Forslag, men ogsaa fordi man havde en voksende Fornemmelse af, at en Ministerkrise let kunde opstaa, naar Sagen skulde afgøres. Drøftelserne var foreløbige og uforbindende; man prøvede alle Muligheder.

En samlet Overvejelse fandt først Sted i det nysomtalte Ministermøde den 29. Juli, efter at Grev Frijs havde tilbragt et Par Dage i København, og efter at Quaade havde telegraferet, hvorledes Bismarck havde modtaget Neutralitetsvaret.

Det var Rosenørn, der da, formentlig paa Foranledning af Vedel, fremkaldte Drøftelsen af Vilkaarene for en eventuel Alliance, men efter Kriegers Referat kom der kun lidt ud deraf.⁶⁾ Man maatte først kende Arten af Cadores Sendelse, var den almindelige Mening. Rosenørn vilde stille som Hovedbetingelse, at Frankrig skulde have vundet et Slag ved Rhinen eller (og) taget Als og Dybbøl, altsaa Forudsætninger, der i nogen Maade sikrede et heldigt Udfald.

Herpaa vilde Hall ikke gaa ind; han forlangte, at Frankrig skulde forpligte sig til i Østersøen at holde en Flaade, der ikke blot sikrede Danmark mod Preussen, men i for-

nødent Fald ogsaa mod Rusland. Desuden skulde Frankrig sende en anselig Landgangshær, større end det Hjelpekorps, Danmark kunde opstille; altsaa ikke de ca. 30,000 Mand, som det under Raasløffs Samtaler i Paris havde været Meningen, skulde supplere en lignende dansk Styrke. Raasløffs Udtalelse i Paris om, at Danmark kunde opstille en saa stor Styrke, og at den franske Hjelpehær omtrent skulde svare til den danske, og ikke mere, havde vakt særlig Misfornøjelse; man fandt det ganske uforsvarligt, at Raasløff havde udtalt sig saa positivt; Danmark kunde ikke stille saa mange Tropper, det i Udsigt stillede franske Troppekorps var ikke tilstrækkeligt. Videre forlangte Hall, at Maalet for Alliancen skulde være en loyal Udførelse af Art. V, og Danmark skulde kun forpligtes til at understøtte Franskmandene til at opnaa dette Formaal.

Mere om Drøftelsen indeholder Kriegers kortfattede Referat ikke; der var, efter hans Mening, »mere Enighed om, at man *ikke* kunde forlange, at Als og Dybbøl først skulde være erobret uden vor Bistand, end om, at man ikke skulde først afvente en Hovedbegivenhed ved Rhinen«. Dette betyder, at Stemningen mellem Ministrene var for, at man ikke behøvede at afvente en fransk Erobring af Als og Dybbøl, før man sluttede Alliancen, medens de var uenige om, hvorvidt man skulde oppebie et for Frankrig heldigt større Slag ved Rhinen, før man brød Neutraliteten.

Samme Dag som disse Spørgsmaal drøftedes i Ministermødet, hvori ogsaa Tanken om en Mobilisering, der stærkt beskæftigede Sindene, var fremme uden at blive afgjort, afsendtes en Instruks til Moltke-Hvitfeldt, hvis vigtige Indberetning om Gramonts Meddelelser krævede et Svar. Vedel havde formuleret den, saa den ikke foregreb noget, og havde derfor faaet Rosenørn til ikke at fremlægge den i Ministerraadet.¹⁾ Den skulde blot bringe Moltke til at holde den rigtige Linje.

Moltke fik Besked om, hvorfor man ikke havde kunnet

følge Gramonts og St. Ferriols Henstillinger om at udsætte Svaret til Preussen. Man haabede i dette Svar at have truffet den rette Middelvej, da Svaret var blevet vel optaget baade i Berlin og af St. Ferriol. Man maatte vente med bestemte Udtalelser indtil Cadores Ankomst; der var endnu ikke sket fornøden Overvejelse i Statsraadet. Moltke maatte for Tiden nærmest indskrænke sig til at høre, hvad man i Paris vilde sige, uden at inlde sig paa Enkeltheder. Iøvrigt fremhævede Instruksen Regeringens Tilfredshed med, at Gramont forstod, at man fra dansk Side maatte gaa frem med den yderste Forsigtighed; man stolede paa, at den franske Regering ikke vilde øve Tryk paa den danske Regering. Overfor Gramonts Udtalelser om, at Frankrig vilde stille Tilbageerhvervelsen af hele Slesvig i Udsigt, saafremt Danmark gik med ind i Krigen, erklærede Rosenørn, at Moltke jo kendte den danske Regerings oprigtige Hensigt ikke at ville tvinge nogen Landstrækning ind under den danske Krone mod Befolkningens egen Vilje; man vilde vistnok ikke opgive det nationale Princip som Grundlag for den danske Stat og saaledes fremkalde en Gentagelse af den tidligere Strid med Tyskland.¹⁾ Man henlede Moltkes Opmærksomhed paa, at Gramont ikke havde givet nogensomhelst Antydning af, hvilke Forpligtelser Danmark skulde paatage sig overfor Frankrig; man ønskede ikke allerede nu at fremkalde saadanne Udtalelser; hvis den hele Eventualitet skulde blive virkelig, vilde det være nødvendigt at indskrænke Danmarks Medvirken saa meget som muligt og navnlig saaledes, at den tyske Selvfølelse, saa lidet det kunde ske, saaredes af den Holdning, som Danmark havde indtaget under Krigen.

Til denne Instruks knyttedes nogle Spørgsmaal, hvis Besvarelse kunde orientere Regeringen om Chancerne for en fransk Sejr. Hvorledes var Kejser Napoleons Helbreds-tilstand, hvorledes var Stemningen i Frankrig, og navnlig, kunde den bære Nederlag eller i alt Fald nogen Modgang

i Felten, hvorledes dømte kyndige om den franske Hærs Chancer lige over for dens Modstander? Endelig, var det virkelig den franske Regerings Mening at gøre noget alvorligt i Østersøen, og navnlig, fandtes der egentlige Landgangstropper, altsaa ikke alene Marineinfanteri, og i hvor stort Antal?

Foruden denne officielle Depeche modtog Moltke i en fortrolig Skrivelse en Tilrettevisning.¹⁾ Kongen havde, som vi har omtalt (S. 115), forlangt, at der skulde tildeles den iøvrigt højt skattede Gesandt en saadan, fordi han havde deltaget i den Samtale med Gramont, hvor Raasløff saa dristig havde omtalt den danske Regerings Alliancevillighed. Uagtet disse Udtalelser i Moltkes Gengivelse var mindre bestemte end i det franske Referat af Samtalen, havde de dog vakt Vedels og ganske særlig Kongens Mishag. Der var jo imidlertid den Vanskelighed, at Flertallet af Ministrene vel i det hele billigede, hvad Raasløff havde gjort, og det laa jo indenfor Mulighedernes Grænse, at den Alliance, som han havde udtalt sig for, om nogle Dage vilde blive Virkelighed. Vedel maatte da anvende al sin diplomatiske og stilistiske Evne til at affatte en passende Skrivelse. Rosenørn skrev venlig nok til Moltke, at han i høj Grad paa-skønnede den Forsigtighed og Tilbageholdenhed, som Gesandten havde vist under Samtalerne med Gramont, men han turde dog ikke fordølge for ham, »at han ved sin Nærværelse havde kunnet faa Udseende af at give en officiel Sanktion til de Ytringer, som General Raasløff i sin Egen-skab af Privatmand, der ikke stod i Forbindelse med den nuværende kongelige Regering og hverken kendte eller kunde kende dens Anskuelse, havde kunnet finde det rigtigt at fremsætte«. Ganske vist forudsaa Regeringen det som en Mulighed, at den under visse Omstændigheder, og naar det rette Tidspunkt kom, kunde finde det stemmende med Statens Interesser til en vis Grad at træde ud af sin nuværende neutrale Stilling, men endnu var man under alle Om-

stændigheder ikke kommen saa vidt. Det forekom imidlertid Rosenørn, at General Raasløff havde udtalt sig noget vel uforbeholdent om en saadan Eventualitet, og navnlig frygtede han for, at Gesandtens Nærværelse havde kunnet give hans Spørgsmaal om, hvorvidt Hr. St. Ferriol allerede havde modtaget Instruktion om Principperne for en Alliance, en for stor Betydning. Thi dette Spørgsmaal kunde let opfattes som en Opfordring, og det vilde ikke stemme med Danmarks Interesse at fremsætte en saadan, mindst under de nærværende i de fleste Henseender endnu ikke tilstrækkelig overskuelige Forhold. Depechen sluttede med, at man antog, at Gramont havde taget tilbørligt Hensyn til Raasløffs Forbehold om sine Ytringers rent private Karakter. Man haabede, at Moltkes Nærværelse ikke vilde blive fortolket som en stiltiende Billigelse af de ovennævnte Antydninger, men Udenrigsministeren havde saa meget mindre troet at burde undlade for senere mulig indtrædende Tilfældes Skyld at gøre Moltke opmærksom paa disse Betragtninger, som Hans Majestæt Kongen, ved at gennemlæse Grevens Beretning, udtrykkelig paalagde Rosenørn at henlede Gesandtens Opmærksomhed derpaa. Ordene var altsaa blide, de tilfredsstillende antagelig, som Vedel haabede, Kongen, uden at fornærme Gesandten, men denne sidste forstod dog nok, at det var en regulær Tilrettevisning.

Meddelelsen om, at der vilde komme en ekstraordinær fransk Afsending, havde straks gjort Vedel urolig, og særlig betænkelig var han, ganske bortset fra Spørgsmaalet om man skulde gaa ind paa eller afvise et Alliancetilbud, ved Tanken om at skulle have Cadore gaaende i København i ubestemt Tid. Det havde været for sent at søge at forhindre hans Afrejse ved at henvise til den Mistanke om Danmarks Hensigter, hans Komme kunde foranledige, men allerede den 31. Juli havde Vedel ladet Rosenørn foreslaa i Ministerraadet,¹⁾ at der skulde telegraferes til Moltke-Hvitfeldt, om Gramont ikke vilde lade Cadore vende tilbage, saa snart

han var modtaget af Kongen og til Rosenørn havde sagt, hvad han havde at sige; St. Ferriol, for hvem man havde al Sympati og Respekt, kunde da forberede det fornødne til en eventuel Afslutning af en Alliancetraktat, naar den belejlige Tid kom. Dette Forslag var, imod Kriegers Forventning, blevet vedtaget; selv Hall havde ingen egentlig Indsigelse gjort. Søndag Aften den 31. Juli telegraferede Rosenørn til Moltke-Hvitfeldt, at Cadores Ankomst allerede havde vakt Mistanke, hans forlængede Ophold i Danmark vilde medføre Fare. Desuden var det gunstige Øjeblik jo ogsaa efter den franske Regerings Mening endnu ikke indtruffet; Landgangstropperne kunde ikke ventes før om en vis Tid. Det var derfor ønskeligt, at Cadore snarest mulig rejste tilbage. Moltke skulde tale med Gramont herom, men ikke skrive noget.

Da dette Telegram kom til Paris, passerede Cadore Øresund.

VIII.

Cadore i København.

LOUIS-MARIE-CAMILLE NOMPÈRE, Comte de Champagny, Marquis de Cadore, der ved sin Broders Død i Januar 1870 havde faaet den Hertugtitel, der i dansk Erindring er knyttet til hans Navn, var født 1827. 1859 var han traadt ind i fransk-diplomatisk Tjeneste ved Ambassaden i Rom.¹⁾ Fra 1862 til Krigens Udbrud 1870 havde han Tjeneste ved Legationer i Tyskland, fra 1862 til Sommeren 1864 som Legationssekretær i Berlin, derefter som Envoyé i Karlsruhe og til sidst i München. Hans Depecher viser, at han havde haft lidt med det slesvigske Spørgsmaal at gøre, og muligvis skyldes det dette, at Valget faldt paa ham, da man uventet skulde sende en ekstraordinær Afsending til Danmark. Han havde næppe andre Kvalifikationer, og det Indtryk, man faar af hans Optræden i Danmark, er ikke godt; han viste en mærkelig Mangel paa Takt, og de Danske, med hvem han kom i Berøring, var enige om at beklage, at de ikke alene havde at gøre med den dygtige og sympatiske franske Gesandt, St. Ferriol; denne kunde have ført Forhandlingerne lige saa godt eller bedre end Cadore. Det er dog forstaaeligt, at den franske Regering, da den kun telegrafisk kunde orientere St. Ferriol tilstrækkelig hurtig, sendte en særlig instrueret Afsending til København; Gramont bad udtrykkelig St. Ferriol ikke opfatte Cadores Sendelse som noget for ham saa-

rende Skridt og understregede, at man havde fuld Tillid til ham.¹⁾

Natten mellem Søndag den 31. Juli og Mandag den 1. August løb »Coligny« med Cadore ombord ned gennem Sundet. Paa Vejen havde Cadore under Skagen talt med Admiralen paa den franske Eskadre, der den 29. Juli telegrafisk havde udbedt sig Ordre til at løbe ind i Østersøen og nu utaalmodig ventede paa Svar fra det franske Marineministerium. Hvis Ordren ikke hurtig kom, vilde Eskadren være nødt til at gaa tilbage til Helgoland. Cadore som St. Ferriol mente, at Flaadens Afsejling i det Øjeblik, da den ekstraordinære Udsending kom til København, vilde øve en uheldig Indflydelse, medens Efterretningen om, at den gik ind i Østersøen, vilde lette de Forhandlinger, som Cadore skulde føre.²⁾

Cadore blev modtaget med Begejstring. Vedel fortæller,³⁾ at Tietgen sejlede ham i Møde paa sin Yacht, begejstrede Skarer strømmede til Langelinie for at hilse paa det franske Krigsskib, ligesom paa »Thétis«. Baade i Pressen og paa Gaden demonstreredes der for en Alliance med Frankrig. Naar Soldaterne marcherede hjem fra Fælleden, sang de Marseillaisen. I Tivoli og andetsteds fandt Demonstrationer Sted under Afsyngelsen af franske Sange. En af Sangerinderne, fortaltes det, havde i Kostume sunget Marseillaisen og svunget en fransk og en dansk Fane, medens hun traadte en tysk Fane under Fødder. Overalt hvor franske Officerer viste sig i Byen, modtog de Beviser paa Sympati.⁴⁾ Den Nat Cadore kom til Byen, havde en Del Folk, formentlig paa Hjemvejen fra Tivoli, begivet sig til St. Annæ Plads for at bringe den franske Gesandt en Hyldest, de skiltes dog, da en Gadebetjent sagde, at Gesandten var paa Landet.

Mandag den 1. August kom Kongen om Morgenen ind fra Fredensborg. Han skulde holde Statsraad og eventuelt samtidig give Cadore Audiens. St. Ferriol havde bedt om, at han og Cadore maatte blive modtaget af Rosenørn-Lehn, og

man ventede, at den ekstraordinære Ambassadør straks vilde søge Foretræde for Kongen. Der var truffet Forberedelse til, at dette kunde ske i Overværelse af Udenrigsministeren, og til at Cadore samme Aften kunde komme til det kongelige Taffel.

Før Statsraadet, der holdtes fra Kl. 11—1, meddelte Rosenørn Kongen, at Cadore var kommen, men endnu ikke havde talt med nogen af Ministrene. Han forelagde Kongen Quaades Depecher, der indeholdt Bismarcks Erklæring om, at vi intet kunde vente af Preussen.¹⁾ Kongen udtalte sig til Rosenørn meget stærkt for Neutralitet og ytrede den Forventning, at Udenrigsministeren ingen Sinde vilde foreslaa ham at opgive denne. Rosenørn svarede, at han visselig intet vilde foreslaa, som stred mod, hvad Danmarks Interesser efter hans Overbevisning krævede; han havde det Indtryk, at Kongen ikke ret var tilfreds med denne Udtalelse, men havde ventet mere. I Statsraadmødet udtalte Kongen atter sit Ønske om, at vi vilde fastholde Neutraliteten, »holde Ørene stive«, som Krieger refererede hans Ord.²⁾ Han »talte om de stakkels Jyder«, antagelig med Henblik paa, at Jylland først vilde komme til at lide under et preussisk Indfald. Statsraadsprotokollen indeholder intet om disse Udtalelser, de foranledigedes maaske ved et Forslag om en provisorisk Lov, der skulde bemyndige Regeringen til at udstede for fem Millioner Kreditbeviser, en Foranstaltning, der var nødvendiggjort ved den ekstraordinære Situation, og ved at Rigsdagen ikke var inde. Forslaget var den 27. Juli af Finansministeren blevet fremlagt i Ministerkonferencen.³⁾ Nationalbankens Bestyrelse og Repræsentantskab var senere gaaet med dertil. Nu godkendtes Forslaget af Kongen, og Loven blev straks offentliggjort.

Der vogtedes i disse Dage med spændt Opmærksomhed paa den mindste Ytring af Konge og Kronprins; Krieger lagde Mærke til, at Kronprins Frederik i en Samtale med Vedel efter Statsraadet havde været »mindre bestemt i Troen

paa Rigtigheden af den absolute Neutralitet.«¹⁾ Til Vedel havde Kongen talt om, at der kunde komme et Tidspunkt, hvor det blev nødvendigt at slutte sig til Frankrig.²⁾ Større Tillid til en Ændring i Kongens og Kronprinsens Grundopfattelse af Stillingens Krav har disse Bemærkninger, løsevne fra deres Sammenhæng, næppe skabt hos nogen.

Før Samtalerne med Cadore var Stemningen højtspændt. Krieger skrev i en Billet til Vedel: »Hall vil *øjeblikkeligt* Samtykke til en eventuel Alliancetraktat«, og sluttede: »I ethvert Tilfælde kommer De nok til i Aften at skrive et Alliancetraktatudkast.« Krieger var højst urolig; han mente, at det var nødvendigt at telegrafere efter Frijs, i hans eller i Vedels Navn. Han ønskede, naar Cadore havde været hos Rosenørn, at tale med Vedel, eventuelt søge denne i »hans Hule« paa Amalienborg, et Kvarter før Ministrene kom sammen om Aftenen for at høre, hvad der forelaa.³⁾

Rosenørn havde bedt de to Franskmænd komme i Udenrigsministeriet ved Halvfiretiden, men forinden aflagde de Besøg hos Vedel. Denne ansaa det for rigtigt at lade, som om han var uvidende om Hensigten med Cadores Komme, hvilket faldt ham saa meget lettere, som St. Ferriol havde sagt, at han slet ikke vidste, hvad Cadores Mission egentlig gik ud paa; maaske gjaldt det kun en nærmere Bestemmelse af Neutraliteten, maaske en virksommere Medvirkning fra dansk Side. Vedel spurgte, hvad Cadores Ærinde her var. Da Cadore ganske frejdig svarede: »mais, pour signer le traité«, kunde Direktøren forbavset spørge: »Mais, quel traité?«⁴⁾

Vedel førte en akademisk Diskussion med Cadore om Muligheden af en Alliancetraktat og gentog over for Cadore, hvad han før Neutralitetserklæringens Afgivelse udførlig havde forklaret St. Ferriol⁵⁾ og fremhævede navnlig, at en Alliance vilde udsætte Danmark for stor Fare; hvis Krigslykken erklærede sig mod Frankrig, vilde vi risikere hele vor Eksistens. Men, sagde Vedel, han kendte ikke Udenrigs-

ministerens Tanker om hele Spørgsmaalet; Regeringen havde selvfølgelig endnu ikke kunnet tage nogen Beslutning om, hvorvidt Danmark under de nuværende Forhold kunde nærme sig Frankrig, han kunde saaledes kun udtrykke sine personlige Anskuelse. Det passede Vedel godt, at han paa Grund af sin underordnede, uansvarlige Stilling kunde sige meget til de to franske Herrer, som Udenrigsministeren ikke kunde udtale uden at binde Regeringen og derved paadrage sig et Ansvar lige over for de øvrige Ministre, der for Størstedelen nærrede ganske andre Anskuelse.¹⁾

Til den Bemærkning, at hele Danmarks Eksistens vilde blive sat paa Spil ved en Alliance med Frankrig, svarede Cadore til Overraskelse for Vedel og til Forfærdelse for St. Ferriol: »Le Danemark est si peu de chose»; Bemærkningen om, at Krigslykken jo kunde tænkes at vende sig mod Frankrig, fandt Cadore, var »une injure contre l'armée française«. Krieger fik af Vedels Referat det Indtryk, »at Cadore havde været nonchalant og kun havde faaet skarpere Svar«. ²⁾

Heller ikke den paafølgende Audiens hos Udenrigsministeren svarede til Cadores Forventninger, han havde, som Krieger udtrykte sig, »kun lidet opbygget Rosenørn«. Man fik det Indtryk, der siden yderligere befastedes, at den franske Regering havde handlet med meget liden Omtanke og med saare ringe Hensyntagen til Danmarks vanskelige Stilling ved denne Lejlighed, men »uoverlagt og løst»; der var ingen Grund til at tage denne Forhandling fra St. Ferriol og overdrage den til en Mand som Cadore, »der øjensynlig ingen Forudsætninger havde for at udføre den paa heldig Maade«. ³⁾

Det viste sig, at Cadore ikke havde noget Akkreditiv, ej heller noget egenhændigt Brev fra Napoleon III til Kongen. St. Ferriol var stadig Frankrigs eneste officielle Repræsentant. Cadore bad ikke om Foretræde for Majestæten, men Rosenørn gjorde, hvad han efter Vedels Mening helst skulde

have ladet være med, idet han ligefrem spurgte Hertugen, om han ønskede en Audiens, hvorpaa han fik det meget kølige Svar, at det maatte ganske komme an paa, hvad Udenrigsministeren vilde. Det eneste, Cadore havde Fuldmagt til, syntes at være at »conclure cette petite affaire«, som han overlegent udtrykte sig.¹⁾ Han var ikke meget orienteret, syntes ikke at kende synderlig Forskel paa Slesvig og Holsten, vidste ikke Besked om, hvilke eller hvor mange Landgangstropper der skulde komme.

Cadores Indtryk af de første Samtaler ser vi af et Telegram til hans Regering den 2. Han havde lidet Haab om at opnaa en aktiv Hjælp.²⁾ Den danske Regering beherskedes af en Frygt, som den end ikke gjorde sig Umage for at skjule. Man frygtede en Invasion i Jylland, før det franske Hjælpekorps kunde komme, og var betænkelig ved at fjerne Rusland og England fra sig, hvis et fransk Nederlag skulde give Danmark i Preussens Hænder. Dog kunde, efter Cadores og St. Ferriols Indtryk, et første Held for de franske Vaaben, der kunde fastslaa deres Overlegenhed, maaske forandre Stillingen.

Efter Cadores Besøg hos Vedel og Rosenørn holdtes der om Aftenen en halvtredje Timers Ministerkonference,³⁾ hvor der var adskillig Skuffelse over Rosenørns Referat. Krieger mente, at der ikke var noget at sige til det, »naar man ikke kunde spørge Rosenørn, om det ikke var hans Fejl, at han intet havde at meddele«. ⁴⁾ Rosenørn fastholdt, at nu maatte Forhandlingen overdrages til Frijs.

Cadores Meddelelse om de første Samtaler foranledigede et Telegram fra Gramont den 3. August 1870 Kl. 2 Em.; 28,000 Mand vilde afgaa den 20. August, men man maatte vide, hvorledes de vilde blive modtaget, og om en Landsætelse kunde finde Sted; hvis Danmark ikke lovede Frankrig Medvirkning, vilde man være tvungen til at »le laisser de côté et d'aller faire notre diversion ailleurs«. Kunde man foretage Landsætning i Jylland, og vilde man finde Støtte der, spurgte Gramont. Det var dette Telegram, der inde-

holdt den ovenfor (S. 72) meddelte Tilføjelse, at Hall havde skrevet til Paris, »at Landet vilde erklære sig for Frankrig og rive Kongen med sig med eller imod hans Vilje«. »Opsøg Hall og kom til Forstaaelse med ham«, befalede Gramont. Her vilde man altsaa sætte Presset ind. I de følgende Dage besøgte St. Ferriol Hall og Krieger,¹⁾ og »virkede med alle Midler«. ²⁾ Efter hvad Krieger fortalte hos Andræ, modtog han Cadore med Spørgsmaalet: »Hvorfor kom De ikke saaledes for 6 Aar siden,« og anbragte i Samtalens Løb til den franske Gesandt, hvad i 1864 franske Diplomater i London havde sagt ham: »Nos sympathies sont à Vous!«³⁾

Tirsdag den 2. August var Bevægelsen i Ministeriet meget stærk. Det ubehagelige Indtryk, Cadore havde gjort i de første Samtaler med Vedel og Rosenørn, virkede ikke neddæmpende paa de allianceivrige, saa lidt som at man af Mohrenheim fik ny Besked om, hvor bestemt Rusland holdt paa Danmarks Neutralitet.⁴⁾ Det vakte Forbavselse, at Cadore om Formiddagen ikke var hjemme, hverken da Rosenørn eller da Vedel gjorde Genvisit hos ham;⁵⁾ der gik Rygter om,⁶⁾ at han i al Stilhed var rejst til Sverige. Dette var dog ikke Tilfældet. Maaske var han, det lader sig ikke bestemt fastslaa nu, paa et af de mindre franske Krigsskibe, der laa ude paa Yderrheden, taget op til den franske Eskadre i Aalbækbugten for paany at opfordre Bouët-Willaumez til hurtigst mulig at gaa ind i Østersøen for at støtte det diplomatiske Arbejde for Alliancen. Under et Besøg hos Vedel indlod St. Ferriol sig ikke paa videre Omtale af Cadore, hvilket kunde tyde paa, at denne paa dette Tidspunkt ønskede at holde sig passiv.⁷⁾

Kl. 3 holdtes der et Ministermøde,⁸⁾ hvor Rosenørn paa-tog sig at fremlægge Forhandlingspunkterne til en eventuel Alliancetraktat Kl. 3 den følgende Dag; de skulde naturligvis formuleres af Vedel. »Man maatte dog være lidt enig indbyrdes for at se, om man var enig med Grev Frijs«, naar han om Aftenen kom til Byen. Efter Ministerkonferencen havde Vedel Samtaler baade med Hall og med Holstein.

At Hall før Cadores Ankomst var gaaet ind paa Vedels Ønske om at faa det ekstraordinære Sendebud fjernet snarest mulig, betød ingen Svækkelse af hans Iver for at faa sluttet en hemmelig Alliancetraktat. Han vilde ingenlunde lade Cadore rejse med uforrettet Sag. En Traktat med Frankrig skulde først træde i Virksomhed, naar et velorganiseret fransk Landgangskorps var i Østersøen, eller naar vi paa anden Maade var i Kontakt med den franske Hær.¹⁾ Hall vendte i Diskussionen altid tilbage til det Argument, som Vedel betegnede som »tilsyneladende logisk«, at hvis Frankrig efter Londonertraktatens Afbrydelse i 1864 havde erklæret sig for Danmark, vilde vi have fortsat Krigen mod Preussen og Østrig; skulde vi da nu, da Frankrig af sig selv tilbød os sin Hjælp til at faa Slesvig tilbage, og Østrig enten var Frankrigs Allierede eller i alt Fald forholdt sig neutralt, afvise Frankrigs Tilbud og lade den eneste Lejlighed, der kunde byde sig til at genvinde Slesvig, slippe os af Hænde?

Vedel fremstillede for Hall, hvor vanskeligt det vilde være i dette Øjeblik at afslutte en Traktat med Frankrig, selv om den holdtes hemmelig.²⁾ Det var straks det samme som et Angreb fra Preussen, der maatte anses for berettiget. Frankrig kunde ikke forlange mere, end at vi hørte, hvad Cadore vilde sige. Siden kunde vi ganske anderledes i Ro forhandle med St. Ferriol. Frankrig kunde sende Landgangstroppe, uden at Alliancetraktaten var sluttet, men vi kunde ikke inklade os paa det omvendte. Selv om Frankrig nok saa meget forpligtede sig til at sende Tropper, kunde ingen svare for, at man tre Uger derefter var i Stand til at gøre dette. For Vedel saa det ud, som om Hall gik ind herpaa, Krieger derimod ansaa det for temmelig tvivlsomt, om Hall virkelig blev staaende herved, med andre Ord, om han vilde nøjes med at lade Cadore hjembringe et *Indtryk*. Vedel mente, at det yderste, det var tænkeligt at opnaa af Hall, var, at denne afgav en personlig Udtalelse om, at han ikke blev i Regeringen, saafremt den franske Landgangs-

hærs Komme ikke bevirkede en Alliances Afslutning. Tanken om en saadan Løsning af de voksende Modsætninger tilbageholdt Vedel dog efter Rosenørns Ønske.¹⁾

Vedel talte derefter med Holstein-Holsteinborg, der nu fremkom med den ovenfor (S. 118—19) nævnte Antydning af, at det var ønskeligt, om Grev Frijs traadte ind i Stedet for Rosenørn, i hvilket Tilfælde han ogsaa selv ganske naturlig vilde træde tilbage. Han troede ogsaa, at Rosenørn vilde træde ud, hvis Ministeriet besluttede at gaa videre i Forhandlingerne med Cadore end til at høre, hvad han havde at meddele, og lade ham hjembringe et *Indtryk*, men selv vilde han bestemt træde ud, fordi han ansaa en saadan Spaltning af Ministeriet, med Holstein og Rosenørn paa den ene Side og de øvrige Ministre paa den anden Side, for meget uheldig. Vedel svarede ham, at en saadan Ombytning med Frijs ikke var nødvendig, og hvis Konseilspræsidenten og Udenrigsministeren udtraadte af den nævnte Grund, vilde Frijs' Indtræden næppe hæve Spaltningen i Ministeriet, da Frijs vistnok vilde staa paa samme Standpunkt som Holstein og Rosenørn.

Saaledes var Stillingen i Ministeriet yderst spændt Tirsdag den 2. August, da Frijs om Aftenen kom til København, og Vedel udformede Synspunkter og Alternativer for Ministeraadet, der Dagen efter skulde tage Bestemmelse om Grundlaget for Frijs' Forhandling med Cadore. En Sprængning af Ministeriet var at forudse. Holstein og Rosenørn med Vedel bag sig vilde ingen øjeblikkelig Afslutning af Alliancen, de kunde kun tænke sig at give Cadore et Indtryk af, at man under visse Omstændigheder, naar Krigslykken bestemt erklærede sig for Frankrig, vilde opgive Neutraliteten. I dette Standpunkt havde de ikke helt Kongen og Kronprinsen bag sig, da disse ønskede at bevare Neutraliteten under alle Omstændigheder. Den øvrige Del af Ministeriet vilde vove sig længere og hurtigere ud. Haffner ønskede, som

Vedel beretter, ogsaa at vor efter 1864 reorganiserede Armé fik Lejlighed til at vise sig.¹⁾ Fonnesbech, Indenrigsministeren, mente, at naar vi havde givet saa mange Penge ud til Vaaben o. s. v., skulde vi ogsaa have noget for saa store Ofre. Han var, som Vedel senere fortalte Quaade, »saa vild, at det var en Ynk«. ²⁾ Stærkest drev Hall frem mod Neutralitetsbrud, og Krieger var, som Vedel udtrykte sig, ikke uberørt af Situationens Fristelser. Fenger, om hvis Stilling i disse Dage der ikke foreligger særlige Vidnesbyrd, delte vistnok i Hovedsagen Halls Standpunkt, *maaske* var han dog lidt forsigtigere.³⁾

Grev Frijs' Indtryk efter hans første Orientering Onsdag den 3. August om Formiddagen var, at man »var længere end nogensinde fra at være enig i Ministeriet«. ⁴⁾ Han var villig til at modtage Cadores Meddelelser, men vilde være paa det rene med, at han forhandlede i fuldkommen Overensstemmelse med Regeringen. Derfor vilde han vide, hvorvidt denne delte hans Opfattelse, at Situationen bestemt krævede for Tiden at fastholde Neutraliteten. Derom vilde han have en Drøftelse, og det kapitale Punkt i Diskussionen maatte efter hans Mening blive Spørgsmaalet om, hvilke Løfter man allerede nu skulde give, samt hvilken Beslutning man allerede nu burde tage om sin Optræden, naar et Troppekorps paa 30—40,000 Mand ankom. Han bad Vedel give Rosenørn alle de Momenter, der kunde udfindes for at forsvare det Standpunkt, som Udenrigsministeriet havde indtaget. Det var ham klart, at ethvert nok saa løst Løfte kun vilde kunne binde vis-à-vis Frankrig, og skabe en øjeblikkelig Fare; hvis denne Fare muligvis blev overstaaet, fordi Preussen i Øjeblikket var »anderswo engagiert«, vilde derved blive skabt en Grund til Mistanke overfor Danmark og en dermed følgende Tilbøjelighed til at chikanere os. Frijs mente, at det egentlig »stod i bestemt Modsætning til Halls bekendte System« at tage Beslutning, inden Faktum

forelaa klart og bestemt. For at der skulde foreligge en forsvarlig Grund til nu straks at udtale sig, maatte der jo foreligge en Pression paa os, og en saadan syntes Hertugen af Cadore ikke hidtil at have villet øve.

Frijs havde kunnet besøge Kongen samme Formiddag og mente, at han derved havde kunnet bidrage lidt til at nedstemme Kongens »for vidt drevne Fredsælhed«. Men han havde ikke villet søge Kongen »under nærværende Halvkrise«, »for at ikke engang Skinnet af at ville intrigere skulde kunne falde paa ham«. ¹⁾ Derimod søgte han at faa et Par Timers rolig Samtale med Vedel, og han søgte vistnok ogsaa Andræ.

De Forhandlingspunkter, Rosenørn fremlagde i Ministermødet den 3. August, var formuleret af Vedel. Indholdet dækkede vel i alt væsentligt Vedels Syn paa, hvad der var rigtigt, men Affattelsen var sket under Hensyn til de modstridende Meninger, der var indenfor Regeringen og mellem Kongen og denne. Grundopfattelsen, der fremtraadte som Udenrigsministeriets, var altsaa i Modstrid med, hvad Regeringens Flertal egentlig ønskede. Den var nærmere Kongens, men dog ingenlunde en saa kategorisk og definitiv Hævdelse af Neutralitetsstandpunktet, som Christian IX ønskede.

Vedels 14 Punkter var delt i tre Afsnit. ²⁾ I det første behandlede Spørgsmaalet om, naar Danmark overhovedet kunde træde ud af sin Neutralitet; i det andet de Betingelser, paa hvilke man eventuelt kunde slutte en Alliance med Frankrig; i det tredje den Form, man skulde vælge for Underhandlingen med Cadore.

Det sidste laa nærmest for. Udenrigsministeriet foreslog, at man for ikke at fremkalde en meget farlig Mistanke skulde lade en udenfor Regeringen staaende Person, det vil sige Grev Frijs, der ikke nævnes i Forslaget, og ikke Udenrigsministeren, træde i Forbindelse med Cadore. En

yderligere Grund til at vælge Grev Frijs blev naturligvis ikke nævnt; den var, som Vedel siger, at Rosenørn vitterlig var aldeles umulig til et saadant Hverv.

I første Afsnit fastslog Vedel, at Danmark ikke kunde træde ud af sin Neutralitet, før der havde vist sig rimelig Udsigt til, at Frankrig kunde gaa sejrrikt ud af Kampen, og før det var sikkert, at den franske Regering havde i Sinde at gøre mere i Østersøen end alene at blokere og alarmere Kysterne. Den første Forudsætning vilde tilnærmelsesvis være til Stede, naar den franske Armé havde vundet betydelige Fordele paa den anden Side af Rhinen, — hvorved vel maa være ment højre Rhinbred. I Løbet af en Maaned vilde det formentlig være muligt at danne sig en Mening om dette Punkt. Den anden Forudsætning indtraf, naar der i Østersøen foruden en Eskadre til at blokere Havnene tillige befandt sig et Landgangskorps paa ca. 30,000 Mand. Efter al Sandsynlighed kunde dette først ske i Løbet af September Maaned. Lige saa lidt som Danmark vilde kunne forlade sin Neutralitet, før de nævnte Forudsætninger var til Stede, lige saa lidt vilde allerede nu *en Traktat* kunne afsluttes med det udtrykkelige Forbehold, at den først skulde træde i Virksomhed, naar de ovennævnte Forudsætninger forelaa, thi ved at afslutte en saadan Traktat vilde Danmark allerede i Princippet forlade sin Neutralitet, og selv om Danmark ikke faktisk kom til at handle i Overensstemmelse med Alliancetraktaten, fordi Frankrig ikke saa sig i Stand til at stille det stipulerede Troppekorps i Østersøen, vilde Danmark dog være udsat for senere af Preussen at blive behandlet som Frankrigs Allierede. At give *et Løfte* allerede nu om til sin Tid at ville slutte en Alliance med Frankrig vilde, hvis det blev givet skriftlig, medføre omtrent den samme Fare, som om en Traktat blev afsluttet allerede nu; hvis man kun gav Løftet mundtlig, vilde det ikke sikre Frankrig.

I andet Afsnit gik Vedel over til at undersøge de For-

pligtelser, om hvilke der kunde blive Tale, naar Øjeblikket maatte være kommet til at indgaa en Alliance med Frankrig. Danmark vilde da kunne forpligte sig til at bistaa Frankrig med et Troppekorps paa 20,000 Mand, det vil sige to Tredjedele af den franske Troppstyrke, der skulde være i Østersøen, samt med den danske Flaade, men kun paa visse nærmere Betingelser. Disse gik ud paa, at Danmark maatte forbeholde sig ikke at optræde som aktiv Krigsførende paa tysk Omraade, dette Begreb taget i national Forstand. Danske Tropper skulde derfor ikke kunne anvendes til andre Øjemed end til at erobre og forsvare Nordslesvig indtil Flensborg (eksklusive eller inklusive i Forbindelse med den sydlige Side af Flensborg Fjord). Bedst vilde det være, om der kun blev Spørgsmaal om at besætte det nævnte Distrikt, uden at danske Tropper direkte deltog i Erobringen. Flaadens Medvirkning maatte begrænses til at forsvare og eventuelt erobre dette Omraade og iøvrigt gøre Aviso- og Transporttjeneste for den franske Eskadre. Ligesom Tropperne altsaa ikke vilde kunne anvendes udenfor den Grænse, som kunde siges at være lovet Danmark ved Pragfredens Art. V, saaledes skulde Flaaden navnlig heller ikke kunne bruges til Blokade af de tyske Kyster.

Til Gengæld for disse Danmarks Forpligtelser skulde Frankrig love, saa længe Krigen varede, at holde sin Flaade og sit Troppekorps i Østersøen paa samme Fod, som naar Traktaten blev indgaaet. Endvidere skulde Frankrig forpligte sig til ikke at slutte Fred med Preussen uden at sikre Danmark Besiddelsen af Nordslesvig indtil den ovennævnte Grænse som Opfyldelse af Pragfredens Art. V samt garantere Danmark den uforstyrrede Besiddelse af dette Land. I Parentes var henstillet, at Frankrig skulde love at virke hen til, at Nordslesvig af de europæiske Magter erklæredes at være og forblive neutralt Territorium. Endelig forpligtede Frankrig sig til at anvende sine bona officia, for at Danmark mod tilbørlig Sikkerhed kunde kontrahere et

Laan indtil et vist Antal — Tallet lodes aabent — Millioner Daler i Frankrig. Vedel strejfedes her et Spørgsmaal, der, som det vil erindres, havde været drøftet i Samtalen mellem Raasløff—Moltke-Hvitfeldt og Gramont, da Raasløff uden videre havde sagt, at Danmark ikke ønskede Pengestøtte.¹⁾ I Depeche fra Moltke-Hvitfeldt til Rosenørn af 25. Juli meddelte Gesandten, at Kejseren, formentlig efter Henstilling fra Tietgen—Raasløff, havde faaet Frémy, Direktøren for Crédit Foncier, til at gøre det nødvendige for at lette alle de finansielle Arrangementer, som Danmark kunde ønske; der var dog Vanskeligheder derved, men en anden fransk Finansmand, Bamberger, forhandlede med Tietgen. Finansminister Fenger havde oplyst, at der kun havde været Tale om 5 Millioner Francs; det var for lidt. Fenger mente, at Sagen helst maatte drives mere officielt,²⁾ men Spørgsmaalet kom ikke til at spille nogen yderligere Rolle.

I tredje Del af Vedels Betænkning fremstilledes Hovedpunkterne af den Instruks, der skulde gives Grev Frijs. Han skulde indskrænke sig til at modtage de Meddelelser om det franske Kabinets Ønsker og Hensigter med Hensyn til Danmark, som Cadore havde at bringe. Videre kunde han ikke gaa, da der for Tiden ikke kunde sluttes nogen Traktat eller gives noget bestemt og bindende Tilsagn om, at man i Fremtiden vilde indgaa Alliance med Frankrig. Mere vilde han ikke have at gøre, idet Regeringen allerede gennem Moltke-Hvitfeldt havde anmodet Gramont om, at Cadore, saasnart han havde afgivet sine Meddelelser, maatte forlade København, for at ikke hans Nærværelse skulde udsætte den danske Regering for ubehagelig Mistanke. Grev Frijs skulde selvfølgelig søge at komme til fuldstændig Klarhed over, hvorledes alle vigtige Punkter opfattedes fra fransk Side; han burde undgaa alt, der kunde opfattes som en Afvisning eller Uvilje, men tillige alt, som allerede nu definitivt kunde binde Danmark. Tilsidst præciseredes, at det Indtryk, som Cadore maatte bringe hjem til Paris, var, at

naar de nævnte Forudsætninger blev til Virkelighed, vilde Danmark indgaa Alliance; men den eneste Garanti, han i saa Henseende kunde medføre, »var den, der laa i Situationens hele Karakter og i Folkets og Regeringens Bedømmelse af, hvad Landets Interesser tilsagde«.

Diskussionen i Ministermødet kender vi kun fra Kriegers kortfattede Referat.¹⁾ *Hall* udtalte sig ikke videre stærkt mod Benyttelsen af Frijs, men fandt, at *Vedels* Forslag indeholdt en Overlæsselse af *Kauteler*, samt mente, at de, der forhandlede med *Cadore*, med *Vished* maatte vide, at vi vilde slutte os til Frankrig, naar Landgangshæren kom. Han erklærede, at han ikke vilde blive i Ministeriet, saafremt *Cadore* forlangte et bestemt Tilsagn, saaledes at vor Nægtelse af at gaa ind herpaa medførte, at hans Afrejse blev ensbetydende med et Brud med Frankrig.

Fenger, *Haffner* og *Fonnesbech* var ligesom *Hall* af den bestemte Formening, at vi maatte slutte os til Frankrig. De vilde gaa noget stærkere paa, end *Vedel* havde foreslaaet, dels med Hensyn til den Maade, hvorpaa det danske Hjelpekorps skulde benyttes, dels med Hensyn til »Udbyttets Størrelse«. De ønskede, at man skulde have mere af *Slesvig* end det, *Vedel* havde foreslaaet. *Holstein* fremkom, til Overraskelse for de øvrige Ministre, med den Erklæring, at han bestemt maatte kræve, at Frankrig havde sejret ved *Rhinen*, foruden at det franske Landgangskorps maatte være til Stede, idet han ansaa Erhvervelsen af *Nord-slesvig* mod *Preussens* Vilje for den mindst heldige Erhvervsmaade, der senere vilde volde store Besværligheder. Han var klar over, at der var en bestemt Uenighed mellem ham — maaske mellem ham sammen med *Rosenørn* — og de andre Ministre om, hvorvidt den nuværende Krig skulde benyttes til at søge at skaffe Danmark Oprensning. Han vilde derfor ganske henstille til de andres Afgørelse, naar han skulde gaa ud af Ministeriet.

Krieger indtog et vist mæglende Standpunkt mellem de

stærkt modstridende Anskuelse, der her var kommet til Orde. Han mente, at naar det var vist, at vi ikke kunde forpligte os overfor Frankrig, før Landgangshæren var heroppe, saa vilde i Løbet af den Tid, der maatte gaa, Begivenhederne ved Rhinen gøre det overflødig at drøfte den Betingelse, Vedel vilde have opstillet om den rimelige Udsigt til Frankrigs Sejr.

Overfor Holsteins Tilbud om Afgang fremhævede han, at en Opløsning af Ministeriet endnu ikke var tilstrækkelig motiveret. Der var *Enighed* om, at man for det første burde benytte Frijs til at forhandle foreløbig med Cadore, dernæst om, at man ikke kunde slutte nogen Traktat, før Landgangshæren var i Danmark. Derimod var der, som Krieger udtrykte det, nogen Nuance med Hensyn til Graden og Styrken af det Indtryk, som skulde bibringes Cadore. Han foreslog derfor, at man skulde »se den Sag lidt an«.

»Herved blev det«. Man besluttede, at Rosenørn straks om Aftenen skulde tage til Fredensborg for at faa Bemyndigelse til at benytte Grev Frijs som Underhandler. Den fik han, og ligeledes udstedtes en Fuldmagt for Greven, men hvad der foregik mellem Udenrigsministeren og Kongen, vides iøvrigt ikke; ganske klar paa Stillingen i Ministeriet synes Kongen dog ikke at være bleven. I alt Fald hørte Krieger senere, at Rosenørn ikke tydeligt havde forklaret Kongen, hvilket Indtryk Frijs skulde indgive Cadore. Kongen havde haft Besøg af Mohrenheim og »prædikede for Rosenørn Nødvendigheden af Neutralitetens ubetingede Opretholdelse«; Krieger mente, at Rosenørn næppe »havde tilbagevist disse Ytringer med tilstrækkelig Klarhed«. Han fik af Kongen Besked om, at Mohrenheim havde meddelt paa Fredensborg, at Rusland vilde opfordre England til i Forening med Rusland at erklære i Paris, at Neutraliteten vanskelig kunde bevares, hvis Danmark sluttede sig til Frankrig.¹⁾

Den 5. skulde Grev Frijs have sin første Samtale med Cadore, og forinden skulde han fornuftigvis have sin In-

struks.¹⁾ En saadan forelaa den 5. konciperet af Vedel i Overensstemmelse med hans »Opskrift« til Ministerkonferencen den 3., men Koncepten blev først forelagt Ministerkonferencen den 5. om Aftenen, *efter at* Frijs havde talt med Cadore,²⁾ og først den følgende Dag blev Instruksen, i Form af en Skrivelse fra Rosenørn til Frijs, forelagt for Kongen.³⁾ En Forklaring paa denne Fremgangsmaade findes i en Bemærkning af Krieger om, at Vedel havde sagt ham, at »Rosenørn ikke havde kunnet forstaa, at Frijs maatte have en Instruks med Hensyn til sin første Sammenkomst med Cadore o. s. v.«⁴⁾ Sagen havde for saa vidt ingen reel Betydning, som Grev Frijs jo var vel orienteret om Instruksens Indhold, men han havde dog ønsket at faa baade Fuldmagt og Instruks den 4. August sammen med Vedels Optegnelse, der dannede Grundlaget for begge.⁵⁾ Der synes nu tillige at have gjort sig den Betragtning gældende i Ministeriet, at Kongen maaske ikke vilde være helt tilfreds med Instruksens Ordlyd. Det gjaldt vel særlig det sidste Punkt i denne.⁶⁾ Dér var jo nemlig ikke blot indskærpet Grev Frijs det ovenfor nævnte, at han overfor Cadore omhyggelig skulde undgaa alt, hvad der kunde indeholde et Løfte eller binde Regeringens fremtidige Handlefrihed, men ogsaa »at han med ikke mindre Omhu skulde undgaa alt, hvad der kunde opfattes som en Afvisning om senere at indgaa en nærmere Forbindelse med Frankrig«. Tværtimod skulde han »give Hertugen et personligt Indtryk af, at under givne Forhold kunde den kongelige Regerings egne Interesser og dens Sympatier for Frankrig føre til en aktiv Optræden til Fordel for denne Magt«. At Kongen ikke var helt tilfreds med Instruksen, fremgaar tydelig af, at Grev Frijs den 6. August, efter hvad Krieger meddeler,⁷⁾ i en Samtale med Christian IX maatte lette Stillingen for Rosenørn, »der skulde faa Instruksen til at glide ned«. Da Kongen derefter, ikke i Statsraadet, men i et »Kabinetserferat«, hvor Rosenørn alene var til Stede, fik forelagt den Instruks, hvor-

efter Frijs allerede Dagen før havde handlet, »fandt han sig i den«, som Krieger bemærker. Udtrykket rammer nok det rigtige. Det maa have været noget mærkeligt for Kong Christian i en Sag af denne Vigtighed, hvor han havde sin egen bestemte Mening, der afveg fra Ministrenes, at blive stillet overfor et fait accompli. Det er muligt, at han har ment, at netop dette havde været Ministeriets Hensigt.

Øjeblikket var nu kommet, da Grev Frijs skulde gribe ind. Da han den 2. August om Aftenen kom tilbage til København, forberedte han sig paa Udførelsen af sit Hverv, ved Gennemlæsning af alle Depecher, ved Samtaler med de forskellige Ministre, ved Raadførelse med Andræ, paa hvis nøgterne Dom han altid satte særlig Pris. Men først og fremmest sikrede han sig ved nøje Forstaaelse og Samvirken med P. Vedel.

Grev Frijs var, da han indlod sig paa at bistaa Regeringen i Forhandlingerne med Cadore, besjælet af den dybe Uvilje imod Preussen, mod Bismarck og mod Kong Wilhelm, som havde rodfæstet sig hos ham, medens han var Minister. Han saa vel ogsaa Skavankerne ved det franske Regerings-system og den franske Udenrigspolitik; han ventede sig ikke, at Frankrig overfor Danmark skulde lade sig lede af ideelle Bevæggrunde og for vore blaa Øjnes Skyld hjælpe os til den Del af Slesvig, vi ønskede at genvinde, men hans Sympati ved Krigsudbrudet var ubetinget paa fransk Side. Han betragtede det som en Ulykke for Europa og ganske særlig for Danmark, om Preussen ved nye Sejre skulde befæste og udvide sin Magtstilling; han ønskede et preussisk Nederlag, men selv om han i visse Øjeblikke, ogsaa efter de første franske Nederlag, nærrede Haab derom, troede han dog ikke meget derpaa. Nærmest tænkte han sig, at der, hvis Krigen kunde vare i nogle Aar, saa en almindelig Udmattelse kunde blive Følgen, kunde tilbyde sig nogle Chancer for Danmark.¹⁾ At Preussen som Løn for vor Neutralitet eller af

Højmodighed efter en sejrriig Krig skulde tilbyde os Nord-slesvig, var en Mulighed, hvorved han naturligvis i visse Øjeblikke kunde dvæle, men nogen Tro derpaa havde han ikke.

For ham var imidlertid Spørgsmaalet om Uvilje eller Sympati saa vel som de ganske usikre Muligheder af underordnet Betydning i Forhold til Danmarks Interesser. Han beklagede, at en vidt dreven Franskvenlighed, »Franco-manie«, beherskede det danske Folk i den Grad, at den kunde bringe Danmarks egne Interesser i Forglemmelse. Han forstod, at den krigeriske Stemning i Landet gjorde det vanskeligt for Regeringen at tage sin Følelse og Forbitrelse fangen »og lade Fornuften raade«, men det var »langt bedre at anses af sine Landsmænd for Usselryg, naar det er med Urette, end ved at agere Flottenheimer at sætte det hele over Styr«. Han var fortørnet over, at de allianceivrige, særlig Mænd som Raasløff og Hall, der var det faste Punkt, som Franskmændene »af egen Interesse« havde fundet sig i Danmark, »vilde tage mere Hensyn til Franskmænd end til os selv«; »det var en Generositet, man tilnød kunde udvise, hvor man disponerede over egne Midler, men *aldrig*, hvor man styrede andres og, som i dette Tilfælde, andres og egne Interesser, thi der havde man ikke Lov til at spille Rødt og Sort, undtagen naar man blev tvungen dertil, ingen anden Udvej var mulig, eller naar man saa Chancerne for en Gevinst, vi i Længden vanskelig kunde undvære«. Grev Frijs troede ikke paa, hvad mange sagde, »at fik vi ikke Slesvig denne Gang, saa kunde Danmark ikke bestaa«. ¹⁾ Det var efter hans Overbevisning løs Tale; han »vilde snarere og med større politisk Skjel sige, at hvis Danmark efter dette Vaabenbrag kunde bevare sin nuværende Skikkelse, da lyste Haabets Stjerne for det«, thi han ansaa det for sikkert, at hvis Europa skulde vedblive at bestaa, stod man »overfor Kulminationen af Tysklands Kraftudvikling«; dets Overmod

vilde med absolut Nødvendighed medføre alles Forening mod den ene. Saa man tilbage i Historien, da ›havde Danmark tidt været paa et lavere Standpunkt‹.

Hans Formaal var at hindre ethvert overilet Skridt; han vilde slaa koldt Vand i det hede Blod, som rullede i Aarerne paa flere af det nye Ministeriums Medlemmer. Ved en klog Taktik vilde han komme over de stærke Modsætninger indenfor Regeringen og mellem Regeringen og Kongen, der naar som helst kunde hidføre en i dette Øjeblik ganske særlig farlig indrepolitisk Krise. Kun med Overvindelse af sin personlige Trang til Hvile og Ro var han gaaet ind paa at optræde aktivt; Tanken om atter at gaa ind i en Regering var ham uhyre imod, men samtidig var hans Pligtfølelse meget stærk, og han vilde ikke tillade, at der skete Ulykker; tillige følte han vel ogsaa Trang til i en vanskelig Situation at stemme sig mod Strømmen. Han var i disse Dage paa det rene med, at skulde det endelig blive nødvendigt, vilde han sætte sin Person ind. Han afviste nok Hensstillinger om paany at træde ind i Regeringen baade fra Kongens og fra anden Side; til Kongen havde han ›udtalt sig skarperne end absolut fornødent‹,¹⁾ saa Christian IX ikke kunde gøre sig Haab om at faa ham til Afløser af det nuværende Ministerium. Men alligevel var Grev Frijs, som det fremgaar af, hvad han mange Aar senere udtalte,²⁾ inderst inde parat til, om det skulde være, at danne et Ministerium, gaa i Breschen og ›med Glæde ofre sig for Landet‹.

Naar Grev Frijs overhovedet tog mod Hvervet, var hans Forudsætning, at han efter seks Aars Samarbejde stoledes ubetinget paa Vedels Klogskab og, som han uden Forbehold erklærede, mente, at ›Danmarks Frelse i 70‹ væsentligst skyldtes Vedels ›store og gode Handlinger‹.³⁾ ›Havde Vedel ikke forberedt Sagen, saa havde han intet kunnet udrette‹.⁴⁾

Jo længere Krisen varede, desto klarere blev det ham, at Vedels Taktik var rigtig; han stoledes paa Vedels sædvanlige Udholdenhed og Sejghed, ›Kraft og overbevisende

Styrke« og bebrejdede sig kun bagefter, at han maaske ikke havde ydet Vedel tilstrækkelig Hjælp og Støtte under den Kamp, der var at føre til to Sider.¹⁾

Naar Grev Frijs og Vedel havde sat sig det Maal at skyde den endelige Beslutning ud, kun Dag for Dag gøre det, der efter Omstændighederne absolut var paakrævet, ikke at binde Landet til nogen Side, opstod der en Modsætning mellem dem og Kongen. Kong Christians Standpunkt var det, som Grev Frijs lejlighedsvis kaldte »den absolute Neutralitet«,²⁾ der beroede paa den Opfattelse, at det var imod Danmarks Interesser under nogen Omstændighed at komme ind i en Krig, hvad enten denne førte til Preussens Sejr eller til en Sejr for Frankrig, som i det lange Løb dog ikke vilde kunne sikre Danmark Frugterne af Alliancen. Denne Konsekvens vilde Grev Frijs og Vedel ikke drage, i alt Fald mente de, at Stemningen i Landet gjorde det umuligt at indtage dette Standpunkt. Grev Frijs reserverede sig stadig overfor Kongens Krav herom, men Spørgsmaalet kom til at spille mindre Rolle, da en fransk Sejr ikke gjorde det nødvendigt at afgøre, om man overhovedet vilde med eller ej. Det afgørende blev derfor Kampen mod den anden Yderlighed, de nationalliberale Ministres Krav om, at man direkte eller indirekte skulde binde sig til Frankrig.

Det blev med Hall, at Frijs først og fremmest kom til at stride; endnu en Gang stødte den dybe Modsætning mellem den nationalliberale Idealitetspolitiker og den nøgterne Godsejerspolitiker sammen i vor Udenrigspolitik. Frijs betragtede Hall som den farligste Modstander og »føjte en levende Angst for hans tiltagende Indflydelse« i disse Dage.³⁾ Han var utilfreds med Halls Optræden under Forhandlingerne, fandt ham »hverken klar i sin Udvikling, saaledes som tidligere, ej heller i Stand til at modstaa sine nærmeste og kæreste Venners Tryk«, han syntes endog, at han var »utilregnelig og vrøvlevaaren«. Han forstod vel, at Hall kunde være dybt bevæget just nu, »da der var en til-

syneladende Udsigt til at genvinde noget af det tabte, men »han frygtede altid for, at Hall efter sin Natur paavirkedes for stærkt af den Stemning, der viste sig i Folket, og hvormed man ikke kunde prygle de tyske Millioner«. Paa sin Svoger Haffner stolede han ikke, heller ikke paa, at Krieger i Længden vilde modstaa sine nationalliberale Venners og Folkestemningens Tryk.

Grev Frijs fandt derfor allerede ved Begyndelsen af Forhandlingerne med Cadore, at han stod over for en overordentlig vanskelig Opgave. »Det forekommer mig, at der egentlig forlanges af den danske Befuldmægtigede, at han uden at yde nogetsomhelst skal skaffe alting at vide, item at han skal tale mere end Sort, thi paa den ene Side fordres: ingen Overenskomst og ikke engang noget mundtligt Tilsagn givet under behørige Reservationer, og dog skal Vedkommende erholde et Indtryk af, at man gerne faldt ham om Halsen. Det er et lidt vanskeligt Kunststykke, naar Manden ikke er overordentlig naiv, og den Slags Naivitet plejer egentlig ikke at høre til Franskmands Natur.«¹⁾

Frijs var heller ingenlunde glad ved, at Regeringens Stilling²⁾ var uklar, idet der var Strid om det, der for ham maatte være det givne Udgangspunkt, nemlig at saalænge en virkelig Militærforbindelse ikke var tilvejebragt, kunde der hverken være Spørgsmaal om at afslutte en Traktat eller om at give noget mundtligt Tilsagn. Han vidste ikke bestemt, »hvad Grund han stod paa.«³⁾ Det var altsaa under usikre og vanskelige Forhold, at Grev Frijs den 5. August i sin Bolig paa Toldbodvejen tog imod Hertugen af Cadore.

Samtalen begyndte med Udveksling af forskellige Høfligheder,⁴⁾ hvorefter Hertugen overraskede Grev Frijs ved at fremlægge en kejserlig Fuldmagt til at forhandle om og afslutte en offensiv og defensiv Traktat med Danmark. I sine Samtaler med Vedel og Rosenørn havde Cadore ikke fremvist noget Akkreditiv eller noget andet til den danske Konge

rettet Dokument,¹⁾ men kun nævnt, at han havde en Fuldmagt til at undertegne en eventuel Overenskomst. Da Regeringen ansaa det for at være vigtigt, at Grev Frijs' Samtaler med Hertugen blev holdt saa uofficielt som muligt, havde man bedt Grev Frijs ikke at forlange nogen Fuldmagt fremlagt, for ikke at være nødt til at fremlægge sin egen, hvorved det hele vilde faa en mere officiel Karakter. Men da Hertugen fremviste sin Fuldmagt, lod Grev Frijs ham gennemlæse sin.

Cadore fremstillede derefter²⁾ med stor Styrke, hvor megen Vægt Frankrig lagde paa Danmarks Alliance under Krigen. Motiverne var baade af materiel og af moralsk Art. Paa den ene Side vilde et Armékorps paa 50,000 Mand franske og danske Tropper tvinge Preusserne til at holde mere end to Gange saa stærke Troppestyrker ved Østersøen, hvilket naturligvis vilde virke tilbage paa Stillingen ved Rhinen. Paa den anden Side var Ikkeudførelsen af Pragfredens Art. V en af Frankrigs talrige Anker mod den preussiske Regering, idet den lille danske Stats Uafhængighed og sikrede Tilværelse i den franske Regerings Øjne havde en reel Betydning.

Af disse Grunde tilbød Kejser Napoleon Danmark en offensiv og defensiv Alliance under den nærværende Krig. Kejseren forpligtede sig til hurtigst mulig, Cadore angav den 20. August som den rimelige Tidsgrænse, fra Cherbourg at sende et Landgangskorps paa 28,000 Mand, som, efter nærmere Aftale med den danske Regering, skulde landsættes enten paa Als eller i Nordslesvig. Den kejserlige Regering vilde først slutte Fred med Preussen, efter at Slesvig var endelig tilbageleveret til Danmark, idet Danmark selv kunde afgøre, om det vilde kræve hele Hertugdømmet eller blot visse Dele deraf. Den kejserlige Regering vilde desuden gerne yde Danmark enten Subsidier eller et Laan.

Overfor dette Tilbud fremhævede Grev Frijs, at han jo ikke var Medlem af den nuværende Regering og alene havde

det Hverv at modtage Oplysning om den kejserlige Regerings Forslag; det tilkom ham derfor ikke at udtale nogen Mening om, hvorvidt det var muligt for den danske Regering i et givet Øjeblik at afvige fra den Neutralitet, som den havde ment at maatte erklære ved Krigens Begyndelse. Han vilde dog ikke undlade at belyse de Farer, der for Danmark var forbundet med at tage aktiv Del i Krigen. Han erindrede Cadore om de triste Erfaringer, Danmark havde gjort i Begyndelsen af Aarhundredet saavel som i 1848 og 1864, Frankrigs Alliance og Venskab havde man altid haft, men dets Prestige og Indflydelse havde ikke været tilstrækkelig til at sikre os mod Uret. Frankrigs Regering havde med den bedste Vilje ikke været i Stand til at beskytte sin gamle og tro Forbundsfælle; derfor kunde det ikke vække Forundring, at den danske Regering i den nuværende vanskelige Situation trods stærk Sympati for Frankrigs Sag alligevel ønskede at holde sig udenfor en saa frygtelig Konflikt, hvis Udfald, hvorledes det end vilde blive, ikke vilde berøve Frankrig noget af dets Storhed, medens selve Rigets Eksistens kom til at staa paa Spil, hvis Danmark kastede sig ind i Kampen; selv efter en saa fuldkommen Sejr, som den vi ønskede de franske Vaaben, maatte Danmark, naar det ved en Alliance med Frankrig tilsyneladende havde bidraget til de tyske Naboers Ydmygelse, med Sikkerhed forudse, at det ikke vilde faa Lov til i Fred at nyde Frugterne af vor mægtige Allieredes Sejr. Frankrig vilde vinde ny Hæder, være mægtigere og mere sikker paa sin store Fremtid end nogensinde, men Danmarks geografiske Beliggenhed, den store Afstand, som altid vilde skille det franske Kejserrige fra vor lille Stat, vilde forhindre den franske Regering fra til enhver Tid virksomt at støtte os mod de tyske Lidenskaber, der efter Nederlaget vilde vaagne til Live og blive meget bitrere mod Danmark paa Grund af den Del, som vi havde haft i Krigens Udfald. Grev Frijs gjorde yderligere Cadore opmærksom paa, at han i Kraft af sin

tidligere officielle Stilling vidste, at man fra flere Sider, ganske særlig fra Rusland og England, i den Hensigt at lokalisere Krigen arbejdede stærkt for at faa Danmark til ikke at opgive sin Neutralitet. Hvis vi ikke destomindre forenede os med Frankrig, vilde de talrige Fjender, hvoraf de smaa Stater altid har et stort Antal, anklage os for at have givet Signal til en Verdensbrand.

Hertugen vilde ikke anerkende Rigtigheden af disse Betragtninger, eller tillagde dem i alt Fald mindre Vægt. Grev Frijs fastholdt, at de efter hans personlige Synspunkter var meget vigtige, og sagde til den franske Underhandler, at de vilde have øvet en alvorlig Indflydelse paa hans Beslutninger, hvis det havde været ham, der skulde bestemme Retningslinjerne for Regeringens Handlinger. Paa sin Side forsikrede Cadore, at efter hans Overbevisning var der nu en enestaaende Lejlighed for Danmark; aldrig nogensinde havde en Stat haft flere Grunde end vi til resolut at modtage et Alliancetilbud som det, Frankrig stillede os. Det var en ekseptionel Chance, der ikke en Gang til vilde frembyde sig under saa lykkelige Vilkaar. Grev Frijs gjorde gældende, at hvis Danmark tog det Parti, som Hertugen raadede til, vilde maaske Europa frikende os, men dette vilde ikke være nok til at overvinde Regeringernes Synspunkter; disse vilde ikke tilgive os, om vi ikke viste den største Klogskab og Omsigt i Valget af det Øjeblik, i hvilket vi besluttede os til at handle, samt det største Maadehold med Hensyn til det Maal, vi stillede os. Her overfor lagde Hertugen paany Vægten paa, hvor vigtig Kejser Napoleon fandt Danmarks Bistand. Han kom derved ind paa Spørgsmaalet om, hvilken Styrke den danske Regering i dette Øjeblik kunde stille paa Benene, og Grev Frijs lod ham ikke i Uvidenhed om, at vi næppe vilde kunne møde med mere end 16,000 Kombattanter.

Dette var Hovedindholdet af Samtalen. Til sit Referat føjede Grev Frijs nogle Bemærkninger om, hvorfor han

ikke, skønt det i Instruksen var sagt, at han burde gøre det, gik nøjere ind paa de enkelte Tilbud, som Cadore havde formuleret, saaledes ikke diskuterede den Modifikation, der muligvis kunde finde Sted, lige saa lidt som de Tjenester, der ventedes af Danmark.¹⁾ Han havde ikke anset det for tilraadeligt, eller saa at sige delikat fra dansk Side, naar der ikke var Sandsynlighed for, at vi vilde være i Stand til at give et Tilsagn, da at søge at binde og præcisere vor eventuelle Allieredes Tilbud; ved en saadan dybere og grundigere Drøftelse paadrog vi os, om ikke nogen juridisk, saa dog en moralsk Forpligtelse til at contrahere. Det var ogsaa forudsat i Instruksen, at Grev Frijs skulde se at faa oplyst, hvorledes Frankrigs Stilling var til Østrig, Italien og Sverige. Han gjorde ogsaa forskellige Forsøg paa ved almindelige Spørgsmaal i Tilknytning til Ytringer i Pressen at faa saadanne Oplysninger, men Hertugen agerede her fuldstændig døv; Grev Frijs havde Indtryk af, at det mere var en Følge af en bestemt Viljesretning end af Ubekendtskab til Forholdene.

Den halvanden Time lange Samtale mellem de to Herrer blev ført i en meget varm og velvillig Tone med mange Udtryk for gensidig Sympati, hvad Grev Frijs stærkt fremhævede i sit Referat. Umiddelbart efter nedskrev han dette; det var oversat til Fransk og, utvivlsomt, bragt i Stil af P. Vedel; det skulde efter Aftale mellem Frijs og Cadore forelægges denne sidste.²⁾ Dette skete den 7. August i en ny Samtale, der efter Grev Frijs' Indbydelse atter fandt Sted hos ham Kl. 12½. Referatet af den første Forhandling blev forelagt og anerkendt af Cadore, idet han kun gjorde et Par Tilføjelser eller Forbehold. Cherbourg kunde ikke være bindende som eneste Indskibningssted; Bestemmelsen om Landsætning paa Als eller i Nordslesvig maatte blive Genstand for yderligere Forhandling mellem de militære Autoriteter; endelig kunde en Gengivelse af Slesvig til Danmark som Betingelse for Fredsslutning kun være bindende for

Frankrig, naar dette kunde, om ikke diktere Freden, saa paa Grund af Krigens Gang i det væsentlige bestemme Fredsvilkaarene.

Grev Frijs' Indtryk af den første Samtale var, at Cadore absolut fordrede øjeblikkelig Afslutning af Overenskomsten og ikke vilde lade sig nøje med Indtrykket af, at den danske Regering var villig til at afslutte Alliance, naar Landgangstropperne kom. Dette Punkt synes at have været noget stærkere fremme, end Referatet giver Indtryk af. Grev Frijs erklærede naturligvis udtrykkelig, at han ikke kendte og ikke kunde præjudicere Regeringens Hensigter, men han udtalte sig med stor Styrke mod Tanken om paa dette Tidspunkt at indgaa paa en Alliance, selv om den først skulde træde i Kraft, naar det rette Øjeblik kom.¹⁾ Naar hans og Cadores Synspunkter paa dette Punkt var saa uforenelige, er det forklarligt, at Grev Frijs i Overensstemmelse med sin Instruks og under Hensyn til Stemningen i Ministeriets Flertal meget stærkt søgte at give Cadore det gunstigst mulige Indtryk af Stemningen og særlig det Indtryk, at vi, naar visse Eventualiteter indtraadte, vilde erklære os for Frankrig.²⁾ Men dette var jo i Modstrid med Kongens Standpunkt.

Den 6. August henvendte Frijs sig — utvivlsomt i Forstaaelse med Vedel — aldeles privat til St. Ferriol for at virke hen til, at Cadore ikke skulde opstille Alternativet saa skarpt: Enten skulde Danmark modtage Alliantetilbudet nu, eller ogsaa skulde dette bortfalde, saaledes at der ingen Landgangstropper sendtes til Østersøen.³⁾ Han vilde finde en »terme moyen«, men havde intet Held med sig. St. Ferriol sagde, at han personlig godt forstod, at Danmarks Stilling var vanskelig, men Instrukserne var klare;⁴⁾ paa dette Punkt gjaldt det »prendre ou laisser«; den franske Regering maatte vide bestemt Besked, forinden den afsendte sine Tropper. Et Telegram til Gramont fra Cadore og St. Ferriol samme Dag viser de to Gesandters Opfattelse. De var skuffet over

Forhandlingerne med Grev Frijs; antagelig er Telegrammet afsendt efter hans Henvendelse til St. Ferriol. »Den danske Regering forsøger at møde os med Udflugter og des fins de non-recevoir«, telegraferede de. »Vi har i Fortrolighed faaet at vide, at dens Hensigt var at give os et undvigende Svar, der hverken indeholdt et Afslag eller en Antagelse af vore pourparlers. Vi har skyndt os at erklære, at et saadant Svar af den kejserlige Regering vilde blive anset for et kategorisk Afslag, hvis Konsekvenser Danmark maatte tage paa sig. Vi har for ikke paa dette Punkt at lade nogen Illusion tilbage tilføjet, at Udslibningen af Hjælpekorpsset paa et hvilket som helst Punkt af de danske Besiddelser ikke vilde kunne finde Sted, før den danske Regering havde sluttet en Alliancetraktat med os eller i det mindste skriftlig havde paataget sig Forpligtelse til at yde os aktiv Bistand, saa snart den franske Fane viste sig paa dansk Grund«.¹)

Inden den næste Samtale fandt Sted Søndag den 7. August, altsaa før dette kategoriske Standpunkt atter skulde hævdes, var der imidlertid kommen Efterretninger om Mac Mahons Nederlag ved Wörth og Frossards Tilbagegang fra Saarbrücken, og uden Indflydelse blev dette ikke paa Cadores Holdning.

Efter at Referatet af det første Møde var godkendt, og efter at Cadore havde udtalt sin Tak for den varme og sympatiske Stemning for Frankrig, der havde præget Grev Frijs' Referat saavel som Aanden i deres Forhandling,²) »gav Grev Frijs Anledning til nogle afsluttende Bemærkninger«. Han ytrede nemlig, at han jo vel kun havde det Hverv at modtage Meddelelser, men ifølge sin Instruks ansaa han det dog for sin Pligt atter at gøre opmærksom paa de Vanskeligheder, den danske Regering vilde faa ved under de nuværende Forhold at give nogetsomhelst Tilsagn. Et Løfte om et Landgangskorps' Landsættelse var alle Dage meget forskelligt fra 28,000 Mands Tilstedeværelse i Østersøen.

Grev Frijs nærede ikke mindste Tvivl om den franske Kejsers og det franske Folks Hensigt at ville opfylde et givet Tilsagn, men Krigsbegivenhederne kunde kræve andre Dispositioner, og vi stod da i Gabet lige over for en overmægtig Nabo. Hertil bemærkede Cadore, at en Forpligtelse eller et Tilsagn fra vor Side kun kunde gælde fra den Dato, da Landgangstropperne var kommet i de danske Farvande, hvortil Grev Frijs riposterede, at han i de nærværende Tider og med Tysklands udmærkede diplomatiske og Spionbetjening betvivlede, at en Traktat eller et Tilsagn kunde blive hemmeligholdt; der kunde ikke være Skygge af Tvivl om, at et Tilsagn vilde blive regnet Danmark à Conto som afsluttet ubetinget. Hertil bemærkede Hertugen, at en Afsendelse af Tropper uden Tilsagn *vanskelig* kunde tænkes. Kejseren ønskede ikke at øve nogen Pression paa den danske Regering, saaledes at denne paa nogen Maade kunde siges ved Tryk af Folkestemningen etc. at være hindret i Udøvelsen af sin frie Vilje, men det kunde let faa Skin heraf, naar Forhandlingerne først fandt Sted ved Tropperne Ankomst. Cadore vidste paa Forhaand, at de af Grev Frijs fremsatte Betragtninger alene havde deres Udspring fra Hensyntagen til hans Fædrelands Vel, men han kunde ogsaa forstaa, at de for Grev Frijs stod i et saa stærkt Lys, fordi han i saa lang Tid havde plejet Forhandlinger med Preussen. Men det var paa den anden Side ogsaa hans Pligt lige over for en eventuel Mangel paa Evne hos den danske Regering til at indgaa paa et Tilsagn at hævde »la pleine liberté d'action de son gouvernement«, sin Regerings fulde Handlefrihed.

Disse Udtalelser opfattede Frijs som »en ikke liden Formindskelse i den moralske Pression« fra den første Samtale med Cadore og fra Samtalen med St. Ferriol. Det var muligvis en Følge af de indtrufne Begivenheder; »Trykket vilde aabenbart i dets Stigen og Falden rette sig efter Kri-

gens Gang.¹⁾ Krieger havde det Indtryk, at Cadore nu »var langt mildere og tilbageholdnere.«²⁾

Hermed havde Grev Frijs faaet de Meddelelser, han skulde; han sagde Cadore, at en Beslutning antagelig vilde blive taget af Regeringen i Midten eller senest i sidste Halvdel af Ugen.³⁾ Mandag den 8. August afgav han sin endelige Beretning.

Med Beklagelse havde St. Ferriol den 25. Juli set Neutralitetssvaret blive afgivet til Preussen; han havde, som han skrev til Gramont,⁴⁾ anvendt de Midler, der stod i hans Magt, for at opnaa en Udsættelse, men hans Bestræbelser strandede efter hans Opfattelse paa, at den danske Regering ved Begyndelsen af Krisen havde fattet en uigenkaldelig Beslutning. Aarsagen var tildels den danske Regerings Ængstelse for den Fare, Landet var udsat for, men da denne Fare efter Gesandstens Mening vilde fjernes eller formindskes, naar de franske Skibe nærmede sig, saa St. Ferriol den virkelige Grund i, at det danske Kabinet som en moralsk Garanti overfor alle Fremtidseventualiteter ønskede at sikre sig Englands og Ruslands Velvilje. Han mente, at Kongens personlige Stemning og hans Families Indflydelse meget stærkt havde støttet de Raad, »hvormed Rusland havde ødslet med en Iver, som ingen havde kunnet undgaa at lægge Mærke til«. Efter St. Ferriols Mening betød den danske Neutralitet ikke meget, hvis man holdt sig til den almindelige Stemning i Landet og til Tonen i Aviserne, men den offentlige Mening havde endnu ikke givet sig tilstrækkelig stærkt Udtryk til at kunne rive Regeringen med sig; indtil det skete, vilde Regeringen nægte at binde sig ved en Traktat eller ved en formel Forpligtelse. En saadan vilde den ikke indgaa undtagen under Tryk af Omstændigheder, som i Stormagternes Øjne ikke lod den anden Mulighed end at slutte sig til Frankrig. Derfor kunde man kun af-

vente den bebudede ekstraordinære Gesandts Ankomst til Danmark.

Den 29. gentog St. Ferriol i en Depeche til Gramont, at den offentlige Mening i Danmark ikke uden en vis Forbavelse havde modtaget Meddelelsen om den danske Neutralitet, men Bladene betragtede øjensynlig kun denne som en Konstatering af en Kendsgerning og ikke som en definitiv Forpligtelse for Fremtiden.¹⁾ Hvad der bestemte Regeringens Optræden, var, gentog St. Ferriol, mindre Ængstelsen for de Farer, man udsatte sig for fra Preussens Side, end Ønsket om at sikre sig Englands og Ruslands Velvilje. Det sagdes, at disse to Magter havde givet Danmark en Tilsikring om under alle Eventualiteter at bevare Monarkiets nuværende Landomraade og et Løfte om at hjælpe til at opnaa Nordslesvigs Tilbagegivelse; Gesandten var ikke i Stand til at bekræfte disse Rygter, som var dementeret, men det syntes ham umuligt paa anden Maade at forklare Regeringens Holdning. Spørgsmaalet var nu for St. Ferriol, om den franske Flaades Ankomst vilde ændre Regeringens Holdning. Han var ængstelig for, at jo længere Tid der gik, destomere vilde Regeringen styrkes i sin Neutralitet, idet Sindene vænnede sig til den Tanke, at man uden at udsætte sig for Krigens Farer kunde plukke Frugterne, samtidig med at de Magter, hvis Interesser stod Frankrig imod, udfoldede deres Virksomhed gennem de Midler, de raadede over. St. Ferriol tænkte sig ogsaa den Mulighed, at de Sympatier for Frankrig, som Befolkningen i Begyndelsen havde vist, desuden havde haft deres Aarsag i Udsigten til at erhverve de Handelsfordele, som nu Neutraliteten lod den imødese. Han ønskede derfor, at Flaade og Underhandler snart maatte komme.

Utaalmodig havde han afventet Cadores Ankomst. Om-sider saa han den danske Regering begynde at sende Tropper og Materiel til Jylland, men det skete med en Langsomhed og Utilstrækkelighed, som han havde Vanskelighed ved at forstaa. Regeringen indhyllede sig overfor ham, telegra-

ferede han den 30. Juli til Gramont,¹⁾ i en Forbeholdenhed, som den ikke vilde bryde, før den kunde udtale sig overfor en ekstraordinær Afsending. Stemningen i Byen var efter hans Opfattelse endnu gunstig, men hvis det endnu trak ud, vilde Sympatien kølnes og Sindene vænne sig til at betragte Neutraliteten som definitiv. Dette ønskede Kongen og Kabinettet i Grunden, thi Rusland og England tyngede stærkt i denne Retning.

Cadores første Indtryk af Samtalerne i København gav ham, som vi tidligere har nævnt, lidet Haab om at opnaa Danmarks aktive Medvirken.²⁾ Den 4. meddelte han og St. Ferriol,³⁾ at Grev Frijs skulde føre Forhandlingerne, og tilføjede, at det var væsentligt for Afslutningen af en Alliance, at Hjelpekorpsset afgik hurtigst, i hvert Tilfælde ikke senere end den 7. — en Anmodning, som de næppe kan have troet paa kunde opfyldes. Paa Gramonts Spørgsmaal, om Landstigning kunde ske i Jylland uden en forudgaaende formel Overenskomst med den danske Regering, svarede de, at dette frembød nogen Fare fra et politisk Synspunkt: »som Middel til at rive Kongen med sig ved Udbrud af Nationalfølelsen vilde en Operation i Slesvig være ligesaa virksom og sikre Danmark Aktionsfrihed, saa at det paa denne Maade vilde synes at give efter for en Stemningsbevægelse og ikke for et materielt Tryk.«⁴⁾

Det tidligere citerede Telegram den 6. om Eftermiddagen viste de to Gesandters Skuffelse over Grev Frijs' og den danske Regerings Holdning, og samtidig kunde St. Ferriol melde, at den franske Flaade nu omsider var gaaet gennem Storebælt, men ganske vist ikke mentes at være stærk nok til at blokere de preussiske Østersøhavne; den vilde vise det franske Flag der og lade en Del Skibe ankre op i Køge Bugt.

Hverken denne Flaadebevægelse eller Udviklingen paa Krigsskuepladsen kunde dog tilstrækkelig styrke det Pres, Gesandterne ønskede at øve paa den danske Regering. Den

9. August henimod Aften telegraferede St. Ferriol,¹⁾ at de første franske Nederlag havde gjort et pinligt Indtryk. Efter alt, hvad man havde ladet dem forstaa, vilde den danske Regerings Svar paa Cadores Forslag blive affattet i Udtryk, der var sympatiske mod Frankrig, men vilde indeholde et Afslag paa Anmodningen om Medvirken. »Under de nuværende Vilkaar tror vi ikke at burde insistere, idet vi forudser, at der ikke er nogen Mulighed for at faa det danske Kabinet til at tage sin Beslutning tilbage.« Den 10. om Eftermiddagen telegraferede Cadore Indholdet af det danske Afslag.

Den 8. August, da Grev Frijs havde forelagt Beretningen om sine Forhandlinger med Cadore for Ministerraadet, var Øjeblikket kommet, da Ministeriet maatte tage sin endelige Beslutning. Der var ganske vist i de Efterretninger, der indløb fra Krigsskuepladsen, med hver Dag mere og mere, der tydede paa, at Regeringen kunde blive fri for at tage et selvstændigt Ansvar, idet Danmarks Stilling saa at sige automatisk blev bestemt ved Rhinen. Men først den 9. August syntes dette dog nogenlunde klart for de allerfleste; under den feberagtige Ophidselse i de foregaaende Dage fik derfor ved Siden af Indtrykket af Forhandlingerne med Cadore forskellige andre Forhold Betydning. Det gjaldt især de stadig stærkere Henstillinger fra Rusland og England om under ingen Betingelse at opgive Neutraliteten, men en Rolle spillede ogsaa de militære Foranstaltninger, der lige siden Neutralitetssvarets Afgivelse den 25. var truffet, samtidig med at man forhandlede om en Alliance med Frankrig.

IX.

Ruslands og Englands Paavirkning.

VI har nævnt, at baade Regeringen og Kongen lige fra Krigens Begyndelse havde modtaget den ene Tilkendegivelse efter den anden om, at England og Rusland tilraadede den strengeste Overholdelse af Neutraliteten.¹⁾ Ganske særlig lagde Zar Aleksander II sig i Selen for at holde Danmark uden for Krigen, efter at Mohrenheim straks efter sine Samtaler med Rosenørn og Kong Christian havde indberettet ikke blot, at Danmark vel vilde være neutralt, men ogsaa at der i Folket var stærk Stemning i modsat Retning og ligeledes Tendenser indenfor Regeringen, der kunde faa Betydning, naar der af Frankrig øvedes Pression, diplomatisk og militært. Gehejmerraad Westmann, der, medens Fyrst Gortschakow ved Krigsudbrudet var paa Rejse i Frankrig og Tyskland, ledede det russiske Udenrigsministerium og ogsaa efter Kanslerens Hjemkomst var dennes højt betroede, sagde Gang efter Gang til Kammerherre Vind, at Danmark endelig maatte holde sig rolig; man risikerede alt for meget ved et uheldigt Udfald af Krigen, og ved at forlade Neutraliteten vilde man fjerne Rusland og England fra Danmark. Til de danske Henstillinger om fra St. Petersborg og London at bevæge Preussen til at løse det nordslesvigske Spørgsmaal for at støtte den danske Regering over for Folkestemningen i Danmark forholdt man sig, saavidt det kan skønnes, i

London helt passiv. Gennem Mohrenheim og Vind fik den danske Regering Indtryk af, at Rusland vel gerne vilde imødekomme de danske Ønsker, men at man ansaa det for haabløst. Vind indberettede,¹⁾ at Westmann havde sagt ham, at han havde talt med den tyske Ambassadør i St. Petersborg, Prins Reuss, men uden videre Resultat. Fyrst Gortschakow forsikrede Vind, at han, da han ved Krigens Udbrud rejste tilbage gennem Berlin, overfor Kronprins Friedrich Wilhelm og Dronning Augusta havde fremhævet, at det var ønskeligt, om Preussen gjorde Ende paa Striden med Danmark; Frankrig vilde have haft Fordel af, om det, i Stedet for at bruge den hohenzollernske Kandidatur til Paa-skud, havde valgt det nordslesvigske Spørgsmaal. Men Fyrsten havde stadig mødt de samme Indvendinger, som altid hørtes i Berlin i denne Sag. Dronning Augusta havde bl. a. talt om de Adresser, der fra Byerne i Nordslesvig blev sendt til den preussiske Konge med Bøn om, at han ikke vilde afstaa noget af Slesvig til Danmark. Hvad Rusland i Virkeligheden har gjort for at opfylde det danske Ønske om en Pression paa Preussen med en Udførelse af Art. V som Maal, kan uden Kendskab til de tyske og russiske Akter ikke fastslaa; det har næppe været meget.

Derimod gjorde Rusland, som omtalt, Skridt baade i Berlin og Paris for at holde de krigsførende Magter fra at inddrage Danmark i Krigen. Naar Mohrenheim allerede den 25. Juli²⁾ overfor Vedel gav det Udseende af, at det kun var ved Ruslands Forestilling, at Preussen havde opgivet sin første Tanke om straks at sikre sig Danmark ved at bemægtige sig Jylland, var dette utvivlsomt urigtigt, men Zaren og hans Regering har sikkert ladet forstaa i Berlin, at man vilde tage Preussen et aggressivt Skridt mod Danmark meget ilde op.

Det var imidlertid næppe fra Preussen, den russiske Regering ansaa Danmarks Neutralitet for alvorlig truet, det var Frankrigs Holdning, der vakte Bekymring, især da

Eskadren og den ekstraordinære Afsending var paa Vej til København. Det Telegram, som Mohrenheim den 29. Juli¹⁾ efter Aftale med Kong Christian havde afsendt til Zaren, havde, efter hvad Mohrenheim senere fortalte, affødt et omgaaende Svar, der gik ud paa, at Rusland, hvis Frankrig øvede Tryk paa Danmark, vilde opgive sin Neutralitet.²⁾

I Tiden fra 3.—5. August tilbragte Kammerherre Vind et Par Dage ved Hoffet paa Peterhof,³⁾ og i flere Samtaler kom baade Zaren og Storfyrsttronfølgeren ind paa Danmarks politiske Stilling, der laa dem stærkt paa Sinde. Første Gang Gesandten saa Zaren, udtalte denne sin Bekymring over det store Tryk, han vidste, at Frankrig øvede paa den danske Regering for at opnaa en Alliance; han udtalte sig i samme Retning, som det var sket af Westmann til Vind og i Telegrammer til Mohrenheim om, at Danmark endelig maatte bevare sin Neutralitet. Zaren sagde til Vind, at han havde afsendt et Brev af samme Indhold til Kong Christian med sin Søn, der rejste med Damper til København Aftenen mellem den 4. og 5. August.

Dagen efter vendte Zaren tilbage til Spørgsmaalet og sagde, idet han ved et Hofbal tog Vind til Side, at han meget havde overvejet, hvad han skulde raade Kong Christian til under den vanskelige Stilling, han var i, — en Udtalelse, der jo kunde tyde paa, at Foranledningen var den telegrafiske Henvendelse, som Mohrenheim havde fremført i Telegrammet den 29. Zaren var kommet til det Resultat, at hvis Frankrig gik saa vidt, at det foretog Landgang paa dansk Omraade, vilde det bedste være, at Kongen protesterede overfor Europa, fralagde sig alt Ansvar, men frem for alt afholdt sig fra at erklære Preussen Krig. Selve den Kendsgerning, at vor Neutralitet blev krænket af Frankrig, vilde ikke medføre en Krig med Preussen.

Zaren meddelte Vind, at han samme Dag om Morgen havde telegraferet til Kongen i denne Aand, og han bad Gehejmeraad Westmann, der var til Stede ved Samtalen,

meddele Vind Ordlyden af Telegrammet. Vind indberettede, at Zaren baade af politiske og personlige Grunde var overordentlig stærkt optaget af, at den øjeblikkelige Stilling efter hans Mening kunde hidføre de allerværste Følger for Danmarks Fremtid.¹⁾

Dagen efter havde Zaren gennem Gehejmeraad Westmann yderligere bedt Vind i det Telegram, han stod i Begreb med at sende sin Regering, stærkt at fremhæve, hvor vigtigt det var, at Danmark i paakommende Tilfælde betonedede Protesten imod den Vold, som vi blev Genstand for; ellers vilde Preussen ikke undlade siden at anklage os for Meddelagtighed. Vind gjorde Westmann opmærksom paa, at efter hans Mening vilde det blive næsten umuligt at undgaa, at Preussen i vor Optræden fandt et eller andet, hvorpaa det kunde støtte en saadan Anklage. I Samtalerne med Zaren havde Vind iøvrigt fremhævet, hvor fortvivlet Danmarks Stilling var overfor Preussen efter 1864, hvor naturligt det var, at Ophidselsen i Danmark var stærk, og hvor nødvendigt det var, at Stormagterne skaffede Danmark en strategisk Grænse og i det mindste een Fæstning, som kunde sætte os i Stand til at forsvare vor Uafhængighed; ellers vilde Danmark før eller senere gaa til Grunde.

Den 4. om Aftenen havde Vind telegraferet, at Storfyrstronfølgeren bragte et Brev til Kongen; den 5. Kl. halvfem om Eftermiddagen afsendte han Telegram om Samtalerne med Zaren, af hvilke han i en Depeche af 6. August gav udførligt Referat. Det nøjagtige Indhold af Zarens personlige Meddelelser til Christian IX kendes ikke, da Kongens efterladte Papirer er utilgængelige. Krieger oplyser, at Kongen ikke meddelte Ministeriet noget om denne Telegramudveksling, som Samtalen med Mohrenheim den 29. Juli gav Anledning til, men i Statsraad den 6. August motiverede Kongen, som vi senere skal vende tilbage til, sit Ønske om, at man skulde vente med Beslutning om vidt-

gaaende Troppeindkaldelser, med, at man burde oppebie det Brev fra Zaren, der var undervejs.¹⁾

Allerede den 2. August havde Mohrenheim imidlertid faaet Meddelelse fra sin Regering om et andet Skridt, denne havde gjort.²⁾ Der var fra St. Petersborg blevet foreslaaet den engelske Regering i Fællesskab indstændig at opfordre den franske Regering til ikke at øve Tryk paa Danmark, men at respektere den Neutralitet, som Danmark frit havde erklæret. I modsat Tilfælde foreslog Rusland, at de to Stormagter skulde udtale, at det vilde blive meget vanskeligt for dem at fastholde den strenge Neutralitet, som var deres Ønske.

I de samme Dage udtalte Zaren overfor den franske Gesandt i St. Petersborg, Fleury, sin levende Beklagelse af, at Frankrig saa vedholdende forsøgte at drage Danmark ind i Krigen; da Fleury svarede, at det jo eventuelt kunde blive nødvendigt for Frankrig at sikre sig en Operationsbasis i Norden, bad Zaren om, at man i saa Fald dog vilde handle »avec modération« og ikke kræve, at Danmark skulde yde aaben og effektiv Medvirken; det burde i alt Fald se ud, som om Danmark kun tvunget af uimodstaaelige Omstændigheder gjorde Brud paa Neutraliteten.³⁾

Mohrenheim havde straks den 2. eller 3. August meddelt Kongen Indholdet af dette Telegram, ogsaa til den engelske Gesandt, Wyke, havde han omtalt det. Den 3. om Aftenen havde Kongen omtalt Meddelelsen til Rosenørn, men først den 4. fik Udenrigsministeriet i dybeste Fortrolighed fra Mohrenheim meddelt en Afskrift af dette meget vigtige Telegram.⁴⁾ I Statsraadet den 6. var det, som ovenfor nævnt, at Kongen stærkt fremsatte Ønske om, at man, inden man tog Beslutninger om Indkaldelse af Reservemandskab, skulde afvente Brevet fra Zaren; til dette Ønske tog Ministeriet ikke Hensyn, men at det havde gjort Indtryk, i alt Fald i Udenrigsministeriet, ses af et Telegram, som Rosenørn-Lehn den 6. August om Aftenen Kl. 10 sendte til Moltke-Hvitfeldt. Der blev,

telegraferede han, øvet et meget stærkt Tryk fra Rusland og England; Rusland og maaske England vilde true i Paris i Anledning af Alliancen mellem Danmark og Frankrig. Cadore maatte snarest mulig bort; det var ikke i Frankrigs Interesse, at en Traktat i Øjeblikket blev afsluttet.¹⁾

Dagen efter, den 7., hørte Holstein af Kongen Kejserens Brev, som Storfyrsten havde bragt; efter Holsteins Referat til Krieger indeholdt det kun i Almindelighed indstændig Opfordring til Neutralitet, iøvrigt kun nogle venlige Ord.²⁾ Vedel mente allerede i September 1870 efter de store franske Nederlag, at man ikke kunde knytte stort Haab til, at Zaren, paa det Tidspunkt da han frygtede, at Danmark skulde erklære sig for Frankrig, havde forespejlet Kong Christian, at Preussen efter et fransk Nederlag »vilde vise sig meget *généreux*«. ³⁾ Efter hvad Prins Hans i 1879 meddelte Krieger, skulde Brevet dog have indeholdt en Ytring om, at Europa, naar Freden sluttedes, ej vilde glemme Danmark, saafremt vi bevarede Neutraliteten. Den 8. om Aftenen kom en Depeche fra Vind af 2. August med udførlig Redegørelse for Udtalelser af Westmann. Den danske Regering var saaledes, da man den 6.—8. August skulde give Cadore sit endelige Svar, under Indtryk af de russiske Raad og Advarsler. Man vidste endnu ikke, om den engelske Regering var gaaet ind paa at gøre det Skridt i Paris, som Rusland havde foreslaaet, men at England delte Ruslands Synspunkter, var sikkert.⁴⁾ Til den svenske Gesandt i London, Baron K. F. Hochschild, der, hvor han kunde, støttede danske Interesser og var i nær Forbindelse med General Bülow, udtalte den engelske Udenrigsminister, Lord Granville, sin Bekymring for Danmarks Stilling; han ansaa den danske Neutralitet for tvetydig. Hochschild gjorde, hvad han kunde, for at overtale Lorden om de danske Statsmænds og ganske særlig om Christian IX's Klogskab og Loyalitet. Med Beklagelse iagttog Hochschild iøvrigt den fuldkomne Ligegyldighed, som den engelske Ofentlighed lagde for Dagen overfor Danmark og ganske

særlig overfor Danmarks berettigede Klager mod Preussen.¹⁾ Baade gennem General Bülow og gennem Prinsen af Wales, utvivlsomt ogsaa gennem Wyke, var man i København paa det rene med Stemningen i London.

Det var hurtig bleven bekendt, at baade England og Rusland stærkt ønskede Danmarks Neutralitet; baade Mohrenheim og Wyke udtalte sig, saa vidt det skønnes, ganske aabent derom, vel ogsaa for at øve Paavirkning paa de alliancelystne i København; ikke blot den franske Gesandt iagttog dette med Uvilje, men ogsaa den danske Offentlighed fæstede sig derved; det viste sig i Korrespondancer til tyske Blade og antydedes i den københavnske Presse. Stærkest Udtryk fik Misstemningen over denne Indflydelse vel i en ledende Artikel i »Fædrelandet« den 28. Juli. Her sagde Ploug uden Omsvøb, at vel var Kongefamiliens udenlandske Medlemmer velkommen i Danmark, men i Øjeblikket var baade Prinsen af Wales' og Storfyrsttronfølgerens Besøg ubelejligt: »De to Fyrster repræsenterer netop de to Lande, som har en egennyttig Interesse af at holde Danmark udenfor den udbrydende Krig, og hvis officielle Repræsentanter i de sidst forløbne Dage have stræbt at paatrænge vor Regering deres gode Raad i denne Retning.« Man maatte ønske, at Besøgets Varighed blev indskrænket til det mindst mulige. Prinsen af Wales blev knap en Uge, han rejste allerede den 30. Juli. Storfyrsttronfølgeren, der kom den 7. August, forlængede derimod sit Besøg og blev paa Fredensborg til ind i September, men da var Afgørelsen forlængst falden.

X.

De militære Foranstaltninger.

HVAD angaar de militære Foranstaltninger, da var det, som det vil erindres, den 26. Juli paa et Ministermøde blevet bestemt, at Hesteudførsel skulde forbydes.¹⁾ Amtmanden i Vejle havde meldt, at der i de sidste otte Dage var gaaet 2900 Heste ud over Vamdrup. Udenrigsministeriet havde faaet Besked om, at Preussen gjorde store Hesteindkøb i Jylland, og Krigsministeriet ønskede af militære Grunde Forbud. Der var forlængst taget Bestemmelse om en Omnummerering og Omordning af Lægderne, men der var fra militær Side Ængstelse for, at der i Tilfælde af en overordentlig Indkaldelse kunde opstaa Forvirring ved en saadan Bestemmelse. Ministeriet mente dog ikke, at dette vilde betyde noget, og Krieger lod den 26. Juli Justitsministeriets Befaling derom udgaa. Den 27. Juli, samme Dag som Finansministeren foreslog og fik vedtaget, at de 5 Millioner Kreditbeviser skulde udstedes, en Sum som Krieger ansaa for lovlig meget, stillede Haffner i Ministeriet Forslag om, at alle de ikke-sællandske Batailloner, som havde været i Lejren ved Hald, med fuld Styrke blev henlagt til Egnen om Kolding. Der samledes derved en saakaldet Øvelsesbrigade eller et Iagttagelseskorps sammensat af 6 Lejrbatailloner, 1 Eskadron Rytteri foruden den, der allerede tidligere var sendt derved til Observation af Grænsen, 2 Halv-

batterier og 1 Pionerkompagni. Den 30. Juli om Aftenen mentes den at være samlet.¹⁾

Man drøftede i Ministermødet den 27. Juli ogsaa Spørgsmaalet om en egentlig Mobilisering, men blev staaende ved at forberede Udkast til en foreløbig Lov om Udskrivning af 3500 Heste, et Skridt der fremfor alt hørte med til en saadan. Haffner udtalte, at han »som Krigsminister betragtede Mobilisationen som ønskelig, *ikke* som Medlem af Kabinetet«. Han havde i det foregaaende Par Dage været under Paavirkning af Raasløff, men gik dog endnu ikke stærkt paa i Mobiliseringsspørgsmaalet.²⁾

I Krigsministeriet var man i Bevægelse. Det fremgaar af Privatbreve fra Direktøren, Oberst Thomsen, i disse Dage,³⁾ at han nærmest troede, at man ikke foreløbig kom ind i Krigen, men man forberedte sig paa alle Eventualiteter; de militære Myndigheder blev instruerede om at træffe alle fornødne Forberedelser.

I et Ministermøde den 29. Juli kom Haffner stærkere ind paa Mobiliseringsspørgsmaalet og gjorde Rede for, at han tænkte paa to Divisioner (20 Batailloner), hvorved man kunde beholde en Reservedivision. Mobiliseringen vilde tage 14 Dage à 3 Uger. Ministerraadet vedtog imidlertid kun, at Haffner skulde sende Ministeriet Udkast til Loven om Hesteudskrivningen.⁴⁾

De franske Skibes Ankomst til Aalbækbugten og Cadores Nærmelse havde øjensynlig sat Haffner i Bevægelse; men han erklærede dog endnu i Ministermødet, at saa længe den franske Flaade ikke var kommen, fandt han Mobiliseringen utilraadelig.⁵⁾ Den 29. om Aftenen⁶⁾ samtidig med at den franske Panserfregat »Thétis« ankrede op paa Rheden, og Sympatidemonstrationer hilste de franske Officerer og Matroser, bearbejdedes Haffner paany af Raasløff, der mente, at den franske Landgangshær vilde være i Østersøen om 14 Dage. Trods al Mistillid til Raasløff blev Haffner paavirket, og den næste Dag, den 30., fremsatte han i Mini-

sterkonferencen Begæring om Ministeriets Samtykke til Mobilisering, ellers kunde han intet Ansvar have, hvis Preussen, naar Cadore kom, tog Anledning til Overfald.¹⁾ Mobiliseringen skulde bestaa i den fuldstændige Hesteudskrivning, 3800 Heste med 730 Køretøjer, og hele Linjen og Reserven. Efter Kriegers Referat trykkede Ministrene sig ved at udtale sig om Sagen, medens Haffner ventede øjeblikkelig Beslutning. Omsider fremkom Krieger med en bestemt Indsigelse herimod. Han krævede Lejlighed til at overveje Sagen til næste Dag. En anden Sag var det, mente Krieger, hvis Haffner indskrænkede sig til et Observationskorps af de jyske Byers Lejrbatailloner og et Par Batterier, idet man indkøbte 400 Heste til Artilleriet. Vistnok ved denne Forhandling oplystes det, at Krigsministeriet alt havde anvendt ca. 29,000 Rigsdaler til Artillerifornødenheder, 6000 Rigsdaler til Ingeniørbrug og 2000 Rigsdaler til Dynamit, hvilket var Vidnesbyrd om, at Forberedelserne til Krigsberedskab og Mobilisering i al Stilhed var i Gang.

Den følgende Dag, Søndagen den 31., skulde der være Ministermøde Kl. 1. Krieger havde nu taget Têten; han havde forinden stævnet Fenger og Hall til »en lille Konference«, hvor han, som tidligere omtalt, fremdrog Spørgsmaalet om at drage Frijs ind i Ministeriet i Stedet for Rosenørn. Det var Haffners Forslag om »den store Mobilisering«, der gjorde dette Forhold brændende, og Krieger lagde sig i Drøftelsen med Fenger og Hall fast paa, at man skulde ændre dette til en mindre Mobilisering; en saadan fandt han »saa meget ubetænkeligere, som vi til syvende og sidst ikke kunde være ansvarlige for, at Preussen ikke anfaldt Jylland. Naar vi kun ikke selv letsindig havde fremkaldt det, kunde vi ikke love Kongen, at Preussen ej gjorde det af ond Vilje.«²⁾ I Ministermødet anbefalede Krieger dette Standpunkt, og blev støttet af Fenger og Hall.³⁾ Ingen vilde anbefale den store Mobilisering, dog udtalte Haffner nogen Frygt for, at denne mindre Mobilisering skulde volde lige

saa megen Ubehagelighed fra Diplomaterne som den store. Denne Udtalelse greb Holstein, og man enedes om, at Haffner skulde henvises til Forhandlinger med Udenrigsministeriet, det vil sige med Vedel; Krieger mente, at Vedel vilde betage ham denne Frygt. Haffner havde iøvrigt forinden, som oftere i denne Tid, ogsaa søgt Raad hos Andræ.

Samme Dag fandt Krigsministeriet sig, muligvis under Paavirkning af denne Beslutning i Ministerraadet, foranlediget til at sende Udenrigsministeriet en Redegørelse for de militære Foranstaltninger, der siden Krigens Erklæring var bleven fundet fornødne. Der konkluderedes med, at for Øjeblikket var Stillingen den, at Københavns Søforter var i kampdygtig Stand, at der i og ved København samt i Helsingør var samlet 4 Batailloner med fuld Krigsstyrke foruden Livgarden og de Rekrutbatailloner, der laa inde. I det nordøstlige Sælland var der saaledes 2 Brigader med hver 4 Batailloner foruden Livgarden. Dernæst var der i Egnene ved Kolding samlet den tidligere nævnte Øvelsesbrigade under Oberst Wolles Befaling. Forøvrigt henlaa alle andre Afdelinger i deres Garnisoner og fortsatte Uddannelsen af Rekrutterne, for Rytteriets Reserveeskadroners Vedkommende af dets indkaldte Mandskab.¹⁾ Formaalet med disse Foranstaltninger havde været det dobbelte, at sikre København imod Overrumpling eller Beskydning fra Sø-siden, og samle en saa stor Styrke ved den sydlige Landegrænse, at en eventuel Mobilisering ikke kunde forstyrres af en mindre Styrke af fremmede Tropper, der i fjendtlig Hensigt trængte frem over Grænsen. Man havde søgt at naa disse Formaal uden opsigtvækkende ekstraordinære Foranstaltninger.

I de følgende Dage var der Ro om det militære, men den 4. August gav Ministerraadet Haffner Bemyndigelse til at indkalde de 6 jysk-fynske Reservebatailloner 1865 — 1864 — lidt af 1866 og lidt af 1863 for at faa det hjemsendte Befalingsmandskab med, der skulde øves og sammenarbejdes,

idet Haffner hævdede, at de nu i paakommende Tilfælde uden Øvelse var omtrent ubrugelige.¹⁾ Næste Morgen meddelte Krieger dette til Vedel, idet Udenrigsministeren var gaaet fra det paagældende Ministermøde, før Beslutningen var taget.²⁾ For Omverdenen kunde det nok se ud, som om denne Indkaldelse alene var en Foregriben af en normal Indkaldelse, der var hjemlet ved Finanslovbevilling, men i Virkeligheden var det, skrev Krieger til Vedel, langt mere. Der var medtaget en Aargang, til hvis Indkaldelse Rigsdagen havde nægtet Penge, og der var indkaldt lidt af en endnu ældre Aargang. Det drejede sig dog kun om Reservebatailloner fra Jylland og Fyn.

Beslutningen var ikke bleven taget uden, at Holstein havde rejst Betænkeligheder, og Rosenørn var som sagt gaaet før Afgørelsen. Ogsaa Krieger var usikker;³⁾ han var ikke vis paa, at denne Bestemmelse burde udføres, uden at samtidig et tilsvarende Antal Tropper blev hjemsendt af de fynsk-sællandske Batailloner, som havde været i Hald og nu med velberaad Hu var sendt tilbage til deres Garnisonsbyer af Krigsministeriet for at forsynes med Krigsberedskab og faa udvidet deres Skydefærdighed. Krieger mente, at denne Videreøvelse kunde være nyttig nok, »men det kunde dog være for meget af det Gode«. Under Forhandlingen om denne Beslutning, der ganske øjensynlig var et Led i Udvildelsen af det militære Beredskab til Mobilisering, var det, trods Sagens Sammenhæng med de diplomatiske Overvejelser, ikke blevet fremdraget, at Kongen, som ovenfor (S. 140 og 162) omtalt, allerede den 3. havde meddelt Rosenørn Indholdet af den Depeche, som Baron Mohrenheim den 4. i Fortrolighed gav Udenrigsministeriet om det Skridt overfor Frankrigs Pression, som den russiske Regering havde foreslaet i London.⁴⁾ Konseilspræsidenten havde før Ministermødet set den russiske Depeche, men hverken han eller Rosenørn var faldet paa at meddele dette til Haffner. Denne var derfor den 5. August om Morgenen tidlig taget til Fredens-

borg for at forelægge Kongen en Forestilling om Indkaldelse af Reservebataillonerne. Hos Christian IX mødte Haffner bestemt Modstand; Kongen forlangte, at Forestillingen skulde refereres i et Statsraadmøde, der var berammet til Lørdag den 6.

Medens Haffner om Formiddagen indtil Kl. 12 var i Fredensborg, kom Vedel »yderst alarmeret« til Krieger.¹⁾ Han havde, som omtalt, af Krieger faaet Meddelelse om Reservebataillonernes Indkaldelse og gjort stærke Forestillinger imod denne Beslutning. Han fremhævede, at Kongen var mere og mere bestemt paa at hævde den absolute Neutralitet og ikke anede, at Ministeriet, øjensynlig under Indtrykket af Cadores og den franske Eskadres Nærværelse, mere og mere gik i modsat Retning. Vedel klagede over, at Udenrigsministeriet intet fik at vide om de militære Beslutninger før bagefter, og fremhævede overfor Krieger,²⁾ at naar den krigeriske Side af Ministeriet gik ind paa tilsyneladende fredelige militære Foranstaltninger saasom, at Lejren ved Hald var blevet hævet og Bataillonerne lagt tilbage til Garnisonsbyerne, saa var det øjensynlig, fordi man ad denne Vej vilde naa frem til den Mobilisering, som Haffner vel havde foreslaaet, men hidtil ikke faaet vedtaget. At lade Bataillonerne komme tilbage til Garnisonsbyerne lettete imidlertid en eventuel Mobilisering, idet de der kunde gøres krigsberedte. Næppe var det blevet meddelt, at Lejrbataillonerne skulde blive inde, saa havde man besluttet Dannelsen af et Iagttagelseskorps i Sydjylland og indkaldt Kavalleri, nu fulgte Indkaldelse af Reserver paa 20,000 Mand. Styrken ved København var blevet forøget, Søbefæstningen armeret, og Pansereskadren var i den foregaaende Uge blevet lagt ud paa Rheden. Forholdet var, fremhævede Vedel, altsaa dette, at medens man havde forkastet den store Mobilisering paa en Gang, saa havde man Stykke for Stykke i al Stilhed sat den igennem. Og dette, fremhævede Vedel, gjorde man nu samtidig med, at der fra Rusland kom en Medde-

løse, som han opfattede, som om Rusland havde erklæret, at det vilde træde ud af sin neutrale Stilling, hvis vi forlod vor Neutralitet.

Krieger havde givet sin Tilslutning til Haffners Krav; hans Optegnelser fra disse Dage afspejler en vis Usikkerhed, han var øjensynlig, naar han ikke var under Vedels Indflydelse, »ved at glide«. Nu havde han nok svært ved at forsvare sig overfor Vedel. Han søgte at forklare denne, at den Beslutning, Ministeriet nu en Gang havde taget, maatte fastholdes, »naar ikke Forholdet til Kongen ganske skulde forrykkes«,¹⁾ men samtidig søgte han at imødekomme Vedels Synspunkter og sine egne Betæneligheder ved Hjælp af den Tanke, han allerede Dagen før havde været inde paa, nemlig at man til Gengæld for Indkaldelsen af Reservebatailloner skulde sende de sællandske Lejrbatailloner hjem.

Dette Standpunkt forfægtede Krieger derefter i Ministermødet den 5. Kl. 3—5, hvor man lige havde modtaget et foreløbigt Referat af Grev Frijs' første Samtale med Cadore. I dette Møde kom det til skarpt Sammenstød mellem de to Fløje af Ministeriet. Krieger »havde halvt om halvt ventet, at det skulde gaaet i Stykker, men det blev ved knubbede Ord«. ²⁾ Holstein og Rosenørn maatte tiltræde Haffners Forslag, men det lykkedes Krieger, der havde faaet Fenger med sig, at faa bestemt, at Haffner skulde overveje, om ikke de fire sællandske Lejrbatailloners Mandskab skulde hjemsendes, naar Reservebataillonerne var kommet ind. Krieger meddelte Vedel, at i Virkeligheden var dette ikke alene henskuet til Overvejelse, men *besluttet* under Forudsætning af, at der ikke indtraadte noget nyt. Hvis det blev gennemført, vilde den samlede Styrke, der kom til at være paa Benene, blive mindre end den, der nu laa inde. Men Ministeriets Beslutning om Reservebataillonerne Indkaldelse skulde altsaa fastholdes; man kunde naturligvis ikke formene Kongen, mente Krieger, at forlange Forestilling om disse Reservebataillonerne Indkaldelse behandlet i Stats-

raadet, men Holstein og Rosenørn vilde begge tiltræde Forslaget »purement et simplement«. Det vilde da naturligvis blive godkendt i Statsraadet.¹⁾

I Ministermødet den 4. var det blevet bestemt, at den Lov om den almindelige Hesteudskrivning, der var et vigtigt Led i Forberedelserne til den store Mobilisering, skulde forelægges i Statsraadet om Lørdagen, medens Dagen for Udstedelsen af den provisoriske Lov derom skulde overlades til Beslutning af Krigsministeren og Indenrigsministeren. Da der nu i Ministerraadet den 5. opstod Strid om de militære Foranstaltninger, vilde Holstein ikke erkende, at det var vedtaget, at Hesteudskrivningslovens Datering skulde overlades til Haffner og Fonnesbech. Det var jo klart, at dette gav dem en Indflydelse, der under de særlige Forhold kunde vække Anstød hos Kongen. Denne maatte kunne forlange at faa Loven forelagt til Resolution, naar den skulde sættes i Virksomhed, selv om dens Indhold forud var billigt. Ministeriet enedes derefter om at udsætte Lovens Behandling i Statsraadet, men vedtog, at Indenrigsministeren fortrolig meddelte Udkastet til Loven til Amtmændene og Borgmestrene, for at de kunde forberede Maskineriet.²⁾

XI.

Regeringens Beslutning.

I Dagene fra Fredag den 5. August, da Grev Frijs havde sin første Samtale med Cadore, til Onsdagen den 10. August, da Hertugen modtog Svar paa sit Alliancetilbud, var den danske Regering uafbrudt optaget af den skæbnsvangre Beslutning, der skulde træffes.

Det er vanskeligt i Enkeltheder at udrede og holde fra hinanden de modstridende Strømninger, der gjorde sig gældende hos de forskellige, hos de enkelte Ministre og hos Regeringen som Helhed, ligesom den Indflydelse, der øvedes af Efterretningerne ude fra, fra Krigsskuepladsen, fra de neutrale Stormagter.

Ministerkonferencen den 5., der afholdtes kort efter, at Cadore havde fremsat sine Forslag, forløb, som vi har set, uden at de allerede meget divergerende Meninger havde sprængt Ministeriet, men hvor ringe Tryghed der var for, at Ministeriet længe kunde holde sammen, fremgaar af, hvad Krieger efter Mødet bemærkede til Vedel: »Spektaklet kommer vel, naar Frijs' Beretning foreligger«, hvilket han mente vilde ske den følgende Dag, Lørdag Middag den 6. August.¹⁾

I Ministerraadet var som tidligere berørt blevet godkendt P. Vedels Udkast til Instruksen til Grev Frijs,²⁾ som skulde forelægges Kongen, og samme Dag modtog Udenrigsministeriet³⁾ et Telegram fra Moltke-Hvitfeldt om, at

Cadore vilde blive tilbagekaldt meget snart, at Landgangs-korpset, der skulde være organiserede Tropper, efter Krigsminister Leboeufs Udsagn vilde være færdigt til Afrejse den 20. August. Gramont syntes efter Cadores Meddelelser fra København ikke at tro paa den danske Regerings Tilbøjelighed til Alliance og havde sagt til Moltke, at de franske Tropper ikke vilde blive sendt til Østersøen, før bestemt Afgørelse forelaa. Dette sidste svarede altsaa til, hvad Cadore havde sagt til Grev Frijs.

Inden Statraadmødet, Lørdag Formiddag den 6., fik først Frijs Audiens hos Kongen for at referere sin Samtale med Cadore, derefter Konseilspræsidenten og endelig Rosenørn.¹⁾

Frijs traf Kongen urokkelig bestemt paa »til det yderste at hævde Neutraliteten for at redde det nuværende Danmark«. Kongen stod saa fast paa at afvise enhver Tale om Alliance med Frankrig, at den betingede Tilbøjelighed til en eventuel senere Tilslutning til Frankrig, som havde faaet stærkt Udtryk i den Instruks, der var formuleret før Grev Frijs' første Samtale med Cadore, og som ogsaa havde givet sig Udtryk i Grevens Udtalelser til den franske Underhandler, nødvendigvis maatte møde hans Misbilligelse, naar den nu blev ham forelagt til Godkendelse bag efter. Grev Frijs maatte derfor, som vi allerede har nævnt, ved denne Lejlighed »lette Stillingen for Rosenørn, der skulde faa Instruksen til at glide ned«. Foreløbig kom Rosenørn dog ikke frem med Dokumentet; Klokkeren var blevet 11, Statsraadet maatte begynde.

Statsraadsprotokollens afdæmpede Referat kan ikke skjule, hvor alvorlige Forhandlingerne var, hvor bestemt Meningerne stødte mod hinanden.²⁾ Som Holstein i sidste Øjeblik før Mødet »havde antydet« for sine Kolleger efter Samtalen med Kongen, »fremkom Christian IX med meget stærke Udtalelser om Nødvendigheden af Neutralitetens Fastholdelse, indtil Preussen var stærkt kuert«. Han mod-

satte sig i det hele, hvad Ministeriet foreslog ham, men gik dog til sidst ind derpaa.

Forhandlingerne begyndte med, at *Haffner* gav en samlet Oversigt over de Foranstaltninger, man havde truffet for at sætte Landet i Forsvarsstand, og de andre Forholdsregler, der havde nødvendiggjort Anvendelse af Pengemidler udover, hvad der var bevilget paa Finansloven. I Forbindelse hermed refererede han den Forestilling, han Dagen før uden Resultat havde forelagt Kongen til Underskrift, hvorved Krigsministeren skulde bemyndiges til at lade indkalde de seks jysk-fynske Reservebatailloner, Mandskab af Ingeniører og Artilleri samt nogle værnepligtige Læger og Dyr læger og andet militært Personale, og til yderligere at indkøbe de fornødne Heste.

Hertil ytrede Kongen, at han vilde ønske, at man i alt Fald udsatte denne Indkaldelse. Han frygtede, »at vi derved nu skulde gøre os mistænkte med Hensyn til vor Neutralitet og let vilde kunne embrouillere vor Stilling«. Han indsaa heller ikke, at der var nogen som helst Nødvendighed for at gøre yderligere Skridt i den foreslaede Retning; det forekom ham, at det vel for det første kunde være tilstrækkeligt at lade det bero ved den Styrke, man havde staaende ved Kolding som Grænsevagt. Hertil kom, sagde Kongen, at det jo var bedrøveligt, om man uden afgjort Nødvendighed netop i Høstens Tid tog saa mange Kræfter bort fra Landet, som Indkaldelsen af en større Styrke fordrede. Den hele Foranstaltning vilde desuden koste mange Penge, som efter hans Overbevisning vilde være spildt. I hvert Fald maatte han ønske, inden der blev taget Beslutning om Indkaldelsen, at oppebie et Brev, som han ventede fra Kejseren af Rusland, der jo gennem sin herværende Gesandt havde opfordret os til at overholde Neutraliteten saalænge som muligt. Dette kejserlige Brev vilde komme en af disse Dage; han vilde straks gøre Ministeriet bekendt med dets Indhold.

Herimod bemærkede *Krigsministeren*, at hvis man havde

den Overbevisning, at de foreløbige Foranstaltninger, som han havde foreslaaet, ikke var nødvendige, idet man ikke behøvede at frygte et Overfald fra Preussen, men kunde være fuldkommen sikker paa, at Preussen ikke vilde gøre noget, vilde der ganske vist ikke være Anledning til at kalde de mange bort fra deres Arbejde og paalægge sig de Bekostninger, som Forslaget vilde medføre, men han skulde da tro, at man saa maatte gaa et Skridt videre og hjemsende alt, hvad der stod under Vaaben udover den sædvanlige Styrke. Hans Bevæggrund til at stille de foreliggende Forslag var at sikre os mod et pludseligt Overfald fra Preussen, som dog ikke kunde betragtes som umuligt. Men hertil kom, fremhævede Haffner, at der vel kunde være Sandsynlighed for, at vi alligevel snart kom til at mobilisere, og dette vilde tage saa meget længere Tid, naar man ikke forinden havde truffet de Foranstaltninger, han nu foreslog. Det hurtigste, Hæren kunde blive bragt i marchfærdig Stand, var 16—18 Dage, og han vilde endda betvivle, at det kunde ske i den Tid. Saa man hen til de Foranstaltninger, der allerede var truffet i Anledning af Krigen eller nu blev foreslaaet, troede han heller ikke, at nogen Magt skulde kunne faa Anledning til at beskyldte os for at træffe andre Forholdsregler med Hensyn til vort Forsvarsvæsen end dem, som vor Sikkerhed fordrede. Hvad angik det Brev, som Hans Majestæt havde berørt, der ventedes fra Kejseren af Rusland, kunde Krigsministeren ikke se, hvilken Forandring det egentlig kunde gøre i Situationen, og han havde i det hele just ikke, efter hvad Stormagterne havde vist i Gerningen, stor Tillid til, hvad de vilde gøre for os.

Hertil svarede *Kongen*, at han ikke saa, hvilke Grunde man kunde have til at antage, at en Invasion fra Preussens Side just skulde være nær forestaaende; han troede netop, at der i Øjeblikket ingen Fare var for os i den Henseende, da Preussen havde fuldt op at gøre andetsteds. Det var hans Overbevisning, at det var det mest betryggende for

Danmark, at vi holdt os udenfor Krigen, saalænge det var muligt; vi burde derfor heller ikke mobilisere, før *Nødvendigheden* var for at gøre det, og Kongen syntes, at vi, hvad det angik, maatte kunne være fuldkommen betryggede, naar vi, saaledes som Stillingen for Tiden var, kun gjorde alle *Forberedelser*. Han frygtede, som han allerede tidligere havde udtalt, for, at naar man nu paa een Gang indkaldte alt det Mandskab, som Krigsministeren havde foreslaaet, vilde vor Stilling blive vanskeliggjort, og man vilde fremkalde Forespørgsler fra preussisk Side. Han gentog i hvert Fald sit Ønske om, at man opsatte at tage Beslutning om den foreslaaede Indkaldelse, indtil det ventede Brev fra Zaren kom.

Konseilspræsidenten ytrede, at da Krigsministeren af de Grunde, som nærmere var udtrykt i Forestillingen, ansaa de foreslaaede Foranstaltninger for nødvendige, navnlig for at Reservebataillonerne kunde bringes i en saadan Tilstand, at de, naar der skulde blive Brug for dem, kunde svare til, hvad der maatte fordres, og da Udenrigsministeren ikke havde fundet Sagen at være af den Beskaffenhed, at han kunde antage, at den foreslaaede Indkaldelse vilde bringe os i en mistænkelig Stilling, havde han sluttet sig til Krigsministerens Forslag i den foreliggende Form.

Nu fremkom *Haffner* med den Tilføjelse til sit første Forslag, at han, naar de seks Reservebatailloner af Mandskabet blev indkaldt, ikke havde noget imod at hjemsende Mandskab af de fire paa Sælland liggende Batailloner, som sidst havde været i Lejr, samt Mandskabet af Garden.

Til dette, Kriegers oprindelige Mæglingsforslag, bemærkede *Kongen*, at hvis dette skulde ske, maatte han meget ønske, at der i alt Fald ikke blev indkaldt mere Mandskab end det, der, efter hvad Krigsministeren nu havde udtalt, kunde hjemsendes, for at man, hvis der kom Forespørgsler i Anledning af Indkaldelserne, kunde sige, at den numeriske Styrke, man havde inde, var den samme som før. *Haff-*

ner svarede dertil, at da det var en *ordinær* Foranstaltning, at de fem Reservebatailloner blev indkaldt, syntes han ikke, at nogen fremmed Magt var berettiget til at komme med Forespørgsler, naar man indkaldte seks Reservebatailloner og ved Siden deraf hjemsendte Mandskab fra fem Linjebatailloner. Han mente, at man med Føje kunde afvise slige Forespørgsler.

Derefter tog Finansminister *Fenger* Ordet og ytrede, at hvad der fornemmelig havde været Grunden for ham til ikke at have nogen Tvivl om Hensigtsmæssigheden af den af Krigsministeren foreslaaede Foranstaltning, var, at Reservebataillonerne ikke havde den samlede Dannelse i Afdelinger, som alle militære satte saa overordentlig stor Pris paa. Derfor forekom Ønsket om at faa denne Øvelse foretaget nu ved disse Batailloner ham særdeles naturligt, forudsat at denne Foranstaltning ikke fik et mistænkeligt Skin i politisk Henseende ved at det saa ud, som om vi vilde foretage et aktivt Skridt. Men i denne Henseende troede han rigtignok ikke, at der kunde være nogen Grund til Frygt, thi naar man hjemsendte Mandskabet af fem Linjebatailloner og til dette Tal lagde, hvad der efter Hærloven skulde indkaldes til Reservebataillonerne, blev dette tilsammen mere end den Styrke, der vilde blive indkaldt til de seks Reservebatailloner. Derved blev det Hensyn, som Kongen senest havde gjort gældende, fuldstændig fyldestgjort, og der kunde saaledes heller ikke fra den finansielle Side være nogen Betænkelighed ved den Foranstaltning, der var foreslaaet.

Dernæst ytrede *Hall*, at han ingen som helst Frygt nærrede for, at den foreslaaede Indkaldelse skulde have den allermindste Betænkelighed med Hensyn til vor Neutralitet, navnlig naar Foranstaltningen traadte frem i Forbindelse med en samtidig Hjemsendelse af en allerede tilstedeværende Styrke. Hvad den militære Betydning af Sagen angik, forekom det ham klart, at det, efter tidligere Erfaringer,

maatte være magtpaaliggende, at der saa vidt muligt blev sørget for, at de militære Afdelinger var tilstrækkelig sammenarbejdede, naar man skulde komme til at bruge dem.

Rosenørn bemærkede, at naar man sammenlignede, hvad der her var foreslaaet, med, hvad der var sket i andre Lande, der havde erklæret sig neutrale, turde det, vi gjorde, maaske endogsaa være mindre, og det hele Tal af Mandskab, om hvis Indkaldelse der var Spørgsmaal, naaede jo heller ikke højere op end den Styrke, der hjemsendtes.

Det fremgik af disse Udtalelser, at alle Ministrene vilde gøre Foranstaltningen til en ganske ordinær Indkaldelse af Reservemandskabet efter Hærlovens Bud, men dette bragte *Krieger* til at hævde, at den Foranstaltning, som her var Tale om, selvfølgelig var en ekstraordinær Foranstaltning, idet den faldt udenfor Hærlovens Bestemmelser om den regelmæssige Uddannelse og Øvelse, men dette var den paa samme Maade som, at man beholdt det fuldtallige Mandskab ved Linjebataillonerne inde, og som Sammenkaldelsen af Øvelsesbrigaden ved Kolding for ikke at tale om Indkaldelsen af Kavalleriet. Men nu havde Krigsministeren anset denne Foranstaltning for hensigtsmæssig, fordi Reservebataillonerne, hvis de virkelig skulde være brugelige, trængte til større Udvikling og Sammenarbejdelse, og *Krieger* mente derfor, at ingen fremmed Regering vilde være berettiget til at gøre Indsigelse i Anledning af, hvad her var foreslaaet.¹⁾ Den Forandring at indkalde 6×800 , og at hjemsende de omtrent 3000 Mand, hvortil de sællandske fra Lejren kommende Batailloner og Livgardens overtallige Mandskab beløb sig, i Stedet for at indkalde 5×500 Mand af Reservebataillonernes Mandskab efter Hærloven, var efter hans Mening saa ubetydelig, at man ikke kunde tale om en selvstændig Regering eller en selvstændig Stat, hvis man maatte vige tilbage fra en saadan Foranstaltning, naar den var hensigtsmæssig af militære Grunde. Det forekom ham klart, at vor Opgave frem for alt maatte være at

hævde vor Selvstændighed. Skulde vi med Frihed kunne bestemme os til den ene eller den anden Side, maatte et Valg i Tide gøres muligt.

Nu tog *Kronprins Frederik* Ordet og udtalte sig for, at Indkaldelsen dog maaske kunde udsættes en eller to Dage, da der, efter hvad Kongen havde oplyst, hver Dag kunde ventes Brev fra Kejseren af Rusland.

Resultatet blev, at Kongen gik ind paa Forestillingen, som krævet af Krigsministeren, men saaledes at Mandskabet udover den normale Styrke af de fire sællandske Linjebatailloner og af Garden hjemsendtes omtrent samtidig med Reservebataillonernes Indkaldelse. Dagen for Hjemsendelsen overlod man Krigsministeren at bestemme.

Hermed sluttede Statsraadet den 6.

Stemningen var næppe rolig. Kronprinsen var »meget irriteret«;¹⁾ Vedel søgte at berolige ham ved den Forsikring, at Foranstaltningen ikke fornuftigvis kunde betragtes som neutralitetsstridig. Hvad Indtryk Forhandlingen efterlod paa Krieger, mærker man i hans Optegnelse om, at han efter Statsraadet forestillede Rosenørn, hvor magtpaaliggende det var, at han nu formaaede Frijs til at overtage Udenrigsministeriet, inden man skulde tage Beslutning om at sende Cadore hjem med uforrettet Sag. Han fandt øjensynlig Situationen saa kritisk, at man maatte have en Mand med den størst mulige Autoritet ind i Regeringen.²⁾

Den 6. havde Frijs af St. Ferriol faaet den Besked, at Alliantilbudet var »à prendre ou à laisser«; den 7. havde Cadore forbeholdt den franske Regering sin Handlefrihed, hvis Danmark ikke nu gav Tilslutning. Samtidig var den russiske Storfyrste indtruffet med det ventede Brev fra Kejseren, en indstændig Opfordring til Neutralitet.³⁾ Det var Tryk og Modtryk.

Den 6. August om Aftenen begyndte Meddelelser om de franske Nederlag at indløbe. Kl. 6³³ havde Moltke-Hvitfeldt afsendt et Varsko om, hvor vanskelig Frankrigs Stil-

ling var; de i Ministerraadet om Ekspeditionen til Østersøen tagne Beslutninger kunde efter kompetente Folks Mening ikke realiseres, da der var Brug for alt ved Rhinen.¹⁾

Meddelelsen om, at der ikke længer kunde være Tale om, at der kom franske Troppkorps til Østersøen, bragte nu Krieger til at ønske, at man skulde tilbagekalde Ordren om de jysk-fynske Reservebatailloners Indkaldelse; den væsentligste Grund til denne Foranstaltning var aabenbart at muliggøre deres Brug, hvis man senere skulde bestemme at slutte sig til en fransk Landgangshær. Haffner forsvarrede imidlertid Indkaldelsen som et Middel til overhovedet at hævde vor Neutralitet, og da Krieger hørte, at Ordren var iværksat allerede samme Dag ved Telegrammer til Bataillonerne, kunde det ikke forblive nogen Hemmelighed, at den var udstedt; man kunde da misforstaa dens Tilbagekaldelse.²⁾ Han rørte derfor ikke videre ved Sagen.

Den 7. August, en Søndag, kom Efterretningen om de store franske Nederlag,³⁾ først om Mac Mahons Nederlag ved Wörth, dernæst om Frössards Tilbagegang fra Saarbrücken. Kl. 1⁴⁰ telegraferede Moltke-Hvitfeldt, at Efterretningerne fra Hæren blev mere og mere fortvivlede. Der gik i Paris Rygter om, at Hæren var i fuldkommen Opløsning; »panique énorme«. Søndag Aften afsendte han endnu mere alarmerende Telegrammer om, at der i Paris var Frygt for en revolutionær Bevægelse paa Grund af de meget alvorlige Meddelelser fra Hæren.⁴⁾

Man skulde tro, at disse Efterretninger havde klaret Stillingen saaledes, at al Tale om Tilslutning til Frankrig maatte være opgivet, men dette var ikke Tilfældet.

Endnu Søndag Morgen mente Grev Frijs, før han ved Efttiden skulde have sin anden Samtale med Cadore, men maaske ogsaa før Efterretningen om Nederlagene var bekendt, »at man nu stod paa et meget kritisk Vendepunkt, med en Blanding af ydre og indre Farer«. ⁵⁾ Ministeriet i sin nuværende Form holdt ikke længe sammen; Kongen

vilde vanskelig kunne danne et nyt Ministerium efter sin nærværende Opfattelse af Forholdene. Det forekom ham sandsynligt, at det vilde ende med et Hallsk Ministerium. Stærkt Indtryk gjorde dog de franske Nederlag. »Virkingen af de tyske Sejre er overordentlig stor«, skrev Krieger Søndag Aften i sin Dagbog. Han understregede disse Ord og tilføjede umiddelbart efter den næsten symbolske Bemærkning: »Aften begynder Afkølingen af Luften efter den forfærdelige Varme, der i lang Tid har trykket os«.¹)

Det ligger uden for Opgaven her at skildre den Baggrund, Overvejelserne i Regeringen havde i den feberagtig bevægede Folkestemning. Denne betød overordentlig meget. Et levende Billede af, hvor dybt grebet man var i de Hall nærmest staaende Kredse, giver et Brev fra Bille, »Dagbladet«s Redaktør, til hans Korrespondent, Vilhelm Topsøe, i Paris. Tirsdag den 9. August skriver Bille, at han ikke kunde forstaa, at det først var i Forgaars, at man i København fik Efterretningen om de ulykkelige Kampe. »Det staar for mig, som var der forløbet hele Uger, Maaneder — saa stærkt har vi været rystede, saa mange Muligheder har Fantasien gennemarbejdet, og saa dyb er den Kløft, der skiller os fra det kun faa Dage ældre, frejdige Haab«. Bille var Lørdag Eftermiddag den 6. taget ud til Hellebæk til sin Familie for at tilbringe en Hviledag ved Stranden; man følte ingen Grund til Ængstelse. Søndag Morgen kom Digteren Henrik Ibsen med en Løbeseddel, som bragte de første Efterretninger om Mac Mahons Nederlag ved Wörth; senere kom flere Hjopsposter. »Hvilken Overraskelse, og hvilken Sorg!« Hall og Fenger, som ogsaa skulde have haft sig en Hviledag i Hellebæk, var i Besøg hos Orla Lehmann; med dem havde Bille straks en lang Konference, efter hvilken han kørte til Helsingør og derfra med Tog til København.

»Fortumlet af Efterretningen og forpint af Varme og Støv« naaede han »Dagbladet«s Kontor, fandt sine Medarbejdere »blege, stille, udmattede, fortvivlede«, han selv »var ikke

meget frejdigere«, men maatte i Lag med det triste Arbejde at tilrettelægge Efterretningerne og klare Situationen i »Dagbladet«s Løbesedler og første Numre. I de følgende Dage saa han, skønt han gjorde sit bedste for at holde Modet oppe, Tingene meget mørkt. Vel kunde den store Fare, som nu truede Frankrig, afvendes, men der var jo dog ingen Grænser for, hvad der kunde blive muligt, og »et helt Kaos aabnede sig for hans Tanke«, Kejserdømmet og Frankrig knust, »Bismarcks hensynsløse og grænseløse Graadighed løsladt«, »Europa skælvende for sin nye Herre, Danmark prisgivet til hans Vilkaarlighed, Preussens uimodstaaelige Magt befæstet for Aarhundreder, indtil en Gang Panslavismen byder den Kamp«. »Det er forfærdelige Muligheder, man tænker sig dem ikke uden at ældes Aar for hvert Minut, i hvilket de stille sig som Sandsynligheder for den opskræmmede Tanke. Der maatte en hel europæisk Brand til for, hvis dette Nederlag tilføjes Frankrig, at standse dets Virkninger, men hvem tør begynde? Har Østrig Mod og Beslut-somhed nok? Det er den eneste Stat, som virkelig har Chancer for at kunne og ville«.

»Vor egen Stilling er ved disse Konstellationer blevet ganske overordentlig vanskelig. Selvfølgelig har Intet forandret sig m. H. t. Danmarks fremtidige Interesser, det er fremdeles *kun* ved Frankrigs Sejr, at det kan vente en national og selvstændig Tilværelse, medens Preussens Sejr betegner vor Undergang straks eller gradvis. Men paa den anden Side bliver det overordentlig farligt for os at gaa udenfor vor Neutralitet. Forudsætningen herfor har jo stedse været, at der var indtruffet — ikke vilde indtræffe — til Østersøen en saadan Flaadestyrke og et saa stort Troppe-Landgangs-korps, at der herved virkelig lod sig udrette noget imod Preussen, og at Danmark var garanteret imod en pludselig Overvældelse af de heroppe levnedede preussiske Stridskræfter, i hvilket Tilfælde det jo nemlig uundgaaelig vilde være slugt med det samme. Men nu synes det rimeligst, at vi

ikke for det første faar franske Tropper at se heroppe. Flaadens Optræden er os gaadefuld; vi begriber lige lidt den Langsomhed, der udfoldes af de ikke ankomne franske Orlogsmænd, og den fuldkomne Uvirksomhed, der betegner den lille indtrufne Avant-garde. En hel Uge har den spildt ved Frederikshavn, og ikke een tysk Havn er endnu lukket, end sige truet af Fjendtligheder«.

Disse uforbeholdne private Udtalelser af en af de Mænd, der stærkest havde drevet Regeringen frem mod Alliancen, viser Stemningen i disse Dage. Men endnu var ikke alle Sind afkølede, endnu havde Efterretningen om de franske Nederlag ikke fuldstændig gjort det af med de allianceivriges Illusioner. De maalte, som Vedel siden gjorde opmærksom paa, ikke Elendigheden i dens hele Omfang; Overraskelsen over Udfaldet i disse første større Kampe var ganske vist uhyre; man havde i Almindelighed forestillet sig, at den franske Armé vilde kaste sig over Tyskland, skille Sydstatene fra Norden og marchere mod Berlin; i Stedet derfor var det de tyske Hære, der kom Franskmandene i Forkøbet; man saa dem trænge ind i Frankrig, slaa franske Korps og straks blive Herre over hele den østlige Grænse. Men alligevel sad Troen paa Frankrigs militære Overlegenhed endnu saa fast hos de fleste, at de stolede paa, at den franske Hær kun ved Overraskelse var blevet nødt til at trække sig tilbage et Øjeblik og hurtigt i et stort Slag vilde vinde det tabte tilbage.

Den 6. havde Hall i en Samtale hos Grev Frijs, hvor ogsaa Andræ og Vedel var til Stede, og hvor altsaa de første Hjobsposter var kendt, været »aldeles ude af sig selv ved den Ytring, at Preussernes offensive Bevægelser i de sidste Dage tydede paa, at de følte sig stærke, saa deres Overlegenhed maatte gøre os end betænkeligere«. ¹⁾ Endnu den 7.—8. faldt det Hall og hans Folk i Ministeriet haardt at forsone sig med Tanken om at maatte opgive Allianceplanen. »Vor Ven, Hall, vil«, skrev Grev Frijs, efter at han

havde forhandlet med Ministrene, Mandag den 8., »naturligvis ligesom salig Don Quijote just nu tage Parti for Fransk-mændene og finder saaledes Erklæringen om, at vi vil holde paa Neutraliteten, for stærk. Det er en Genklang af, hvad der har staaet i »Dagbladet« idag, og hvor man, som De ser, ogsaa fisker efter Krieger«.¹) Der sigtedes her til en Korrespondance fra Paris dateret 1. August, der efter Tidens langsomme Redaktion først en Uge senere kom frem i Bladet. Det var formentlig Topsøe, der her erindrede om Kriegers Ord i Rigsraadet i November 1863 og henviste til, at der forhaabentlig i nærværende Øjeblik, da han sad i Regeringen, kunde ventes kraftig Handling af ham, saa Danmark ikke som saa ofte før skulde komme for sent ind i en Alliance.

Endnu efter den anden Samtale med Cadore var Vanskelighederne store. Cadores Erklæring om, at Frankrig vilde staa frit, hvis Danmark ikke gik ind paa Alliance, altsaa tage sine Tilbud tilbage, havde gjort et stærkt Indtryk paa de krigeriske Ministre«.

Der var i disse Uger, inden Efterretningerne om de franske Nederlag indtraf, kommen til at staa et Flertal mod et Mindretal. Hall, Haffner, Fonnesbech, hvortil Fenger, efter hvad Vedel hævder,²) havde sluttet sig, stod mod Holstein og Rosenørn. De fire havde haft næsten hele Pressen bag sig; selv »Berlingske Tidende« udtalte i disse Dage stærke franske Sympatier, og med Pressen fulgte den langt overvejende Del af Befolkningen. »Raasløff agiterede mellem Officererne, Tietgen paa Børsen og i Handelsstanden«.³) Bag Holstein og Rosenørn, de to mindst politisk kraftige og skolede i Regeringen, stod Kongen, Kronprinsen, den russiske og den engelske Gesandt samt Grev Frijs med al sin Autoritet, samt, ganske vist helt passiv, Andræ.

En vis Mellestilling indtog Krieger. Han havde hidtil holdt igen paa de alliancevenlige. Endnu stod han imod, men helt fast var han ingenlunde, Grev Frijs antog bestemt,

at han vilde vige tilbage, naar det gjaldt,¹⁾ thi, som Vedel sagde, han havde aldrig haft Mod til at bære et Ansvar. Vedel mente at spore Symptomer paa, at han nu var ved at glide. Andet tyder dog paa, at han i alt Fald den 7. August havde fundet Fodfæste. Til sin norske Ven, Ketil Motzfeldt, skrev han denne Dag, at det var hans Mening, at man, selv om de sidste Telegrammer ikke var kommet, ikke kunde forsvare at slutte nogen Alliance med Frankrig, saalænge intet Landgangskorps var kommet. Ude i Publikum havde jo mange ment, »at man straks skulde slaa til«. »Jeg vil ikke sige, at nogen i Ministeriet har villet *det*, men der har dog været hos nogle af dets Medlemmer en stor Utilbøjelighed til at lade Cadore rejse uden et omend *betinget* Tilsagn, noget jeg bestemt vilde have modsat mig, da man ikke kan eller skal binde sig forud, og man kan være sikker paa, at intet nuomstunder kan holdes hemmeligt. *Vi staar aldeles frie ligeoverfor Frankrig*. Jeg anser dette for et relativt Gode under de nuværende Forhold, saa ulykkelig Fremtiden end vil blive, dersom Preussen virkelig skal gaa sejrende ud af denne Krig.«²⁾

Vedel hævder, at Hall og de andre krigeriske Ministre var stærkt paavirkede af Illusioner om, at Krigslykken vilde vende sig til Fordel for Frankrig. »Med grædende Taarer søgte Hall at faa Grev Frijs til at indse, at man dog ikke maatte lade Cadore rejse uden at medgive ham et bestemt Løfte.«³⁾ Til ham og andre i København kom der utvivlsomt fra franske Venner de stærkeste Opfordringer til at staa Frankrig bi i dets Kamp mod Bismarcks »Hunnerpolitik«, som Alfred de Valois udtrykte sig overfor sin Ven, Professor P. L. Panum.⁴⁾

Men det lod sig dog ikke gennemføre. Selv de mest optimistiske og allianceivrige maatte erkende, at der under disse Omstændigheder ikke var andet at gøre end at lade Cadore afrejse snarest mulig, uden at man gav ham noget Løfte om en senere Alliance, naar Forholdene tillod det.

Den 8. vedtog Ministermødet, at der skulde gives Cadore Svar gennem Grev Frijs.¹⁾ Det skulde være mundtligt, da man i en saa delikat Affære ikke ønskede at give noget skriftligt fra sig.²⁾ Et Udkast, som Rosenørn fremlagde, mishagede Hall som altfor afvisende, han foretrak et Svar, der ligefrem holdt sig til den Kendsgerning, at Frankrig ikke nu kunde sende noget Ekspeditionskorps. Den Indflydelse mente Krieger dog,³⁾ at Ulykkerne, som havde ramt Frankrig den 6., havde haft, at Hall nu ikke længere vilde kunne modsætte sig en utvetydig Erklæring om, at vi ikke nu paa nogen Maade kunde binde os til Frankrig, saalænge det ikke havde kunnet sende noget Armékorps til Østersøen.

Det blev imidlertid ikke Grev Frijs, der kom til at meddele Cadore Svaret. Han sagde Nej til Ministerraadets Anmodning om at gøre dette. Dels mente han, at han havde afsluttet sit Hverv ved at tale med Cadore og den 8. August afgive sin Beretning, dels ansaa han det for naturligt, at det definitive Svar blev givet af Udenrigsministeren. Han forlod derfor den 8. om Aftenen København og tog til Frijnsborg. Ved sin Afrejse var han endnu opfyldt af Uro og dyb Ængstelse for, at det endelige Resultat af »Bevægelsen og den op- og nedadgaende Bølgegang i Ministeriet« skulde føre til Beslutninger, der bragte Danmark ud i store Ulykker.⁴⁾ Han opfordrede Vedel til paa sin sædvanlige Maade »at sejre ved Udholdenhed«, men han »saa i Aanden, at det hele tog »Reiss aus« under en eventuel Sejr paa Franskmændenes Side, som han dog ønskede, selv om hans Fortrøstning var ringe.«⁵⁾ Hjemme i Jylland ventede han »med en vis Rædsel daglig paa Posten for atter at skulle modtage Hjobsbud.«⁶⁾

Den ene Mulighed, Grev Frijs tænkte sig, var vel, at Hall skulde faa Magt med de øvrige Ministre og sætte igennem, at Ministeriet besluttede at give Cadore et betinget Tilsagn, som bandt Danmark til under nærmere Betingelser at gaa

ind paa Alliancen. Dette vilde Kongen utvivlsomt nægte at gaa ind paa, hvorefter Ministeriet maatte indgive sin Demission, som Vedel antog, i den Tro, at det vilde være umuligt at faa nogen til at danne et Ministerium paa et saadant Program. En anden Mulighed var, at Ministeriets Flertal fulgte Hall, medens Holstein, Rosenørn, eventuelt ogsaa Krieger, gik imod ham, derved blev Ministeriet sprængt, og Stillingen blev den samme som under den første Forudsætning. I begge Tilfælde blev da Spørgsmaalet, om Kongen nu ligesom i December 1863 stod overfor Umuligheden af at danne et Ministerium paa sit Standpunkt til Hævdelse af den absolute Neutralitet. Muligheden blev ikke prøvet; og det er ørkesløst nærmere at undersøge, hvorledes det kunde være gaaet. Vedel for sin Del havde den Tro, at Grev Frijs havde kunnet danne et saadant Ministerium, og fik det bekræftet ved, at Grev Frijs kort før sin Død, der indtraf Oktober 1896, i et Brev til Vedel den 27. Januar samme Aar udtalte, at han havde tænkt sig Muligheden og været beredt til at paatage sig dette Hverv.¹⁾

Saa vidt kom det dog ikke. Den 9. enedes Ministerraadet, som det synes uden større Vanskelighed, om et nyt Forslag til Svar. Rosenørn fik paa Fredensborg Kongens foreløbige Approbation derpaa; først den 18. August blev den kongelige Resolution iøvrigt i Statsraad forsynet med formel Stadfæstelse.²⁾

Medens Udenrigsministeren var hos Kongen, kom St. Ferriol aldeles fortvivlet op i Udenrigsministeriet.³⁾ Frankrig var knust for en Generation; han vilde snarest mulig trække sig tilbage til Privatlivet. Den engelske Gesandt, Wyke, opfattede Stillingen paa samme Maade; Mohrenheim følte, hvor betænkelig Preussens Vælde vilde blive for hele Europa.

Den 10. bad Rosenørn Cadore komme ned i Udenrigsministeriet Kl. 3.

Efter Nederlagene den 6. havde Hertugen forholdt sig

meget rolig, dybt nedstemt. Det kunde ikke forbavse ham, at det danske Svar blev et Afslag. Efter at Rosenørn havde udtalt den levende Sympati, som alle Danske følte for den franske Sag, oplæste han paa Fransk følgende Svar:¹⁾

»Den kongelige Regering erkender tilfulde det venskabelige Sindelag, som i sin Tid har bevæget Kejseren til i Pragfreden at fastsætte Tilbagegivelsen af Nordslesvig, og som nu bringer ham til at tilbyde Danmark sin væbnede Bistand til at tilbagevinde de Grænser, af hvis Besiddelse Danmarks fremtidige Sikkerhed saa væsentlig afhænger. Den kongelige Regering tror imidlertid ikke allerede nu nærmere at burde udtale sig om disse Forslags Indhold; thi de hviler paa en Forudsætning, hvis Virkeliggørelse de seneste uforudsete Begivenheder, af hvor forbigaaende Natur de end forhaabentlig maatte vise sig at være, dog ikke kan andet end maatte udskyde til en ubestemt Fremtid. Under disse Omstændigheder tror den kongelige Regering, at den franske Kejser selv vil finde det hensigtsmæssigst, at Danmark ikke udsætter sig for de overhængende Farer, som en Overenskomst af den paatænkte Natur ikke vilde tøve med straks at paadrage Landet.«

Svaret var meget forsigtig formuleret. Det holdt Fremtiden aaben; det afslog ikke, men lovede kun, at naar de Forudsætninger, hvorunder Alliancen var tilbudt, gik i Opfyldelse, var Øjeblikket kommet for Danmark til at diskutere Sagen med Frankrig.²⁾ Den Begrænsning, som Vedel havde formuleret i sin Betænkning til Ministerraadet den 3. August, var klogt antydet ved, at der overfor Cadore ikke tales om, at der var tilbudt Danmark en offensiv eller defensiv Alliance, men kun om fransk Hjælp til, at Danmark kunde komme i Besiddelse af Nordslesvig i Overensstemmelse med Pragfreden.

At den danske Regering ikke kunde give andet Svar, anerkendte Cadore overfor Rosenørn og overfor sin Regering.

Den 10. svarede Gramont, at han havde forudset den dan-

ske Regerings Dispositioner. St. Ferriol skulde i Øjeblikket ikke insistere, Cadore kunde snarest mulig vende hjem.¹⁾

Den 12. rejste han til England sammen med Raasløff, der i den forløbne Uge havde haft livlig Forbindelse med den franske Flaade og nu skulde arbejde videre for sin og Tietgens Plan om Kabelanlægget. Man mente, at Cadore, hvis han havde haft Held med sin Mission i København, herfra skulde være rejst til Stockholm. Der foreligger i de franske Akter intet herom, men ethvert Forsøg paa at drage de nordiske Stater ind i Krigen var i alt Fald umuliggjort ved Begivenhederne. Selv om Carl XV maaske kan have haft Lyst til at lade Sverige-Norge prøve Krigslykken, saa var der i hans Regering fra først til sidst en uovervindelig Modstand imod enhver Tanke derom. Da Cadore kom tilbage til Paris, havde hans Sendelse i den Grad mistet praktisk Betydning, at der end ikke i de franske Arkiver blev henlagt en skriftlig Beretning om dens Forløb; kun en kort summarisk Meddelelse i Depecherne fra St. Ferriol meddeler det danske Afslag.

XII.

Afslutning.

EFTER Cadores Afrejse svandt hurtig enhver Mulighed for, at Allianceforhandlinger med Frankrig kunde genoptages. Nederlag fulgte paa Nederlag, indtil Ulykken kulminerede den 2. September. Ved Midten af August kunde Krisen for Danmarks Vedkommende betragtes som overstaaet, og Danmark forblev uden for en Krig, der, som Vedel udtrykte sig, let kunde have kostet Landet dets Eksistens.¹⁾ Helt tabte de fortrøstningsfulde og alliancevenlige vel først efter Sedan ethvert Haab, men dette var uden Betydning for Regeringens Stilling. Kun i et enkelt Forhold voldte det lidt Vanskeligheder.

Den 12. August indberettede Kammerherre Vind, at Fyrst Gortschakow i Forstaaelse med den italienske og den engelske Regering agtede at stille Forslag om en Neutralitetsliga, der skulde hævde de ikke-krigsførende Magters Neutralitet. Den skulde først dannes af de fire Stormagter Rusland, England, Italien og Østrig, hvorpaa de mindre Magter saasom Holland, Belgien, Danmark og Sverige-Norge skulde indbydes til at deltage. Deltagerne skulde indbyrdes forpligte sig til ikke at forlade deres Neutralitet uden »forinden at have udvekslet deres Tanker og meddelt hverandre den forandrede Politik, som de maatte ville følge.«²⁾ Overenskomsten skulde iværksættes ved Noter vekslede mellem de tiltrædende Magter indbyrdes. Tanken var udgaet fra Italien,

der maaske søgte Paaskud til at komme uden om Allianceforslag fra Frankrig; den blev optaget af England, som især frygtede for, at nogen af de neutrale skulde komme ind i Krigen; Rusland haabede, at denne Liga kunde hidføre en Kongres, paa hvilken det kunde fremsætte sit Ønske om en Revision af Parisertraktaten af 1856 om Sejladsen paa Sortehavet — et Ønske, der siden førte til dets ensidige Frasigelse af Forpligtelserne desangaaende. Østrig tænkte, at Ligaen skulde optræde som Mægler mellem Frankrig og Preussen.¹⁾

Den 23. August modtog den danske Regering i en Depeche af 17. August fra Lord Granville til General Bülow formelt Forslag om at tiltræde denne Neutralitetsliga. Det viste sig snart, at Ligaens Formaal, efter Englands Vilje, blev langt mere begrænset, end Italien, Østrig og Rusland havde ønsket; den gav ikke Anledning til nogen Kongres, fik ikke den Opgave at optræde som Mægler, men blev indskrænket til at sikre Neutraliteten ved Bestemmelsen om den foregaaende indbyrdes Meddelelse, saafremt en af Magterne maatte finde sig foranlediget til at skifte Politik.

Det skulde synes en Selvfølge, at den danske Regering maatte tiltræde en saadan Sammenslutning af de neutrale Magter. Vedel var ogsaa af denne Opfattelse. Der rejstes imidlertid fra den alliancevenlige Del af Regeringen Modstand imod Tiltrædelsen udfra det Synspunkt, at Danmark ved at gaa ind i denne Liga definitivt udelukkede sig fra at slutte sig til Frankrig, hvis Tidspunktet til noget saadant skulde komme. Da Rosenørn »i høj Grad uklart«²⁾ forelagde Sagen i Ministermøde den 25., mente Krieger ligesom Vedel, at man overhovedet slet ikke kunde undgaa at slutte sig til det engelske Forslag, da en Afvisning vilde vække Mistanke om, at man lurede paa en Lejlighed til at bryde Neutraliteten, ja maaske allerede havde engageret sig med Frankrig. Men flere af de andre Ministre, særlig Hall, Fønnesbech og Haffner, »krympede sig meget ved Tiltrædelsen«. Efter at Vedel havde forelagt et meget skarpt formuleret

Forslag om det absolut nødvendige i, at Danmark uden Tøven tiltraadte det engelske Forslag, blev Resultatet af nogle, vistnok ret varme, Forhandlinger mellem Ministrene, som et foreløbigt Udtryk for Ministeriets Vaklen og Modvilje, en Beslutning om, at der først skulde skaffes oplyst, hvad Sverige-Norge og Holland gjorde.

Vedel var »yderst altereret«, »i Fyr og Flamme«, over disse Vanskeligheder, men da Svaret fra Sverige-Norge gik ud paa, at det »vistnok var uundgaaeligt at tiltræde Ligaen«, endte det 26. August med, at Modstanderne føjede sig. I Ministermødet lettede, efter Kriegers Referat,¹⁾ Hall sit Hjerte ved lange Smertesudgydelser, Haffner fastholdt foreløbig, at Danmark ikke burde tiltræde, før Holland og Sverige-Norge havde gjort det; Fonnesbech sukkede i høj Grad over det Baand, man paatog sig. Da Krieger gjorde stærke Forestillinger om Nødvendigheden af, i Henhold til Vedels Fremstilling, at tiltræde, erkendte Hall, særlig under Hensyn til den svenske Erklæring om Sagen, at man »maatte bide i det sure Æble«. I Vedels Betænkning, der efter Kriegers Mening over sig havde »et Rosenskær af Haab om Deltagelse i en ny Wienerfred«, der kunde tænkes at lette Danmark Generhvervelsen af Nordslesvig, paavistes det, at hvis en Stat, der havde tiltraadt Ligaen, bestemte sig til at forlade sin Neutralitet, hindredes den slet ikke deri, og da der ikke var fastsat, hvor længe i Forvejen Hensigten skulde meddeles de andre Deltagere, betød denne Forpligtelse ikke videre. Man besluttede derfor at gaa med, men den alliancevenlige Del af Ministeriet krævede dog i Slutningen af den Note, der skulde meddele den engelske Regering Tiltrædelser, tilføjet en Reservation med Hensyn til Danmarks tilkommende Interesser svarende til den, der var indsat i det danske Neutralitetssvar til Preussen af 25. Juli. Særlig Hall havde ønsket denne Reservation, og han og hans Kreds ønskede tillige, at Danmark ikke blev den eneste af de smaa Magter, der kom med.

Redaktionen af Noten blev efter Kriegers Forslag overladt til Hall, Rosenørn og Vedel. Da deres Udkast til Forestillingen derom af Rosenørn blev forelagt Kong Christian, gjorde denne, som det var at vente og i Overensstemmelse med sin Holdning i den foregaaende Tid, naturligvis gældende, at han »helst vilde haft Tiltrædelsen sans phrase«. Da Sagen kom for i Statsraadet Lørdag den 27. August, rejste Kongen imidlertid ingen Indvending,¹⁾ men betonedede, at han ikke skønnede rettere, end at det kun kunde være Danmark til Nytte at slutte sig til Forslaget.

Den Note, dateret 31. August 1870, som General Bülow fik Ordre til at aflevere til den engelske Udenrigsminister Lord Granville, skulde ogsaa Rosenørn og Hall sammen med Vedel have formuleret. Men bortset fra et Par Smaa-bemærkninger af Hall blev det Vedel, der affattede den. I dette Aktstykke, hvor Danmark sluttede sig til det engelske Forslag, blev der gjort Hentydning til Danmarks Stilling til Art. V. Det fremhævedes nemlig, at Danmark i det Faktum, at England havde indbudt os til at tiltræde Ligaen, saa et Tegn paa, »at England delte vort Haab om af Preussen at opnaa den loyale Opfyldelse af et Løfte, der i samme Grad byggede paa Retfærdigheden og paa en formel Traktat og var af en kapital Betydning for vor Fremtid«. I den Bemærkning i Skrivelsen, hvorved den danske Regering tiltraadte det engelske Forslag, indføjedes desuden, at Danmark »altid var omhyggeligt for at sikre sine fremtidige Interesser ligesaa vel som sine nuværende.«²⁾

Tiltrædelsen til denne Neutralitetsliga, som ingen politisk Betydning fik, har kun Interesse ved at vise, at endnu indtil en Uge før Slaget ved Sedan var Hall og hans Kreds indenfor Ministeriet betænkt paa at holde sig alle Muligheder aabne for en Tilslutning til Frankrig, hvis Krigslykken skulde vende sig. Man forstaar, at Vedel kunde komme i Affekt ved endnu paa dette Tidspunkt at maatte kæmpe med Vanskeligheder, der stammede fra slige Illusioner.

Den 19. August maatte man i Statsraadet ordne forskellige Formaliteter vedrørende den afsluttede Krise. De forskellige Resolutioner, der var givet om Grev Frijs' Forhandling med Cadore, maatte have formel Stadfæstelse. Det synes — efter Kriegers Indtryk¹⁾ — at Kongen nødig vilde vende tilbage til disse Dages Forhandlinger. Han bad Rosenørn ikke oplæse de forskellige Resolutioner. De blev siden indført i Statsraadsprotokollen og fik hans Stadfæstelse. Derimod gik Kongen utvivlsomt gerne ind paa Udenrigsministerens Forslag om, at der skulde meddeles Grev Frijs Kongens »allerhøjeste Tilfredshed med den patriotiske Beredvillighed, hvormed han havde paataget sig det Hverv, der var betroet ham, og den Dygtighed og Takt, hvormed han havde udført dette«. ²⁾

Vedels Indsats var selvfølgelig ikke bleven ubekendt for de Indviede, men først elleve Aar efter fik Anerkendelsen formelt Udtryk, da Rosenørn indstillede sin Direktør til Storkorsridder.³⁾ I Forestillingen om Dekorationen skrev Ministeren til Kongen, at som Motivering til en ny Udmærkelse var det jo fuldkommen tilstrækkeligt at henvise til den almindelig anerkendte Dygtighed, Vedel havde udvist i sin Embedsgerning, men Udenrigsministeren vilde dog, »som Eksempel paa enkelte Øjeblikke, hvor Vedel havde indlagt sig særlig Fortjeneste, nævne Tidspunktet, da den fransk-tyske Krig udbrød«. Da havde Vedels »øvede og sunde Blik og hans specielle Erfaring og rige Kundskab væsentlig bidraget til paa en heldig Maade at føre os igennem en Krise, der let vilde kunne være bleven skæbnesvanger for Landet«.

Den fransk-tyske Krigs videre Forløb berørte i ringe Grad Danmarks Interesser og voldte efter Midten af August ikke Regeringen større Vanskeligheder, men vel Bekymringer.⁴⁾ Man modtog Vidnesbyrd om, at man i Berlin var meget vel underrettet om, hvad der var

foregaaet i København før og under Cadores Forhandlinger. Venligsindede fremmede Diplomater baade i og udenfor København, saaledes Charles Wyke, Sekretæren ved det britiske Gesandtskab i Berlin, Petre, og fremfor alt »Danmarks Ven«, Baron Brunnow i London, meddelte uforbeholdent, hvad de hørte om den Mistillid til Danmark, der herskede i Berlin; de vilde advare og opfordrede den danske Regering til at vise den yderste Forsigtighed. Man var i Berlin, meddelte de, paa det rene med, hvad Raasløff havde foretaget sig i Paris, kendte Formaalet for Cadores Sendelse, om hvilket der jo iøvrigt med en besynderlig Hensynsløshed var blevet talt i franske Blade, vidste Besked om den Vaklen, der havde været i de danske Regeringskredse, før de franske Nederlag afgørende dæmpede Lysten til at kaste sig ind i Krigen paa fransk Side. Baron Brunnow mente, at man i Berlin var meget misfornøjet med den Kulforsyning, som efter de danske Neutralitetsregler uhindret fra danske Havne foregik til franske Skibe. Der berettedes om, at stærkt tyskfiendtlige Udtalelser i danske Blade, særlig i »Fædrelandet« og i den som officielt Organ betragtede »Berlingske Tidende«, vakte stor Uvilje i Berlin, hvilket naturligtvis gav sig Udtryk i skrappe tyske Bladartikler. Særlig Uvilje vakte det, at der blev rettet grove Angreb paa Pastor Schmaltz ved den tyske St. Petri Kirke, der havde opfordret til Indsamling til tyske Saarede; der blev endogsaa, efter at der var fremkommet Bladartikler imod ham, slaaet Ruder ind i hans Hus. Heydebrand, der ellers bedømte danske Forhold rolig og velvillig, var, hørte man, kommen i Oprør derover og præsenterede diplomatiske Kolleger en Buket af Forsyndelser mod Neutraliteten, begaaet af den danske Befolkning.

Alt dette voldte Regeringen og særlig Vedel og Quaade en Del Bryderi. Væsentlig Betydning fik det dog ikke. Man tog Tyren ved Hornene, og fremhævede i Instrukser til Gesandterne, at Danmark stadig var lige saa fritstillet over-

for de krigsførende Magter, som da man i Juli erklærede Neutraliteten.¹⁾ Vedel gav Quaade nøjagtige Oplysninger om, hvad der var rigtigt eller galt i de forskellige Paastande. Han hævdede, at Raasløff havde været ganske uden Autorisation eller Forbindelse med Regeringen under sin uforsvarlige Optræden i Paris,^x beklagede alvorlig Pressens og andres Utilbørligheder, men søgte at reducere dem til de virkelige, ikke meget store Dimensioner. Han fremhævede endelig, at Kulforsyningen til franske Skibe efter de gældende Regler var fuldt berettiget og ikke havde givet Anledning til nogen Art Indsigelse fra officiel tysk Side. Dette blev det afgørende, hverken direkte eller indirekte rejste den tyske Regering Klage over Danmarks Holdning. Ligesom Bismarck havde godkendt Neutralitetserklæringen, accepterede den preussiske Regering uden Indsigelse Danmarks Holdning i disse Maaneder. Understatssekretær Thile anerkendte ligesom Bismarck, at Forholdene kunde vanskeliggøre den danske Regerings Neutralitet, og at det i Særdeleshed kunde blive svært at faa hele Befolkningen til fuldt ud at tage Konsekvenserne af Neutraliteten. Mod Kulforsyningen rejstes der ingen Indvending, med Oplysningerne om Raasløffs Optræden erklærede Hr. v. Thile sig tilfreds. En anden Sag er, at man i Berlin var klar over, at med venskabelige Følelser i Danmark kunde Preussen ikke regne, antagelig forstod Bismarck, at anderledes kunde det ikke være efter den Holdning, Preussen havde vist i det nordslesvigske Spørgsmaal.

Saaledes ^{slap} (kom) Danmark (lykkelig) gennem Krisen. Det afgørende var, at det franske Nederlag indtraf saa tidlig. Stemningen i det danske Folk var i 1870 for at forsøge en Revanche; man vilde for at faa Nordslesvig tilbage endnu en Gang stole paa Stormagtshjælp. Bortset fra enkelte smaa Kredse, dels i Venstre, dels af gamle Helstatsmænd, troede Folket paa Muligheden af en militær Oprejsning.

Indenfor Regeringen var *Hall* den betydeligste og kraftigste Repræsentant for denne Stemning. Han, der fremfor nogen havde ledet den nationalliberale Udenrigspolitik, som i 1864 led Skibbrud, tænkte sig Muligheden af ved Hjælp af Frankrig at sikre det danske Folk den statslige Enhed, om hvilken han havde drømt fra sin Ungdom. Det ser ud til, at han havde opgivet ethvert Ønske om at knytte sydligere Egne end Flensborg — Afstemningslinjen fra 1867 — til Danmark.¹⁾ Denne »Selvbegrænsning i Lykkens Time«, som Krieger lejlighedsvis kaldte det,²⁾ ikke at attraa mere, end hvad der var dansk af Slesvig, havde Udviklingen lært ham, men han troede fuldt og fast paa, at en Stormagts Hjælp kunde skabe Danmarks Lykke. Hvor langt han, om det var kommet til Stykket, og han havde draget Regeringens Flertal med sig, vilde have vovet sig ud, er efter de ret sparsomme Vidnesbyrd vanskeligt at sige; hans efterladte Papirer holdes utilgængelige. Han havde utvivlsomt Tilbøjelighed til hurtig Tilknytning til Frankrig. Der var Øjeblikke, hvor hans Stemninger og Haab, der forekom Grev Frijs og Krieger uklare og ubeherskede, synes at have drevet ham voldsomt frem, men i Ministerraad og i Statsraad stillede han intet Forslag om øjeblikkelig Beslutning. Han bøjede sig, om end modvillig og til sidst med Fortvivlelse i Hjertet, for Vedels faste og klare Argumentation, der støttedes af Frijs' Autoritet saavel som af Andræ og havde vundet den vaklende, men indflydelsesrige Kriegers vægtige Tilslutning. Fengers, Fonnesbechs og Haffners Standpunkt faldt, saa vidt det kan ses, i det væsentlige sammen med Halls; de delte hans Ønsker og Illusioner, de bøjede sig som han for Vedels Taktik.

Paa den modsatte Side stod Kongen, Kronprinsen og deres nærmeste, der under ingen Omstændigheder vilde ind i en Krig, af hvilken de, hvordan Udfaldet end blev, intet varigt godt ventede for Landet eller Dynastiet. Alle Kong Christians Forudsætninger, hans Fortid og Erfaringer

gjorde det naturligt for ham at indtage dette Standpunkt; hans personlige Forbindelser gav ham Mulighed for at vurdere den storpolitiske Situation rigtigt. Han, hvis Opfattelse af de nationale Problemer var bleven dannet i Frederik VI's Helstat, og hvis Slægt var tysk-dansk, var ikke besjælet af den højststemte danske Nationalfølelse, der var bleven til i Fyrrerne; han maatte ogsaa nu føle sig i afgjort Modsætning til den Hallske Tankegang og de nationalliberale Illusioner. Han maatte, som det er en konstitutionel Konges Lod, give efter, saa længe hans Statsraad stod enigt, og det kom jo ikke saa langt, at dets indre Uenighed fik Udtryk overfor ham. Det er rimeligt, at Kong Christians Modstand, hvis Sagen var blevet drevet paa Spidsen, var blevet brudt efter stærkere eller svagere Forsøg, ligesom hans Modstand mod Ejderpolitiken var blevet det i 1863—64. Saa vidt kom det ikke, men som Sagen forløb, blev det af stor Betydning for den Politik, der til Formaal havde en foreløbig Neutralitet og Udskydning af den definitive Beslutning, at Kongen stod fast paa den absolute Neutralitet. De allianceivrige, der krævede hastig Beslutning, vidste, at de hos ham vilde møde en Modstand, som det dog ikke vilde være helt let, maaske langvarigt og i hvert Fald ubehageligt at bryde. Selv om Mellempartiet var imod Kongens absolute Neutralitetsstandpunkt, var dette dem dog en værdifuld Støtte imod de allianceivriges Ønske om en forhastet Beslutning om Alliance.

Hvor Grev Frijs og P. Vedel, med dem Frijs' Standsfæller og Aandsfrænder Grev Holstein-Holsteinborg og Baron Rosenørn-Lehn, til syvende og sidst havde staaet, om en Række franske Sejre var kommet i Stedet for Nederlag, er vanskeligt at sige. Meget taler for, at Vedel og Frijs inderst inde har ment, at Danmark, saafremt de fornødne Forudsætninger var til Stede, var nødt til at gaa ind i Krigen, men det er i alt Fald for Vedels Vedkommende meget tvivlsomt, om han i og for sig mente, at det stemmede med Landets

virkelige Interesser ved Deltagelse i en Krig mod Preussen at faa Nordslesvig tilbage, eller om han kun ansaa det for umuligt at komme uden om en Deltagelse i Krigen, naar Folkestemningen saa afgjort, som Tilfældet var, krævede denne. Vedel har vistnok aldrig klart udtalt sig herom. Maaske var der hos ham, naar en godvillig Overenskomst med Preussen ikke lod sig tilvejebringe, Tilbøjelighed til at foretrække som det mindste af to Onder, at en kæmpende dansk Befolkning i alt Fald foreløbig forblev Syd for Grænsen som Forpost eller Stødpude, frem for at faa Nordslesvig ind i Danmark ved en Afgørelse, man maatte vente omtvistet af Preussen ved given Lejlighed. Efter sin hele Opfattelse af Stormagternes Politik, havde Vedel ikke den ringeste Tillid til, at nogen Stormagt i det lange Løb vilde yde Danmark nogen Sikkerhed.

Sikkert er det, at kun saafremt franske Sejre ved Rhinen var blevet ledsaget af store franske militære Styrkers Tilsynkomst i de danske Have, vilde Vedel og Grev Frijs have overvundet deres alvorlige Betæneligheder ved overhovedet at indtræde i en Krig mod Preussen, der stedse vilde vedblive at være Danmarks mægtigste Nabo.

De blev imidlertid ikke stillet overfor en saadan Situation, og saaledes blev det muligt for disse to Mænd, der jo i det hele handlede i Forstaaelse med Rosenørn-Lehn, Holstein og Krieger, at tilrettelægge og fastholde en Politik, der maa betegnes som vel betænkt og klog, og som blev os til Lykke. Det, som Vedel straks efter hele Stillingens Krav saa som Formaalet: at udskyde definitive Beslutninger, var fornuftigt overfor en Folkestemning som den danske i Juli 1870; under Hensyn til den Magt, som denne havde over Ministeriets politisk stærkeste Medlemmer, vilde det i alt Fald være uklogt straks at forcere den absolute og definitivt udtalte Neutralitet, som Kongen ønskede. Den henholdende, maeholdne Politik blev den rette.

Det lykkedes *P. Vedel* i enhver given Situation at finde den

rette Form for en saadan, paa en Gang klar og forsigtig, saa den kunde accepteres saavel af Kongen som af Hall og hans Venner, og saaledes, at den, i Neutralitetssvaret til Preussen, ikke gav Bismarck Anledning til Indsigelse. Det lykkedes *Grev Frijs* ved sin Autoritet, ved sin Forhandling med de forskellige Fløje af Regeringen og med Kongen at give Vedels Forslag fast Underlag. Forhandlingen med Cadore førte han med Ro og Værdighed, Kejser Napoleons Regering, der med ringe Hensyntagen til Danmarks Interesser, paavirket af Raasløffs letsindige og uforsvarlige Indblanding, uden tilstrækkelig Forberedelse og Omtanke havde iscenesat Cadores Mission, fandt ikke Anledning til at bebrejde den danske Regering noget, hverken med Hensyn til Realiteten eller Formen i dens Afvisning af Alliancetilbudet. Man forstod den Gang straks efter Nederlagene som stadig siden i Frankrig, at Danmark kun kunde handle, som det gjorde.

Paa den anden Side kunde Preussen ikke med Grund beklage sig over Danmarks Holdning; Neutraliteten bevaredes fuldt ud. At Stemningen i Danmark var saaledes, at stærke Kræfter var i Bevægelse for, om det blev muligt, at bryde Neutraliteten, kan ikke bebrejdes den dalevende Slægt, der saa nylig havde oplevet 1864. Bismarck havde i 1864 løst det slesvig-holstenske Spørgsmaal alene ud fra Magtprincipet, siden havde hans Holdning i det nordslesvigske Spørgsmaal været blottet for Højsind overfor den svage, ganske som den preussiske Politik siden stedse blev det. Det synes, at Bismarck har haft en Forstaaelse af, at det havde nogen Værdi for Preussen ved en Deling af Slesvig at sikre sig en varig Forstaaelse med Danmark — og med Sverige-Norge, der ikke lod nogen Lejlighed gaa fra sig til at støtte Danmarks Ønsker. Men Bismarck satte intet ind paa at gennemføre noget saadant, heller ikke nu efter den ny Sejr. Han og den preussiske Politik lod ganske haant om de moralske Imponderabilia.

Grev Frijs modtog Takken for sin Virksomhed i 1870 uden

at gøre Indsigelse, men han lagde ikke Skjul paa den Opfattelse, at ham alene tilkom Anerkendelsen ingenlunde. Han mente, at Fortjenesten i fuldt Maal var Vedels, at »vor Frelse i 1870 væsentligst maatte tilskrives Vedels store og gode Handlinger.« Kun fordi han var overbevidst om, at Vedel paa Grund af de Krav, hans Embede stillede ham, »var bedst tjent med at være i øjeblikkelig Skygge«, tav han »trods denne dybe Anerkendelse« og oplyste aldrig, hvordan Sagen efter hans Skøn hang sammen.«¹⁾ I deres fortrøelige Korrespondance stredes Grev Frijs og Vedel lejlighedsvis om, hvem Æren tilkom for Resultatet i 1870. Vedel vilde skyde Æren over til Frijs, Frijs vilde tillægge Vedel den. Nu bagefter, da alting ligger klart, anerkender vi begge Mænds gode Gerning. Det var en Lykke, at under den store Krise, hvor Fejlgreb let kunde have bragt os ind i store Vanskeligheder, maaske have hidført Statens Undergang eller i alt Fald skabt et halvt Aarhundredes haarde Livsvilkaar for vort Folk, laa den afgørende Indflydelse hos disse to Mænd, den højt dannede, skolede Embedsmand, den nøgternt beslutsomme Godsejer. De forenede i sjælden Grad Viden og Overblik, Besindighed, Fasthed og Smidighed, de Egenskaber, der gjorde det muligt at tillempe og gennemføre den rette Opfattelse af Maal og Midler for Danmarks Udenrigspolitik, for hvilken *Kong Christian IX* i Juli—August 1870, umiddelbart og ubetinget var Talsmand.

HENVISNINGER

FORKORTELSER M. M.

Aff. étr. = Archives du ministère des Affaires étrangères, Paris.

Biogr. Lex. = Dansk biografisk Lexikon. Udg. af Bricka.

Krieger = A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880.

Mackeprang = Mackeprang: Nordslesvig 1864—1909. 1910.

Neergaard = N. Neergaard: Under Junigrundloven.

Origines = Les origines diplomatiques de la guerre de 1870—1871.

R. A. = Rigsarkivet.

U. A. = Udenrigsministeriets Arkiv.

Hvor intet andet angives, findes de citerede utrykte Breve og Aktstykker i R. A., hvori Udenrigsministeriets her citerede Arkivsager nu for største Delen er deponerede. — Kriegers Breve til K. Motzfeldt tilhører Højesteretsassessor U. Motzfeldt, Kristiania.

S. 11. ¹⁾ Se f. Eks. Kriegers Dom Krieger IV, 367 og mange Udtalelser i Frijs' Breve til Vedel og Quaade. — ²⁾ Om Ministerskiftet se særlig Krieger IV, 365 f. Vedels Beretning 1903.

S. 12. ¹⁾ Krieger IV, 368. Sml. Brev fra Krieger til Motzfeldt $\frac{7}{8}$ 1870. (Tilhører Højesteretsassessor U. Motzfeldt, Kristiania.) — ²⁾ Brev fra Krieger til Motzfeldt $\frac{7}{8}$ 1870.

S. 13. ¹⁾ Brev fra Krieger til Motzfeldt $\frac{7}{8}$ 1870. — ²⁾ Smst. — ³⁾ Brev fra Frijs til Rosenørn-Lehn $\frac{20}{8}$ 1870. — ⁴⁾ Brev fra Frijs til Quaade $\frac{24}{8}$ 1870. — ⁵⁾ Brev fra Krieger til Motzfeldt $\frac{7}{8}$ 1870.

S. 14. ¹⁾ Staatsarchiv, Wien.

S. 15. ¹⁾ Brev fra Quaade til Vedel $\frac{23}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer.) — ²⁾ Brev fra Vedel til Quaade $\frac{10}{8}$ 1870. — ³⁾ Brev fra Quaade til Vedel $\frac{12}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer.) — ⁴⁾ Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 176, $\frac{23}{8}$ 1870. Krieger IV, 387. — ⁵⁾ Brev fra Vedel til Quaade $\frac{10}{8}$ 1870.

S. 16. ¹⁾ Brev fra Vedel til Quaade $\frac{10}{8}$ 1870. — ²⁾ Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 189, St. Ferriol til Gramont $\frac{2}{8}$ 1870. — ³⁾ Aage Friis: Den danske Regering og Nordslesvigs Genforening med Danmark I, 396 ff.

S. 17. ¹⁾ Depeche fra Moltke-Hvitfeldt til Frijs $\frac{11}{1}$ 1870. — ²⁾ Depeche fra Moltke-Hvitfeldt til Frijs $\frac{4}{8}$ 1870. Sml. Vedels Beretning 1903, S. 33. — ³⁾ Koncept til Depeche fra Frijs til Moltke-Hvitfeldt $\frac{20}{1}$ 1870. Sml. Vedels Beretning 1903, S. 33. — ⁴⁾ Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 75. Depeche fra St. Ferriol $\frac{23}{3}$ 1870. Brev fra Frijs til Quaade $\frac{7}{2}$ 1870.

S. 18. ¹⁾ Om Krüger se foruden de i Dahl og Engelstoft, Dansk biografisk Haandlexikon II, 410 citerede Kilder og Friis, Den danske Regering og Nordslesvigs Genforening med Danmark I, 266 f. mange Udtalelser i Kriegers Dagbøger, i Frijs', P. Vedels og Quaades Brevveksling, f. Eks. Brev fra Vedel til Quaade Fredag [1870], og i utrykte Kilder, saaledes A. E. M. Schleisners, Krügers og Ahlmanns efterladte Papirer i R. A.

S. 19. ¹⁾ Krieger IV, 344. — ²⁾ Se Henv. S. 18, 1. — ³⁾ Brev fra Frijs til Vedel $\frac{26}{2}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer).

S. 21. ¹⁾ Om Krügers Planer se især Brev fra Krüger til Frijs ca. $\frac{20}{2}$ 1870 i Koncept, eller Afskrift bl. Krügers Papirer (R. A.); Krieger IV, 343, 350, 385. — ²⁾ Brev fra Frijs til Vedel $\frac{26}{2}$ (P. Vedels Privatpapirer) og fra Frijs til Quaade $\frac{18}{3}$ 1870. — ³⁾ Brev fra Frijs til Vedel $\frac{14}{4}$ 1870. Brev fra Frijs til Vedel $\frac{14}{4}$ og $\frac{20}{8}$ 1870. — ⁴⁾ Mackeprang S. 47—48. — ⁵⁾ Brev fra

Gaardejer N. J. Bjerrum til Jannik Bjerrum $27/4$ 1870 (meddelt af Fru Kirstine Meyer); Krieger IV, 343, 350—51, 385.

S. 22. ¹⁾ Aff. étr. Prusse, vol. 5, correspondance politique de Kiel. Depecher fra Valois til Paris $18/12$, $23/12$ 1869, $8/6$, $2/7$ 1870, fra Gramont $20/6$ 1870. — ²⁾ Krieger V, 9—10. — ³⁾ Brev fra Gaardejer N. J. Bjerrum til Jannik Bjerrum $27/4$ 1870.

S. 23. ¹⁾ Krieger V, 10. — ²⁾ Smst. — ³⁾ Krieger IV, 387.

S. 24. ¹⁾ Brev fra Vedel til Quaade $22/6$ 1870. — ²⁾ Haffners Skrivekalendere. Krieger V, 13 f. Oberst Thomsens efterladte Papirer (tilhørende Fru Ella Paulsen), Breve til hans Hustru.

S. 25. ¹⁾ Brev fra Vedel til Quaade $28/6$ 1870. — Vedels Beretning 1903, S. 15.

S. 26. ¹⁾ Brev fra Quaade til Rosenørn-Lehn $21/6$ 1870. — ²⁾ Brev fra Quaade til Vedel $9/7$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer). — ³⁾ Brev fra Vedel til Rosenørn-Lehn $9/7$ 1870. — ⁴⁾ Brev fra Quaade til Rosenørn-Lehn $9/7$ 1870. — ⁵⁾ Chiffertelegram fra Moltke-Hvitfeldt til Rosenørn-Lehn $11/7$ 1870.

S. 27. ¹⁾ Brev fra Quaade til Rosenørn-Lehn $12/7$ 1870. — ²⁾ Chiffertelegram fra Moltke-Hvitfeldt til Rosenørn-Lehn $14/7$ 1870. Sml. Krieger V, 20—21. — ³⁾ Brev fra Quaade til Rosenørn-Lehn $14/7$ 1870. — ⁴⁾ Brev fra Quaade til Rosenørn-Lehn $9/7$ 1870. — ⁵⁾ Brev fra Quaade til Rosenørn-Lehn $12/7$ 1870.

S. 28. ¹⁾ Krieger V, 20. — ²⁾ Krieger V, 20. — ³⁾ Krieger V, 19—25.

S. 29. ¹⁾ St. Ferriol til Gramont $14/7$ 1870. Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 273—75.

S. 30. ¹⁾ Krieger V, 21. Sml. Erfahrungen aus dem Rechts- und Staatsleben nach Aufzeichnungen des Freiherrn Constant Dirckinck-Holmfeldt, ed. Louis Schepler. Heft I. Copenhagen April 1879 S. 11. D.-H. har i dette Skrift givet en højst besynderlig og delvis helt urigtig Fremstilling af sin Optræden i Kbhvn. 1870. — ²⁾ Krieger V, 22. — ³⁾ Kieler Zeitung 16. og 18. Juli 1870. Sml. Berl. Tid. $4/1$ 1871 Aften. — ⁴⁾ Heimdal $10/7$ 1870. — ⁵⁾ Krieger V, 21.

S. 31. ¹⁾ Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 280/2. $15/7$ 1870. — ²⁾ Krieger V, 22. — ³⁾ Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 281, $15/7$ 1870.

S. 32. ¹⁾ Chiffertelegram fra Quaade til Rosenørn-Lehn $16/7$ 1870 og Chifferdepeche af s. D. — ²⁾ Krieger V, 23. — ³⁾ Krigsministeriets fortrolige udgaaede Sager 1870, Koncept til Skrivelse til Kongen 17. Juli. — ⁴⁾ Krieger V, 23.

S. 33. ¹⁾ Krieger V, 23. — ²⁾ Krieger V, 24. Statsraadsprotokollen $17/7$ 1870. — ³⁾ Brev fra Wachtmeister til Baron Lejonhufvud $10/7$ 1870 (Strödda hist. handlingar efter 1809, 45. Riksarkivet, Stockholm). — ⁴⁾ Det kortfattede Resumé af Forhandlingerne, der findes i Statsraadsprotokollen, suppleres af Optegnelser i Kriegers Dagbøger.

S. 35. ¹⁾ Krieger V, 23. — ²⁾ Statsraadsprotokollen.

S. 36. ¹⁾ Sml. Krieger V, 21. — ²⁾ Krieger V, 24. — ³⁾ Krieger V, 24. Thomsens Breve til hans Hustru. (Tilhører Fru Ella Paulsen). Kaptajn F.

C. Goods Dagbogsoptegnelser. (Meddelt af Hr. cand. theol. Alfr. Good). — ⁴) Skrivelse fra Krigsministeriet til Folketingets Finansudvalg ¹⁴/₁₀ 1870. — ⁵) Krieger V, 22—24. Chiffertelegram fra Quaade til Rosenørn-Lehn ¹⁶/₇ 1870.

S. 37. ¹) Krieger V, 24. — ²) Krieger V, 21—22. — ³) Krieger V, 25.

S. 38. ¹) Telegrammer i Vedels personlige Akter i U. A. Vedels Beretning 1903. Mundtlig Meddelelse. Det er ikke lykkedes ved Hjælp af Datidens Blade eller Skibslister at konstatere den nøjagtige Ankomsttid. — ²) Vedels Beretning 1903, S. 15.

S. 39. ¹) Vedels Beretning 1903, S. 16. Brev fra Vedel til Quaade ⁷/₆ 1870.

S. 41. ¹) Om disse militære Indtryk se Vedels Beretning 1903, S. 30—31. Rapporter fra udsendte Militærkommissioner i Krigsministeriets Arkiv. — ²) Vedels Beretning 1903. Mundtlig Meddelelse. — ³) Optegnelse af Legationsraad W. F. de Coninck ¹⁷/₇ 1870. (P. Vedels Privatpapirer.)

S. 42. ¹) Se herom bl. a. Neergaard II, 1173 f. — ²) Vedels senere Beretning stadfæstes bl. a. ved hans Udtalelser i Brev af ⁷/₆ 1870 til Quaade og af samtidige Optegnelser af C. Andræs Sønner om Meddelelser i deres Hjem. (Meddelt af Etatsraad P. Andræ.) — ³) Vedels Beretning 1903, S. 24.

S. 43. ¹) Kriegers Dagbøger V, indeholder faa direkte Udtalelser om Kriegers eget Standpunkt i disse Dage. Nærmere kan udledes bl. a. af P. Andræ: Andræ og Fællesforfatningen, 506 f., Andræ og Krieger under Londonerkonferencen, 367. P. Andræ: Gehejmeraadinde Andræs Dagbøger II, 222 f. samt Andræs Torsdage i Samvær med Hall og Krieger 20—21, 31—34. Kriegers Brev til Motzfeldt ²⁰/₇ 1870. — ²) Krieger V, 22—23. — ³) P. Andræ: Andræ og Fællesforfatningen, 507.

S. 44. ¹) P. Andræ: Andræ og Fællesforfatningen, 507. — ²) P. Andræ: Andræ og Fællesforfatningen, 507. P. Andræ: Andræs Torsdage, S. 33. — ³) Vedels Beretning 1903, S. 24. — ⁴) Vedels Standpunkt Søndag—Tirsdag ses dels af hans senere Optegnelser, dels af et udførligt Brev fra ham til Quaade, skrevet Tirsdag d. 19. Juli.

S. 45. ¹) Brev fra Vedel til Quaade ¹⁹/₇ 1870. — ²) Vedels Beretning 1903, S. 25.

S. 46. ¹) Gehejmeraadinde Andræs Dagbog II, 224. — ²) Breve fra Krieger til Regenburg ²⁰/₇ og ²⁹/₇ 1870. Brev fra Krieger til Motzfeldt ²⁰/₇ 1870. — ³) P. Andræ: Andræs Torsdage, S. 32—33.

S. 47. ¹) Vedels Beretning 1903, S. 25. — ²) Brev fra Grev Frijs til Vedel ²⁷/₁ 1896. (P. Vedels Privatpapirer.)

S. 48. ¹) Krieger V, 45. — ²) Krieger V, 25. Brev fra Vedel til Quaade ¹⁹/₇ 1870. — ³) Krieger V, 26. — ⁴) Brev fra Vedel til Quaade ¹⁹/₇ 1870. Krieger V, 25—26. Vedels Beretning 1903, S. 27 f.

S. 49. ¹) Brev fra Vedel til Quaade ¹⁹/₇ 1870. (P. Vedels Privatpapirer). — ²) Aage Friis: Den danske Regering og Nordsløvigs Genforening med Danmark I, 113 f.

S. 51. ¹) Haffners Skrivekalendere. (R. A.). — ²) Kriegers V, 23. — ³) Krieger V, 25. — ⁴) Brev fra Tietgen til Rosenørn-Lehn ¹⁹/₇ 1870. U. A. Politiske Koncepter III.

S. 52. ¹⁾ Krieger V, 26. — ²⁾ Krieger V, 26—27. — ³⁾ Ordre fra Krigsministeriet til Lejrdivisionen i Hald ^{19/7} 1870. (Krigsministeriets fortroligt udgaaede Sager.) — ⁴⁾ Krieger V, 27. — ⁵⁾ Kaptajn F. C. Goods Dagbogs-optegnelser. (Meddelt af Hr. cand. theol. Alfr. Good.) — ⁶⁾ Krieger V, 35.

S. 53. ¹⁾ Sml. Depecher fra Geheimeraad i det russiske Udenrigsmin., Westmann, til Oubril, russisk Gesandt i Berlin, Okounew, russisk Gesandt i Paris, og Brunnow, russisk Gesandt i London ^{19/7} 1870. Afskrift. U. A. Depecher fra St. Petersburg. — ²⁾ Brev fra Vedel til Quaade ^{19/7} 1870. Vedels Beretning 1903, S. 26. Optegnelse af Vedel ^{18/7} 1870 i P. Vedels Privatpapirer. — ³⁾ Optegnelse af Vedel ^{18/7} 1870 i P. Vedels Privatpapirer. Vedels Beretning 1903, S. 27. — ⁴⁾ Brev fra Vedel til Quaade Torsdag [15.] September [1870]. — ⁵⁾ Krieger V, 27.

S. 54. ¹⁾ Chiffertelegram fra Rosenørn-Lehn til Quaade ^{15/7} 1870. Köllnische Zeitung Nr. 198 ^{19/7} 1870. — ²⁾ Vedels Beretning 1903, S. 26—27. — ³⁾ Brev fra Vedel til Quaade Torsdag [15.] September [1870].

S. 55. ¹⁾ Smst. — ²⁾ Depeche Nr. 31 fra Quaade til Rosenørn-Lehn ^{21/7} 1870, ifølge Journalen modtaget ^{23/7} 1870. — ³⁾ Krieger V, 27. — ⁴⁾ Brev fra Wachtmeister til Baron Lejonhufvud ^{18/7} 1870. (Strödda hist. handlingar efter 1809, 45. Rigsarkivet, Stockholm.)

S. 56. ¹⁾ Krieger V, 28. Brev fra Wachtmeister til Baron Lejonhufvud ^{19/7} 1870. (Strödda hist. handlingar efter 1809, 45. Riksarkivet, Stockholm.) Brev fra Krieger til Motzfeldt ^{1/8} 1870. (Tilhører Højesteretsassessor U. Motzfeldt.) — ²⁾ Krieger V, 29. — ³⁾ Krieger V, 28—29.

S. 57. ¹⁾ Krieger V, 29—30.

S. 58. ¹⁾ Krieger V, 29. — ²⁾ Depeche fra Rosenørn-Lehn til Quaade ^{22/7} 1870. — ³⁾ Chiffertelegram fra Rosenørn-Lehn til Quaade ^{22/7} 1870, ifølge Brev fra Quaade til Vedel ^{22/7} 1870, modtaget s. D. Kl. 5,45 Efterm.

S. 59. ¹⁾ Haffners Skrivekalendere. (R. A.) — ²⁾ Krieger V, 30. — ³⁾ Meddelelser om Kriegers og Andræs Samtaler i disse Dage er givet af Etatsraad Poul Andræ forskellige Steder i hans Bøger og Andræ og Fru Andræ, nemlig i »Tilskueren« 1903, 658 f., »Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855«, 506 f., »Geheimeraadinde Andræs politiske Dagbøger« II, 222 f., der tillige indeholder forskelligt andet til Belysning af hine Dages Historie, »Andræs Torsdage i Samvær med Hall og Krieger« Side 32—33. — ⁴⁾ Telegram, tildels i Chiffer, fra Moltke-Hvitfeldt til Rosenørn-Lehn ^{19/7} 1870, sendt til Store Nordiske Telegrafsekskab i Newcastle og derfra til København. U. A. bl. Depecherne fra Paris.

S. 60. ¹⁾ Optegnelse af Vedel ^{24/7} 1870. Krieger V, 30. — ²⁾ Depeche fra Quaade til Rosenørn-Lehn ^{21/7} 1870.

S. 61. ¹⁾ Krieger V, 31. Vedels Optegnelse ^{24/7}. (P. Vedels Privatpapirer.) — ²⁾ Vedels Beretning 1903, S. 28. — ³⁾ Krieger V, 30.

S. 62. ¹⁾ I den franske historiske Litteratur er Forholdet til Danmark ved Krigsudbrudet 1870 kun behandlet brudstykkevis og meget utilfredsstillende, bedst i Lehautcourt: Histoire de la guerre de 1870—71 I, 381 f., hvor trykt Litteratur er citeret. Iøvrigt kan nævnes Trochu: Oeuvres posthumes I, 89 f. samt Pont-Jest: La campagne de la Mer du Nord et de la

Baltique og Félix Julien: L'Amiral Bouët-Willamez et l'expédition dans la Baltique. Pierre de la Gorce: Histoire du seconde Empire, VI, 341.

S. 63. ¹⁻²) Trochu: Oeuvres posthumes I, 89 f.

S. 64. ¹) Trochu: Oeuvres posthumes I, 91 f. — ²) Trochu: Oeuvres posthumes I, 95.

S. 66. ¹) Tietgens Erindringer, S. 103—05. — ²) Krieger V, 29. Tietgens Erindringer S. 103. — ³) Félix Julien: L'Amiral Bouët-Willamez et l'expédition dans la Baltique, 101—02. De københavnske Blade ⁹/₈ 1870. — Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 341. St. Ferriol til Gramont ⁹/₈ 1870.

S. 67. ¹) ›Berl. Tid.« ¹⁸/₈ Nr. 195, ²⁰/₈ Nr. 197, ²⁵/₈ Nr. 233 1870. Vedels Beretning 1903, S. 42. — ²) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 281. Gramont til St. Ferriol ¹⁵/₇ 1870.

S. 68. ¹) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 278, 280/2, 289. — ²) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 289. Gramont til St. Ferriol ¹⁸/₇ 1870, modtaget ²¹/₇ Kl. 3 Efterm.

S. 70. ¹) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 292. St. Ferriol til Gramont ¹⁷/₇ 1870. — ²) Smst. — ³) Aff. étr. Suède, vol. 338—39. Depecher fra Fourrier Vinteren 1869—70.

S. 71. ¹) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 198. St. Ferriol til Gramont ¹¹/₆ 1870. — ²) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 176. St. Ferriol til Gramont ²⁸/₆ 1870.

S. 72. ¹) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 332. Gramont til St. Ferriol ³/₈ 1870. — ²) Om Raasløff se Biogr. Lex. XIII, 336 f. Friis: Den danske Regering og Nordslesvigs Genforening med Danmark, I, passim. Raasløffs Breve til Tietgen (R. A.), til Oberst C. Thomsen (Kgl. Bibliotek), Kriegers Dagbøger IV og V passim., utrykte Breve ml. Frijs og Vedel 1870. — ³) Tietgens Erindringer, S. 102.

S. 73. ¹) Brev fra Vedel til Quaade ⁷/₉ 1870. (P. Vedels Privatpapirer.) Krieger IV, 348 f. — ²) Krieger V, 24, 37. Depeche fra Rosenørn-Lehn til Bülow ³⁰/₈ 1870 og Depeche fra Rosenørn-Lehn til Quaade ⁷/₉ 1870. Rosenørn-Lehn til Formanden for Folketingets Udvalg ang. ›Foreløbig Lov om Udstedelse af Kreditbeviser« ⁸/₁₁ 1870. (Koncept U. A.). Raasløffs Optræden i Paris kendes fra en Koncept til en Meddelelse til St. Ferriol nedskrevet 16. Juli 1870, der foreligger i det franske Udenrigsministeriums Arkiv (Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 287). Hermed maa jævnføres Depeche af 18. Juli fra Moltke-Hvitfeldt og enkelte Bemærkninger efter Raasløffs egne Meddelelser i København i Kriegers Dagbøger. Nogen skriftlig Beretning fra Raasløff til Regeringen findes ikke, og Raasløffs Papirer er, efter hvad hans Søn har meddelt mig, ikke bevaret.

S. 74. ¹) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 287 ¹⁹/₇ 1870.

S. 75. ¹) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 267. Gramont til Rigault de Genouilly ¹⁷/₇ 1870 (fejlagtigt dateret 7. Juli).

S. 76. ¹) Depeche fra Moltke-Hvitfeldt til Rosenørn-Lehn ¹⁸/₇ 1870.

S. 78. ¹) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 294. Gramont til St. Ferriol ¹⁸/₇ 1870. — ²) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 302 ²⁵/₇ og 304 ²³/₇ 1870.

Gramont til St. Ferriol. — ³) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 307. Gramont til St. Ferriol ²³/₇ 1870 Kl. 1³⁰ Form.

S. 79. ¹) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 308 og 309. St. Ferriol til Gramont ²³/₇ 1870. — ²) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 313, 314 ²⁵/₇ og 317 ²⁶/₇. St. Ferriol til Gramont. — ³) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 319. Gramont til St. Ferriol ²⁷/₇ 1870. — ⁴) Kopi deraf synes ikke at foreligge i de franske Arkiver. — ⁵) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 332. Gramont til Cadore og St. Ferriol ³/₈ 1870.

S. 80. ¹) Haffners Skrivekalendere. — ²) Krieger V, 32—33. — ³) Krieger V, 33.

S. 81. ¹) Udateret Brev fra Vedel til Rosenørn-Lehn ²³/₇ 1870. (Oreby.)

S. 82. ¹) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 307, fol. 309, 312—314. Chiffertelegrammer mellem Gramont og St. Ferriol ²³/₇—²⁵/₇ 1870. — ²) Krieger V, 33. — Optegnelser af Vedel ²⁶/₇ 1870 i Polit. Koncepter III (U. A) og i P. Vedels Privatpapirer.

S. 84. ¹) Optegnelser af Vedel ²⁶/₇ 1870 i Polit. Koncepter III (U. A.).

S. 86. ¹) Samtalen kendes fra Vedels udførlige, den 26. Juli nedskrevne Referat i de i de foregaaende Henvisninger nævnte Optegnelser; i Kriegers meget kortfattede Resumé (Krieger V, 33—34) og i St. Ferriols Depecher til Paris fra disse Dage indeholdes intet væsentligt afgigende eller supplerende. — ²) Forestilling fra Udenrigsministeren til Kongen ²⁴/₇ 1870.

S. 90. ¹) Krieger V, 34.

S. 98. ¹) Af Orla Lehmanns Papirer, 247.

S. 100. ¹) Depeche fra Vind til Rosenørn-Lehn ²²/₇ 1870 Nr. 26. Modtagelsesdatoen findes ikke angivet. — ²) Depeche fra Westmann til Mohrenheim ²³/₇ 1870. Naar Bismarck i November 1870 til sin Gesandt i London, Grev Albrecht Bernstorff udtalte, at Rusland havde været den afgørende Faktor, der havde bestemt Danmark til ikke at tage Del i Krigen paa fransk Side, skyldes det antagelig Indtryk af de russiske Henvendelser i Berlin (Die grosse Politik der europaischen Kabinette 1871—1914 II, 18).

S. 101. ¹) Depeche fra Bülow til Rosenørn-Lehn ²²/₇ 1870, modtaget ²⁶/₇. — ²) Optegnelse af Vedel ²⁶/₇ 1870. (P. Vedels Privatpapirer.) — ³) Krieger V, 34. — ⁴) Krieger V, 37—38. — ⁵) Depeche fra Rosenørn-Lehn til Quaade ²⁵/₇ 1870.

S. 103. ¹) Krieger V, 37. — ²) Chiffertelegram fra Quaade til Rosenørn-Lehn ²⁸/₇ 1870. — ³) Depecher fra Quaade til Rosenørn-Lehn ²⁸/₇ og ³⁰/₇ 1870.

S. 106. ¹) Vedels Beretning 1903, S. 31.

S. 107. ¹) Brev fra Vedel til Rosenørn-Lehn Fredag [29. Juli 1870]. Sml. Vedels Beretning 1903, S. 31. — ²) Depeche fra Quaade til Rosenørn-Lehn ³⁰/₇ 1870.

S. 108. ¹) Sybel: Die Begründung des Deutschen Reiches durch Wilhelm I. 3. Aufl. der Volksausgabe, VII, 279. — ²) Kieler Zeitung Nr. 1768 ²⁷/₇ og Extrablad ²⁹/₇ 1870. Særlig Kieler Zeitung, Hamburger Nachrichten, Köllnische Zeitung indeholder en Mængde Korrespondancer og andre Meddelelser om Stemningen i Danmark.

S. 109. ¹⁾ Depeche fra Rosenørn-Lehn til Quaade ²⁵/₇ 1870. — ²⁾ Krieger V, 36. — ³⁾ Smst. — ⁴⁾ Vor Fortid, 2. Aarg., S. 235—39.

S. 110. ¹⁾ Brev fra Bille til Topsøe ²⁶/₇ 1870. (Tilhører Fru Karen Hannover.)

S. 111. ¹⁾ Krieger V, 37. — ²⁾ Brev fra Raasløff til Thomsen ²⁷/₇ 1870. (Kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. 1712 fol., Breve til General Thomsen III.) — ³⁾ Krieger V, 40. — ⁴⁾ Om denne Plan se: Akter i R. A. Udenrigsministeriets Journal A 6388. Krieger V, 28—29, 38. Vedels Beretning 1903, 43—44. Brev fra Levy til Vedel ²/₈ 1870. (P. Vedels Privatpapirer.) Depeche fra Bülow til Rosenørn-Lehn ²/₈ 1870. Depeche fra Mohrenheim til Westmann ²⁸/₈ 1870. (Kopi i Kriegers Papirer XI. Samling af Aktstykker vedr. Tidshistorien 1848—70 VI. 1861—70. R. A.) Brev fra Tietgen til Vedel ²⁰/₈ 1870. (P. Vedels Privatpapirer.) Depeche fra Rosenørn-Lehn til Bülow ³⁰/₈ 1870. Depeche fra Bülow til Rosenørn-Lehn ⁵/₈ 1870. Depeche fra Quaade til Vedel ⁷/₁₀ 1870.

S. 112. ¹⁾ C. F. Tietgens Erindringer og Optegnelser, S. 102—06.

S. 113. ¹⁾ Vedels Beretning 1903, S. 44. — ²⁾ Bülow's Rapport ²/₈ 1870 Nr. 45. — ³⁾ Vedels Beretning 1903 S. 44. Brev fra Tietgen til Vedel ²⁰/₈ 1870. Depeche fra Bülow til Rosenørn-Lehn ⁵/₈ 1870. — ⁴⁾ Krieger V, 36. Vedels Beretning 1903, S. 50. P. V., 5: P. Vedel, Bidrag til Monrads Biografi i Tilskueren 1904, S. 969.

S. 114. ¹⁾ Brev fra Vedel til Quaade ²⁸/₈ 1870. — ²⁾ P. V. i Tilskueren 1904, 969. D—d (Monrad): Politiske Afhandlinger, S. 282. Krieger V, 36, 47, 51. Vedels Beretning 1903, S. 50.

S. 115. ¹⁾ Krieger V, 37. Brev fra Krieger til Motzfeldt ²⁹/₇ 1870 (Tilhører Højesteretsassessor U. Motzfeldt). — ²⁾ Krieger V, 37. — ³⁾ Brev fra Vedel til Rosenørn-Lehn ²⁹/₇ 1870. Oreby. — ⁴⁾ Krieger V, 45. — ⁵⁾ Vor Fortid, 2. Aarg., S. 237.

S. 116. ¹⁾ Mohrenheim fortalte i Januar 1879 Vedel om denne Samtale, hvad baade er refereret i Vedels Beretning 1903 (S. 46—47) og i Kriegers Dagbøger (V, 45). Dagen er af Krieger angivet til den 31. Juli. Efter Aviserne (f. Ex. Berlingske Tidende den ³⁰/₇ 1870) fandt Besøget Sted den 29. Juli. Naar Mohrenheim, efter Kriegers Gengivelse, fortæller, at den engelske Dampyacht, hvorpaa Kongefamilien sejlede til Helsingør, mødte Skibet med Cadore, kan dette ikke være rigtigt, da Cadore først kom et Par Dage senere. Ogsaa andre mindre væsentlige Enkeltheder i Kriegers og Vedels Gengivelse af Mohrenheims Udtalelse kan ikke være rigtige og stemmer ikke med, hvad der positivt kan oplyses.

S. 117. ¹⁾ Krieger IV, 372—73. Vedels Beretning 1903, S. 51. — ²⁾ Krieger V, 31. — ³⁾ Krieger V, 35. — ⁴⁾ Brev fra Thyra Frijs til Vedel ²⁶/₇ 1870. (P. Vedels Privatpapirer.) — ⁵⁾ M. P. Bruuns Dagbøger ²⁸/₇ 1870. (Universitetsbiblioteket.) — ⁶⁾ Krieger V, 36. — ⁷⁾ Krieger V, 37. Breve fra Frijs til Rosenørn-Lehn ²⁷/₇, ²⁸/₇ og ²⁸/₇ 1870. (Oreby). — ⁸⁾ Brev fra Frijs til Rosenørn-Lehn ²⁸/₇ 1870. (Oreby.)

S. 118. ¹⁾ Krieger V, 38. — ²⁾ Krieger V, 39. — ³⁾ Krieger V, 42. — ⁴⁾ Krieger V, 44.

S. 119. ¹⁾ Krieger V, 44. — ²⁾ Krieger V, 46. — ³⁾ Krieger V, 48. —
⁴⁾ Krieger V, 49—50. — ⁵⁾ Breve fra Frijs til Vedel og Rosenørn-Lehn
^{3/8} 1870. (P. Vedels Privatpapirer og Oreby.) — ⁶⁾ Krieger V, 38—39.

S. 120. ¹⁾ Brev fra Vedel til Rosenørn-Lehn Fredag Morgen [^{29/7} 1870].

S. 121. ¹⁾ Instruks fra Rosenørn-Lehn til Moltke-Hvitfeldt ^{29/7} 1870
 Nr. 18.

S. 122. ¹⁾ Fortrolig Skrivelse fra Rosenørn-Lehn til Moltke-Hvitfeldt
^{29/7} 1870.

S. 123. ¹⁾ Krieger V, 43. Chiffertelegram fra Rosenørn-Lehn til Moltke-
 Hvitfeldt ^{31/7} 1870. Depeche fra Rosenørn-Lehn til Moltke-Hvitfeldt ^{13/8} 1870.

S. 125. ¹⁾ Origines III, 375.

S. 126. ¹⁾ Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 319, Gramont til St. Ferriol
^{27/7} 1870. — ²⁾ Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 328. St. Ferriol til Gramont
^{1/8} 1870 Kl. 3⁴⁰. — ³⁾ Vedels Beretning 1903, 47—48. — ⁴⁾ Brev fra Crone
 til Krieger ^{1/8} 1870. (Kriegers Privatarkiv. R. A.).

S. 127. ¹⁾ Krieger V, 43. — ²⁾ Krieger V, 43. — ³⁾ Krieger V, 36.

S. 128. ¹⁾ Krieger V, 43—44. — ²⁾ Krieger V, 43—44. — ³⁾ Brev fra
 Krieger til Vedel ^{1/8} 1870. (P. Vedels Privatpapirer). — ⁴⁾ Vedels Beretning
 1903, S. 48. Krieger V, 44. Krieger skriver, at Cadore først kom til Vedel
efter Samtalerne med Rosenørn. Kriegers Meddelelse herom er nedskrevet
 samme Dag, Vedels Beretning mange Aar efter, men det er dog rimeligt,
 at de to Gesandter først hilste paa Vedel, hvad der vistnok stemmer med
 diplomatisk Sædvane. Saglig gør det ingen Forskel, og der er ingen Uover-
 ensstemmelse mellem Vedels og Kriegers Referater af Samtalerne. I Vedels
samtidige Optegnelser og Breve findes intet Referat af disse Samtaler. —
⁵⁾ Sml. S. 82—86.

S. 129. ¹⁾ Vedels Beretning 1903, S. 48—49. — ²⁾ Krieger V, 44. —
³⁾ Depeche fra Rosenørn-Lehn til Moltke-Hvitfeldt ^{13/8} 1870. Krieger V, 44.
 Brev fra Frijs til Rosenørn-Lehn ^{24/8} 1870. (Oreby).

S. 130. ¹⁾ Krieger V, 44. — ²⁾ Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 330.
 Cadore til Gramont ^{2/8} 1870. — ³⁾ Haffners Skrivekalendere. — ⁴⁾ Krieger
 V, 44.

S. 131. ¹⁾ Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 333. Cadore og St. Ferriol
 til Gramont ^{4/8} 1870. Kl. 11⁴⁵ Efterm. — ²⁾ Aff. étr. Danemark, vol- 255,
 fol. 330. Cadore og St. Ferriol til Gramont ^{4/8} 1870. — ³⁾ Optegnelse af
 P. Andræ ^{3/8} 1870. — ⁴⁾ Meddelelse fra Mohrenheim ^{2/8} 1870. Vedel siger
 i sin Beretning 1903, S. 47, at Mohrenheim 2. August tilskrev Udenrigs-
 ministeriet derom; selve Ordlyden af den russiske Meddelelse meddelte han
 4. August. — ⁵⁾ Krieger V, 45. — ⁶⁾ Vor Fortid 2. Aarg., S. 238. —
⁷⁾ Krieger V, 45. Et Telegram fra Cadore til Paris 2. August giver ikke
 nogen Besked om hans Bevægelser paa dette Tidspunkt. — ⁸⁾ Haffners
 Skrivekalendere. Krieger V, 45—46.

S. 132. ¹⁾ Vedels Beretning 1903, S. 49—50. — ²⁾ Krieger V, 46.

S. 133. ¹⁾ Krieger V, 46.

S. 134. ¹⁾ Vedels Beretning 1903, S. 50. — ²⁾ Brev fra Vedel til

Quaade $\frac{7}{8}$ 1870 (P. Vedels Privatpapirer). Sml. Optegnelse af P. Andræ om Udtalelser af P. Vedel $\frac{14}{7}$ 1894 og om Udtalelse af Grev Frijs Marts 1894. — ³) Sml. Af Orla Lehmanns Papirer, 246—47. Vor Fortid 2. Aarg., 236—37. — ⁴) Brev fra Frijs til Vedel $\frac{2}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer).

S. 135. ¹) Brev fra Frijs til Vedel $\frac{2}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer). — ²) Optegnelse af P. Vedel, fremlagt af Udenrigsministeren i Ministerraadet 3. August 1870. Sml. Krieger V, 47—48 og Vedels Beretning 1903, S. 51—53. S. 138. ¹) Sml. S. 74. — ²) Depeche fra Moltke-Hvitfeldt til Rosenørn-Lehn $\frac{25}{7}$ 1870. Krieger V, 41.

S. 139. ¹) Krieger V, 48—49. Det er tvivlsomt om der i Dagbogens Tekst staar *forinden* eller *foruden* (Side 49, L. 10).

S. 140. ¹) Krieger V, 49—51. Udenrigsministerens Forestilling til Kongen $\frac{3}{8}$ 1870. Den i Forestillingen omtalte Fuldmagt foreligger ikke.

S. 141. ¹) Brev fra Frijs til Vedel $\frac{4}{8}$ 1870 (P. Vedels Privatpapirer). — ²) Brev fra Rosenørn-Lehn til Vedel $\frac{5}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer). — ³) Skrivelse fra Rosenørn-Lehn til Frijs $\frac{6}{8}$ 1870. Krieger V, 53—54. — ⁴) Krieger V, 52. — ⁵) Brev fra Frijs til Rosenørn-Lehn $\frac{4}{8}$ 1870. (Oreby). — ⁶) Skrivelse fra Rosenørn-Lehn til Frijs $\frac{6}{8}$ 1870. — ⁷) Krieger V, 53—54.

S. 142. ¹) Brev fra Frijs til Vedel $\frac{14}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer).

S. 143. ¹) Brev fra Frijs til Vedel $\frac{10}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer).

S. 144. ¹) Brev fra Frijs til Vedel $\frac{14}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer). — ²) Brev fra Frijs til Vedel $\frac{27}{1}$ 1896. (P. Vedels Privatpapirer). — ³) Brev fra Frijs til Vedel $\frac{27}{1}$ 1896. (P. Vedels Privatpapirer). — ⁴) Brev fra Frijs til Vedel $\frac{9}{10}$ 1893. (P. Vedels Privatpapirer).

S. 145. ¹) Brev fra Frijs til Vedel $\frac{10}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer). — ²) Smst. — ³) Breve fra Frijs til Vedel $\frac{9}{8}$ og $\frac{10}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer).

S. 146. ¹) Brev fra Frijs til Vedel $\frac{5}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer). — ²) Brev fra Frijs til Vedel $\frac{4}{8}$ 1870 (P. Vedels Privatpapirer). — ³) Brev fra Frijs til Vedel $\frac{4}{8}$ 1870 (P. Vedels Privatpapirer). — ⁴) Frijs' Beretning til Rosenørn-Lehn $\frac{5}{8}$ 1870.

S. 147. ¹) Skrivelse fra Rosenørn-Lehn til Frijs $\frac{6}{8}$ 1870. — ²) Frijs' Beretning til Rosenørn-Lehn $\frac{5}{8}$ 1870. Sml. Vedels Beretning 1903, S. 54 f.

S. 150. ¹) Frijs' Beretning til Rosenørn-Lehn $\frac{6}{8}$ 1870. — ²) Smst.

S. 151. ¹) Sml. Vedels Beretning 1903, S. 54—55. — ²) Vedels Beretning 1903, S. 54. — ³) Krieger V, 55. Frijs' Beretning til Rosenørn-Lehn $\frac{9}{8}$ 1870.

S. 152. ¹) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 340. Cadore og St. Ferriol til Gramont $\frac{9}{8}$ 1870. — ²) Frijs' Beretning til Rosenørn-Lehn $\frac{9}{8}$ 1870.

S. 154. ¹) Frijs' Beretning til Rosenørn-Lehn $\frac{9}{8}$ 1870. — ²) Krieger V, 57. — ³) Frijs' Beretning til Rosenørn-Lehn $\frac{9}{8}$ 1870. — ⁴) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 315. St. Ferriol til Gramont $\frac{26}{7}$ 1870.

S. 155. ¹) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 322. St. Ferriol til Gramont $\frac{26}{7}$ 1870.

S. 156. ¹) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 325. St. Ferriol til Gra-

mont $\frac{30}{7}$ 1870. — ²) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 330. Cadore til Gramont $\frac{2}{8}$ 1870. — ³) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 333. Cadore og St. Ferriol til Gramont $\frac{4}{8}$ 1870 Kl. 11⁴⁵ Eftm. — ⁴) Smst.

S. 157. ¹) Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 342. St. Ferriol til Gramont $\frac{9}{8}$ 1870.

S. 158. ¹) Sml. S. 99 f.

S. 159. ¹) Depeche fra Vind til Rosenørn-Lehn $\frac{13}{8}$ 1870. — ²) Vedels Optegnelser $\frac{20}{7}$ 1870.

S. 160. ¹) Krieger V, 45. Sml. S. 116. — ²) Den hos Krieger (V, 45) optegnede og af Vedel i hans Beretning 1903 omtalte Episode er ikke rigtig dateret; da den omtalte Frokost paa Enrum var $\frac{20}{7}$ og ikke $\frac{21}{7}$. Det er ikke helt umuligt, at der hos Mohrenheim er sket en Erindringsforskydning, maaske en Forveksling af dette Telegram med de senere Telegrammer og Breve fra Zaren. Da Kong Christian IX's efterladte Papirer ikke er tilgængelige, kan Sammenhængen ikke nøjagtig udredes. — ³) Depeche fra Vind til Rosenørn-Lehn $\frac{9}{8}$ 1870. Bestemmelsen af Tiden for de forskellige Samtaler er ikke ganske sikker, da Vinds Angivelser kan opfattes paa forskellig Maade.

S. 161. ¹) Chiffertelegram fra Vind til Rosenørn-Lehn $\frac{5}{8}$ 1870 og Depeche fra Vind til Rosenørn-Lehn $\frac{9}{8}$ 1870.

S. 162. ¹) Statsraadsprotokollen. Krieger V, 54. — ²) Opskrift af P. Vedel om Meddelelse fra Mohrenheim, dateret $\frac{2}{8}$ 1870, meddelt $\frac{4}{8}$ 1870. Vedels Beretning 1903, S. 47, hvor Vedel meddeler, at Mohrenheim $\frac{2}{8}$ skrev til Udenrigsministeriet derom. — ³) Aff. étr. Russie vol. 244, fol. 188 og 190. Fleury til Gramont $\frac{5}{8}$ 1870. Sml. Revue de Paris 1899 I, 309 f. — ⁴) Se S. 162, ².

S. 163. ¹) Chiffertelegram fra Rosenørn-Lehn til Moltke-Hvitfeldt $\frac{9}{8}$ 1870 Kl. 10 Eftm. — ²) Krieger V, 56. — ³) Brev fra Vedel til Quaade $\frac{7}{8}$ 1870. — ⁴) Krieger V, 59. Sml. Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 347. St. Ferriol til Gramont $\frac{11}{8}$ 1870.

S. 164. ¹) Depecher fra Hochschild til det svenske Udenrigsministerium $\frac{20}{7}$, $\frac{4}{8}$ 1870. (Riksarkivet Stockholm).

S. 165. ¹) Krieger V. 35.

S. 166. ¹) Krieger V, 36. Skrivelse fra Krigsministeriet til Udenrigsministeriet $\frac{21}{7}$ 1870 undertegnet af Haffner. Koncept i Krigsministeriets fortrolige udgaaede Sager 1870. — ²) Krieger V, 36—37. — ³) Breve fra Thomsen til hans Hustru tilhørende Fru Ella Paulsen. — ⁴) Krieger V, 39. — ⁵) Krieger V, 36, 39. — ⁶) Krieger V, 40.

S. 167. ¹) Krieger V, 41. — ²) Krieger V, 42. — ³) Krieger V, 42.

S. 168. ¹) Skrivelse fra Krigsministeriet til Udenrigsministeriet $\frac{21}{7}$ 1870, undertegnet af Haffner. Koncept i Krigsministeriets fortrolige udgaaede Sager 1870.

S. 169. ¹) Krieger V, 50. — ²) Brev fra Krieger til Vedel $\frac{5}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer). — ³) Krieger V, 50. — ⁴) Udateret Brev fra Krieger til Vedel $\frac{5}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer).

- S. 170. ¹⁾ Krieger V, 52. — ²⁾ Sml. Vedels Beretning 1903, S. 43.
- S. 171. ¹⁾ Krieger V, 52. — ²⁾ Udateret Brev fra Krieger til Vedel $\frac{5}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer). Krieger V, 52.
- S. 172. ¹⁾ Udateret Brev fra Krieger til Vedel $\frac{5}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer). — ²⁾ Krieger V, 53.
- S. 173. ¹⁾ Udateret Brev fra Krieger til Vedel $\frac{5}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer). — ²⁾ Brev fra Rosenørn-Lehn til Vedel $\frac{5}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer). — ³⁾ Chiffertelegram fra Moltke-Hvitfeldt til Rosenørn-Lehn $\frac{5}{8}$ 1870.
- S. 174. ¹⁾ Krieger V, 53. — ²⁾ Statsraadsprotokollen. Krieger V, 54.
- S. 179. ¹⁾ Krieger V, 54.
- S. 180. ¹⁾ Krieger V, 56. — ²⁾ Krieger V, 55. — ³⁾ Krieger V, 56.
- S. 181. ¹⁾ Chiffertelegram fra Moltke-Hvitfeldt til Rosenørn-Lehn $\frac{6}{8}$ 1870. — ²⁾ Krieger V, 56. — ³⁾ Krieger V, 55—57. — ⁴⁾ Chiffertelegrammer fra Moltke-Hvitfeldt til Rosenørn-Lehn $\frac{7}{8}$ 1870. — ⁵⁾ Brev fra Frijs til Andræ $\frac{7}{8}$ 1870 (Andræs Privatarkiv. R. A.).
- S. 182. ¹⁾ Krieger V, 57.
- S. 184. ¹⁾ Krieger V, 57—58; sml. Brev fra Frijs til Vedel $\frac{19}{2}$ 1896 (P. Vedels Privatpapirer). Sml. P. Andræ: Andræs Torsdage S. 22, hvor der omtales lignende Udtalelser af Hall den $\frac{9}{8}$.
- S. 185. ¹⁾ Brev fra Frijs til Andræ $\frac{9}{8}$ 1870. (Andræs Privatarkiv. R. A.). — ²⁾ Vedels Beretning 1903, S. 56. — ³⁾ Smst.
- S. 186. ¹⁾ Vedels Beretning 1903, S. 56—57. — ²⁾ Brev fra Krieger til Motzfeldt $\frac{7}{8}$ 1870. (Tilhører Højesteretsassessor U. Motzfeldt). — ³⁾ Vedels Beretning 1903, S. 56. — ⁴⁾ Breve fra Valois til Panum $\frac{23}{7}$, $\frac{4}{8}$ og $\frac{11}{8}$ 1870 (R. A.).
- S. 187. ¹⁾ Krieger V, 57. — ²⁾ Depeche fra Rosenørn-Lehn til Moltke-Hvitfeldt $\frac{13}{8}$ 1870. — ³⁾ Krieger V, 57. — ⁴⁾ Brev fra Frijs til Andræ $\frac{9}{8}$ 1870. (Andræs Privatarkiv. R. A.). Krieger V, 57—58. — ⁵⁾ Brev fra Frijs til Vedel $\frac{9}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer). Haffners Skrivekalendere. — ⁶⁾ Brev fra Frijs til Vedel $\frac{10}{8}$ 1870. (P. Vedels Privatpapirer).
- S. 188. ¹⁾ Brev fra Frijs til Vedel $\frac{27}{1}$ 1896. (P. Vedels Privatpapirer). Vedels Beretning 1903, S. 57. — ²⁾ Udenrigsministerens Forestilling til Kongen $\frac{18}{8}$ 1870. — ³⁾ Krieger V, 59.
- S. 189. ¹⁾ Udenrigsministerens Forestilling til Kongen $\frac{18}{8}$ 1870. Den franske Gengivelse findes i Depeche fra Rosenørn-Lehn til Moltke-Hvitfeldt $\frac{13}{8}$ 1870. — ²⁾ Vedels Beretning 1903, S. 59.
- S. 190. ¹⁾ Aff. étr. Danemark, vol. 255, fol. 346. Gramont til St. Ferriol $\frac{10}{8}$ 1870.
- S. 191. ¹⁾ Vedels Beretning 1903, S. 59. — ²⁾ Udenrigsministerens Forestilling til Kongen $\frac{27}{8}$ 1870. Vedels Beretning 1903, S. 60 f.
- S. 192. ¹⁾ Om Neutralitetsligaaen se Depeche fra Quaade $\frac{9}{8}$, fra Vind $\frac{13}{8}$, Chiffertelegrammer fra Moltke-Hvitfeldt $\frac{18}{8}$ og $\frac{17}{8}$, Brev fra Frijs til Vedel $\frac{20}{8}$ (P. Vedels Privatpapirer), Depeche fra Bülow $\frac{22}{8}$, Brev fra Frijs til Vedel $\frac{24}{8}$ (P. Vedels Privatpapirer), Vedels Betænkning til Mi-

nisterraadet ²⁴/₈, Brev fra Vedel til Quaade ⁷/₉ (P. Vedels Privatpapirer), Depeche fra Quaade ²¹/₉ 1870, Vedels Beretning 1903, S. 60 f., Krieger V, 63 f. — ²) Krieger V, 67.

S. 193. ¹) Krieger V, 67—8.

S. 194. ¹) Statsraadsprotokollen; sml. Krieger V, 68. — ²) Koncept af P. Vedel til Note fra Bülow til Granville ³¹/₈ 1870.

S. 195. ¹) Krieger V, 65. — ²) Udenrigsministeriets Forestilling af ¹⁸/₈ 1870 med kgl. Resolution af ¹⁹/₈ 1870. Statsraadsprotokollen ¹⁹/₈ 1870. — ³) P. Vedels personlige Akter. (U. A.) Udenrigsministerens Forestilling ¹⁸/₈ 1882 med kgl. Resolution ²⁰/₈ s. A. — ⁴) Depeche fra Bülow til Rosenørn-Lehn ²²/₈ 1870. Brev fra Quaade til Vedel ²³/₈ 1870 (P. Vedels Privatpapirer). Depeche fra Rosenørn-Lehn til Bülow ²⁰/₈ 1870. Depeche fra Bülow til Rosenørn-Lehn ⁵/₉ 1870. Depeche fra Rosenørn-Lehn til Quaade ⁷/₉ 1870. Brev fra Vedel til Quaade ⁷/₉ 1870. Breve fra Quaade til Vedel ¹¹/₉ og ¹³/₉ 1870 (P. Vedels Privatpapirer). Brev fra Vedel til Quaade Torsdag [15.] September [1870]. Depeche fra Quaade til Rosenørn-Lehn ²¹/₉ 1870. Brev fra Quaade til Vedel ²³/₉ 1870. (P. Vedels Privatpapirer). Brev fra Vedel til Quaade ²⁸/₉ 1870, fra Quaade til Vedel ⁹/₃ 1871. Vedels Beretning 1903, S. 66 f.

S. 197. ¹) Se de i Note 4 til S. 195 angivne Steder samt Ordre til Gesandterne i Stockholm, Berlin, Wien, London, Firenze og St. Petersburg ¹⁷/₈ 1870.

S. 198. ¹) Krieger V, 36. — ²) Brev fra Krieger til Regenburg ²⁰/₇ 1870. R. A.

S. 202. ¹) Se bl. a. Brev fra Frijs til Vedel ⁹/₁₀ 1893 og ²⁷/₁ 1896. (P. Vedels Privatpapirer.)

NAVNEFORTEGNELSE

Christian IX, C. E. Frijs, Rosenørn-Lehn og P. Vedel er nævnt saa ofte, at deres Navne kun er medtaget i Fortegnelsen, hvor disse Personer er Genstand for særlig fyldig Omtale.

- Abeken, preussisk Gehejmerraad, 27, 62.
- Adler, D. B., Bankier, 22, 61, 73, 80, 109.
- Ahlmann, N., nordslesvigsk Politiker, 21, 22.
- Alexander II, Zar af Rusland, 16, 30, 100, 116, 158—163, 175—177, 180.
- Alexander (III), Storfyrsttronfølger af Rusland, 70, 160—161, 163—164, 180.
- Alexandra, Prinsesse af Danmark, g. m. Prins Edward af Wales, 25, 104.
- Andræ, C., Gehejmekonferensraad, 11, 43—44, 46—47, 59, 114—115, 117, 131, 135, 142, 168, 184—185, 198.
- Augusta, Dronning af Preussen, 159.
- Bamberger, fransk Finansmand, 138.
- Beck-Friis, L., Baron, svensk Gesandt i København, 112.
- Benedetti, fransk Gesandt i Berlin, 27.
- Berg, C., dansk Politiker, 11.
- Bille, C. St. A., Redaktør af »Dagbladet«, 19, 22, 71, 73, 110, 182—184.
- Bille-Brahe, F. P., dansk Gesandt i Firenze, 25.
- Bismarck, preussisk Minister, 16, 19—20, 27, 41, 50, 56, 58, 62, 68, 101, 103—107, 108, 119, 127 142, 183, 197, 201—202.
- Blixen Finecke, Baron, dansk Politiker, 115.
- Bluhme, C. A., dansk Konseilspræsident og Udenrigsminister, 71.
- Bouët-Willamez, fransk Admiral, 65—66, 126, 131.
- Brunnow, Baron, russisk Gesandt i London, 113, 196.
- Bruun, M. P., Landstingsformand, 117.
- Bülow, C. E. Johan v., General, dansk Gesandt i London, 99—101, 113, 163—164, 192, 194.
- Cadore, Hertug af, fransk Diplomat, 64, 66, 78—79, 81—82, 84, 98—99, 108—109, 116—119, 121, 123—124, 125—135, 138—142, 146—157, 160, 163, 166—167, 170—171, 173—174, 180—181, 185, 186—191, 195—196, 201.
- Carl af Glücksborg, Hertug, Broder til Christian IX, 29—30, 32, 70.
- Carl XV, Konge af Sverige-Norge, 33—34, 42, 55, 190.
- Champeaux, fransk Marinekaptajn, 66.
- Christian IX, Konge af Danmark, 90—91, 115—116, 145, 175—177, 185, 194, 198—199, 202.
- Coninck, W. F. de, Legationsraad, 28, 41—42.
- Dagmar, Prinsesse af Danmark, g. m. Storfyrsttronfølger Alexander (III) af Rusland, 25.

- Daneskjold-Samsøe, C. C. S., Greve, Gehejmekonferensraad, 116.
- Dirckinck-Holmfeld, Constant, Baron, politisk Forfatter, 29.
- Dreyer, C. V. L., Oberst, 40.
- Eder, Carl v., Baron, østrigsk Gesandt i København, 14.
- Edward (VII), Prins af Wales, 70, 101, 104, 107, 115, 164.
- Eugénie, Kejserinde af Frankrig, 64.
- Falbe, Chr. Fr., dansk Gesandt i Wien, 25—26.
- Fenger, C. E., Finansminister, 12, 17, 22, 24, 33, 80, 94—95, 98, 110—113, 118, 134, 138—139, 165, 167, 171, 178, 182, 185, 198.
- Fleury, E. F., General, fransk Gesandt i St. Petersborg, 162.
- Fonnesbech, C. A., Indenrigsminister, 12, 24, 28, 32, 42, 93, 134, 139, 172, 185, 192—193, 198.
- Fournier, Henri, fransk Gesandt i Stockholm, 70.
- Frederik VI, Konge af Danmark, 199.
- Frederik (VIII), Kronprins af Danmark, 93, 97, 127—128, 133, 180, 185, 198.
- Frémy, fransk Finansmand, 138.
- Friedrich Wilhelm (Friedrich II), Kronprins af Preussen, 104, 159.
- Frijs, C. E. K. J. V., Lensgreve, Konseilspræsident og Udenrigsminister, 11—13, 117—118, 119, 134—136, 138—154, 156—157, 180, 185, 187—188, 199—202.
- Frossard, fransk General, 152, 181.
- Galibert, fransk Marineofficer, 66.
- Gladstone, engelsk Premierminister, 113.
- Glücksborg, se Carl, Hertug af Glücksborg, og Wilhelmine, Hertuginde af Glücksborg.
- Good, F. C., Kaptajn, 52.
- Gortschakow, Fyrst, russisk Kansler, 113, 158—159, 191.
- Gramont, Hertugen af, fransk Udenrigsminister, 22, 30, 54, 67—69, 72, 75—80, 82, 120—125, 130—131, 138, 151, 154—156, 174, 189.
- Granville, Lord, engelsk Udenrigsminister, 100, 163, 192, 194.
- Haffner, W., Krigs- og Marineminister, 12, 24, 28, 32—33, 35, 42—43, 51—52, 95, 110—111, 115, 117, 133, 139, 146, 165—172, 174, 175—178, 179—181, 185, 192—193, 198.
- Hall, C., dansk Minister, 12, 15, 16—17, 19, 22—23, 29, 34, 36, 42—43, 46—47, 57, 59, 61, 71—72, 80, 91—93, 94, 110—111, 115, 118, 119, 120, 124, 128, 131—132, 134, 139, 143, 145—146, 167, 178, 182, 184—188, 192—194, 198—199, 201.
- Hans, Prins af Glücksborg, 116, 163.
- Hansen, I. A., dansk Politiker, 11, 23.
- Hansen, Jules, diplomatisk Agent, 71, 110.
- Heydebrand und der Lasa, T. v., preussisk Gesandt i København, 14—15, 38, 53—54, 55, 58, 60, 71, 87, 90, 103, 107, 196.
- Hochschild, K. F. L., Baron, svensk Gesandt i London, 163.
- Holstein-Holsteinborg, B. J., Lensgrevinde, 12.
- Holstein-Holsteinborg, L. H. C. H., Lensgreve, Konseilspræsident, 12—13, 15, 24, 29, 32—33, 35—36, 42, 58, 91, 101, 117, 119, 131, 133, 139, 140, 163, 168—169, 171—172, 174, 177, 185, 188, 199—200.
- Ibsen, Henrik, norsk Digter, 182.
- Irminger, C. L. C., Admiral, 41.
- Irminger, F., Premierløjtnant i Flaaden, 41.

- Kiær, F. F., Ritmester, senere dansk Gesandt i St. Petersborg, 40.
- Kjettinge, Rasmus, Bud i Udenrigsministeriet, 38.
- Klein, C. S., dansk Politiker, 22.
- Knudsen, J. F. C., Etatsraad, Redaktør af »Berlingske Tidende«, 33.
- Krieger, A. F., Justitsminister, 12—13, 15—17, 23, 28, 30—32, 34—35, 42—47, 48, 52, 55—59, 61, 73, 80, 90—91, 93, 95—96, 97, 101, 109, 111—115, 116, 117—120, 124, 127, 128, 129—132, 134, 139—142, 146, 154, 161, 163, 165, 167—171, 173, 177, 179—180, 181—182, 185—186, 187—188, 192—195, 198, 200.
- Krüger, H. A., nordslesvigsk Politiker, 18—23.
- Leboeuf, fransk Krigsminister, 41, 174.
- Lehmann, Orla, dansk Politiker, 22, 98, 182.
- Loftus, Lord, engelsk Gesandt i Berlin, 15.
- Mac Mahon, fransk Marskal, 152, 181—182.
- Madvig, J. N., Professor, 22, 109.
- Mohrenheim, Arthur v., Baron, russisk Gesandt i København, 15, 23, 30, 32, 34, 36—37, 48, 49—50, 56, 99—100, 112—113, 115—116, 131, 140, 158—162, 164, 169, 175, 185, 188.
- Moltke, H. v., preussisk Feltmarskal, 27.
- Molke-Hvitfeldt, L., Greve, dansk Gesandt i Paris, 22, 26—27, 57, 59, 62, 64—65, 72, 75—77, 79—80, 87, 89—90, 109, 115, 117, 120—121, 122—124, 138, 162, 173—174, 180—181.
- Monrad, D. G., Politiker, Sognepræst, 42, 113—114.
- Motzfeldt, Ketil, norsk Politiker, 46, 186.
- Napoleon III, Kejser af Frankrig, 16, 21—22, 39, 42, 44, 63—64, 68, 73—74, 78, 83, 101, 106, 121, 129, 138, 147, 149, 153, 189, 201.
- Napoleon, Joseph-Charles-Paul, fransk Prins, 63—64.
- Okounew, russisk Gesandt i Paris, 100.
- Ollivier, fransk Premierminister, 72.
- Oubril, preussisk Gesandt i Berlin, 100, 107.
- Panum, P. L., Professor, 186.
- Petre, engelsk Legationssekretær i Berlin, 196.
- Plessen, Otto, Baron, dansk Gesandt i Rusland, 49.
- Ploug, Carl, Redaktør af »Fædrelandet«, 22, 109—110, 164.
- Quaade, J. G., dansk Gesandt i Berlin, 17—18, 19, 24, 26—28, 32, 36, 43—44, 53—55, 58, 60, 83, 86—87, 101, 103—107, 109, 119, 127, 134, 196—197.
- Raasløff, W. R., General, 11, 24, 40, 59, 62, 72, 73—75, 76—78, 80—81, 87, 89, 109—112, 114—115, 117, 120, 122—123, 138, 143, 166, 185, 190, 196—197, 201.
- Regenburg, Th. A. J., Stiftamtmand, 19, 46.
- Reuss, Prins, preussisk Gesandt i Rusland, 159.
- Rigault de Genouilly, fransk Marineminister, 64, 75.
- Rimestad, C. V., Redaktør af »Dags-telegrafene«, 73.
- Roon, preussisk Krigsminister, 27.
- Rosenstand, F. V. F., Kabinetssekretær, 112.

- Rosenørn-Lehn, O. D., Baron, Udenrigsminister, 13—15, 71, 90, 130, 136, 185, 188, 194.
- Scheel-Plessen, Carl, Baron, Overpræsident, 29—30, 70.
- Schmaltz, Præst ved St. Petri Kirke i København, 196.
- St. Ferriol, fransk Gesandt i København, 16, 29—32, 34, 37, 48, 56—57, 59—60, 66—72, 74—76, 78—79, 81—84, 86—87, 90, 121, 123—126, 128—132, 151—157, 164, 180, 188, 190.
- Sybel, H. v., preussisk Historiker, 108.
- Thile, Friherre v., Understatssekretær, 32, 106—107, 109, 197.
- Thomsen, Chr., Oberst, Direktør, 24, 36, 111, 166.
- Thulstrup, W. A., Kaptajn, 40.
- Tietgen, C. F., Etatsraad, Bankdirektør, 51—52, 61, 66, 72—73, 111—113, 126, 138, 185, 190.
- Topsøe, Vilh., Journalist, 72, 110, 182, 185.
- Trepka, H. F., Ritmester, 40.
- Trochu, fransk General, 63—65.
- Tvermoes, C. M. V., Kaptajn, 40.
- Wachtmeister, Carl, Greve, svensk Udenrigsminister, 33—34, 55.
- Wales, se Alexandra og Edward (VII) af Wales.
- Valois, Alfred de, fransk Konsul i Kiel, 22, 186.
- Vedel, Fanny, Frue, 41—43.
- Vedel, P., Direktør, 38—41, 83—86, 128—129, 135—139, 192, 194, 199—202.
- Westmann, russisk Gehejmeraad, 100, 158—161, 163.
- Victoria, Kronprinsesse af Preussen, 104.
- Wilhelm I, Konge af Preussen, 16, 27, 104—105, 159.
- Vilhelmine Marie, Hertuginde af Glücksborg, 25, 29.
- Vind, Emil, Kammerherre, dansk Gesandt i Rusland, 25, 99—100, 158—161, 163, 191.
- Wolle, C., Oberst, 40, 168.
- Wyke, Charles, Lennox, engelsk Gesandt, 48, 53, 56, 99—100, 115, 162, 164, 185, 188, 196.

